

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**İŞGÜCÜ PİYASASI AÇISINDAN
YAŞ BAĞIMLILIĞI İLE İSTİHDAM İLİŞKİSİ:
REFAH REJİMLERİ BAĞLAMINDA BİR KARŞILAŞTIRMA**

FATMA YEŞİLKAYA

**ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

MART 2022

**İŞGÜCÜ PİYASASI AÇISINDAN YAŞ BAĞIMLILIĞI İLE İSTİHDAM
İLİŞKİSİ: REFAH REJİMLERİ BAĞLAMINDA BİR KARŞILAŞTIRMA**

Fatma YEŞİLKAYA

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Yücel UYANIK

DOKTORA TEZİ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MART 2022

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Fatma YEŞİLKAYA

03/03/2022

**İŞGÜCÜ PİYASASI AÇISINDAN YAŞ BAĞIMLILIĞI İLE İSTİHDAM İLİŞKİSİ: REFAH
REJİMLERİ BAĞLAMINDA BİR KARŞILAŞTIRMA**
(Doktora Tezi)

Fatma YEŞİLKAYA

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mart 2022

ÖZET

İşgücü piyasası açısından yaş bağımlılığı olgusu özellikle gelişmiş ülkelerin yaşlı ülkeler olarak değerlendirilmesiyle birlikte üzerinde önemle durulan konulardan biri haline dönüşmüştür. Genç ve yaşlı bağımlılığı olarak iki başlık altında değerlendirilen yaş bağımlılığı ülkelerin demografik yapısıyla ilişkili, işgücü piyasası ve sosyal güvenlik sisteminde büyük ölçüde etkisi olan bir olgudur. Bu doğrultuda yaş bağımlılığının işgücü piyasası göstergelerinden biri olan istihdam ile ilişkisinin nasıl olduğu bu çalışmanın temel tartışma alanıdır. İstihdam ile yaş bağımlılığı ilişkisinin incelenmesinde refah rejimi sınıflandırmasından hareket edilmiş ve Esping-Andersen'in üçlü sınıflandırmasının yanında Leibfried'in bu sınıflandırmaya katkısı olarak nitelendirilebilen ve Türkiye'yi kapsadığı düşünülen Güney Avrupa refah rejimi de analiz kapsamında incelenmiştir. Çalışma kapsamında 1991-2019 dönemi verileri kullanılarak istihdam oranı ve bağımlılık oranları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Panel ARDL yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada incelenen 18 ülkenin, yaş bağımlılığı esas alınarak sıralanabilmesi için çok kriterli karar verme metodlarından olan TOPSIS yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda uzun dönemde tüm refah rejimlerinde, yaşlı bağımlılığı ile istihdam arasında pozitif ilişki tespit edilirken; genç bağımlılığı ile istihdam oranı arasında yalnızca liberal refah rejiminde negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bir diğer bulgu ise, tüm rejimlerde kısa dönemde negatif olan yaşlı bağımlılığı ile istihdam oranı ilişkisinin yaklaşık 8-10 yıl içerisinde pozitif dönüşümüne dönüşüyor olmasıdır. Ayrıca liberal refah rejiminde, yaşlı bağımlılığının istihdam üzerindeki pozitif etkisinin diğer refah rejimlerindeki etkinin yaklaşık iki katı kadar olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. TOPSIS yöntemi ile bağımlılık oranları esas alınarak gerçekleştirilen sıralama sonucunda da bağımlılık oranları en düşük olan üç ülkenin Kanada, Avustralya ve Hollanda; bağımlılık oranları en yüksek üç ülkenin ise İsveç, Fransa ve İngiltere olduğu tespit edilmiştir.

Bilim Kodu : 113505
Anahtar Kelimeler : Genç Bağımlılığı, Yaşlı Bağımlılığı, İstihdam, Panel Veri Analizi.
Sayfa Adedi : 242
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Yücel UYANIK

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN AGE DEPENDENCY
AND EMPLOYMENT IN THE CONTEXT OF WELFARE REGIMES

(Ph. D. Thesis)

Fatma YEŞİLKAYA

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

March 2022

ABSTRACT

The phenomenon of age dependency in terms of the labor market has become one of the issues that are emphasized with the evaluation of developed countries as elderly countries. Age dependency, which is evaluated under two headings as young and old dependency, is a phenomenon that is related to the demographic structure of countries and has a great impact on the labor market and social security system. In this respect, the main discussion area of this study is how age dependency is related to employment, which is one of the labor market indicators. In the analysis of the relationship between employment and age dependency, the welfare regime classification was started, and the Southern European welfare regime, which can be considered as Leibfried's contribution to this classification and thought to include Turkey, as well as Esping-Andersen's triple classification, was also examined within the scope of the analysis. Within the scope of the study, the Panel ARDL method was used to examine the relationship between the employment rate and dependency rates by using the data for the period of 1991-2019. The TOPSIS method, which is one of the multi-criteria decision-making methods, was used in order to rank the 18 countries examined in the study on the basis of age dependency. As a result of the analyzes, a positive relationship was found between the elderly dependency and employment in all welfare regimes in the long term; a negative relationship was found between youth dependency and employment rate only in the liberal welfare regime. Another finding obtained as a result of the analysis is that the relationship between elderly dependency and employment rate, which is negative in the short term in all regimes, turns positive in about 8-10 years. In addition, it is concluded that the positive effect of elder dependency on employment in the liberal welfare regime is approximately twice as much as the effect in other welfare regimes. As a result of the ranking based on the dependency ratios with the TOPSIS method, the three countries with the lowest dependency ratios are Canada, Australia and the Netherlands; it has been determined that the three countries with the highest dependency rates are Sweden, France and England.

Science Code : 113505

Key Words : Youth Dependency, Old-Age Dependency, Employment, Panel Data Analysis.

Page Number : 242

Supervisor : Prof. Dr. Yücel UYANIK

TEŞEKKÜR

“İşgücü Piyasası Açısından Yaş Bağımlılığı ile İstihdam İlişkisi: Refah Rejimleri Bağlamında Bir Karşılaştırma” konulu tez çalışmasının her aşamasında desteği, yönlendirmeleri ve bana olan inancı için kıymetli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Yücel UYANIK’a teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren değerli hocalarım Prof. Dr. Bülent BAYAT ve Prof. Dr. Hasan Ejder TEMİZ ile ihtiyaç duyduğum her an bana vakit ayırıp yardımlarını esirgemeyen hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Erhan GÜLCAN ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Atilla GÜLER’e ayrıca teşekkür ederim. Bu süreçte yorulduğum zamanlarda bana manevi desteklerini ve varlıklarını her zaman hissettiren kıymetli arkadaşlarım Hande SAPMAZ ve Nursel KARAMAN’a da teşekkür ederim.

Son olarak yaşamımın her anında kendimi şanslı hissettiren ve her daim sonsuz desteğini esirgemeyen çok kıymetli ve biricik babam Bayram YEŞİLKAYA ile sevgili annem Şenay YEŞİLKAYA’ya her şeyden önce benim sevgi dolu ebeveynlerim oldukları için sonsuz teşekkürler. Umutsuzluğa kapılmama asla izin vermeyen canım kardeşlerim Büşra Betül YEŞİLKAYA POLAT ve Kübra YEŞİLKAYA ile biricik yeğenim Zehra Miray’a her zaman yanımda oldukları için çok teşekkür ederim. Hayatımın şanslı olan aileme sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. REFAH, REFAH DEVLETİ VE REFAH REJİMLERİ SINIFLANDIRMASI.....	5
2.1. Refah ve Refah Devleti	7
2.2. Tarihsel Gelişim Sürecinde Refah Devleti.....	9
2.3. Refah Rejimleri Sınıflandırması	13
2.3.1. Refah Rejimleri Sınıflandırmasına İlişkin İlk Çalışmalar	14
2.3.2. Esping-Andersen'in Refah Rejimleri Sınıflandırması.....	18
2.3.2.1. Liberal refah rejimi.....	22
2.3.2.1.1. Temel nitelikleri.....	23
2.3.2.1.2. İşgücü piyasası karakteri.....	24
2.3.2.1.3. Sosyal güvenlik karakteri.....	26
2.3.2.2. Muhafazakâr refah rejimi	28
2.3.2.2.1. Temel nitelikleri.....	28
2.3.2.2.2. İşgücü piyasası karakteri.....	29
2.3.2.2.3. Sosyal güvenlik karakteri.....	30
2.3.2.3. Sosyal Demokrat refah rejimi	32
2.3.2.3.1. Temel nitelikleri.....	32

	Sayfa
2.3.2.3.2. İşgücü piyasası karakteri.....	32
2.3.2.3.3. Sosyal güvenlik karakteri.....	34
2.3.3. Leibfried'in Refah Rejimleri Sınıflandırmasına Katkısı	35
2.3.3.1. Temel nitelikleri	36
2.3.3.2. İşgücü piyasası karakteri	37
2.3.3.3. Sosyal güvenlik karakteri	39
3. İŞGÜCÜ PİYASASI AÇISINDAN YAŞ BAĞIMLILIĞI VE İSTİHDAM	43
3.1. Sosyal Güvenlik Açısından Yaş Bağımlılığı.....	43
3.2. İşgücü Piyasası Açısından Yaş Bağımlılığı	45
3.3. Yaş Bağımlılığı Türleri	48
3.3.1. Yaşlı Bağımlılığı.....	48
3.3.2. Genç (Çocuk) Bağımlılığı	51
3.3.2.1. Eğitimdeki gençler	53
3.3.2.2. Ne eğitimde ne istihdamda olanlar.....	56
3.4. İstihdam Kavramı, Genel Yapısı ve Türleri	58
3.4.1. Tanımı ve Türleri.....	63
3.4.2. İstihdamı Belirleyen Faktörler.....	66
3.4.3. İstihdam Politikaları	70
3.4.3.1. Aktif istihdam politikaları	71
3.4.3.2. Pasif istihdam politikaları.....	77
3.5. İstihdam ile Yaş Bağımlılığı İlişkisi	81
4. İŞGÜCÜ PİYASASI AÇISINDAN YAŞ BAĞIMLILIĞININ İSTİHDAMA ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	89
4.1. Araştırmanın Amacı	89
4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Veri Seti	89

	Sayfa
4.3. Araştırmanın Kısıtları.....	89
4.4. Araştırmada Sınanan Hipotezler	90
4.5. Araştırmanın Yöntemi.....	91
4.6. Araştırmada Kurgulanan Modeller	97
4.7. Verilerin Analizi.....	102
4.8. Bulgular.....	112
4.9. Yorum	134
5. SONUÇ.....	137
KAYNAKLAR	143
EKLER.....	153
EK-1. Topsis analiz aşamaları.....	154
ÖZGEÇMİŞ.....	241

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Refah Devleti Sınıflandırma Çalışmaları.....	16
Çizelge 2.2. Esping-Andersen'in piyasa-dışlaştırma derecelerine göre refah sınıflandırması.....	18
Çizelge 2.3. Esping-Andersen'in üçlü sınıflandırması	19
Çizelge 2.4. Aile-Piyasa-Devlet aktörlerinin etkinliği bağlamında refah rejimleri	20
Çizelge 3.1. Tam ve Kısmi zamanlı eğitime kayıtlılık oranı	55
Çizelge 3.2. Ne eğitimde ne istihdamda olanlar	57
Çizelge 4.1. Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları.....	102
Çizelge 4.2. Spearman Korelasyon Analiz Sonuçları.....	104
Çizelge 4.3. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları.....	107
Çizelge 4.4. Homojenlik Test Sonuçları.....	108
Çizelge 4.5. Birim Kök (Durağanlık) Test Sonuçları	109
Çizelge 4.6. ARDL Model Seçimi Test Sonuçları.....	112
Çizelge 4.7. Johansen-Juselius Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	113
Çizelge 4.8. ARDL Tahmin Sonuçları.....	115
Çizelge 4.9. Varyans Ayırıştırması Analiz Sonuçları	124
Çizelge 4.10. 1991-2019 Dönemi İçin TOPSIS Analiz Sonuçları.....	128
Çizelge 4.11. 1991-2019 Dönemi için TOPSIS Ortalama Analiz Sonuçları.....	132

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 4.1. Zaman yolu grafikleri	106
Şekil 4.2. Liberal Refah Rejimi Etki-Tepki Analiz Sonuçları	120
Şekil 4.3. Muhafazakâr Refah Rejimi Etki-Tepki Analiz Sonuçları	121
Şekil 4.4. Sosyal Demokrat Refah Rejimi Etki-Tepki Analiz Sonuçları	122
Şekil 4.5. Güney Avrupa Refah Rejimi Etki-Tepki Analiz Sonuçları	123

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIC	Akaike Information Criterion
ARDL	Autoregressive Distributed Lag
AUS	Avustralya
AUT	Avusturya
BIC	Bayesian Information Criterion
CAN	Kanada
CD	Cross-Sectional Dependence
DEU	Almanya
DNK	Danimarka
EC	Error Correction
EKK	En Küçük Kareler
ESP	İspanya
FRA	Fransa
GBO	Genç Bağımlılık Oranı
GBR	İngiltere
GRC	Yunanistan
GSYH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HQ	Hannan Quinn Criterion
IO	İstihdam Oranı
ITA	İtalya
JB	Jargue-Bera
JPN	Japonya
LM	Lagrange Multiplier
NEET	Not in Education, Employment or Training
NLD	Hollanda
NOR	Norveç

Kısaltmalar**Açıklamalar**

NZL	Yeni Zelanda
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PRT	Portekiz
S.E.	Standard Error
SIC	Schwarz Information Criterion
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
SWE	İsveç
TOPSIS	Technique for Order Preference by Similarity to an Ideal Solution
TUR	Türkiye
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UÇÖ	Uluslararası Çalışma Örgütü
UN	United Nations
USA	Amerika Birleşik Devletleri
VAR	Vector AutoRegression
VEC	Vector Error Correction
WB	World Bank
YBO	Yaşlı Bağımlılık Oranı
YKB	Yatay Kesit Bağımlılığı

1. GİRİŞ

Toplum içerisinde yer alan birey ve grupların ihtiyaçlarının karşılanması için gerçekleştirilen toplumsal düzenlemeler refah olgusu ile ifade edilebilmektedir. Sosyal politika açısından refah, devletin bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması noktasında etkinliği üzerinde durulan bir olgu olarak değerlendirilebilmektedir. Bilindiği üzere refah dağıtımında yalnızca devlet değil piyasa, sivil toplum kuruluşları ve aile de etkin nitelik taşımaktadır. Bu doğrultuda refah sağlayıcı kurumların bir ülkede hangi ölçüde etkin olduğu ve sanayileşme ile belirgin biçimde ayrılan toplumsal sınıflar arasındaki uzlaşmada devletin ne ölçüde rol oynadığı çeşitli ülkelerde farklı veya benzer şekilde gerçekleştiği için refah devletlerinin sınıflandırılması ihtiyacı doğmuş ve refah rejimleri ortaya çıkmıştır.

Refah devletinin temel amacı beklenmedik riskler karşısında bireylerin piyasadan elde edecekleri gelirden kayıp yaşamaları durumunda sosyal sigorta uygulamaları aracılığıyla maruz kaldıkları gelir ve dolayısıyla refah kaybının telafi edilmesidir. Bireylerin refah kaybıyla mücadele etme noktasında devletlerin kamu refahını vatandaşlık düzeyinde genişletmesi ve sosyal harcamaları artırması beklenmektedir. Bu bağlamda refah devletinin nicel ve nitel gelişim boyutu olduğu söylenebilmektedir. Refah rejimleri ise bu unsurlar konusunda devletin farklı düzeylerde etkinlik göstermesiyle ilişkili bir olgu olarak değerlendirilebilmektedir. Refah devletleri pek çok araştırmacı tarafından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmakla birlikte günümüzde dahi literatürde en fazla benimsenen sınıflandırma Esping-Andersen tarafından geliştirilen liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat rejimleridir.

Tezde refah rejimleri, işgücü piyasası ve sosyal güvenlik karakterleri merkeze alınacak şekilde incelenmiş ve Türkiye'yi çalışma kapsamına dahil edebilmek adına Liebfried'in Esping-Andersen'in sınıflandırmasına katkı olarak geliştirdiği Güney Avrupa refah rejimi de çalışma kapsamına alınmıştır. Dolayısıyla çalışmada incelenecek gruplar liberal, muhafazakar, sosyal demokrat ve Güney Avrupa refah rejimleri temel alınarak oluşturulmuştur.

Temelde sosyal güvenlik çerçevesinde ele alınan bağımlılık olgusunun işgücü piyasasını etkileyen ve belirleyen bir unsur olarak değerlendirilebilmesi mümkündür. Kısa bir ifade ile yaş bağımlılığı, nüfusun bir kısmının yaşam sürecinin belirli noktalarında yer almalarından

dolayı çeşitli hizmetlere erişimlerinin sağlanması noktasında nüfusun diğer bir kısmına bağımlı olması olarak ifade edilebilmektedir. Bu doğrultuda yaş bağımlılığı olgusunun yalnızca sosyal riskler karşısında korunması anlamında sosyal güvenlik kapsamında değerlendirilmesi yeterli görülmemektedir. Üretim-tüketim dengesinin sağlanması, temel tüketim ihtiyaçlarının karşılanması ve eğitim ya da istihdama katılım noktasında karşılaştıkları sorunlar dikkate alındığında yaş bağımlılığı olgusu işgücü piyasası açısından değerlendirilmesi gereken konulardan biri olarak görülmektedir.

Genç ve yaşlı bağımlılığı şeklinde iki başlık altında sınıflandırılan yaş bağımlılığı özellikle bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri ve refah hizmetlerine erişimleri noktasında piyasa gelirine bağımlı olunan ülkeler için önemli bir sorun olarak değerlendirilebilmektedir. Bununla birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkenin yaşlı ülkeler olarak değerlendirilmeye başladığı yıllardan itibaren yaş bağımlılığı ve özellikle yaşlı bağımlılığı, işgücü piyasasını önemli düzeyde etkileyen ve işgücünü belirleyen bir unsurdur. Doğum oranlarında yaşanan azalmayla beraber ise yaş bağımlılığının diğer boyutu olan, gelecek dönemdeki işgücünü ve bakmakla yükümlü olunan birey sayısını belirlemesi yönü bulunan genç bağımlılığı da yalnızca sosyal güvenlik sistemini değil işgücü piyasasını doğrudan etkileyen bir nitelik taşımaktadır denilebilmektedir.

Bireylerin en basit yaklaşımla ihtiyaçlarını karşılaması ve refah hizmetlerine erişimini sağlaması için belirli bir ödeme karşılığında bir işte çalışması olarak tanımlanabilen istihdam kavramı emeğin üretken bir faktör olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Üretim faktörü olarak ele alındığı noktasında emek ve sermaye açısından farklı anlamlar taşıyabilen istihdam kavramı işgücü piyasasını etkileyen çeşitli faktörlerden doğrudan etkilenmektedir. İşgücü piyasasını belirleyen unsurlardan biri olarak değerlendirildiği noktada yaş bağımlılığının istihdam üzerinde bir etkisi olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Yaşam süreci açısından işgücü piyasasında yer almayan ya da çekilmek zorunda kalan bireyler pasif nüfus; piyasada üretim sürecinin doğrudan parçası olan kesim ise aktif nüfus olarak değerlendirilmektedir. Aktif-pasif nüfus dengesinin diğer bir ifade ile aktüeryal dengenin işgücü piyasasının en önemli göstergelerinden olan istihdam üzerinde etkisinin olup olmadığı üzerinde durulması ve tartışılması gereken bir konudur. Bu bağlamda tezde, yaş bağımlılığı ve istihdam olgusu arasında teorik bir ilişki kurulmaya çalışılmakla beraber bu ilişkinin tespiti için ampirik bir analiz gerçekleştirilmektedir.

İşgücü piyasası açısından yaş bağımlılığı olgusu ile istihdam arasındaki ilişkinin refah rejimleri bağlamında incelenmesinin amaçlandığı çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde refah, refah devleti ve refah rejimleri sınıflandırması anlatılmakta ve bu başlık altında refah rejimi sınıflandırmaları çalışmalarına tarihsel süreçte kısaca yer verilmektedir. Literatürde kabul edilirliliği son derece yüksek olan çalışma olması bağlamında çalışmanın analizine konu olan Esping-Andersen'in üçlü sınıflandırması ve Türkiye'yi de kapsadığı düşünülen Liebfried'in Güney Avrupa refah rejimi işgücü piyasası ve sosyal güvenlik karakterleri bakımından incelenmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde analize konu değişkenler yaş bağımlılığı ve istihdam olgularının kavramsal arka planı ile yaş bağımlılığı ve istihdam ilişkisinin teorik arka planına yer verilmektedir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde yaş bağımlılığı ve istihdam ilişkisi 1991-2019 yılları verilerinden hareketle Esping-Andersen ve Liebfried tarafından geliştirilen refah rejimleri grupları için ayrı ayrı gerçekleştirilen analizler Panel ARDL yöntemi ile tespit edilmektedir. Diğer bir aşamada refah rejimleri kapsamında çalışmada kullanılan on sekiz ülke belirlenen dönemlerde bağımlılık oranları temel alınarak çok kriterli karar verme metotlarından olan TOPSIS yöntemi ile sıralanmaktadır. Değişkenlere ilişkin verilere Dünya Bankası (WB) veri tabanından ulaşılmıştır. Bu çalışma ile diğer bir yandan Esping-Andersen'in refah rejimleri sınıflandırmasının yaş bağımlılığı ve istihdam ilişkisi boyutunda geçerliliğinin sınanması amaçlanmaktadır. Tarihsel bir araştırma niteliği de taşıyan bu çalışmada zaman aralığı olarak küreselleşme sonrası dönem hedeflenmekle birlikte analiz kapsamında yer alan ülkelerin ortak veri seti 1991 yılından itibaren başladığı için analizler 1991-2019 yılları verilerinden hareketle gerçekleştirilmiştir. Çalışma, araştırılan konunun ve kullanılan yöntemin niteliği bakımından özgünlük taşıdığı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. REFAH, REFAH DEVLETİ VE REFAH REJİMLERİ SINIFLANDIRMASI

Refah kavramı, toplumu oluşturan kişi ve grupların ihtiyaçlarının karşılanması için çeşitli toplumsal düzenlemeleri ifade etmektedir. Sosyal politikanın çalışma alanlarından biri olarak refah kavramıyla devletin refah sağlamadaki etkinliğine vurguda bulunmaktadır. Fakat refahın sağlanması uygulamada yalnızca devlet aracılığıyla gerçekleşmemektedir. Devletin yanı sıra aile, piyasa ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar yani hükümet dışı kuruluşlar) da toplumsal refahın sağlanmasında etkili olan toplumsal mekanizmalardır. Refahın sağlanması noktasında aile geleneksel bir kurum olarak değerlendirilirken, hükümet, hükümet dışı kuruluşlar olan STK'lar ve piyasa modern kurumlar olarak görülmektedir (Alcock, May ve Rowlingson, 2011: 45-46).

Sanayileşme ile devlete yönelik ortaya çıkan çeşitli akımlardan ikisinin önde geldiği söylenebilmektedir. Bu iki düşünce akımından ilki olan liberalizm özgürlüklerin korunması amacıyla asgari bir devlet yaklaşımını öne sürerken; Marksizm devleti sermayenin yani egemen sınıfın elinde bir araç olarak değerlendirmektedir. Batı Avrupa'da oldukça güç kazanan bu iki akımın aralarındaki mücadele sonrasında üçüncü bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan yeni yaklaşımda sınıfsal mücadeleler siyasete taşınmakta ve devlet de demokratik yollarla çözüme ulaştırılmaya çalışılan sınıf mücadelelerinde dengeleyici bir rol üstlenmektedir. Devletin üstlendiği dengeleyici rolle beraber 'refah devleti' ya da diğer bir ifade ile 'sosyal devlet' anlayışı ortaya çıkmıştır (Koray, 2018: 87).

İşçi sınıfının demokratik hayatta kendilerine daha güçlü bir yer bulmalarının İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına denk geldiği söylenebilmektedir. İşçi sınıfının konu mülkiyet ve yönetim haklarına gelene kadar diğer mücadelelerde desteği beklenirken bu iki konuda onların bir mücadele içerisinde olması liberaller tarafından engellenmek istenmiştir. Tepkilerin artmasıyla göstermelik olarak adlandırılacak önlemler alınmıştır. Yani artan sosyal tepkilerle hak kavramı faydacı ve işlevsel bir anlayış benimsenerek ele alınmış yani ne kavramsal olarak ne de kapsam olarak hak kavramında bir değişiklik yapılmamıştır. Sosyalistler açısından bu dönem değerlendirildiğinde; sosyalistler siyaset içerisinde kendilerini tanımlama konusunda ikilem içerisinde olmalarından dolayı yani kendilerini bir kitle partisi mi yoksa sınıf esaslı bir parti mi olarak adlandıracakları konusunda karar verememeleri sebebiyle ancak savaş sonrasında bu kesim için siyaset etkin bir araç haline gelmiştir (Koray, 2005: 95-97).

Savaş sonrası dönemde Keynesyen ekolün bir çözümü olan herkes için bedel ödemeksizin ulaşılabilir olan refah hizmetleri, refah devletinin cömertliğinin temel bir parçası olarak talep yönetimi biçimi haline gelmiştir. Refah hizmetlerinin işsizler, bakıma muhtaçlar, emekliler vb. ihtiyaç sahibi gruplara gerçekleştirilen transferlerle beraber refah devleti, savaş sonrası dönemde talep düzeyinin istikrarlı büyüme oranlarını sağlayarak yenelleştirilmesine yol açmıştır. Bu dönemde refah devletinin ihtiyaç sahiplerine gelir sağlamasıyla birlikte tüketici sınıfını geliştirdiği için yeni bir talep yaratmıştır. Bu talep yaratımı doğru dönemlerde refahın yeniden dağılımı şeklinde uygulandığı zaman hem ekonominin dengeye gelmesine hem de ihtiyaç sahiplerinin gelir elde etmesine aracılık etmiştir (Alcock vd., 2011: 203).

Refah hizmetlerinin sunumu noktasında devletin etkinliğinin artmasıyla beraber refah sağlayan kurumlar ve refah hizmetlerinin sunuluş yöntemlerinin ülkelerdeki farklı uygulamaları refah devletlerinin sınıflandırılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu doğrultuda gerçekleştirilen refah sınıflandırması çalışmaları incelendiğinde terminolojik olarak farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Kimi çalışmalarda refah devletleri ibaresi yer alırken diğer bazı çalışmalarda refah rejimleri ya da refah modelleri şeklinde yer almaktadır. Bu terimler esasen aynı olguyu ifade etmek için kullanılsa dahi aralarında belirgin olmayan farklılıklar söz konusudur. Refah rejimi kavramını refah devletinden daha geniş kapsamlı bir ifade olarak değerlendiren araştırmacılardan Esping-Andersen bu bağlamda yaptığı sınıflandırma çalışmasının temel amacının refah rejimlerini tespit etmek olduğunu vurgulamaktadır (Özdemir, 2005).

Pek çok araştırmacı Esping-Andersen'in tipolojisinden hareketle refah rejimleri sınıflandırmalarının sağlamasını yapmak için çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlara bakıldığında Ferrara gibi araştırmacıların yaptığı sınıflandırma çalışmaları karma modellerin yarattığı sınıflandırma problemlerine bir çözüm getirebildiği için sınıflandırma çalışmalarının etkinliği üzerinde çalışmalar yapan bazı araştırmacılar açısından daha doğru bir sınıflandırma olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda Esping-Andersen'in yaptığı sınıflandırmanın farklı değişkenler aracılığıyla tekrarlandığında bile tamamen yanlış bir sınıflandırma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Powell, Yörük ve Bargu, 2020).

Dar anlamıyla temel refah hizmetlerinin (eğitim, sağlık, gelirin devamlılığı ya da barınma gibi) sağlanması noktasında devlet önlemlerine başvuran devlet olarak adlandırılabilen refah

devletinin temel unsurları ayırt edici bir devlet ve yönetim biçimi olmasının yanında belirli bir toplum yapısı olma özelliği taşımasıdır (Pierson, 1998: 7). Bu noktadan hareketle refah devletleri üzerinden gerçekleştirilen refah rejimi sınıflandırmalarının kendi içerisinde benzer özellikler taşıdıkları söylenebilmektedir. Refah devletine ilişkin çalışmalar genellikle ülkelerin belirli parametreler üzerinden gruplandırılmasına ilişkindir. Süreç içerisinde yapılan sınıflandırmalar benzerlik göstermekle birlikte sınıflandırmaya esas parametreler farklılaşmaktadır. Refah sınıflandırmasına ilişkin yapılan çalışmalar tarihsel açıdan bu bölüm kapsamında genel hatlarıyla yer almakla birlikte çalışmanın yöntem kısmında yapılan analizde ülke gruplandırmaları için faydalanan Esping-Andersen'in sınıflandırması ve Andersen'in sınıflandırmasına katkı niteliğinde olan ve Türkiye'yi de içerdiği düşünülen Leibfried'in sınıflandırması detaylı şekilde incelenecektir.

2.1. Refah ve Refah Devleti

Refah devletine ilişkin çeşitli tanımlamalar söz konusudur. Bu tanımlamalardan biri; "Refah devleti, halkın refah ihtiyacına ilişkin arzularını giderme niyetiyle hareket eden devlettir." şeklindedir (Hall, 1952'den aktaran Pierson, 1998: 102). Refah devleti esas olarak, bireyselleşmenin artmasıyla küçük parçalara bölünen ve kutuplaşan toplum düzeninin ve fikir birliğinin sağlanması noktasında yardımcı bir unsur olarak "sosyal sorun" kavramının ele alınış biçiminin belirlenmesi tartışmalarından hareketle evrimleşen bir olgudur. Bu bağlamda refah devleti, emek ve ihtiyaçların metalaştırılması ve demokratikleşmeyle değişim gösteren siyasi güç dengesinin sağlanması konularında ortaya çıkan tartışmalar sonucunda bugün olan haline dönüşmüştür, denilebilmektedir (Hicks ve Esping-Andersen, 2003).

Refah devletinin kökenleri temelde üç kriter altında nitelendirilebilmektedir. Bunlardan ilki olan sosyal sigorta, refah devletinin gelişiminin en yaygın göstergelerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Kapsamının bugüne nazaran oldukça dar olmasına rağmen beklenmedik riskler sebebiyle (hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi) piyasadan elde edilen gelirlerde yaşanan kayıpların telafi edilmesi noktasında gündeme gelen ve devlete sorumluluk yükleyen ilk sosyal sigorta uygulamaları refah devletine atılan ilk adımlar olarak ele alınabilmektedir. İkinci unsur kamu refahının vatandaşlık çerçevesinde genişletilmesiyle, devleti ve vatandaşları bağlayan hak ve görevler birliğinin oluşmasıdır. Üçüncü ve son unsur ise sosyal harcamalarda yaşanan artıştır. Bu unsur refah devletinin gelişiminin nicel yönünün bir

göstergesi olarak karşımıza çıkmakta ve gelişmiş bir refah devletinin en önemli faaliyet alanlarından biri olarak kabul edilmektedir (Pierson, 1998: 103-104).

Refah devleti yapısının kuruluşu 1880'lerin Almanya'sına dayanmaktadır. Bismarck tarafından ortaya atılan bu gelişim zaman içerisinde diğer ülkelere de yayılmaya başlamıştır (Özdemir, 2004: 143). Refah devleti gelişim ve yaygın kullanımı II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. Kapitalist ekonomilerde ortaya çıkan eşitsizlik, güvensizlik gibi sorunların artmasıyla beraber devletin bu sorunlara çözüm bulmak adına olaya müdahale etmesi gerektiği kabul edilmiştir. Tek başına sorunlardan motive bir şekilde değil aynı zamanda siyasal hakların da gelişimiyle devlet, sosyal sorumluluklar üstlenmek zorunda kalmıştır (Koray, 2018: 87).

Batıda sanayileşme ve demokratikleşmeyle beraber ortaya çıkan refah devletinin gelişimi zamansal ve biçimsel olarak tek tip değildir. Almanya ve Avusturya bir görüşe göre refah devletinin ortaya çıkması anlamında öncü konumda yer alırken; İngiltere ve ABD ise demokratik ve endüstriyel anlamda lider konumundadır. Son dönemlerin en gelişmiş refah devletleri olarak kabul edilen İskandinav ülkeleri ise 1930'lara kadar diğer ülkelere kıyasla gelişmemiş olarak görülmektedir. Fakat zamansal ve biçimsel farklılıklar bulunmasına rağmen Batıda sosyal politika uygulamalarının benimsenmesi ve refah devletinin yayılması, bu koşulların (refah devletine geçiş) oluşmasında ortak nedensel güçlerin varlığını desteklemektedir (Hicks ve Esping-Andersen, 2003).

Refah devleti, refahın tüm topluma sağlanması amacıyla sağlık hizmetlerinden yoksullukla mücadeleye kadar geniş bir yelpazede refah hizmetleri sunmaktadır (Lindbeck, 2003: 2). Yalnızca refah devleti kavramından hareket etmek "refah tamamlayıcı alan"ı göz ardı etmek anlamına gelecektir. Kamusal ve özel hizmet sunumlarının birbirleriyle etkileşimlerinin incelenmesi yoluyla refah tamamlayıcı alan üzerine bir literatür bu sebeple oluşmuştur. Bu literatür incelendiğinde refah üretimi ve dağıtım paketinin, refah devleti ile kavramsallaştırılamayacak şekilde geniş olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sebeple refah rejimleri kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bu noktadan hareket ederek refah rejimi şu şekilde tanımlanabilmektedir: Refahın devlet, piyasa ve aile arasında karşılıklı bağımlılık içerisinde ve birleşik şekilde üretilme ve paylaşılma biçimi refah rejimini ifade etmektedir (Esping-Andersen, 2013a: 36-37).

Refah rejimlerinin işleyişi incelenirken, işgücü piyasası boyutunun da ele alınması gerekmektedir. Refah sisteminin işgücü piyasası boyutunda işleyişinde iki perspektif söz konusudur. Refah ve işgücü piyasası ilişkisi arz ve talep boyutunda etkileri bulunan bir ilişkidir ve bu sebeple bu iki boyutta ayrı ayrı incelenmesi gereken bir durumdur. Arz perspektifinden; işgücü piyasasına giriş (işlere erişim) ve işgücü piyasasından çıkış (emeklilik) refah sisteminden etkilenen alanlar olarak ele alınmaktadır. Talep perspektifinden bakıldığında; yalnızca özel sektörde değil bunun yanında kamu sektöründe de işgücü talebinin yaratılabilirliği refah sisteminin işleyişiyle bağlantılıdır. Arz ve talep boyutlarından toplumun tüm demografik kesimleri farklı şekillerde etkilendikleri için; işgücü piyasası ve refah arasındaki ilişki sosyal riskler ve eşitsizlikler konusunda belirleyici bir rol taşımaktadır (Barbieri, 2011).

2.2. Tarihsel Gelişim Sürecinde Refah Devleti

Refah devletinin tarihsel kökenleri incelendiğinde pek çok araştırmada 19. yüzyıl toplumsal reformları da bu tarihsel köklerden biri olarak görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nı takiben yayınlanan Beveridge'in Sosyal Sigortalar ve Müttelik Hizmetler Raporu'ndaki tavsiyelerin uygulanmasıyla ortaya çıktığı düşünülmekle birlikte modern refah devletinin esas olarak 1930-60'lar arasında ortaya atılmış olan tarihsel bir yapı olduğu belirtilmektedir (Pierson, 1998: 99). Temel amacı sadece toplumsal problemleri çözmek değil aynı zamanda devlet ve vatandaş arasında var olan sosyal sözleşmeyi yenilemek olan refah devleti, sosyal risklerin paylaşımı konusunda aldığı payla değerlendirilmektedir. 20. yüzyıldan önce de riskler söz konusu olmakla birlikte 19. yüzyılda toplum büyük oranda kırsalda yaşadığı ve devlet altyapısı ve kamu yönteminin gerekli yeterliliğe sahip olmamasından dolayı bu riskler toplumsal riskler olarak değerlendirilmekten uzaktı. Bu bilgiler ışığında esas olarak refah devletinin başlangıcı, modern sosyal politikaların başlangıcı kabul edilen Bismarck'ın sosyal sigorta yasaları olarak görülmektedir (Esping-Andersen, 2013a: 34-36).

Soğuk savaş döneminde refah devletinin amaçları ve hedefleri ekonomik ve ahlaki perspektiften değerlendirilebilmektedir. Bu amaç ve hedefler, savaş döneminde sadece sosyal politika oluşturmaktan öte bir anlam taşımaktaydı. Ekonomik açıdan refah devleti, o dönemde gelir güvencesi ve istihdam güvencesinin temel vatandaşlık hakkı olarak belirlenmesi demektir. Ahlaki açıdan ise refah devleti, daha evrensel, sınıf ayrımından uzaklaştırılmış bir adalet ve insanların dayanışması hedefini gerçekleştirme sözü veren bir

kurum olarak nitelendirilmekteydi. Yani faşizm ve Bolşevizm tehlikesinden kurtarılmış bir ulus inşa etme hedefiyle (Esping-Andersen, 2013b: 57) hareket eden refah devleti, yalnızca sosyal politika oluşturma amacıyla hareket etmemektedir. Bu açıklamalardan hareketle Batı toplumları soğuk savaş sonrasında, savaşın eşitlik, tam istihdam ve sosyal refaha dikkat çekmesiyle refah devletlerine dönüşmüşlerdir (Esping-Andersen, 2013a: 36), denilebilmektedir.

Refah devletinin gelişim aşamaları temelde 3 dönem olarak ifade edilebilmektedir. Bu aşamalardan ilki ortaya çıkış, doğuş aşaması olarak adlandırılabilen ve 1880-1914 yılları arasını kapsamaktadır. İkinci aşaması 1920-1975 yıllarını kapsayan büyüme ve genişleme dönemidir ve bu dönem kendi içinde 5 aşama olarak gerçekleşmektedir. Büyüme ve genişleme aşamasının ilk yılları yani 1918-1940 yılları arası olan dönem konsolidasyon ve gelişim aşaması olarak kabul edilmektedir. 1945-1975 yılları arası genel olarak refah devletinin altın çağı olarak ifade edilmekte ve bu dönem de 3 aşamalı olarak gerçekleşmektedir. 1945-50 yılları arası dönem yeniden yapılanma aşaması, 1950-60 yılları arası dönem göreceli durgunluk aşaması ve 1960-75 yılları büyük genişleme aşaması olarak görülmektedir. Refah devletinin son gelişim aşaması ise 1970'lerin ortalarından itibaren gerçekleştiği kabul edilen refah devletinin krize girdiği ve altın çağ sonrası krizden yapısal uyuma olarak ifade edilen dönemdir (Pierson, 1998: 104-136).

Refah devletinin başlangıcı olarak nitelendirilen doğuş aşamasında, işçi sınıfı ve bu sınıfla birlikte gelişen işçi hareketinde bir genişleme ve hak arama süreciyle toplumsal tıkanıklıkların önüne geçilebilmesi için işçi sınıfına yönelik sosyal güvenlik önlemlerine ihtiyaç duyulmuştur (Koray, 2018: 87-88). Bu dönemde ilk olarak 1883'te Almanya'da sağlık sigortasıyla başlayan politika uygulamaları Avrupa ülkelerinde yayılmaya başlamış ve emekliliğe ilişkin düzenlemeler de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu uygulamaların yanında işsizlik tazminatı ve aile ödenekleri de yine refah devletinin doğuş aşamasının getirdiği uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Pierson, 1998: 105-106).

İkinci aşama olan büyüme ve gelişme döneminin ilk kısmında siyasal haklar ve siyasi kitle partileri güç kazanırken özgürlük, eşitlik ve güvenlik kavramları üzerinden toplumsal uzlaşma sağlanmaya çalışılırken; aynı zamanda 1930-40'lar arası kısmında ise savaşları takiben yaşanan ekonomik problemlerdeki artışlara rağmen savaşın getirisi olarak toplumsal dayanışma ve uzlaşma gelişmiştir (Koray, 2018: 88). Dolayısıyla bu kısım genel olarak savaş

sonrası refah devleti gelişiminin tohumlarının atıldığı bir dönem olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu dönemde ulusal sosyal politikaların gelişiminin önündeki engellerin kalkması ve dolayısıyla sonraki yıllar için refah devletinin genişlemesinin önünün açıldığı öne sürülmektedir. Refah devletinin altın çağı olarak adlandırılan ve 1945-75’li yılları kapsayan dönemde ilk olarak 1945-50 yılları arasında yeniden yapılanma aşaması gerçekleşmektedir. Bu aşamaya yeniden yapılandırma aşaması denilmesinin sebebi, İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı yıkımın telafisi için çalışılan bir dönem olmasıdır. Savaştan sonra Beveridge’in reform önerileri bu aşamanın belirleyici unsurlarından biri olarak kabul edilmekte iken bu raporu takiben ilk etapta İngiltere’de ortaya çıkan ulusal sağlık hizmeti ve yeniden yapılandırılan ulusal sigorta ve ulusal yardım programları zamanla Avrupa’da yayılım göstermekle birlikte her gelişmiş kapitalist ülkede sosyal mevzuat değişiminde yaşanan iyileştirmeler gerçekleşmemiştir. Bu noktada bir diğer önemli unsur Avrupa’da savaş sonrası refah devletinin gelişiminin ve genişlemesinin temellerinin, bu gelişme içerisinde kendi ‘yarı refah devleti’ne sınırlı eklemeler yapan Amerika’nın askeri ve ekonomik gücüne dayanmasıdır. Yani Amerikan hegemonyası Avrupa refah devletinin genişlemesinin bir garantörü sıfatını taşımaktadır. 1950’li yıllardan 60’lara kadar uzanan dönem görece durgunluk dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemin durgun dönem olarak adlandırılmasında, ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen sosyal harcamalara aktarılan kaynakların diğer dönemlere oranla daha yavaş artması etkilidir (Pierson, 1998: 112-133).

1960-1975 yılları arasını kapsayan büyük genişleme dönemi, ekonomik büyüme ve Keynesyen politikaların etkinliği sayesinde refah devletinin gelişimi için en uygun koşulları barındıran bir dönemdir. Bu dönemde ekonomik büyümeden pay alma noktasında toplumdaki her grup, kendi mücadelesinden başarıyla çıkmış ve hak ettikleri payı elde etmiştir. Bunun yanında ekonomik büyüme bir yandan da refah devletinin kamu harcamaları için gerekli olan kaynakların yaratımına katkı sağlamıştır. Siyaseten ise, emek yanlısı siyasi partilerin iktidara gelmesi ve sendikaların etkinliği, gelirin yeniden dağıtımında emek lehine kararlar alınmasına yardımcı olmuştur (Koray, 2018: 88). Bu dönem uluslararası refah devletinin gelişim aşaması hususunda sosyal harcamalara ayrılan payın büyüklüğü noktasında en fazla dikkate değer dönem olarak kabul edilmektedir. 1975 yılına gelindiğinde güçlü Avrupa ülkelerinde, ekonomik büyümeyle artırılan GSYH’larının %25’inden fazlası sosyal harcamalara kaynak olarak aktarılmaktadır. OECD ülkelerinin ortalamasına bakıldığında ise sosyal harcamalardaki büyüme ortalama yıllık %6,5 düzeyinde seyretmektedir. Kamu harcamalarında bu dönemde kaynakların %80’i eğitim, sağlık ve

emeklilik alanlarına yatırılmıştır. Bunun yanında işsizlik tazminatının payının sosyal harcamalar içerisinde küçük bir pay olarak kalması bu dönemde yaşanan gelişmelerin olumsuz tarafı olarak nitelendirilmektedir (Pierson, 1998: 133-135).

Çeşitli çalışmalarda 1975 yılına kadar olan refah devletinin altın çağının yaşandığı dönemin refah devletinin büyümesinin son noktası olduğu ve yakın zamanda parçalanma tehdidi ile karşı karşıya olduğu belirtilmektedir (Pierson, 1998: 135). Bu da bizi refah devletinin gelişiminin son aşamasına yani refah devletinin krizine getirmektedir. Bu dönemde ekonomik büyümenin yeteri ölçüde gerçekleştirilememesiyle meydana gelen ekonomik duraklamanın yanında bu zamana kadar ulaşılmış refah düzeyinin yarattığı rahatlık sonucunda sosyal politika uygulamalarında gerçekleştirilen kısıtlamalarla beraber bu tartışmalar gündeme gelmiştir. Bu dönem aynı zamanda sorgulama ve yeniden biçimlendirme dönemi olarak da adlandırılmakta ve günümüzde hala devam ettiği düşünülmektedir (Koray, 2018: 89).

Refah devletinin tarihsel süreci değerlendirildiğinde dikkate alınması gereken en önemli nokta özel bir risk yapısı ve özel bir nüfus dağılımı içinde ortaya çıkmış olduğunun unutulmamasıdır. Refah devletinin temellerinin atıldığı dönemde risk olarak kabul göremeyecek konular bugünün dünyasında en temel sosyal riskler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda refah devletinin artıları ve eksileri değerlendirilirken tarihsel arka planı kapsamında değil içinde bulunulduğu zaman diliminde bu değerlendirmenin yapılması gerekmektedir. Refah devletine ilişkin krizin güncel değerlendirmesi yapılırken ilk olarak, sosyal risklerin teşhisi doğru yapılmalı yani hem değişen dağılımı hem de yoğunluğu belirlenmeli ikinci olarak da devlet, aile ve piyasa üçlüsü arasında paylaşım ve dağıtımının nasıl yapıldığı dikkate alınmalıdır (Esping-Andersen, 2013a: 35).

Çağdaş olarak nitelendirilen refah devletinin iki grup sorunla karşı karşıya olduğu ve bu iki sorundan birinin refah devletinin kendisinden ikincisinin ise dışsal sebeplerle ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Refah devletinin kendisinden kaynaklanan ilk sorun, var olan sosyal koruma programlarıyla gelişen ihtiyaçlar ve sosyal riskler arasındaki ayrışmayı giderek artırmasıdır. Bu problemin gerekçeleri aile yapısında, mesleki yapıda ve yaşam döngüsünde gerçekleşen değişiklikler olarak kabul edilebilmektedir. Bu değişikliklerden kaynaklı olarak refah devleti, oluşan yeni talepleri karşılayabilme konusunda yetersiz kalabilmektedir. Dışsal güçlerden kaynaklanan sorun ise, değişen ekonomik koşullar ve demografik eğilimler

(nüfusun yaşlanması) ile mevcut refah devletinin taahhüt ettiği çözümlerin gelecekte uygulanabilirliğini tehdit etmesidir (Esping-Andersen, 2013b: 64-65).

Altın çağdan sonra, krizden yapısal uyuma geçiş dönemi olan 1970'lerin ortalarından itibaren refah devletinin genişleme ve yayılma döneminden kopuş yaşanmaya başladığı ve büyüme hızında yavaşlama yaşandığı pek çok araştırmada kabul edilmektedir. Yani altın çağdan sonra refah devletinin krize girdiği, bu durumda kapitalist düzenin güç kazanmasıyla refah devletinin yeterli ekonomik büyümeyi sağlayacak durumda olmadığı düşünülüyor ve refah devletinin sonuna gelindiği düşünülmektedir. Bu noktada refah devletinin kendi içinde bir çelişkide olduğu düşüncesi de belirli kesimler tarafından dile getirilmektedir. Bu çelişkilerden ilki; işçi sınıfının hak arama arayışında refah devletinin, istemsiz dahi olsa sermayenin konumunu güçlendirdiği düşüncesidir. Diğer çelişki ise yoksullara yardım yapan refah devletinin yine istemli olmayan bir şekilde bu yoksul kesimin konumunu kötüleştirmesidir. Refah devletinin içinde barındırdığı çelişkiler meşruiyetinin sorgulanmasına ve yetersiz ekonomik büyümeyle pekişmesiyle beraber refah devleti krizinin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Pierson, 1998: 136-145).

1980'li yıllara gelindiğinde net bir şekilde ortaya çıkan refah devleti krizine ilişkin sorun teşhisi açısından yapılan birçok çalışmada pek çok farklı soruna dikkat çekilmiştir. Dikkat çekilen bu sorunlar 3 başlık altında değerlendirilirse; ilk sorun refah devletini boğmasına ilişkindir. Bu görüşe göre; refah devleti bireylerde çalışma, yatırım ve tasarruf yapma güdülerini aşındırmaktadır. Bu görüşe piyasa koşullarından sapma görüşü de denilmektedir. Diğer bir sorun, nüfus yaşlanmasının uzun vadede yaratacağı etkiler üzerinde yoğunlaşmıştır. Son argüman ise, hükümetlerin savurganlığı ve rekabetçi olmayan ekonomilerin acımasızca cezalandırıldığı yeni küresel ekonomiyi sorunun kaynağı olarak nitelendirmektedir (Esping-Andersen, 2013b: 56).

2.3. Refah Rejimleri Sınıflandırması

Refah devletine ilişkin sınıflandırma çalışmaları özellikle II. Dünya Savaşından sonraki dönemde büyük ölçüde artmıştır. Bunun arka planında gelişmiş toplumların savaştan sonraki süreçte ekonomik ve sosyal kalkınmayı bir arada sürdürme istekleri yer almaktadır. Farklı sınıflandırma kriterlerine göre yapılmış çalışmalar arasında en çok ilgi çeken, kabul gören ve eleştirilen çalışma Gosta Esping-Andersen'in çalışması olmuştur. Hem katkı hem de

eleştiri bağlamında arkasından gelen pek çok çalışmaya da kaynaklık ettiği düşünülen bu çalışma refah araçları arasındaki ilişkilerin kapsamlı bir şekilde incelenmesine olanak tanımaktadır.

2.3.1. Refah Rejimleri Sınıflandırmasına İlişkin İlk Çalışmalar

Refah devletine ilişkin yön verici çalışmaların başlangıcını II. Dünya Savaşı'na kadar götürmek mümkündür. II. Dünya Savaşı sonrasında refah devletine ilişkin yapılan çalışmaların modern boyuta ulaşması ve teorik arka planının oluşumu ise 1970'li yıllara gelindiğinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde refaha ilişkin yapılan çalışmaların temelinde ağırlıklı olarak refah rejimlerinin sınıflandırılması yer almaktadır. Yapılan çalışmalarla, sosyal gelişmişliklerine ve belirli niteliklerine göre farklı refah devleti kategorileri oluşturulmuştur. Bu nokta dikkate alındığında; ekonomik, kültürel ve politik koşullardan kaynaklı ulusal farklılıklar her zaman varlık göstermiş ve refah rejimlerinin oluşumunda etkili olmuştur, denilebilmektedir. Ülkelerin sosyo-ekonomik yapısı zamanla değişiklik gösterebileceği için ülkelerin farklı zamanlarda farklı refah rejimlerinin özelliklerini göstermeleri beklenen bir durumdur. Yani sıra bir ülke farklı refah rejimlerinin özelliklerini aynı zamanda da taşıyabilmektedir (Özdemir, 2005). Refah rejimlerine ilişkin yapılan çalışmalara geçmeden önce refah devletine değinmek gerekmektedir. 1930 ve 1940'lı yıllarda geliştirilen refah devleti kavramı görece bir anlama sahiptir. Yani ekonomik, siyasal ve kültürel farklılıklarla beraber zaman açısından ve ülkeler açısından farklı şekillerde yorumlanabilen bir kavramdır (Özdemir, 2007: 17).

Genel anlamda refah devleti, ekonomik ve siyasal hakların yanında sosyal hakları da inşa etmek aracılığıyla, vatandaşların iyilik halinin sağlanmasını kendine görev edinen ve birey ve toplum için iyiliği hedef olarak benimseyen devlet olarak tanımlanmaktadır (Metin ve Özeydin, 2014: 10). Refah devleti dar anlamda ve geniş anlamda ele alınan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dar anlamda refah devleti çalışanlar gelir transferi, sosyal hizmetler ve konut sorunları gibi konulara yönelirken; geniş anlamda çalışanlar ise politik ekonomi açısından yaklaşmakta ve devletin ekonomiyi yönetme ve düzenleme rolüne odaklanmaktadır. İstihdam, ücretler ve makroekonomi ile ilgili konulara odaklanan bu anlayış, Keynesyen Refah Devleti veya bir diğer ifade ile Refah Kapitalizmi olarak adlandırılmaktadır (Esping-Andersen, 1991: 1-2).

Refah sınıflandırmalarına ilişkin çalışmalar Wilensky ve Lebeaux (1958)'in sosyal refah kurumlarını 'kalıntı' ve 'kurumsal' bakış açısıyla sınıflandırdıkları çalışmaya kadar götürülebilmektedir. Bu sınıflandırmaya göre; kalıntı modelde aile ve piyasanın etkin olmadığı durumlarda devlet refah sağlama rolünü üstlenirken, kurumsal modelde normal olan devletin refah sağlamasıdır. Bu çalışmadan sonra Titmuss refah devletlerini 'kalıntı refah modeli', endüstriyel başarı-performans modeli' ve 'kurumsal-yeniden bölüşümcü model' olacak şekilde sınıflandırmıştır. Kalıntı modelde devlet, yalnızca yoksullar için minimal bir yardımla müdahalede bulunmakta, endüstriyel başarı modeli sosyal sigorta ilkesine dayanmakta yani devletin sunduğu yararlarından faydalanmanın sigorta kurumlarına katkıda bulunmaya bağlandığı bir sistem uygulanmakta, kurumsal modelde ise, devlet gereksinimler çerçevesinde vatandaşlarına evrensel hizmetler sunmaktadır. Furnis ve Tilton refah devletlerini 'pozitif devlet', 'sosyal güvenlik devleti' ve 'sosyal refah devleti' olarak sınıflandırmıştır. Jane Lewis cinsiyet temelli yaklaşımda bulunarak refah devletlerini 'güçlü', 'ılımlı' ve 'zayıf' ekmeği kazanan erkek şeklinde sınıflandırma yapmıştır. Orloff da cinsiyet temelli sınıflandırma yapan araştırmacılardandır. Bu isimlerin yanında Alexander Hicks ve Wildeboer Schut ve arkadaşları da refah devletlerinin sınıflandırılması konusunda çalışmışlardır (Özdemir, 2005; Ülgen ve Arda Özalp, 2017). Refah rejimleri sınıflandırmasına ilişkin gerçekleştirilen Esping-Andersen'in ilk sınıflandırmasından başlayarak, sınıflandırmaya katkı sağlayan ve sınıflandırmayı eleştiren çeşitli çalışmalar aşağıda Çizelge 2.1'de gösterilmektedir.

Çizelge 2.1. Refah Devleti Sınıflandırma Çalışmaları

	<i>Amaç</i>	<i>Değişkenler</i>	<i>Sonuçlar</i>
Esping-Andersen (1990)	Batı'daki devletlerin sınıflandırılması	-Sosyal sigorta programları -Sosyal güvenlik harcamaları -Sağlık harcamaları	Liberal Muhafazakar Sosyal Demokrat
Castles ve Mitchell (1992)	Yeniden dağıtım sürecinin incelenmesi	-Sendikalaşma oranları -Hak-dışı katkılar -Transfer öncesi ve sonrası Gini katsayısı -Net dağıtım	Liberal Muhafazakar Radikal Sağ olmayan hegemonya
Bonoli (1997)	İki boyutlu sınıflandırma	-Sosyal harcamalar -Katkılarla finanse edilen sosyal harcamalar	İngiliz Kıta Avrupası İskandinav Güney
Korpi ve Palme (1998)	Sosyal sigorta kurumlarının stratejilerinin sunumu	-Gelir araştırması	Temel güvenlik Korporatist Kuşatıcı Hedefleyici Gönüllü devlet sübvansiyonu
Esping-Andersen (1999)	Eski sınıflandırmanın güncellenmesi	-İşgücü piyasası kurumsal verileri -Aile konulu veriler	Evranselci Kalıntı Sosyal sigorta
Goodin (2001)	Çalışma ve refah talepleriyle sınıflandırma	-İşgücüne katılım oranı -Sosyal güvenlik harcamalarının GSYH içindeki payı	Düşük harcamalı korporatist Yüksek harcamalı korporatist Verimlilik sonrası Sosyal demokrat Liberal
Saint-Arnaud ve Bernard (2003)	Esping-Andersen sınıflandırmasının tekrar değerlendirilmesi	-Kamu harcamalarında eğitim ve sağlık harcamalarının payı -İşsizlik, GSYH artış hızı, doğumda beklenen yaşam süresi, doğurganlık oranı -Seçmen katılım, güven seviyesi, sendika üyeliği	Liberal Muhafazakar Sosyal demokrat
Powell ve Barrientos (2004)	Refah karmasına dayalı sınıflandırma	-Kamu sosyal güvenlik harcamaları -Aktif işgücü piyasası politikaları	Sosyal demokrat Muhafazakar Liberal
Bambra (2005)	Bakım harcamalarının modele dahil edilmesi	-Özel sağlık harcamalarının GSYH içindeki payı -Sağlık bakım sisteminden faydalanan nüfus (%)	İskandinav Muhafazakar I Muhafazakar II Liberal I Liberal II
Ferrera ve Figueiredo (2005)	AB genişlemesi öncesi ve sonrası modellerin değerlendirilmesi	-Sosyal yardım kalıpları -Refah sonuçları ve katmanlaşma etkileri	Genişlemeden önce Genişlemeden sonra
Bambra (2006)	Andersen sınıflandırmasının geçerliliğinin değerlendirilmesi	-Emeklilik -İşsizlik -Hastalık	Düşük düzey Orta düzey Yüksek düzey
Scrugs ve Allan (2006)	Modellerin güncellenmiş endeks ile çoğaltılması	-Fayda cömertlik endeksi	Düşük düzeyde cömertlik Orta düzeyde cömertlik Yüksek düzeyde cömertlik
Jensen (2008)	Refah hizmetlerinin rolünün vurgulanması	-Transferler, refah hizmetleri, sağlık bakım hizmetlerinin sosyal harcamalar içindeki payı	Sosyal demokrat Kıtasal Liberal

Çizelge 2.1.(devamı) Refah Devleti Sınıflandırma Çalışmaları

Hudson ve Kühner (2009)	Üretken refah kavramıyla modellerin değerlendirilmesi	-Temel eğitim yatırımları -Mesleki eğitim yatırımları -İstihdam koruma endeksi	Üretken koruyucu Koruyucu Verimli Zayıf Karma Düşük koruyucu Düşük üretken Ekstra koruyucu Ekstra üretken
Pöder ve Kerem (2011)	Avrupa toplum modelinin coğrafi bölümlenmesi	-Toplam kamu harcamaları -Sağlık, aile, eğitim, işgücü piyasası ve sosyal koruma göstergeleri	Akdeniz Kıta Komünizm sonrası Anglo-Amerikan İskandinav
Ferragina vd. (2012)	Sosyal devletlerin aile politikası ve istihdam koruması perspektifinde ikili dönüşümünün gösterilmesi	-Metadışlaştırılmış ailedişlaştırma	Radikal Liberal Sosyal demokrat Hristiyan demokrat Sınıflandırılması güç ülkeler
Vrooman (2012)	Sosyal güvenliğin yapısal ve kültürel yönleri arasındaki bağın tekrar değerlendirilmesi	-Andersen'in orijinal verilerinin benzerleri	Liberal Korporatist Sosyal demokrat
Van der Veen ve Van der Brug (2013)	Esping-Andersen sınıflandırmasının test edilmesi	-Andersen'in orijinal verileri -Scruggs ve Allan tarafından geliştirilen veriler	Liberal Muhafazakar Evrenselci Karma I Karma II
Danforth (2014)	Modellerin zaman içerisinde gelişiminin gösterilmesi	-Metadışlaştırma göstergeleri	Üç farklı küme

Kaynak: Arts ve Gelissen, 2002; Powell, Yörük ve Bargu, 2020; Güler, 2020: 69-77.

Refah rejimleri sınıflandırmalarına ilişkin çizelge incelendiğinde; temelde Esping-Andersen tarafından gerçekleştirilen sınıflandırma çalışmasıyla benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmekle beraber uygulama açısından değerlendirildiğinde ülkelerin mükemmel şekilde içinde bulundukları refah rejimine tamamen uyumlu olmadığı düşünülmektedir. Hem ülkelerin tüm kriterler göz önüne alındığında içinde yer aldığı grupla tamamen benzer özellikler göstermeyebilmesi (Örn: İngiliz sağlık sistemi) hem de sosyo-ekonomik yapıların zaman içerisinde gösterdiği farklılaşmanın refah rejimlerini de etkileyebilecek olması uygulamada karşılaşılan uyum sorununa kaynaklık etmektedir (Özdemir, 2005).

2.3.2. Esping-Andersen'in Refah Rejimleri Sınıflandırması

Karşılaştırmalı sosyal politika kapsamında yer alan refah rejimi sınıflandırmaları görüldüğü üzere çeşitli araştırmacılar tarafından çalışılmış ve köken olarak ilk kimin devletleri refah rejimleri kapsamında sınıflandırdığı konusunda net bir fikre varılamamasına karşın bilim insanları ve araştırmacılar tarafından en çok benimsenen, Gosta Esping-Andersen'in "Refah Kapitalizminin Üç Dünyası" isimli eserinde yapmış olduğu sınıflandırmadır (Özdemir, 2005; Ülgen ve Arda Özalp, 2017). Esping-Andersen'in yaptığı bu sınıflandırmada piyasa-dışlaştırma (dekomodifikasyon, meta-dışlaştırma), sosyal tabakalaşma ve istihdam belirleyici unsurlar olarak yer almaktadır. Bu unsurlardan hareketle Andersen refah rejimlerini, liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat refah rejimleri şeklinde sınıflandırmaktadır (Esping-Andersen, 1991: 2-3). Bu sınıflandırmada sosyal demokrat rejim üst sırada yer alırken liberal rejim alt sırada yer almaktadır. Bu sıralamanın nedeni tarihsel koşullar veya ülkelerin yaptıkları sosyal harcamalar ve bu harcamaların milli gelir içerisindeki payı değil Andersen'in belirlediği temel iki ölçüttür. Bu ölçütlerden ilki piyasa-dışlaştırma (dekomodifikasyon) düzeyi diğeri ise refah hizmetlerinden yararlananları tabakalaştıran stratifikasyon boyutudur (Çalışkan, 2012).

Çizelge 2.2. Esping-Andersen'in piyasa-dışlaştırma derecelerine göre refah sınıflandırması

<i>Liberal Refah Rejimi</i>	<i>Piyasa-dışlaştırma Derecesi</i>
Avustralya	13.0
Amerika	13.8
Yeni Zelanda	17.1
Kanada	22.0
İrlanda	23.3
İngiltere	23.4
<i>Muhafazakar Refah Rejimi</i>	<i>Piyasa-dışlaştırma Derecesi</i>
İtalya	24.1
Japonya	27.1
Fransa	27.5
Almanya	27.7
Finlandiya	29.2
İsviçre	29.8
<i>Sosyal Demokrat Refah Rejimi</i>	<i>Piyasa-dışlaştırma Derecesi</i>
Avusturya	31.1
Belçika	32.4
Hollanda	32.4
Danimarka	38.1
Norveç	38.3
İsveç	39.1

Kaynak: Toprak, 2015/1; Çalışkan, 2012.

Piyasa-dışılaştırma (meta-dışılaştırma)¹ temel alınarak oluşturulan Esping-Andersen sınıflandırmasına göre; piyasa-dışılaştırmanın en düşük olduğu rejim liberal refah rejimi iken en yüksek olduğu rejim sosyal demokrat refah rejimidir. Buradan hareketle sosyal risklere karşı alınan tedbirlerin ve refah dağıtımında piyasa dışı etkenlerin etkin rol oynadığı refah rejimi sosyal demokratlar iken, refah dağıtımından belirli bir katılım doğrultusunda yararlanılabilen ve devletin refah dağıtımı konusunda geri planda kaldığı rejim türü liberal refah rejimidir. Bu nedenle liberal refah rejimi vatandaşlarına görece düşük, düz oranlı yarar sağlayan rejim türü olarak tanımlanmaktadır (Toprak, 2015/1).

Ekmeği kazanan erkek-bakımı üstlenen kadın modelinin Avrupa ülkelerinde hakim olduğunu (Esping-Andersen, 1995) öne süren Andersen'e göre refah rejimleri, risklerin paylaşım biçimlerine göre sınıflandırılmaktadır. Sosyal risklerin kontrolü noktasında kolektif paylaşıma dahil olan kaynaklar üç tanedir ve bunlar: devlet, aile ve piyasadır. Refah rejimleri sınıflandırmaları bu üç kaynağın riskleri paylaşma konusunda üstlendikleri yüklerle göre yapılmaktadır. Esas unsurlardan biri devletin risk paylaşımı noktasındaki payıdır. Devlet, rolünü yalnızca en yoksul kesimle sınırlandırmış olabilir, asgariyetçi veya kapsayıcı ve kurumsal bir rol de üstlenmiş olabilir. Kapsayıcı ve kurumsal rol üstlenildiğinde bu boyutta, toplumsal olarak nitelendirilen risklerin sayısı ve ne kadar çok insanın korunmaya muhtaç olarak değerlendirildiği ülkeleri birbirlerinden ayırmaktadır (Esping-Andersen, 2013a: 34).

Çizelge 2.3. Esping-Andersen'in üçlü sınıflandırması

Rejim	Liberal	Muhafazakar	Sosyal Demokrat
Önde gelen ülkeler	ABD, İngiltere	Almanya	İsveç
Felsefi temeli	Klasik liberalizm	Muhafazakar sos. pol.	Sosyalizm
Piyasa-dışılaştırma	Düşük	Orta	Yüksek
Sosyal haklar	Gereksinim temelli	Katkıya dayalı	Evrensel
Refah önlemleri	Karma hizmetler	Transfer ödemeleri	Kamu hizmetleri
Haklar	Düz oranlı ödenekler	Katkıya dayalı	Yeniden dağıtıcı
Sosyal politika sağlayan kurumlar	Piyasa (Kalıntısalsal)	Devlet (Mesleksel)	Devlet (Evrensel)

Kaynak: Özdemir, 2005; Özdemir, 2007: 132.

¹ Meta-dışılaştırma kavramının varlık gösterebilmesi için ilk etapta karşısında tam ve geri dönülemez biçimde ücret ilişkisi içerisinde yer alan kişiler olmalıdır. Yani meta-dışılaştırmanın gerçekleşebilmesi için bireyin öncelikle piyasalaştırılmış olması yani piyasanın daimi bir unsuru olması gerekmektedir. Bu bağlamda Andersen'in sınıflandırma çalışmasını yaptığı dönemde kadınların büyük oranı ve bazı erkekler "metalaştırma öncesi"ndedir (Esping-Andersen, 2013a: 51).

Çizelge 3'te Esping-Andersen'in refah rejimlerinin felsefi temelleri, piyasa-dışılaştırma yani sosyal ihtiyaçların piyasa dışı kurumlardan sağlanabilme düzeyleri, sosyal haklardan faydalanma koşulları, refah önlemlerinin sağlanış yöntemleri ve sosyal politika diğer bir ifade ile refah sağlayan temel kurumlar yer almaktadır. Liberal refah rejimi klasik liberalizm ilkelerine dayanan, piyasa-dışılaştırmanın düşük olduğu diğer bir ifade ile ihtiyaçların temelde piyasadan karşılandığı, sosyal hakların ihtiyaç temelli ve sınırlı olduğu ve refahın karma hizmetlerle temelde piyasadan sağlandığı bir rejim türü olduğu görülmektedir. Muhafazakar refah rejimi geleneksel yapının sosyal politika uygulamalarına yansıtıldığı, piyasa-dışılaştırmanın orta düzeyde seyrettiği, katkıya dayalı sosyal haklara erişimin söz konusu olduğu ve refah sağlayıcı kurumun mesleki ayrım dikkate alınarak devlet eliyle sağlandığı ülkeleri içeren bir rejim türü olarak değerlendirilmektedir. Sınıflandırmada son olarak sosyalizm kaynaklı, piyasa-dışılaştırmanın yüksek olduğu dolayısıyla ihtiyaçların karşılanması noktasında piyasanın yanında devlet gibi diğer aktörlerin de yüksek katkısının bulunduğu, sosyal hakların evrensel çerçevede ele alındığı ve devletin evrensel refah sağlayıcı bir kurum olarak değerlendirildiği sosyal demokrat refah rejimi yer almaktadır.

Çizelge 2.4. Aile-Piyasa-Devlet aktörlerinin etkinliği bağlamında refah rejimleri

	<i>Liberal</i>	<i>Muhafazakar</i>	<i>Sosyal Demokrat</i>
<i>Roller</i>			
<i>Aile</i>	Düşük	Merkezi	Düşük
<i>Piyasa</i>	Merkezi	Düşük	Düşük
<i>Devlet</i>	Düşük	İkincil	Merkezi
<i>Refah Devleti</i>			
<i>Dayanışma Kapsamı</i>	Bireysel	Akrabalık	Evrensel
<i>Dayanışma Odağı</i>	Piyasa	Aile	Devlet
<i>Piyasa-dışılaştırma Derecesi</i>	En düşük	Yüksek (aile reisi için)	En yüksek

Kaynak: Esping-Andersen, 1999: 85.

Yukarıdaki Çizelge incelendiğinde; refahın hangi derecede piyasa aracılığıyla sağlandığını gösteren piyasa-dışılaştırma düzeyinin en düşük olduğu refah rejiminin liberal, en yüksek olduğu refah rejiminin de sosyal demokrat rejim olduğu görülmektedir. Buradan da piyasalaşmanın en yüksek olduğu rejimin liberal rejim olduğu, diğer rejimlerde piyasalaşmanın ve piyasanın etkinliğinin giderek azaldığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

Ulusal modern refah devletlerinin doğduğu, gelişmiş sosyal politika önlemlerinin alındığı II. Dünya Savaşı bitimi ile 1970'li yıllar arasında kalan dönem sonrasında 1970'li yıllara gelindiğinde küreselleşmenin başlaması, sosyal politika uygulamalarının niteliğinde belirgin

bir azalmaya ve refah devletlerinin zayıflamasına sebep olmuştur. Küreselleşmenin refah devletine etkisi üzerine iki temel görüş söz konusudur. İlk görüşün savunucularına göre refah devletinden rekabet devletine doğru bir paradigma kayması yaşanmıştır. Bu anlayışa göre; sosyal politika tedbirleri uluslararası rekabet piyasasının gereklerine uygun olmalı ve iş piyasalarında esnekleşmeye izin verilmelidir. İkinci görüşün savunucuları ise, küreselleşmenin refah devletine olumsuz bir etkisinin olmadığını, sosyal politika uygulamalarında kısıtlamaların ve piyasa merkezli refah politikalarının varlığı olmasına rağmen refah devletini geriye götürecek boyutta bir olumsuzluğa yol açmadığını iddia etmektedirler. Ayrıca küreselleşme ülkeler üzerinde homojen bir etki göstermemekte, ülkeden ülkeye farklı etkilenişler söz konusu olmaktadır (Özdemir, 2009). Ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları, kurdukları modellerin sistemleriyle ve piyasalarıyla olan ilişkisi küreselleşme sürecinde ülkelerin farklı etkilenmelerine yol açmaktadır. Bazı ülkeler küreselleşme sürecinden olumsuz etkilenirken diğer bazı ülkeler olumsuz etkilenmemektedir. Bunun sebebi benimsedikleri ve kurdukları modellerin ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarına uygunluklarıdır.

Refah devleti laissez-faire kapitalizmi ile devlet sosyalizmi arasında bir orta yol olarak ortaya çıkmıştır. Bunun en önemli nedeni II. Dünya Savaşı sonrasında Batılı ülkelerin, sosyalizmin evrimci ve devrimci bir şekilde dünya genelinde yayılabileceği kuşkusuna düşmüş olmalarıdır. Bu kuşku ile ortaya çıkan tam istihdama dayalı refah devleti ile piyasa toplumu kendisini kolektivist değerlere uydurmuştur. 1980 sonrası sosyalizm tehlikesinin ortadan kalkmasıyla kapitalist sistem ve piyasa ekonomisi ile küreselleşme çağına geçilmiştir. Küreselleşmeyle beraber piyasa ekonomisinin güçlenmesi refah devletlerinin kendisini dönüştürmesine ve özelleştirmenin güç kazanmasına yol açmıştır. Refah devletinin sosyal harcamaları artırdığı, vergileri yükselttiği, piyasayı zayıflattığı, özgürlüğü azalttığı ve belirli kesimlerin kayırılmasını sağladığı düşüncesinin, küreselleşme ile ve neo-liberal politikalarla refah devletinden kaçışa yol açtığı düşünülmektedir (Özdemir, 2009). Küreselleşmeyle beraber liberal politikalar yeniden etkinlik kazanmıştır. Her ne kadar isim olarak neo-liberal politikalar olarak adlandırılırsa da bu politikaların liberal öğretilerden farklılık göstermediği düşünülmektedir. Farklılık yalnızca politikaların uygulayıcısı olan ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Küreselleşmeyle yaşanan metalaşma sürecinin doğurduğu olumsuz sonuçları telafi etmede baskın olan kurum, farklı modellere sahip refah rejimleri arasında farklılaşmaktadır. Liberal refah rejimlerinde telafi konusunda baskın olan kurum piyasa; muhafazakar refah rejiminde aile; sosyal demokrat rejiminde ise baskın kurum devlettir.

(Ülgen; Arda Özalp, 2017). Bu doğrultuda küreselleşmenin refah devletini dönüştürdüğü fakat bu dönüşümden farklı modellerin ve ülkelerin sosyo-kültürel yapıları çerçevesinde farklı şekilde etkilendiği yorumu yapılabilmektedir.

Literatürde refah rejimlerine ilişkin temel kaynak olarak adlandırılan Esping-Andersen'in sınıflandırmasına sonraki çalışmalarla hem katkı sağlanmış hem de çeşitli anlamlarda eleştiriler getirilmiştir. Sınıflandırma çalışması yapan farklı araştırmacılar farklı gerekçelerle Andersen'in çalışmasını eleştirmiştir. Araştırmacılardan bazıları metalaşmanın bozulması üzerinden hareket ederken diğer bazıları refah karışımı ve tabakalaşma vurgusu yapmıştır. Diğer bir grup araştırmacı ise sınıflandırmaya esas değişkenlere odaklanmıştır. Bu çalışmalar incelendiğinde değişken sayısı 2'den 30'a kadar farklılaşmaktadır. Diğer bazı sınıflandırma çalışması yapan araştırmacılar yine farklı kategorilere odaklanmıştır. Kimileri hem transferleri hem de hizmetleri incelerken; kimileri de ya yalnızca emeklilik yardımlarına ya da yalnızca sağlık sigortasına odaklanmıştır. Yapılan bu çok sayıda eleştiri temelde üç başlık altında incelenebilmektedir. İlk olarak feminist çerçeveden gelen eleştiride Andersen'in yaptığı çalışmada cinsiyet körü olduğu vurgulanmıştır. İkinci perspektifte ise Andersen'in sınıflandırmaya esas olan 18 ülkeden hareketle yalnızca Batı ülkelerini yani Avrupa'yı odağına aldığı üzerinden eleştiriler getirilmiş ve sınıflandırmaya dahil olan ülke sayısının artırılması gerektiği sebebiyle yeni sınıflandırmalar ortaya koyulmuştur. Son başlıkta ise Andersen'in refah sınıflandırmasında kullandığı değişkenler eleştirilmiştir (Powell vd., 2020).

2.3.2.1. Liberal refah rejimi

Liberal refah rejimi Anglo-Sakson modeli ya da Anglo-Amerikan modeli olarak da isimlendirilmektedir (Şentürk, 2014; Çalışkan, 2012). Bu rejimin sınırlı refah sözü veren piyasa odaklı devletleri içermesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda Andersen'in ilk sınıflandırmasında ABD, İngiltere, Avustralya ve Kanada liberal rejimin öncü ülkeleri olarak ele alınmakta iken; ikinci sınıflandırmasında eklenen Yeni Zelanda'nın ve ilk sınıflandırmada yer alan İngiltere'nin bir dereceye kadar liberal rejim içerisinde yer aldığı düşünülmektedir (Esping-Andersen, 1999; Spicker, 2013).

2.3.2.1.1. Temel nitelikleri

Liberal model klasik yoksulluk yasalarının bir uzantısıdır. Bu doğrultuda piyasa kaynaklı olumsuzluklara tampon olunması ve refahın büyük ölçüde özel olarak örgütlenmesine dayanmaktadır (Toprak, 2015/1). Bu refah rejiminde en önemli unsur piyasadır. Buradan hareketle devletin piyasaya müdahalesi sınırlı tutulmakta ve yalnızca yoksul olan kesime yoklamalı sosyal yardımlar aracılığıyla asgari bir devlet yardımı öngörülmektedir. İhtiyaç sahiplerinin belirli yollarla saptanmasına dayalı yoklamalı sosyal yardım programlarının amacı, piyasayı ve piyasaya girişi güçlendirmektir (Çalışkan, 2012). Yani liberal refah rejimlerinde sosyal refah harcamaları sınırlıdır. Refah programlarının işsizlik ve yaşlılık durumlarında geliri telafi özelliği oldukça sınırlı, genç, hasta, engelli ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet düzeyi ise orta seviyededir. Liberal refah rejiminde devlet yalnızca asgari gelir güvencesi sağlamaktadır (Toprak, 2015/1). Özetle liberal refah rejiminde devlet, yoksullar için para ve mal varlığını soruşturan ve evrensel olmayan yardımlar sağlamaktadır (Gökbunar; Özdemir ve Uğur, 2008).

Liberal rejimin temel politik algısı, sınırsız piyasa bağımsızlığı inancı ve devleti asgari düzeye indirme fikridir. Liberal refah rejimi kalıttır, yani sosyal garantiler yalnızca en kötü riskler için söz konusudur. Kaynak dağılımında piyasa baskındır, devlet refah sağlamada minimum etkindir. Yardımlar yalnızca en düşük gelir gruplarına, işçi sınıfına ve devlete bağımlı kesime yöneliktir. Bu noktadaki amaç yoksullukla mücadele etmek değil aşırı yoksulluğu önlemektir. Liberal refah rejimi işgücü piyasasında yeterli geliri elde edemeyenler için “iyi bir asgari geçim düzeyi” oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu refah rejiminde refah dağıtımına ilişkin politikalar insanları çalışmadan caydırmayacak düzeyde tasarlanmaktadır. Refah dağıtımının temelinde ekonomik etkinlik yer almaktadır (Ülgen; Arda Özalp, 2017). Bunun yanında liberal refah rejiminde yardımlar daha çok bireyseldir. Yani kendi keline yardım ilkesini esas almakta ve piyasa kazançlarına müdahale edilmemesi gerektiği fikrine dayanmaktadır (Toprak, 2015/1).

Sosyal politika açısından bakıldığında liberaller, düşük seviyede bir asgari bir ücret belirlenmesi gerektiğine fakat bu ücretin yoksulluğu yok etmeyeceğine, bunun sürdürülebileceğine inanmaktadırlar. Nakit yardımlara ve müdahaleye piyasanın oluşturduğu sınıflaşmayı bozacağı için karşı çıkmaktadırlar. Liberal devletlerde işçiler özelinde yapılan asgari düzeyde gerçekleştirilen refah yardımlarının işçileri piyasaya

bağlayacağı ve piyasadan uzun süre ayrı kalmayacakları düşüncesi hakimdir. Liberal sistemin temel felsefesi minimum devlet müdahalesinin yoksulları ve orta sınıfı piyasaya bağlayacağıdır. İlk etapta katı bir şekilde uygulanan bu fikirlerde zamanla yumuşamalar meydana gelse dahi (Gökbunar; Özdemir ve Uğur, 2008) günümüzde hala refah dağıtımı konusunda en katı kurallara sahip olan ve devlet müdahalesinin en sınırlı olduğu rejim türü liberal refah rejimidir.

Esping-Andersen sınıflandırmasında piyasa-dışlaştırma düzeyi en düşük yani metalaşmanın en yüksek olduğu kabul edilen refah rejimi türü liberal modeldir. Liberal model piyasanın hakim olduğu, minimal devlet anlayışına ve sınırsız piyasa özgürlüğüne dayanan bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. İhtiyaçların piyasadan, piyasaya katılım yoluyla sağlanması gerektiği anlayışı hakim olmakla beraber, kişiler ihtiyaçlarını piyasadan karşılayamıyorlarsa bu noktada devlet minimal bir destek olacak şekilde temel düzeyde ihtiyaçların karşılanması noktasında sosyal yardımlarda bulunacak ve refah dağıtımında etkin olacaktır. Devlet asgari düzeyde refah sağlanması konusunda elini taşın altına koysa dahi yardımlardan faydalanan kişilerin ihtiyaç sahibi olarak damgalanmalarının önüne geçmemektedir. Çünkü liberal modelde kişilerin kendi kendine yetebilmeleri, piyasadan kendi isteği dışında çıksa bile bir an önce tekrar piyasaya giriş yapmak için çalışmaları beklenmektedir.

2.3.2.1.2. İşgücü piyasası karakteri

Liberal refah rejimi bireylerin piyasanın sağladıklarıyla yetinmesi gerektiğini düşünen katı bir sistem olduğu için herkesin piyasada aktif bir şekilde rol alması beklenmektedir. Bu konuya cinsiyet açısından yaklaşıldığında kadınların piyasaya katılımında belirli dönemlerde problemler çıkmasının arkasında piyasanın sunduklarına alternatif ya da destek olan herhangi bir gelir garantisi sağlamanın makul bulunmaması yer almaktadır. Bu sebeple her ne kadar bireysellik ve piyasadan gereksinimlerin karşılanması zorunlu tutulsa da bu rejimde kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yönelik bir uygulama yoktur (Esping-Andersen, 2013a: 52).

Liberal refah rejiminde özellikle de Amerika'da piyasa temel refah sağlayıcı kurum olduğu için burada en büyük problem Avrupa'nın aksine işsizlik değil artan eşitsizlik ve yoksulluktan kaynaklanan kutuplaşmadır. Bu kutuplaşma sorununu çözümünde ise, yüksek sosyal maliyetler doğuran pasif işgücü piyasası politikaları yerine bireyleri temel refah

sağlayıcı kurum olan piyasaya yönlendirecek aktif işgücü piyasası politikaları tercih edilmektedir. Bu politika uygulamaları; gelir desteğinden ziyade insanları tekrar işe sokabilecek, hani içinde iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasında yardımcı olacak ve nüfusu toplumun ve piyasanın gereklerine göre eğitebilecek aktif nitelikli uygulamalardır (Esping-Andersen, 2013b: 58-59).

Liberal ekonomilerde piyasanın işleyişi hemen hemen hiç kısıtlanmamakta, bu sebeple de ekonomik kaynakların eşit olmayan denetimi piyasa çıktılarına biçimlendirmektedir. Bunun yanı sıra toplu eylem sorunlarının üstesinden de gelinememektedir. Bu rejimde kişileri yaşlılık ve hastalık durumlarına karşı devlet yasal müdahaleler ile koruma altına almaktadır. Gelirin yeniden dağıtımının en alt düzeyde sağlanması hedeflenmektedir (Gülcan, 2017). Bu modelde devlet, kişilerin ortaya çıkan sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için ilk etapta piyasaya başvurmalarını beklemektedir. Liberal devletin genel eğilimi daha az harcama yapılması yönündedir ve kamu harcamalarının en az yapıldığı refah rejimidir. İhtiyaçlar piyasadan karşılanamadığı takdirde devlet sosyal yardımlar aracılığıyla ihtiyaçları temel düzeyde gidermekle birlikte yardım alanlar ihtiyaç sahibi olarak damgalanmaktadır (Özmen, 2017).

Esping-Andersen yaptığı sınıflandırmada kullandığı metalaşmanın sınırlandırılması ölçeğinde ücretsiz aile çalışanı olarak kadını göz ardı ettiği için oldukça eleştirilmiştir. Refah devletinin cinsiyet boyutu ele alındığında; liberal refah rejimi hizmet sunumunu piyasaya bıraktığı için cinsiyet farklılıklarına duyarsızdır. Ayrıca liberal refah rejimi muhafazakar refah rejimi kadar olmasa da ekmeği kazanan erkek modelini benimsemektedir. Liberal refah rejimlerinin temel hedefi yüksek ekonomik performans olduğu için kişilerin piyasaya bağımlılığı yüksektir. Metalaştırılmış olan tüm bireylerde yaş, sağlık ve aile durumlarına bakılmaksızın çalışması beklenmektedir. Liberal model bireyselliği öne çıkarmakla birlikte sosyal politikalar ve sosyal yardımlar aile üzerine kurulmuştur. Bu doğrultuda kamu eliyle yürütülen aile yardımları sosyal yardımlar içerisinde en önemli kalemlerden birini oluşturmaktadır. Bu da kadınların istihdama katılımı yönünde bir engel teşkil etmektedir (Ülgen; Arda Özalp, 2017).

Liberal refah rejimlerin temel problemlerinin artan yoksulluk ve kutuplaşma olduğu bilinmektedir. Bunun temel sebebi sorunlu istihdam eğilimleridir. Liberal rejimlerde profesyonel veya nitelikli işler temel tercih alanını oluşturmaktadır. Bunun yanında kalifiye olmayan işgücüne dayalı taleplerin de karşılanması gerekmektedir. Bu noktada bu işgücü

için sadece düşük ücretli işlerde talep yaratılmaktadır. Yarı zamanlı (gönülsüz) işler, rastlantısal işler, ev işleri gibi ‘atipik’ işler bu taleplerle beslendiği için ve sosyal yardımlar asgari düzeyde olduğu için işsizlik sorunu çok yüksek olmasa da artan bir yoksulluk sorunu ve formel ve enformel işgücü arasında da derinleşen bir kutuplaşma sorunu ortaya çıkmaktadır (Esping-Andersen, 2013b: 67).

Liberal refah rejimi içerisinde yer alan ülkelerde krizler karşısında gerçekleşen politika değişiklikleri tamamen aynı değildir. Avustralya ve Yeni Zelanda’da korumacılık azaltılırken, yine Avustralya’da serbestleşme politikaları sendikalarla işbirliği içinde gerçekleştirilirken ABD ve İngiltere’de ise sendikacılık giderek zayıflamıştır. Her durumda da ekonomik durgunluk ve işsizlikle mücadelede alınan politika önlemleri aynıdır. Bu önlemler; daha fazla ücret esnekliği ve işgücü piyasası esnekliğidir (Esping-Andersen, 2013b:79). Ücret esnekliği bağlamında; işgücü piyasasında vasıfsız işçilere yönelik talep azalışını beraberinde getiren değişikliklerin yaşandığı dönemlerde özellikle ABD olmak üzere liberal ülkelerde çözüm vasıfsız işçilerin ücretlerini azaltmakta görülmektedir (Esping-Andersen, 1995).

Sonuç olarak; liberal refah rejimi ülkelerinde genel olarak kamu sektörü istihdamı diğer rejim türlerine göre düşük, özel sektör istihdamı OECD ülkeleri ortalamasının üzerindedir. Sınırlı refah devleti olduğu için finansal krizlerle karşı karşıya kalınma ihtimali düşüktür. Sendikalaşma anlamında bu rejim türünde güçsüz sendika yapıları söz konusudur. Gelir dağılımı adaletsizliği söz konusu olduğu gibi ücretler arasında orta veya yüksek düzeyde farklılaşmalar söz konusudur. Buradan hareketle artan sosyal eşitsizlik ve yoksulluk sorunu liberal refah devletinin karakteristik özelliğini oluşturmaktadır (Toprak, 2015/1). Liberal refah rejiminin temel temsilcisi olan Amerika’da işgücü piyasası koşullarının ağırlığının yanında sosyal haklar ve yardımlardan yararlanma koşulları da oldukça katı bir şekilde düzenlenmiştir. Sosyal sigortalar gibi işe bağlı refah programları da faydalanma koşulları açısından katı kurallara tabi olduğu için emek hareketliliğini kısıtlayıcı özellik taşımaktadır (Esping-Andersen, 2013b: 67).

2.3.2.1.3. Sosyal güvenlik karakteri

Liberal rejimde sosyal haklar piyasadan ya da kanıtlanabilmiş ihtiyaçlardan kaynaklandığı için (Esping-Andersen, 1995) bu rejimde bireysellik ön plana çıkmaktadır. Bireyselliğe

dayalı liberal refah rejiminin sosyal güvenlik boyutunda bireylerden beklentisi piyasaya katkıda bulunmasıdır. Hatta Ortodoks liberaller ve özellikle de Malthusçular kötü risklerle karşı karşıya olanların kendilerini idare etmeleri gerektiğini yani “kendi kendine yardımı” savunmaktadırlar. Bu düşüncenin temelinde kamu yardımının daha fazla bağımlılık ve muhtaçlık yaratacağı fikri yer almaktadır. Liberal algıda sosyal yardımlar kişilerde çalışmama dürtüsüne sebep olacak ve bir yoksulluk çıkmazı yaratacaktır (Esping-Andersen, 2013a: 43).

Liberal ülkelerde sosyal sigorta programları ılımlı olmakla birlikte devletin sağladığı refah koşulları asgari düzeyde ve kısıtlıdır. Bu modelde tutumlu olan, kendi kendine yetebilen ve girişimci olan kişiler olumlu karşılanırken sosyal yardım alan kişiler damgalanmaktadır. Vatandaşların çoğu için geçerli olan bu durum sosyal ikiliği beraberinde getirmektedir. Bu modelde zayıf işçi sendikaları, görece geniş ve artan ücret ayrışması ve görece düşük ücretler belirgin özelliklerdir. Modelde sosyal reformlar, refahın iş yerine tercih edilmemesine dayanan geleneksel liberal iş ahlakı ile kısıtlanmaktadır (Gülcan, 2017).

Sosyal koruma noktasında refah devletin etkinliğini belirleyen unsurlardan biri piyasa başarısızlığıdır. Piyasa başarısızlığı kötü riskleri seçme durumuyla sınırlı ise yeterli çözüm; sadece en muhtaç durumda olanlara yani piyasa tarafından ayrımcılığa uğrayanlar (yaşlılar, engelliler ve vasıfsız işçiler) veya piyasa dışına itilenler için devletin bir refah devleti olmasıdır. Bu çözüm yolu liberal diğer bir ifade ile Anglo-Sakson rejiminin temellerini oluşturmaktadır (Esping-Andersen, 2013a: 43).

Risk dağılımı konusunda en kötü konumda olan piyasada ayrımcılığa uğrayan kesimler özelinde yaklaşılacak liberal refah rejiminde toplum iki kutba ayrılmaktadır: onlar ve biz. İki kutuplu toplumun bir kesimi özel sektörler aracılığıyla kendi kendine yetmeyi becerebilen vatandaşlar oluşturur, diğer kesimini ise azınlık durumunda olan refah devletine bağımlı müşteriler olarak adlandırılan kişiler oluşturmaktadır. Bu rejimde en muhtaç kesimlere yönelik yapılan yardımlar tamamen ihtiyaç tespitine dayalı olarak dağıtılmakta ve rejimin felsefesi gereği cömert adlandırılmayacak şekilde yapılmaktadır (Esping-Andersen, 2013a: 45).

Liberal nitelik taşıyan ülkelerde özel emeklilik programları elverişli vergi ayrıcalıklarına diğer bir deyişle kamu sübvansiyonlarına bağlıdır. Sosyal ya da işe bağlı refah

programlarından faydalanmanın koşulları yüksek katılık ve yüksek maliyetler içermektedir. Sosyal güvenlik gibi özel programlar da yüksek sabit işgücü maliyeti yarattığı için hem kamu sektöründe hem de özel sektörde sosyal güvenliğı daraltma çabaları söz konusudur (Esping-Andersen, 2013b: 67).

Çalıştırma stratejilerinin hakim olduğı, piyasa ve çalışmaya merkezi bir önem atfedilen bu modelde sosyal yardımlar, ilk etapta gençlere ve işçilere yönelik uygulanmakta ve fakat işçi hakları konusuna gelindiğinde oldukça zayıf sendikal yapıların hakim olduğı da görölmektedir. Ücretler arasında oynaklıkların en fazla olduğı ve gelir dağılımı adaletsizliğinin en yüksek olduğı model olarak da liberal model kabul edilmektedir. İşgücü piyasasındaki hal böyle olduğunda devletin minimal düzeyde sosyal yardım yapmasının arkasındaki sebep olarak insanların sosyal yardımlarla belirli düzeyde gelir elde etmeleriyle birlikte piyasadan kaçış eğiliminde olmaları söylenebilmektedir.

2.3.2.2. Muhafazakâr refah rejimi

Esping-Andersen'in sınıflandırması kapsamında başta Almanya olmak üzere Fransa ve Avusturya'yı kapsayan muhafazakar refah rejiminden birçok farklı isimle söz edilmektedir. Muhafazakar refah rejimi Korporatist rejim, Bismarck modeli, sosyal sigorta modeli, Kıta Avrupası rejimi, Alman modeli, kurumsal refah rejimi ve sonradan ortaya çıkan Hristiyan demokratik rejimler olarak şekilde de karşımıza çıkmaktadır (Özdemir, 2007: 156). Muhafazakar refah rejimi kapsamında yer alan ülkeler Andersen'in çalışmasında Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya, Belçika ve sonradan eklenen Japonya olarak ele alınmakta iken Pierson bu gruba Hollanda'nın da dahil olduğunu düşünmektedir (Esping-Andersen, 1999; Pierson, 2001: 445).

2.3.2.2.1. Temel nitelikleri

Bu rejim türünün temel niteliklerine bakıldığında ilk etapta Katolik Hristiyan inancının etkisinin büyüklüğü göze çarpmaktadır. Bu rejim kapsamındaki ülkelerde baskın görüş; ekmeğı kazanan erkek modeli, Korporatist çatışmanın bir çözümü olarak sınıf mücadelesinin reddi ve yetki ikamesi ilkesi gibi Katolik sosyal öğretilerin savunuculuğunu yapan Hristiyan-demokratik partilerden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında bu partiler yine mesleki olarak parçalanmış ve zorunlu sosyal sigorta olarak sosyal politikalara yansıyan ataerkil politikaları

da Katolik geleneğin bir mirası olarak kabul etmekte ve savunmaktadırlar. Bu refah rejiminde sosyal yardımlar gibi maddi imkanlarla test edilmiş programlardan ziyade zorunlu sosyal sigorta sisteminin ağırlığının görüldüğü çatallı bir sosyal güvenlik sistemi hakimdir denilebilmektedir (Leibfried ve Obinger, 2003).

2.3.2.2.2. İşgücü piyasası karakteri

Meta-dışlaştırma düzeyleri açısından değerlendirildiğinde Kıta Avrupa refah devletlerinin çoğunda oldukça yüksek değerlere sahip oldukları söylenebilmektedir. Bu konuda arka plandaki durum aile ağırlıklıdır. Muhafazakar rejimlerde “piyasaya karşı politika” tavrı söz konusudur ve bu politikaların temel felsefesi metalaştırılmış dünyada kapitalizmden önce var olan kurumların yeniden üretilmesi; ücrete dayalı işlerin geleneksel toplumsal bütünleşme ve karşılıklılık idealleriyle uyumlaştırılması; parasal ilişkilerin insani ihtiyaçlar ve aile alanları çerçevesinde genişletilmesi ile savaşıma edimdir. Bu rejimde meta-dışlaştırma aile ve karşılıklı bağımlılığı teşvik edecek yönde ise istenir, fakat bireycilik ve bağımsızlığın teşvik edildiği durumda yıkıcı bir eylem olarak kabul edilmektedir. Bu noktada aile ağırlıklı olmayı güçlendirme noktasında erkek aile reisine güçlü sosyal refah garantileri sağlanmak amaçlanmaktadır (Esping-Andersen, 2013a: 50). Bu rejimin temel işgücü piyasası yapısının çok erkek egemen ve oldukça korumalı olduğu söylenebilmektedir (Esping-Andersen, 1995).

Kıta Avrupası modeli işgücü piyasası kapsamında değerlendirildiğinde bahsedilmesi gereken ilk konu; savaş sonrası tam istihdam hedefi yalnızca erkek çalışanlarla sınırlı olmasıdır. Bu dönemde politika yapımcılar erkeği tam zamanlı çalışan ve ekmeği kazanan olarak; kadınları ise tam zamanlı ev kadınları ve bakımı üstlenen olarak değerlendirmekteydi. Buradan hareketle yani politikacıların ekmeği kazanan erkek bakımı üstlenen kadın algısını benimsemesiyle de işgücü piyasasına ilişkin politika önlemleri bu kapsamdan hareket edilerek belirlenmiştir. Bu dönemde sendikaların kavgası emeği kazanan erkeğin istihdam güvenliği ve aile ücretiydi. Kıta Avrupası’nda “aile ücreti” ilkesi diğer rejimlerden farklı olarak yalnızca sosyal yardım yapısında değil ücret pazarlığında da kurumsallaşmıştır (Esping-Andersen, 1995).

Kıta Avrupası’nda kadınların işgücü piyasası içerisinde aktivitesi 1980’li yıllara kadar durgun bir şekilde seyretmiştir. Bunun temelinde yatan düşünce “standart işçi ailesi”

bakışıyla geliştirilmiş erkek ekmek kazanan ve tam zamanlı ev kadını algısıdır. Bu algıyla beraber işgücü piyasasında kadın işçi ihtiyacının karşılanması noktasında yerli kadınlardan ziyade yabancı kadınların insan gücü eksikliğini gidermekte faydalanılacak bir kanal olarak kabul görmüştür. Bu durum 1980’li yıllara kadar kadınların işgücü piyasasına katılımı noktasında bir hareketlilik olmamasını perçinlemiştir (Esping-Andersen, 1995).

Andersen’e göre, Kıta Avrupası’nda aile yapısının korunabilmesi adına uygulanan sosyal politika önlemleri işgücü piyasasında artan işsizlik sorunuyla mücadele etme konusunda diğer ülkelerde kullanılan çözümlerin geçersiz kılınmasına yol açabilmektedir. Bu modelde işgücü piyasası oldukça katı olduğu için istihdam yaratma stratejilerinden mahrum kalmaktadır. Temelde istihdam yaratılması sorununun ortaya çıktığı dönemde piyasayı dengeleyebilmek için önerilen iki çözümden biri kamu sektörü aracılığıyla istihdam yaratılması iken diğeri ücret esnekliği sağlanmasıdır. Muhafazakar rejimde aile ücretinin korunabilmesini sağlamak için mücadele veren sendikalardan dolayı ücret esnekliği kabul görmemektedir. Sosyal katkıların payının yetişkin erkek çalışanlar için oldukça yüksek olduğu bu rejim türünde sabit işgücü maliyetlerinin yükselmesi sebebiyle işe alım sürecinde sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu sebeple bu modelde “içerdekiler-dışardakiler” modelinde olduğu gibi yetişkin erkek çalışanlarla diğer gruplar arasında bir bölünme söz konusu olmakta ve işsizlik ilk grup için düşük seyrederken diğer grup için yüksek seyretmektedir. Diğer çözüm önerisinde ise, muhafazakar modelde Katolik aile yapısının devlete getirdiği ağır transfer yükleri (ve kamu borç ödemeleri) kamu istihdam stratejisi ihtimalini geçersiz kılmaktadır (Esping-Andersen, 1995).

2.3.2.2.3. Sosyal güvenlik karakteri

Kıta Avrupası rejimi olarak da adlandırılan muhafazakar refah rejiminde sosyal sigorta büyük önem taşımaktadır. Bir anlamda refah rejimlerinin başlangıcı Bismarck’ın oluşturduğu sosyal sigorta sistemine dayandırılmaktadır. Fakat savaş sonrasında muhafazakar refah rejimi kapsamında yer alan ülkelerde hem gelir transferleri anlamında hem de sağlık hizmetlerinde sosyal sigortanın geniş ve ayrıntılı olması gerektiği düşünülmüştür. Bu sebeple sosyal sigorta rejimi evrenselcilik modeli ile harmanlanarak hem daha önce sigorta kapsamında yer almayan kişi ve gruplar sisteme dahil edilmiş hem de eski sosyal yardım programları iyileştirilmiştir. Bunun yanında da sigorta fonları tek bir şemsiye altında toplanmıştır. Fakat tüm bu iyileştirmeler ve genişletmeler yapılırken başarısı

kanıtlanmış olan sosyal sigorta modelinin korunması için özen gösterilmiştir (Esping-Andersen, 1995).

Sosyal haklar bu rejimde İskandinav modelinden ziyade liberal modelle benzer nitelikler göstermektedir. Muhafazakar refah rejiminde de liberal rejimde olduğu gibi sosyal haklar istihdamdan ve kanıtlanmış ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra aile olgusunun net bir şekilde gözlendiği bu rejim türünde aile içerisinde yer alan bakmakla yükümlü olunan kişilerin bakımı, aile içinde ekmeği kazanan kişi (çoğunlukla erkek) tarafından üstlenilmektedir. Aile içinde paylaşılan sosyal korumanın yanı sıra meslek sınıfları arasında da belirgin ölçüde farklılaşan bir sınıflaşma söz konusudur. Bu rejim türünde sosyal koruma meslek sınıfları arasında farklılaşmaktadır. Dolayısıyla bu noktada temel amaç yeniden dağıtım mekanizmasının devreye sokulması değil alışlagelmiş kazanç ve statülerin korunmasıdır. Bu sebeple de muhafazakar refah rejiminde dayanışma ve risk paylaşımı belirgin olmasına rağmen dar kapsamlıdır denilebilmektedir (Esping-Andersen, 1995).

Muhafazakar refah rejiminde de diğer rejim türlerinde olduğu gibi sosyal güvenlik kapsamına giren riskler çeşitli şekillerde gruplandırılmaktadır. Bu refah rejiminde risklerin gruplandırılması konusunda esas alınan unsur statü üyeliği yani mesleki farklılaşmadır. Burada meslek gruplarına üyelik zorunlu tutulmaktadır çünkü mesleki gruplar dışa kapalı bir sosyal gruptur ve bunlardaki bütünlüğü sağlamak adına kolektif dayanışmayı sağlamak gereklidir. Benzer riskler içeren işlere göre yapılan bu mesleki gruplar sosyal yardımların dağıtımını noktasında belirleyici nitelik taşımaktadır (Esping-Andersen, 2013a: 45).

Statü farklılaşma derecesinin Kıta Avrupası rejimindeki ülkelerde sosyal güvenlik anlamında büyük ölçüde önem taşıdığı fakat ülkeler ve programlar arasında farklılaştığı görülmektedir. Fakat önemli unsurlardan biri Kıta Avrupası'nda devlet memurlarının ayrıcalıklı olduğudur. Bu rejimde sosyal sigortanın uzun vadede finansal dayanıklılığı statü bölünme derecesi ile ters orantılı olarak değişmektedir. Bunun dışında sosyal güvenlik programları bazında değerlendirme yapıldığında işsizlik sigortasının genellikle statüler bağlamında birleştirildiği fakat emekli maaşları ve sağlık hizmetlerinin geniş mesleki fonlar aracılığıyla örgütlendiği için ayrıştırıldığı kabul edilmektedir (Esping-Andersen, 1995).

Aile ve statü olgusunun ön planda tutulduğu rejim türü olan muhafazakar modelde “aile ücreti” ilkesi ve sosyal yardımların var olan statü farklılıklarını yansıtması ilkesi sosyal transferler aracılığıyla genişletilmiştir. Bu refah rejiminde yer alan ülkelerde yaşlanma sorununun artması ve ülkelerin yaşlı ülkeler haline dönüşmesi toplumsal yapı ve sosyal güvenlik sistemi göz önüne alındığında sağlıklı olmayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıta Avrupası ülkelerinde toplumsal risklerin yaşam döngüsü dikkate alındığında aktif yetişkinlik döneminde yüksek oranda karşılaşılmaması sebebiyle zaten aşırı yüklenmiş mali durumu daha da sıkıntılı hale getirecektir (Esping-Andersen, 1995).

2.3.2.3. Sosyal Demokrat refah rejimi

Diğer rejim türlerinde olduğu gibi sosyal demokrat refah rejimi de farklı isimlerle anılmaktadır. Bu isimler evrensel refah rejimleri ya da İskandinav modelidir. Sosyal demokrat refah rejiminde yer alan ülkeler İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda olmakla birlikte İsveç bu ülkeler içerisinde sosyal demokrat özelliği en öne çıkmış ülke olarak kabul edildiği için bu rejim İsveç Modeli (Esping-Andersen, 2013b: 59) olarak da adlandırılmaktadır (Tiyek ve Yertüm, 2016: 35).

2.3.2.3.1. Temel nitelikleri

Sosyal demokrat refah rejiminin en belirgin özelliği evrensel bir nitelik taşımasının yanında sınıflar arası eşitlik sağlamayı hedeflemesi ve sosyal dayanışmayı kabul etmesidir (Tiyek ve Yertüm, 2016:35). Bu rejim türünde sosyal yardımlar çoğunlukla devletin yükümlülüğündedir. Sosyal haklar en üstü düzeydedir ve tam istihdamı sağlama hedefi gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda çalışan ve orta sınıf için geniş kapsamlı bir biçimde yüksek vergilerle sosyal yardımlar yapılmaktadır (Albayrak ve Birinci, 2017: 71). Bu refah rejiminde sınıflar arası eşitliği sağlama hedefi en yüksek standartlar üzerinden hedeflenmektedir ve sigorta sistemi de evrensel nitelik taşımakta, herkesin katılımıyla elde edilen faydalar gelire göre derecelendirilmektedir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 55).

2.3.2.3.2. İşgücü piyasası karakteri

Sosyal demokrat refah rejiminde temel hedef tam istihdamı gerçekleştirmektir. Tam istihdam hedefinin azami ölçüde gerçekleştirilebilmesi aynı zamanda asgari seviyede sosyal

bağımlılık yarattığı için sistem dengesinin sağlanabilmesi açısından önemli bir fayda sağlamaktadır (Esping-Andersen, 2013b: 70). Sosyal demokrat refah rejiminde meta-dışlaştırma önemli bir unsurdur ve meta-dışlaştırma yapılırken kimin piyasa baskısından bağımsız olacağının yanında bu bağımsızlığın ne şekilde yapılacağı konusunda muhafazakar refah rejiminden ayrılmaktadır. İlke olarak bu rejimde evrensel bireysel faydalılık, özerklik ve ekonomik bağımsızlık vurgulanmaktadır. Cinsiyetler arası eşitlik vurgusu da bu rejimin ilkeleri arasında yer almaktadır. İlkeleri gerçekleştirmeye yönelik geçirdikleri evrime bakıldığında 1960'lı yıllara kadar her yerde ekmeği kazanan erkek modeli anlayışı evrensel durumda iken 1960'ların sonlarına gelindiğinde Kuzey ülkeleri bu görüşü ilk kez terk etmiştir. Bu bağlamda da kadınların ekonomik bağımsızlıklarını azamiye çıkarmak için sosyal politikalar tasarlayan ve piyasanın sağladıklarına ek ve alternatif gelir desteği sunan tek rejim türü de bu modeldir (Esping-Andersen, 2013a: 50-52).

Sosyal demokrat refah rejiminde önemli bir unsur olan meta-dışlaştırmanın herkes için gerçekleştirilebilmesi için ilk etapta refah sorumluluklarının aile odaklı olmasını engelleyebilmek adına ve kadını erkekten bağımsız kılmak adına kadınların metalaştırılması için politika uygulamaları gerçekleştirilmektedir (Esping-Andersen, 2013a: 52-53). Evrenselci yaklaşım olarak da kabul edilen sosyal demokrat refah rejiminde refah dağıtımı evrensel, kapsamlı ve cömert olarak nitelendirmekle birlikte esas bu amaçları sağlamaları 1970 ve 80'li yıllarda uyguladıkları aktif işgücü piyasası politikaları, genişleyen sosyal hizmetler ve cinsiyet eşitliğine yönelik uygulamalarla beraber olmuştur. Bu yıllarda hem istihdamda azami seviyeye ulaşılmış hem de kadın ve erkek çalışanlar aynı statüye getirildiği için bir anlamda eşitlikçi ve verimlilikçi sosyal politikaları birleştirmişlerdir. Fakat 1980'lerin ortasına kadar yaşanan imalat sanayi problemleriyle beraber ve eşitlikçi ücret politikalarıyla sistemin sıkıntıya girdiği noktalarda tam istihdamın sağlanması hedefi kamu sektöründeki hizmet işleri ile gerçekleştirilmektedir (Esping-Andersen, 2013b: 73-74). İskandinav ülkelerinde üretim sürecinde özellikle vasıfsız işçilere yönelik yaşanan talep azalışı karşısında alınan tedbirler de bu bağlamda korunaklı kamu sübvansiyonlu istihdam sağlamaya yöneliktir (Esping-Andersen, 1995).

Sosyal demokrat refah rejiminin işgücü piyasasına ilişkin olası probleminin tam istihdam hedefinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu refah rejiminde tam istihdam hedefinin sağlanması noktasında sistemin taşıyıcılığını kamu sektörü üstlenmektedir. Kamu sektörünün istihdam sınırına ulaşmasıyla beraber planlanan istihdam stratejilerinin özel

sektör üzerinden yürütülmesi gerekmektedir. Bu noktada ortaya çıkan yatırım teşvikleri ve ücret farklılıkları sorunlarıyla mücadele edilebilmesi için liberal refah rejimlerinde uygulamada olan düşük ücret stratejisi düşünülebilmele birlikte bu durumda refah devleti yapısında ciddi zarara yol açabileceği için makul görünmemektedir. Bu durumda sistemsel problemlerle baş edebilmek adına yani işgücü piyasasında yüksek verimlilik sağlanamazsa hem vasıfsız ancak iyi işlerde çalışanların artan sayısı hem de kadınların kamu sektörüne yığılmasıyla piyasada kutuplaşma olması sorunlarının önüne geçilebilmesi açısından çeşitli uygulama alanlarında esnekleşmeler gerçekleştirilmektedir. Bu esnekleşen uygulamalara, emeklilere yapılan ödemelerde hak çerçeveli dağıtımdan katkılarla daha ilişkili bir hale geçilmesi örnek olarak gösterilebilir (Esping-Andersen, 2013b: 75-78).

2.3.2.3.3. Sosyal güvenlik karakteri

Evrenselci yaklaşım olarak da adlandırılan sosyal demokrat refah rejiminde sosyal güvenlik noktasında ana fikir toplumda gözlenen tüm kişisel risklerin bir şemsiye altına alınması prensibine dayanmaktadır. Bu rejimde riskin evrensel kabul edilen niteliğinden dolayı halk dayanışması riskle mücadele konusunda önemlidir. Toplumsal dayanışmaya dayanan risklerin evrenselliği fikri toplumda zararlı olabilecek bölünmeleri engellediği ve geniş dayanışmaları güçlendirdiği gerekçesiyle savunulmaktadır (Esping-Andersen, 2013a: 45-46).

Sosyal demokrat refah rejiminde sosyal politika anlamında yeni bir yaşam akışı tanımlaması yapılmış ve marjinal devlet müdahalesine ihtiyaç duyacağı düşünülen gruplar gençler ve yetişkinlere kaymıştır. Bu tanımlama farklılaşmasının temelinde bireylerin aktif ve yetişkin hayat akışlarında istihdam yapısında yaşanan değişimlerle beraber hem yeni risklerin hem de yeni ihtiyaçların ortaya çıkacağı görüşü yer almaktadır. Bu sebeple yetişkinlerin yaşam boyu öğrenme prensibi kapsamında yeniden eğitilmesiyle beraber bir anlamda aktif yaşlanma politikalarının öncüsü olarak kabul edilebilecek sosyal demokrat refah rejiminde sosyal harcama eğilimleri yaşlılardan çok gençlerin lehine gerçekleşmesi bağlamında Avrupa ülkeleri arasında tek ülke grubu olarak karşımıza çıkmaktadır (Esping-Andersen, 2013b: 77).

Bu modelde sosyal yardımlar, tam istihdam ve evrensel refah sağlama anlayışından dolayı sadece en muhtaç olana yönelik olacak şekilde yoğun işsizlik problemiyle karşılaşılınca

kadar sosyal programlar içerisinde kenara itilmiştir. Bu model kapsamına giren her ülkenin oldukça cömert yardımların bulunduğu genel bir yardım programı olmakla birlikte sıkı ihtiyaç tespiti ve aile içi finansal yükümlülükler anlayışının birleşmesiyle birey vurgusundan hareket edilen bir sosyal yardım anlayışı söz konusudur. Bunun dışında sosyal programlar için ulusal düzenleme çerçevelerinin varlığının yanında gerekli görüldüğü durumlarda yerel makamların da rolü varlık sürdürmeye devam etmekte ve sosyal bakım ve hizmet arasındaki ilişki de korunmaktadır (Gough, 2013).

Sosyal demokrat refah rejiminin evrenselci ve eşitlikçi anlayışı bir noktada çeşitli problemleri de beraberinde getirebilmektedir. Nüfus yapısında olan heterojenlikte yaşana artışın evrensel eşitlikçilik anlayışıyla çelişkili bir yapı taşımasından kaynaklı olarak daha ayrıcalıklı olan kesimin (elit kesim) özel emeklilik programları ya da hizmet programlarını tercih etmeleri sebebiyle refah devletinden kopmaya ve sistemden çıkmalarına dair problemler söz konusudur. Gerekli ve yeterli mali kapasite olmaksızın refah programlarını sürekli geliştirmeye çalışmanın bir sonucu olarak toplumun bir kesiminin refah devletinden kopması ve sistemden çıkması var olan refah devleti kurumlarına ve sistemine zarar verme niteliği taşımaktadır (Esping-Andersen, 2013b: 77).

2.3.3. Leibfried'in Refah Rejimleri Sınıflandırmasına Katkısı

Avrupa ülkeleri içerisinde Güney'de yer alan ülkelere dikkatlerin çekilmesi bugünkü adıyla Avrupa Birliği olan Avrupa Topluluğu'na girişler ve entegrasyonun artmasıyla beraber gerçekleşmiştir. Gelişen demokrasiyle birlikte entegrasyonun boyutu ekonomikten sosyal boyuta doğru genişlemesi sonucu, Güney'deki üye ülkelerin refah sistemlerinde yaşanan problemler, bu ülkelerin paylaştıkları ortak özellikler sebebiyle kendilerine has sorunlarla karşı karşıya oldukları fikrinden hareket edilerek özel olarak dikkat çeker hale gelmiştir. İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İtalya olarak belirlenen Güney Avrupa ülkeleri ilk etapta sınıflandırma kapsamına alınmamakla birlikte kapsama alındıklarında ise, muhafazakar refah rejimi içerisinde yer alan ülkelerin gerisinden onları takip eden ülkeler olarak ele alınmakla birlikte sonrasında bir refah rejimi oluşturabilecek düzeyde ayırt edici politika niteliklerine sahip oldukları keşfedilmiştir (Ferrera, 2013).

Güney Avrupa refah rejimi kapsamda yer alan ülkeler İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İtalya (Ferrera, 2013) olarak ifade edilirken bazı çalışmalarda Türkiye'nin de paylaştıkları

ortak özellikler dolayısıyla bu gruba dahil olduğu (Schmitter, 1986; Grütjen, 2008; Aybars ve Tsarouhas, 2010; Gough, 2013) belirtilmektedir.

2.3.3.1. Temel nitelikleri

Bu rejim kapsamına dahil edilen Latin sınırında yer alan ülkelerde refah programları gelişmemiş ve geleneksel aile yapısı da ön planda yer almaktadır. Bu grupta aile, işgücü piyasasıyla sosyal koruma arasındaki dengeyi sağlayan bir unsur olarak değerlendirilmekte ve en az bir aile bireyinin tüm ailenin yükünü taşıyabileceği bir noktada bulunması oldukça büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra refah programları Katolik kilisesi etkisinde şekillenmektedir. Fakat emeklilik programları gelişmemiş olmanın ötesinde Avrupa’da verilen en büyük destek olarak nitelendirilebilmektedir. Gelir desteği anlamında mesleki bölünmüşlük söz konusu iken sağlık sistemi noktasında evrenselci bir yaklaşımın benimsenmesi bu rejimin belirgin özelliklerinden biridir. Başlangıçta sağlık sistemi de gelir desteği gibi mesleki statüye göre bölünmüş halde iken zaman içerisinde gerçekleştirilen reformlarla tüm vatandaşlara açık ve kapsayıcı olan bir ulusal sağlık sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır². Bu modelin bir diğer belirgin özelliği refah dağıtımı noktasında tikelci ya da klientalist³ bir yaklaşım tercih edilmesidir. Yani bu durumda bu modelde refah dağıtımı toplumsallıktan ziyade politik olarak fayda görüleceği düşünülen belirli gruplara ayrıcalıklı olacak şekilde gerçekleşmektedir (Ferrera, 2013).

Özetle, genel kapsamda Güney Avrupa rejiminin temel karakteristik özellikleri 4 ana unsurla ifade edilebilmektedir. İlk unsur, gelir desteğinde ortaya çıkan ‘aşırılıklar’ ve kutuplaşma; ikinci unsur, sağlık hizmetlerinin sağlanmasında mesleki ilkeler yerine ulusal ilkeler belirlenmeye çalışılması ve kısmen başarılması, bir diğer unsur, sosyal refah konusunda

² Ulusal sağlık sistemine 1970’li yıllardan itibaren kademeli olarak bu ülkelerde geçişler yaşanmaya başlamıştır. Fakat her ülkede aynı şekilde gerçekleşmemiş, İtalya’da başarılı bir şekilde uygulanırken diğer ülkelerde yoksulların ulusal sağlık sistemine kaydettirildiği, zenginlerin ise geçmişten kalan sigorta programları kaldırılmadığı için diğer programlarda daha ayrıcalıklı hizmet aldıkları bir ikili bir yapı meydana gelmiştir (Ferrera, 2013). Bunun yanında ulusal sağlık sigortası hususunda genel olarak bir noktaya kadar başarılı olduğu söylenebilmekle beraber kamu borçlarından kaynaklı sosyal güvenlik sisteminin finansmanı konusunda yaşanan sorunlarla günümüzde sağlık sisteminin özelleştirilmesi söz konusudur (Barbieri, 2011).

³ Siyasi, kültürel ve ekonomik boyutlu olan klientalizm, demokrasi ve ekonomik kalkınmada bozulmalara yol açabilen bir siyaset anlayışını ifade etmektedir. Bir anlamda kayırmacılık olarak da adlandırılabilen klientalizm, vatandaşların seçilmiş yetkilileri bireysel ve kolektif olarak sorumlu tutma yeteneklerini baltalayabilecek düzeyde etkili olan ve yolsuzluğu yansıtmaları ve beslemeleri sebebiyle halkın demokratik kurumlara olan güvenini sarsan bir kavram olarak değerlendirilebilmektedir. Klientalizm ayrıca ekonomik kalkınmayı sağlamak adına kullanılacak sınırlı kaynakların farklı alanlara kanallandırılması aracılığıyla sürdürülebilir bir yoksulluk ve dolayısıyla bağımlılık olgularını besleme hedefi taşımaktadır (Hicken, 2011).

kamu ile kamu dışı kuruluşların bir ortaklığı olması ve devletin az varlık göstermesi, dördüncü ve son unsur ise, refah dağıtımında klientalist anlayışın varlığını devam ettirmesidir. Bu 4 ana unsurun yanında parçalanmış ve hatta kutuplaşmış işgücü piyasası (Ferrera, 2013), az gelişmiş sosyal haklar, sosyal haklara ilişkin ‘aşırı’ vaatler, güçlü olmayan kamu uygulamaları, baskın bir aile yapısı, ailenin bir refah kurumu olarak ele alınması, Katolik kilisesinin baskın ve güçlü etkisi ve yaygın yoksulluk gibi unsurlar da bu rejimin karakteristik özellikleridir (Gough, 2013).

2.3.3.2. İşgücü piyasası karakteri

Güney Avrupa refah rejiminde geleneksel refah devleti-istihdam ilişkisinden kopuşun yüksek olduğu söylenebilmektedir. Bu cümle ile anlatılmak istenen; kayıt dışı istihdam oranlarının hem işçiler hem de yüksek sabit işgücü maliyetlerinden kaçınma eğiliminde olan işverenlerin tercihleri doğrultusunda oldukça yüksek olması ve ücretlerin daha az beyan edilmesidir. Bu refah modelinde kayıt dışı istihdamın yanında karapara ekonomisinin, atipik istihdam şekillerinin ve “ay ışıǵı”⁴ olarak da ifade edilen halihazırda çalışan kişilerin başka işlerde çalışarak istihdama katılımının yaygın olduğu da ifade edilmektedir (Esping-Andersen, 1995). Bu modelin işgücü piyasasında var olan güçsüz sektörlerin ve yetersiz ücretlerin desteklenmesi devlet transferleriyle ve kamusal alanda istihdam yaratılması yoluyla gerçekleştirilmekle birlikte bu noktada en önemli sorun; bu devlet desteklerinin genel olarak sendikalar yoluyla fakat bireysel düzeyde parti desteǵi ile deǵış tokuş edilerek sağlanması sebebiyle işgücü piyasasının klientalist bir piyasa haline gelmesidir (Ferrera, 2013).

Güney Avrupa refah modelinin işgücü piyasasının karakteristik özelliklerinden biri, işgücü talebindeki yetersizliklerin kamu sektöründe iş imkanları yaratılarak giderilmeye çalışılmasıdır. Bu noktada ülkenin geri kalmış bölgelerinde talep açığı kamu sektöründeki

⁴ Ay ışıǵı temelde bireylerin ücret ya da çalışılan sürenin yetersizliǵi sebebiyle asıl işlerinin yanında başka işlerde de çalışmasını içeren bir kavram olarak ifade edilebilmektedir. Ücret ve çalışılan süre yetersizliǵi olmadığı durumlarda da ay ışıǵı olarak adlandırılan ikinci çalışma biçimi söz konusu olabilmektedir. Bu durumun çeşitli araştırmalarda, kişilerin asıl işlerinin yanında kendi özel ilgi alanına giren işlerde çalışmaya eğilimli olmalarından kaynaklanabileceǵi düşünülmektedir. Kadınların ise, iş ve özel yaşamlarını dengeleyebilmek adına esnek çalışma biçimlerinden biri olarak ay ışıǵı şeklinde çalıştıkları belirtilmektedir. Dolayısıyla farklı bireyler için farklı tatmin düzeyi sağladığı için ikinci iş alanı ay ışıǵı olarak ifade edilmektedir (Krishnan, 1990; Averett, 2001).

işlerle kapatılmakta ve bu yöntem aracılığıyla hem bölgesel kronik talep yetersizliği sorunu hem de ülke genelindeki dengesizlik ortadan kaldırılmış olmaktadır (Ferrera, 2013).

Bu rejim kapsamında yer alan ülkelerde sanayileşme ve modernleşmenin diğer ülkelere kıyasla geç gerçekleşmesi hem ekonomik gelişme düzeyini hem de işgücü piyasasının özelliklerini etkileyici rol oynamaktadır. Ekonomik gelişmenin diğer ülkelerin gerisinden takip edilmesi ve demokratikleşmenin yavaş ilerlemesi endüstri ilişkileri sisteminin de bu ülkelerde gelişiminin önünde engeller oluşturmaktadır. Aynı zamanda devlet-aile-iş yapısının kurulmasını geciktirmektedir (Gough, 2013).

Rejimin işgücü piyasası karakteri bağlamında değerlendirilmesi gereken bir diğer unsur kadınların istihdamının önündeki engellerdir. Kadınların istihdama daha fazla çalışmak istemeleri sebebiyle artan katılımıyla beraber ücret maliyetlerinin artmasıyla sistem artan ücret maliyetlerini karşılamak için belirli alanlarda kesintiler yapmak zorunda kalmaktadır. Bu durumda da bakım hizmetlerinden feragat edilmesiyle özel bakım maliyetlerinin karşılanamayacak ölçüde yüksek olmasıyla kadınlar istihdamda yer almakla çocuk sahibi olmak arasında bir seçim yapmak zorunda kalmaktadırlar (Esping-Andersen, 1995).

İstihdamın temel yapısı değerlendirildiğinde kadınların işgücü piyasasına katılımının düşüklüğünün yanında dikkate alınması gereken diğer başka problemler de söz konusudur. Bu rejimde istihdam oranları düşük seyretmekle beraber istihdamın yapısı incelendiğinde; enformel sektörde ve kendi hesabına çalışanların payının yüksekliği ile eksik istihdamda bulunanların sayıca oldukça fazla olduğu görülmektedir (Gough, 2013).

Örneği olan İtalya'da olduğu gibi bu rejim kapsamına giren ülkelerde sosyal vatandaşlığın elde edilebilmesi işgücü piyasası üzerinden ilerlemektedir. Bu modelde sistem sigortaya dayalı olduğu için bu noktada tam zamanlı, istikrarlı ve uzun vadeli iş sözleşmeleri bulunan bireyler sosyal varlıklarını yani sosyal vatandaşlıklarını elde edebilir konumda yer almaktadırlar. Sosyal koruma hane reisinin yaşlılık, hastalık ve sakatlanma gibi piyasadan gelir elde etmesini engelleyen tipik riskler söz konusu olduğunda devreye girmektedir. Özellikle İtalya'da 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen reformlarla beraber sigorta temelli refah, kamusal refahın bulunmadığı noktada sosyal risklerin aileleştirilmesi yani sanayi işçisinin ailesini kapsaması yoluyla karakterize olmuştur (Barbieri, 2011).

2.3.3.3. Sosyal güvenlik karakteri

Güney Avrupa rejimine dahil olan ülkelerin temel karakteristik özelliklerinden biri nakit transferleri konusunda fazlasıyla cömert davranılırken⁵ (Ferrera, 2013) sosyal hizmet sunumunda oldukça yetersiz kalınmasıdır (Esping-Andersen, 1995). Kıta Avrupası'nda olduğu gibi Güney ülkelerinde de transfer merkezli sosyal koruma anlayışının bir göstergesi olan gelir desteği işteki statüye dayalı olarak sağlanmaktadır. İşteki statü ise kurumsal olarak parçalı bir yapı sergilemektedir, yani kamu çalışanları, kendi hesabına çalışanlar ve özel sektör çalışanları kendi içlerinde ayrı ayrı konumlandırılmakta ve her bir grup için farklı şemsiyeler altında sosyal koruma programları oluşturulmaktadır (Ferrera, 2013). Sosyal güvenlik kapsamında sağlanması gereken sosyal hizmetlerin yetersiz sunumu yalnızca sosyal güvenlik sistemini değil aynı zamanda işgücü piyasasını da olumsuz yönde etkileyen bir seyir göstermektedir. Kıta Avrupası genelinde olduğu gibi özellikle Güney Avrupa rejimi kapsamında yer alan ülkelerde doğurganlık oranları ve kadın istihdamı sosyal hizmetlerin yetersizliğinden büyük ölçüde etkilenmektedir (Esping-Andersen, 1995).

Güney Avrupa sağlık sistemi değerlendirildiğinde göze çarpan iki unsur olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki başından itibaren tam olarak vergilerle finanse edilen bir sistem olmadığı yani primlerle finansman yönteminden vergilerle finanse edilen sisteme geçiş için uğraşılacakla beraber bu geçişin tamamen sağlanamamasıdır. Diğer dikkat çeken özellik ise, sağlık hizmetleri kamu ve özel hizmetlerin bir karması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada kamu özel karmasıyla varılan sonuç bu ülkelerde özel sektörün büyük avantajlar sağlayacağı bir ortaklık olmuştur (Ferrera, 2013). Rejimin sağlık hizmetlerinde genel olarak düşük verimlilik ve yüksek israf söz konusudur (Gough, 2013).

İşsizlik ödeneği noktasında, genel olarak işgücü piyasasında yer alan kişiler için işsizlik ödeneği AB ortalaması civarında ve bazı ülkeler için ortalamadan yüksek olmakla birlikte bu rejim kapsamında yer alan ülkelerde temel sıkıntı; yararlanma koşullarının oldukça katı belirlenmesi ve piyasa içerisinde pek çok kişinin bu şartları sağlayamaması ile bunun

⁵ Nakit transferleri noktasındaki cömertlik de gruplar arasında kutuplaşma yaratacak düzeyde farklılık göstermektedir. Korunan fayda sahipleri, piyasada karşılaşılabilecek kısa vadeli riskler karşısında oldukça cömert destekler ve yüksek emekli maaşları imkanına sahip olabilirken; korunmasız gruplar nadiren yetersiz gelir desteği ile karşı karşıya kalmaktadır. Korunma altındaki grup; beyaz yakalılar, kamu çalışanları ve büyük ve orta ölçekli şirketlerde tam zamanlı çalışanlardan oluşmakta; korunmayan grupta ise zayıf ve küçük sektörlerde düzensiz çalışanlar, uzun süreli işsizler, gençler ve enformel ekonomide çalışanlar yer almaktadır (Ferrera, 2013).

yanında gençlere yönelik bir işsizlik ödeneğinin diğer Avrupa ülkelerinde olduğu halde bu rejimde söz konusu olmamasıdır (Ferrera, 2013; Gough, 2013). Gençler için söz konusu olmayan bu desteğin arka planında benimsenen aile desteği anlayışının yer aldığını söylemek mümkündür. Bu modelde yer alan Akdeniz ülkelerinde aile yapısı önemli bir yer tutmakta ve aile, işgücü piyasasından kaynaklanan olumsuz dışsallıkların telafisi konusunda önemli bir etken olarak yer almakta yani bir refah kurumu işlevi görmekte iken diğer yandan refah sağlama noktasında ailenin korunması dikkate alınmaktadır (Barbieri, 2011).

Sosyal yardımların klasik-yoksul yardım modeline daha yatkın olduğu bu ülkelerde araçlarla test edilmiş sosyal yardım programlarında ulusal standartların geliştirilmesinde sıkıntılar söz konusudur (Esping-Andersen, 1995). Sosyal yardımlardan faydalanılabilmesi için oldukça katı kriterler ve ihtiyaç tespitleri bulunmakla birlikte bu ülkelerde yardım alma hakkından faydalanamayacak olanlar çok az grup bulunmaktadır. Bunun yanında bu modelde uygulanan sosyal yardım programlarının sorunları; ulusal gelir güvencesi ağının yokluğu, yardım programlarında gruba özgü farklılıklar bulunması, bu programların düzensiz olmasının yanı sıra bölgesel ya da yerel düzeyde uygulanması ve yardım miktarlarının, sosyal yardımların sosyal güvenlik şemsiyesi içinde oldukça düşük bir paya sahip olmasından kaynaklı düşük düzeyde olması şeklinde sıralanabilmektedir (Gough, 2013). Güney Avrupa rejimi kapsamındaki ülkelerde ayrıca sosyal koruma noktasında ikili bir yapı yani bir kutuplaşmadan kaynaklanan sorunlar söz konusudur. Özellikle gelir desteği hususunda hakları garanti altına alınmış ‘hiper-korunan’ gruplar ile koruma altına alınmamış gruplar arasında fark olmaktan ziyade bir uçurum bulunmaktadır (Ferrera, 2013; Gough, 2013). Bu uçurumla bu ülkeler, evrensel hak temelli yaklaşımı benimseyen sosyal demokratlardan ayrılmakla kalmayıp geriden takip edenleri olarak değerlendirildikleri muhafazakar rejimden de ayrılmaktadır. Bunun dışında sosyal yardımların dağıtımını manipüle edilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ülkelerde sosyal yardımlar seçimlerde oy toplanmasına yardımcı olacak bir araç olarak kullanılmaktadır (Ferrera, 2013). Bu noktada Weberci bürokrasi⁶ modeline karşı bir şekilde, siyasi destek için karşılıklı menfaat alış-verişi yapma eğiliminde olan siyasi partilerin baskınlığı ve refah dağıtımında klientalizm ve hatta yolsuzluk söz konusudur (Gough, 2013).

⁶ Weberci bürokrasi ile ifade edilen kurallarla yönetilen hiyerarşidir. Yani önceden belirlenmiş kurallardan kaynaklı istikrarın ve düzenin geçerli olduğu rasyonel bir yönetim biçimi ifade edilmektedir (Höpfl, 2006).

Sosyal yardım programların, yaşlı ve engelliler başta olmak üzere belirli grupları kapsamaları ve yerel ve düzensiz yardımlar bu modelin temel özelliklerindendir. Bunun yanında hayırseverlik anlayışının sosyal yardımları yönlendirdiğini söylemek mümkündür. İhtiyaç tespitinin diğer rejimlerin aksine sıkı kurallara bağlı olmamasıyla beraber yardım miktarları oldukça düşüktür. Bu modelde sağlanan para yardımlarının sosyal hizmetler ve diğer hizmetlerle birleştirilmesi yani aktif ve pasif yardım programlarının iç içe geçmesi eğilimi bulunmaktadır (Gough, 2013).

Kayıt dışı istihdamın ve a-tipik istihdam biçimlerinin yüksekliği sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısını sıkıntıya sokmaktadır. Katılım sağlamadan sistemden faydalananların sayısının yüksek olması sosyal güvenlik sisteminin zarar görmesine yol açarken aynı zamanda refah devletine de zarar vermektedir (Esping-Andersen, 1995). Eğitim ve sağlık hizmetlerinin kamusal alanda sunulduğu bu ülkelerde diğer bir önemli sorun olarak kamusal borçlar yer almakta ve refah sistemine müdahale kabiliyeti yüksek olmadığı için bu doğrultuda kamusal hizmetlerin kamusal alandan çıkarılması eğilimi söz konusu olabilmektedir (Barbieri, 2011). Bunun yanı sıra emeklilik ikame oranları⁷nın dünyada en yüksek seyrettiği rejim türü olduğu düşünülmeyle⁸ (Esping-Andersen, 1995) birlikte gelir desteğinin formel-enformel sektörler arasında kutuplaşmasının en yüksek olduğu ve dolayısıyla AB üye ülkeleri içinde yeterli destekten yoksun kişi ve gruplara asgari gelir desteği sağlanmayan tek ülke grubu olduğu da bilinmektedir (Ferrera, 2013).

Tüm ülkelerde yoksul yasalarının varlığı ve zaman içerisinde bu yasalardan kopuş söz konusu olmuştur. Diğer rejimler gibi Güney Avrupa refah rejiminde de yoksul yasalarından kopuş sosyal yardımların gerçek ihtiyaç sahipleri ve diğerleri (çalışabilecek durumda ve çalışma yaşında olan yoksullar) şeklinde farklı programlar kapsamında gerçekleştirilmesi yoluyla meydana gelmiştir. Bu bağlamda gerçek ihtiyaç sahibi olarak nitelendirilen kesimin genellikle yaşlılar ve engellilerden oluştuğu da gözden kaçırılmaması gereken bir unsurdur (Gough, 2013).

⁷ Emeklilik ikame oranları, bireylerin çalışma hayatında elde ettikleri gelire kıyasla emeklilik döneminde elde ettikleri gelir olarak ölçülmektedir (Hinz, Rudolph, Antolin ve Yermo, 2010). Diğer bir ifade ile emeklilik ikame oranı, bireylerin emekli olduktan sonra gelirlerinin ve yaşam koşullarının ne ölçüde korunduğunu göstermektedir.

⁸ Emeklilik ikame oranlarının yüksek olduğu görülmekle beraber bu oran çalışma hayatını tamamen formel sektörde geçirmiş ve katkı miktarını tamamlamış kişiler için yüksek seyrederken; katkısını tamamlayamayan kişilerin aldığı asgari emeklilik maaşı ise oldukça düşüktür (Ferrera, 2013).

3. İŞGÜCÜ PİYASASI AÇISINDAN YAŞ BAĞIMLILIĞI VE İSTİHDAM

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemli sorun alanlarından biri olan ve bir grubun veya nüfusun bir kısmının ihtiyaçlarının ve gereksinimlerinin karşılanması noktası nüfusun diğer bir kesimine bağımlı olma eğilimini ifade eden (Mishra, 2011) yaş bağımlılığı olgusunun istihdam üzerinde etkisinin olup olmadığının incelendiği bu çalışmada, ilişkinin varlığının incelenmesinden önce analize konu olan kavramlar bu kısımda detaylı bir şekilde incelenecektir.

3.1. Sosyal Güvenlik Açısından Yaş Bağımlılığı

Bilindiği üzere sosyal güvenliğin ortaya çıkışında; fizyolojik, ekonomik, sosyal ve mesleki risklere maruz kalınmasıyla bireyin gelirinin, çalışma gücünün ve her ikisinin birden kaybedilmesi sonucunda bu bireylerin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin maruz kaldıkları risklerin doğurduğu olumsuz sonuçlardan kurtarılması etkili olmaktadır. Dolayısıyla çeşitli riskler gerekçesiyle işgücü piyasasında kendi gücü ile geçimini sağlayamayan yani bağımlı konuma düşen kişilerin korunması sosyal güvenlik kapsamında yer almaktadır (Alper, 2019: 47).

Bireysel riskler belirli noktada toplumsal risk konumuna gelmektedir. Bunun arka planında karşılaşılan bazı risklerin kişiyle sınırlı kalmayıp toplumdaki diğer insanları da etkileyebilecek konumda olması ve bu kişilerin sosyal güvenlikten mahrum kalmaları bu riski artıracak her türlü değişime direnme eğiliminde olmalarına yol açabilecektir (Esping-Andersen, 2013a: 40). Bu bağlamda sosyal güvenlik bireylerin karşı karşıya kalabilecekleri riskler konusunda işler konumda olmalıdır. Bağımlılık olgusu da bu bağlamda sosyal güvenlik kapsamına girmektedir. Fakat burada önemli olan nokta sosyal güvenlik sağlayıcısı olarak devletin ne ölçüde pay üstlendiğidir.

Refah devletinde ikinci dünya savaşından sonra endüstriyel seri üretimin de etkisiyle gizli bir refah sorunu ortaya çıkmıştır. Bu refah sorununu çözebilmek adına Avrupa'da refah devleti önlemlerini genişletme yoluna gitmiştir. Burada işçi sınıfının bakmakla yükümlü olduğu kişilerin yaşam boyu gelir güvencesi altında olmalarını sağlamak başlıca refah politikasıydı. Burada itici güçlerden biri erkek ekmek kazanın yaşam döngüsünde pasif aşamaya geçtiği durumda ailelerinin güvence altına alınmasının yanında tüketici talebinin

ve dolayısıyla da üretim büyümesinin korunması da etkiliydi. Bu dönemde yaşlı bağımlılığıyla artan yaşlı yoksulluğu emekli maaşlarının yükseltilmesi ve evrenselleştirilmiş bir politika olarak uygulanmasıyla büyük ölçüde azalmıştır. Pasif yılları garanti altına almayı hedefleyen refah devletinin o dönem yaşam döngüsünün aktif yıllarına ilişkin görece pasif konumda kalmış ve hastalık, sakatlık vb. beklenmedik işsizlik risklerine karşı sigortalama yoluna gitmiştir (Esping-Andersen, 1995).

Sosyal güvenliğin esas amacı bireylerin mutluluğunun sağlanmasıdır. Sosyal güvenlik bu noktada bireyleri kendi içsel ve fiziksel koşulları ve karşılaştıkları riskler çerçevesinde değerlendirip çeşitli sigorta uygulamaları ile onların refaha erişmesine olanak sağlamayı hedeflemektedir. Bu noktada sosyal güvenlik açısından bağımlılık olgusu piyasada bulunması gerekmeyen veya piyasada bulunmayı istemeyen ve piyasadan çekilmek isteyen bireylerin piyasada yer almadıkları durumda refahlarında kayıp yaşanmamasının bir unsuru olarak düşünülebilmektedir. Özellikle yaşlı bağımlılığı noktasında; yaşlılık sigortası ve emekli maaşlarının uzun vadeli ve işler halde çalışmasının sağlanabilmesi için büyük mali kaynakların varlığından hareket edildiğinde emekli olma yaşının yüksek tutulması dolayısıyla bireylerin piyasada tutulmasının zorunlu kılınması bireysel mutluluğu ve refahı etkileyebileceği için sosyal güvenliğin temel hedefinden uzaklaşılacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla sosyal güvenlik çerçevesinde bağımlılık olgusuyla başa çıkmanın yöntemi bireyleri işgücü piyasasında kalmaya zorlayıcı önlemler almak değildir. Çünkü bireysel mutluluğun sağlanabilmesi açısından, çalışma gücü ve arzusu olmayan bireylerin daha uzun çalıştırılması ya da çalışma arzusunda olan bireylerin çalışma hayatından çeşitli yasal düzenlemelerle çalışma hayatından koparılması sosyal güvenliğin amacı değildir (Alper, 2019: 47-49). Bu noktada devletin sistemin gelir gider dengesini sağlamadaki rolü oldukça önemli olarak kabul edilmektedir.

Sosyal risklere karşı, bağımlı olan nüfusu diğer bir ifade ile ekonomik olarak aktif olmayan nüfusu koruma ve bireysel refahın dağıtımı noktasında devletin etkinliğinin yanında aktif nüfusun etkinliği de bağımlılık konusunda önemli olan bir diğer unsur olarak görülmektedir. Yaş bağımlılığının ölçülmesindeki temel varsayım, aktif nüfusun yalnızca kendi kendine yeten bir grup olmadığı aynı zamanda çocuk ve yaşlı nüfusları yani bağımlı nüfusu destekleyebilecek bir kapasitede olduğudur. Bu sebeple demografik literatürde ve bağımlılık literatüründe nüfusun yaş yapısındaki değişimlerin incelenmesi ve bağımlılık oranlarının belirlenmesinde çocuk ve yaşlı nüfus verileri kullanılmaktadır (Bhagat ve Unisa, 2006).

3.2. İşgücü Piyasası Açısından Yaş Bağımlılığı

Bireyler yaşamlarını sürdürebilmek için piyasa gelirine bağımlı konumdadırlar ve piyasa gelirine bağımlılık bir risk tetikleyicisidir. Çünkü bireylerin piyasa koşulları üzerinde söz sahibi olmaları olasılığı oldukça düşüktür (Esping-Andersen, 2013a: 40). Bu anlamda çeşitli sebepler içerisinde yaştan kaynaklanan durumlarda kişiler piyasa gelirinden mahrum kaldıkları durumda yaş bağımlılığı dediğimiz olgu karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik anlamda bağımlılık tanımlaması yapıldığında; ekonomik olarak aktif olan nüfusun bakmakla yükümlü olduğu nüfusu ifade eden bir kavram olarak ifade edilebilmektedir. Bu bağımlı nüfus ekonomik bakımdan üretken sayılmamaktadır (Başar, 2013: 91). Dolayısıyla nüfusun büyük bir kısmının tüketiminin nüfusun çalışan diğer kısmından yapılan transferler aracılığıyla sağlanması durumu ekonomik olarak bağımlılığı ifade etmektedir (Loichinger, Hammer, Prskawetz, Freiburger ve Sambt, 2017). Bağımlılık oranı ise, bağımlı nüfusun daha özelde çocuk ve yaşlı nüfusun ekonomik olarak aktif olan nüfusa oranlanmasıyla elde edilmektedir (Uddin, Islam ve Kabir, 2012; Başar, 2013: 91). Daha açık ifadeyle; aktif olmayan nüfusun işgücüne oranı şeklinde de tanımlanabilmektedir (Burniaux, Duval ve Jaumotte, 2003).

Avrupa refah devletlerinde savaş sonrası yıllarda pasif gelirlerin sürdürülmesi ve işgücü arzının azalması lehine politikaların kabul görmesinin bir sonucu olarak bu devletler “yaşlı” ya da “emekli” devletler haline gelmişlerdir. Yani bu devletlerin “yaşlı” devletler olarak adlandırılmasının tek sebebi bu ülkelerde yaşlanma oranlarının yüksekliği değil, aynı zamanda savaş sonrası dönemde uygulanan politikalardır. Bağımlılık doğurganlık ve emeklilik olgularının bir fonksiyonu olarak karşımıza çıkmakta ve her iki olgu refah konusu olduğu için bu açıdan ele alındığında bağımlılık da bir refah meselesi olarak kendisini göstermektedir. Dolayısıyla Avrupa refah devletlerinin uyguladığı emek azaltma stratejisi ile doğurganlık ve emeklilik davranışlarının etkilenmesiyle beraber yaşlılık krizi ortaya çıkmıştır denilebilmektedir. (Esping-Andersen, 1995).

1913 yılında Carl Ballod’un bir kavram olarak tanıttığı bağımlılık oranlarında, nüfusun ülke ekonomisine yaptığı katkıyı değerlendirmek açısından Ballod tarafından beş farklı yaş grubu belirlenmiştir. Ballod’un çalışmasında; 20-60 yaş yetişkin ve tamamen çalışabilir nüfus; 15-20 yaş genç ve 60-70 yaş yetişkin düşük çalışma kapasiteli nüfus ile 15 yaş altı genç ve 70 yaş ve üzeri yaşlı ve çalışamayacak durumda olan nüfus olarak tanımlanmaktadır. Bu

sınıflandırmada 15-20 yaş ile 60-70 yaş nüfusun kendilerini idame ettirebilmekte bu grup içerisinde 20-60 yaş arası nüfusun kendi ihtiyaçlarının ötesinde üretimde bulundukları ve diğer grupların ihtiyaçlarının karşılanmasına katkı sağlayabilecek durumda oldukları için tam üretken nüfus olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Ballod'un çalışmasında bağımlılık oranı çalışamayacak durumda olan nüfusun tam üretken nüfusa oranlanması yoluyla bulunmakta ve tam üretken nüfusa ve ülke ekonomisine yarattıkları "yük"ün tespit edilmesine aracılık eden bir olgu olarak nitelendirilmektedir (UN, 2020: 14).

Bağımlılık oranı kavramı ve ölçüleri zaman içerisinde farklılaşmıştır. Güncel literatürde bağımlılık oranı, pasif nüfusun (15 yaş altı ile 65 yaş üzeri) aktif nüfusa (15-64 yaş) oranlanması şeklinde tespit edilmekte ve yaşlı bağımlılık oranı ve çocuk bağımlılık oranı olacak şekilde iki başlık altında incelenebilmektedir. Yaşlı bağımlılık oranı 65 yaş ve üstü nüfusun aktif nüfusa (15-64) oranlanması ile elde edilen bir orandır. Bu oran bir noktada eksik olarak ifade edilebilmektedir. Çünkü 65 yaş üstünde olup işgücü piyasasında aktif olmaya devam eden kesim varlığı oranda sapmalar yaşanmasına neden olabilmektedir (Burniaux, Duval ve Jaumotte, 2003). Çocuk bağımlılık oranı ise 0-14 yaş grubundaki nüfusun aktif nüfusa oranlanması ile elde edilmektedir. Bu oran, çalışma çağındaki nüfusun bakmakla yükümlü olduğu 0-14 yaş arasındaki nüfusu ifade etmektedir. Yaşlı nüfusa göre tüketimi daha yüksek olan bu çocuk nüfus aktif nüfusun yükünü daha fazla artırmaktadır (Başar, 2013: 92).

Toplam bağımlılık oranı 90'lı yıllarda ortalama olarak azalma eğilimi göstermekteydi. Bunun durum hem kadınların artan işgücü piyasası katılımı hem de çocuk sayısındaki azalmalardan kaynaklanmaktaydı. Yani özetle durum aktif olmayan nüfusun azalmasından kaynaklanmaktaydı. Fakat 2000'li yıllarla birlikte aktif olmayan nüfusun payı gerek çocuk sayısı gerekse artan yaşam beklentisi ile artış göstermektedir. Bu noktada toplam bağımlılık oranlarını azaltmanın yolu yaşlanma politikalarından geçmektedir diyebiliriz (Burniaux, Duval ve Jaumotte, 2003).

İşgücü piyasası açısından yaş bağımlılığı incelendiğinde göz önünde bulundurulması gereken bir unsur yaş bağımlılığının ekonomik büyüme üzerindeki etkisidir. Bu anlamda yaş bağımlılığının ekonomik büyüme üzerinde önemli ölçüde belirleyici olan etkisinin olduğu kabul edilmektedir. Yaş bağımlılığından kasıt aktif nüfusun aktif olmayan nüfusun bir anlamda bakımını üstlenmesi olarak düşünüldüğünde bağımlılık oranlarında yaşanan artış

da aktif nüfusun giderek artan aktif nüfusla ilgilenmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda bağımlılık oranlarının yüksek olduğu ülkelerde ekonomik kaynakların büyük bir kısmı aktif olmayan nüfusun bakımı için harcanmaya ayrılmakta ve olası fiziksel, teknolojik ve beşeri sermaye yatırımlarına ayrılacak daha yüksek paydan mahrum kalılabilmektedir (Bloom ve Williamson, 1998).

Bir ülkede bağımlı nüfusun sayısının artması üretime katılan ve ekonomik olarak aktif olan nüfusun yükünü artırıcı yönde rol oynamaktadır (Başar, 2013: 91). Yaş bağımlılığının yüksek seyretmesi hem doğrudan hem de dolaylı yoldan işgücü piyasası üzerinde etkili olmaktadır. Yüksek yaş bağımlılığı yalnızca işgücünü değil aynı zamanda diğer ekonomik, sosyal ve altyapı kurumlarını belirleyen faktörleri de etkilediği için işgücü piyasası verimliliğini negatif yönde etkilemektedir. Yaş bağımlılığı kendi içerisinde incelendiği takdirde ise çocuk (genç) bağımlılığının işgücü piyasası üzerindeki etkisi yaşlı bağımlılığından daha yüksek olduğu söylenebilmektedir. Bu genel durum gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından benzer şekilde işlemekle birlikte yüksek gelirli ülkelerde yaş bağımlılığının yüksek olduğu dönemde tasarrufların dengeleyici etkisinin diğer ülkelerden daha fazla olduğu da yapılan araştırma sonuçlarına göre söylenebilmektedir (Choudhry, Marelli ve Signorelli, 2016).

Bağımlılık oranlarındaki değişim demografik eğilimlerin (düşük doğurganlık, düşük aktivite oranı, yaşlanma gibi) bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Demografik eğilimler de emeklilik kararları, istihdama giriş yaşı, cinsiyete göre aktivite oranı, ekonomik performans ve göç gibi olgularda yaşanan değişimlerden etkilenmektedir. Buradan hareketle bağımlılık, verimlilik performansı (GSYH'da büyüme) ve işgücü arzı davranışları aracılığıyla yönetilebilir bir olgudur diyebiliriz (Esping-Andersen, 1995).

İşgücüne katılım verileri dikkate alındığında asal yaştaki erkeklerin (25-54) işgücüne katılım oranlarının %90'ın üzerinde olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu durumda işgücüne katılım oranlarının aşağı düşüşünü tetikleyen durumlar diğer yaş ve cinsiyet gruplarında yani kadınlar, çocuklar (gençler) ve yaşlılar arasında gerçekleşmektedir (Burniaux, Duval ve Jaumotte, 2003). Bu durumda yaş bağımlılığının işgücü piyasası üzerindeki asıl etkisinin kadınlar, yaşlılar ve çocuklardan kaynaklandığını söyleyebilmemiz mümkündür.

3.3. Yaş Bağımlılığı Türleri

Ekonomik yaşam seyri temelde üç aşamalı olarak belirlenebilmektedir. Bu seyirler: çocukluk, çalışma yaşı ve yaşlılık olarak ifade edilebilmektedir (Loichinger, Hammer, Prskawetz, Freiburger ve Sambt, 2017). Bu ekonomik yaşam seyirlerinden hareketle bağımlılık türleri şekillenmektedir. Yaş bağımlılık oranı, yaştan bağımlılığı belirlediği temel görüşüne dayanmaktadır. Çocuklar fiziksel olarak olgun olmadıkları ve yaşlılar ise fiziksel olarak zayıf oldukları için (Bhagat ve Unisa, 2006) bağımlı nüfusu, çalışma yaşındakiler de genelde aktif nüfusu oluşturmaktadır. Dolayısıyla yaş bağımlılığı türleri ekonomik yaşam seyrinden hareketle yaşlı ve çocuk bağımlılığı olarak iki başlık altında incelenmektedir.

3.3.1. Yaşlı Bağımlılığı

Dünya Sağlık Örgütü verileri incelendiğinde yaşlı nüfus 60 yaş ve üzerini kapsamaktadır. Birleşmiş Milletler verilerinde ise, 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus olarak kabul edilmektedir. Çalışmada Dünya Bankası verileri yaşlı bağımlılık oranının hesaplanmasında 64 yaş ve üzerini yaşlı nüfus kategorisinde kabul ettiği için yaşlı nüfus 64 yaş ve üzeri, yaşlı bağımlılık oranı ise 64 yaş ve üzeri grubun aktif nüfusa oranı olarak değerlendirilmektedir. Yaşlı bağımlılık oranı özellikle nüfusun yaşlanmasıyla ve pek çok gelişmiş ülkenin yaşlı ülkeler şeklinde nitelendirilmesiyle önemi gittikçe artan bir konu olarak görülmektedir. Nüfus yaşlanması noktasında hangi konunun itici güç olup olmadığına ilişkin cevaplar aransa dahi bu soruna evrensel bir yanıt bulmak pek mümkün görülmemektedir. Bazı ülkelerde (Almanya) doğurganlık nüfus yaşlanmasını etkilerken; diğer bazı ülkelerde (İsveç, Fransa vb.) nüfusun yaşlanmasının temelinde yaşam şartlarının iyileşmesi ve buna bağlı olarak kişilerin yaşam sürelerinin uzaması dolayısıyla ölüm oranları daha etkindir, denilebilmektedir (Muszynska ve Rau, 2012). Yaşlanma gerek yaşam standartları gerekse kamu bütçeleri üzerinde olumsuz etkileri bulunan dolayısıyla işgücü arzı üzerinde aşağı yönlü baskı yaratan bir sorun olarak çoğu gelişmiş ülkede karşımıza çıkmaktadır. Bu ülkelerde işgücüne katılımı artırıcı politikaların bu kadar büyük ilgi görmesinin sebebi budur (Burniaux, Duval ve Jaumotte, 2003).

Nüfusun yaşlanması tek başına yaşlı bağımlılığını etkiler demek yerine bu yaşlıların morbidite durumu yani sağlıkları da büyük ölçüde önemli olmaktadır. Yaşlı bağımlılığı kişilerin yaşlanmasından ziyade kötü sağlık sebebiyle işgücü piyasasından çekilmeleriyle

alakalı bir durum olarak adlandırılabilir. O sebeple ülkelerdeki faaliyet sınırlılıkları ya da yaşlı bağımlılığı oranlarının kaynağı popülasyonlarının yaş dağılımından değil, yaşa ilişkin morbiditedeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır demek mümkündür (Muszynska ve Rau, 2012). Yaşlı bağımlılığın en önemli belirleyicileri; emeklilik yaşı, emekli maaşı yenileme oranı ve sağlık ve uzun süreli bakım sistemi organizasyonlarıdır (Loichinger vd., 2017). Emeklilik reformları ve gelişen teknoloji ve sağlık hizmetleriyle artan yaşam beklentisi işgücüne katılımı yaşlı bireyler arasında artırıcı bir etki yapabilmektedir (Burniaux, Duval ve Jaumotte, 2003).

Yaşam beklentisinde yıllar içerisinde yaşanan artış ve beraberinde gelen emeklilik yaşının düşürülmesi politikalarıyla birlikte erkeklerin ortalama çalışma süresi azalırken emekli oldukları süreden sonra emeklilik harcamalarında artış gerçekleşmektedir. Kadınların çalışma süresinde yaşanan değişim tam olarak erkeklerde olduğu gibi seyretmemektedir. Bunun sebebi kadınların çalışma sürelerinin ve çalıştıkları işlerin süreç içerisinde erkeklerden farklı gerçekleşmesi ve zaman içerisinde daha eğitimli kadınların artışı sebebiyle kadınlarda ortalama çalışma süresi erkeklerden daha az düşmektedir (Burniaux, Duval ve Jaumotte, 2003). Çalışma sürelerinde yaşanan düşüş ve yaşam beklentisinde yaşanan artışla beraber kişiler daha uzun emeklilik yaşamı elde etmekte ve bu durum da emeklilik harcamalarının artmasına ve dolayısıyla da aktif nüfus üzerinde bir yük oluşturmaya sebep olabilmektedir.

Nüfus yaşlanma sürecinin işgücü piyasası açısından yarattığı olumsuzlukları telafi etmesi için yalnızca sağlıklı yaşlanma yeterli olmayacaktır. Bunun yanında olumlu bir göç dengesiyle işgücü piyasasındaki genç nüfusun payının artırılması da gereklidir. Olumlu bir göç dengesi yaşlıların çalışma çağındaki nüfus üzerindeki yükünü belirgin ölçüde azaltabilecek bir etkide bulunabilmektedir. İkisi tek başlarına sorun çözümünde beklenen etkiyi yaratmamakla beraber uygun kombinasyonlarla bir politika unsuru olarak kullanıldıkları takdirde nüfus yaşlanmasının piyasa için yarattığı tahribatı engelleme konusunda bir farklılık yaratabileceği düşünülmektedir. Çünkü aktif nüfus yalnızca aktivite kısıtlılığı yaşayan yaşlıların yükünü üstlenecek, aktivite kısıtı olmayanlar ise işgücü piyasasında yer almaya devam edecektir (Muszynska ve Rau, 2012).

Fiziksel yaşı kabiliyet için temel kabul eden yaklaşımlara göre, yaşlı bireylerin gerekli becerilere sahip olmadıkları fikrinden hareketle beceri eğitimi alma imkanlarının daha düşük

olduğu kabul edildiği için gençlere kıyasla işe alınma olasılıkları düşmekte ve dolayısıyla yaşlı bağımlılığı tetiklenmektedir (Walker, 2006). Bu doğrultuda yaşlı nüfus oranında yaşanan hızlı bir artışın nüfustaki bağımlı nüfusu ve dolayısıyla bağımlılık oranlarını daha yüksek düzeyde artıracığı söylenebilmektedir (Uddin, Islam ve Kabir, 2012). Yaşlı bağımlılığının artmasındaki bir etmen emeklilerin sayısında yaşanan artış olarak kabul edilmektedir. Bu noktada emeklilerin sayısında yaşanan artış da yaşlılar için artan emeklilik ve sosyal güvenlik yükü ile artış göstermektedir. Dolayısıyla yaşlı bağımlılığını ülkelerin sosyal güvenlik ve emeklilik politikaları etkilemektedir (Bhagat ve Unisa, 2006).

Yaşlı bağımlılığı ve yaşlıların sosyal ve ekonomik hayattaki konumuna ilişkin ülkeler ekonominin yönetilmesi ve sosyal koruma hizmetleri konusunda çeşitli kararlar almakta ve alınan bu kararlar yaşlanma ve ileri yaşlılık olgularında kamu bilincinin artırılması yolunda adımlar atılmasına sebep olmaktadır. Yaşlı bağımlılığı kapsamına alınan 65 yaş ve üzeri bireylerin tamamının bağımlılık olgusu kapsamında yer alması çeşitli kavramsal sorunları beraberinde getirmektedir. Bu noktada; 65 yaş ve üzeri olmasına rağmen fiziksel durumları gereği piyasada yer alıp refahını piyasada sağlayan bireyler bağımlı bireyler kapsamında değerlendirilememektedir. İleri yaşlı ve engelli bireyler refahın sağlanması noktasında devletin çeşitli kurumlarına bağımlı hale geldikleri için bunları bağımlı nüfus içerisinde değerlendirebilirken, görece aktif olan ve bağımsız olan kişilerin bağımlı nüfus içerisinde kabul edilmesi için yeterli bir açıklama bulunmadığı düşünülmektedir (Dant, 1988).

Yaşlı bağımlılığı konusunda dikkate alınması gereken önemli bir unsur 65 yaş üstü olan herkesin aktif olmadığı yanılgısıdır. Nasıl ki aktif nüfus içerisinde yer alması gereken çalışma çağındaki nüfusun tamamı istihdama katılmıyorsa; 65 yaş üstü nüfusun tamamı da işgücü piyasasından çekilmemektedir. İstihdamın fiziksel emeğe ve tarıma dayalı olduğu zamanlarda yani sanayileşme öncesi ve sanayileşmenin ilk dönemlerinde yaşlı nüfusun istihdam edilmesinde sorunlar ortaya çıkarken; üretim süreçlerinin modernleşmesi ve hizmet sektörünün gelişimiyle azalan fiziksel emek etkisi yaşlı nüfusun ekonominin çeşitli sektörlerinde çalışmaya uygun bir nitelik taşımalarını sağlamaktadır (Bhagat ve Unisa, 2006). Fiziksel ve ekonomik koşulları 65 yaş üstü bireylerin işgücü piyasasında kalmasında belirleyici rol oynamakla birlikte artan yaşam beklentisi ve gelişen teknoloji ve sağlık koşulları da 65 yaş üstü bireylerin istihdamda kalmaya devam etmelerine aracılık etmektedir (Dant, 1988). Bu doğrultuda aktif yaşlanma ve köprü istihdam olgularının ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu sebeple yaş-yapısal geçişlerden kaynaklanan demografik fırsatların uygun

politikalarla daha iyi değerlendirilmesi bağımlılık olgusunda ve oranlarında bir iyileştirme sağlanmasına aracılık edebilecektir (Bhagat ve Unisa, 2006).

3.3.2. Genç (Çocuk) Bağımlılığı

Dünya Sağlık Örgütü'nün verileri incelendiğinde 0-14 yaş kendi içerisinde 0-5 yaş-çocuk (child) ve 5-14 yaş-genç ergen (young adolescent) olarak iki tanım kapsamında değerlendirilebilmekte iken 15-24 yaş-ergen (adolescent) olarak nitelendirilmektedir. Birleşmiş Milletler'in verilerinde ise 0-14 yaş-çocuk, 15-24 yaş-genç olarak nitelendirilmektedir. Bu çalışmada genç bağımlılığı olarak ifade edilen kavram bazı çalışmalarda 20 yaş ve altı olarak belirlenebilmektedir (Lau ve Tsui, 2020). Genç bağımlılığı temelde çalışma çağına olmasına rağmen işgücü piyasasına katılmayan kesimin aktif nüfus üzerindeki yükünden kaynaklanmaktadır. Çocuk bağımlılığı ise 15 yaş altı nüfusun çalışma çağına olmamasından dolayı işgücü piyasasına katılamaması ve fakat temel ihtiyaçlarının karşılanması noktasında bağımlılığın önemli bir payını oluşturmaktadır (Loichinger vd., 2017). Çalışma kapsamında kullanılan Dünya Bankası veri tabanından elde edilen verilerde genç bağımlılığı 15 yaş altı bireylerin aktif nüfusa oranı olarak ifade edildiği için kavram çalışmada, genç bağımlılığı 15 yaş altı bireyleri temsil edecek şekilde işlenmektedir. Genç bağımlılık oranı, çalışma çağındaki nüfusa bağlı olan genç nüfusun bir ölçüsünü sağlamaktadır. Bu oran ayrıca, genç nüfusa atfedilebilen toplam bağımlılık oranının bileşeni hakkında daha iyi bir fikir edinilmesine de aracılık etmektedir (Uddin, İslam ve Kabir, 2012).

Bağımlılık yükü temelde genç ve yaşlı bağımlılık oranlarını kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram hem hanehalkının demografik yapısını hem de hanehalkı tüketimi ve talebini belirleyici bir özellik taşımaktadır (Li, Li ve Lv, 2021). Milli gelir içerisinde tüketim başlığı kapsamında yer alan harcamalarda çocukların önemli ölçüde büyük bir harcama gerektirdiği görülmektedir. Çocukların üretime katkıda bulunmayıp tüketim kanalında bu kadar büyük bir paya sahip olması ve dolayısıyla aktif nüfus üzerindeki yükü ifade eden bağımlılık oranlarının yüksek olması toplumun tasarruf potansiyelinde kısıtlamalara yol açmaktadır. Özellikle çocuklara ilişkin bağımlılık yükü diğer bir ifade ile bağımlılık harcamaları hanehalkı üzerinde bir yük olarak ifade edilebilmektedir. Dolayısıyla da bağımlı grup olan çocukların tüketimi ve yaşam standardı ailelerin tüketim düzeyleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda aileler gelirlerini ilk etapta çocukların beslenme, giyinme ve barınma gibi en temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kullanmakta; eğitim ve

öğretim gibi beşeri sermaye yatırımlarına kalan gelir içerisinde bir kaynak ayırma ya da gelir düzeyine göre kaynak ayıramama yoluna gidilebilmektedir. Beşeri sermaye yatırımlarına yeterince kaynak ayrılamaması noktasında işgücü piyasasına vasıflı insan gücü anlamında optimal düzeyin altında yer alan emek gücü aktarımı gerçekleşecektir. Bu durum, doğum oranlarının azalmadığı noktada esasen yüksek bağımlılık oranlarının devamlılığını sağlayıcı bir özellik taşımaktadır. (Leff, 1969). Bağımlılık yükü içerisinde genç bağımlılığı hanehalkı için özellikle yatırım yapılması gereken bir konudur. Çünkü ailelerin çocuklarının eğitim ve sağlık gibi temel alanlara daha fazla önem verdikleri ve dolayısıyla bu payların oranının yüksek olduğu gözlenmektedir. Genç bağımlılık oranına ilişkin yapılan çalışmalar, çocuk bağımlılık oranının hanehalkının özel sigorta uygulamalarına katılım olasılığını önemli ölçüde artırdığı sonucuna ulaşmaktadır (Li, Li ve Lv, 2021).

Avrupa özelinde değerlendirildiğinde; çocuk ihtiyaçlarının temelde hanehalkı içerisinde ebeveynler tarafından karşılandığı tespit edilmekle beraber yaşlıların ihtiyaçlarının karşılanmasında ağırlıklı olarak işgücü piyasasında aktif olan nüfus üzerinden yapılan kamu transferleri ile karşılandığı gözlenmektedir (Loichinger vd., 2017). Dolayısıyla genç bağımlılığında temel yük Avrupa’da hanehalkında iken yaşlılar söz konusu olduğunda bağımlılığın toplumsal bir yük olduğu söylenebilmektedir.

Genç bağımlılığının temelde ilişkilendirildiği esas konulardan biri doğum oranları ve nüfus artışıdır. Artan doğum oranları ve nüfus artışıyla beraber artan çocuk sayısı ile genç bağımlılığının da artması beklenmektedir. Çünkü doğal olarak çocuklar üretim sürecinin bir parçası olmaksızın tüketime katkı sağlayan bir özellik taşımaktadır. Dolayısıyla çocuk sayısında yaşanan artış bağımlılık oranlarını artırarak aktif nüfus üzerinde ek bir baskı yaratmaktadır (Adams, 1971). Diğer bir ifade ile literatürde çocukların doğaları gereği üretim açısından verimsiz oldukları ve gereksinimlerinin karşılanması için başta aile üyeleri olmak üzere toplumun diğer kesimlerine muhtaç durumda oldukları kabul edilmektedir (Das, 2018). Doğurganlık seviyelerinde yaşanan bir düşüş ise, başlangıç olarak bağımlılık oranının düşmesine yol açabilmekte çünkü çocuk sayısında artış yaşanmaması nüfus içerisinde çalışma çağındaki nüfusun payının yüksek olmasına (Uddin, Islam ve Kabir, 2012) ve yetişkin nüfusa daha az yük binmesine neden olmaktadır (Das, 2018).

Genç bağımlılığı bir endişe kaynağı olmasının yanında aynı zamanda bir fırsat aracı olarak da değerlendirilebilmektedir. Yüksek genç bağımlılığı esasen doğurganlık hızındaki artıştan

doğrudan etkilendiği için, doğurganlık hızında yaşanan artış gelecekteki çalışma çağındaki nüfus artışını besleyici bir özellik taşımaktadır. Dolayısıyla başlangıçta yük olarak nitelendirilen çocuk bağımlılığı daha özel ifade ile artan doğurganlık hızıyla meydana gelen nüfus artışı uzun vadede çalışma çağındaki nüfusa istihdam olarak aktarılabilirse ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi için demografik bir fırsat aracı haline gelebilecektir (Bhagat ve Unisa, 2006).

3.3.2.1. Eğitimdeki gençler

Eğitim, kurumsal becerilerin sağlanmasında gençler ve aslında yeni dünyada tüm insanlar için, yeni teknolojilere ve çalışma koşullarına uyum sağlayabilme noktasında kapasitelerini geliştirme konusunda yardımcı olabilecek bir unsurdur. Eğitimle geliştirilen kurumsal beceriler bireylerin gerek çalışma gerekse sosyal hayatlarında yaşanan değişikliklerle başa çıkmaları ve bu değişikliklere uyum sağlamaları açısından ayrıca önem arz etmektedir (OECD, 1989: 11). Eğitim bireyler açısından büyük önem taşıyan bir olgu olmakla birlikte özellikle toplumun geleceğini inşa edecek olan gençler için çok daha önemli ve gerekli bir unsur olarak değerlendirilebilmektedir. Eğitimdeki gençler toplumun önemli bir kesimini temsil etmekte ve gelecekteki işgücü piyasasını şekillendirecek ve aktif nüfusu oluşturacak bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. İşgücü piyasasının ve aktif nüfusun verimliliği bugün içerisinde bulundukları eğitim süreci ile doğrudan belirlenebilecek bir özelliğe sahiptir. Bu sebeple eğitimdeki gençler yalnızca çocuk (genç) bağımlılığı kapsamında değil aynı zamanda gelecekteki aktif nüfusun yapısını belirleme anlamında da önem taşımaktadır.

Gençlerin akademik olarak özellikle de temel okur-yazarlık, matematik ve iletişim becerileri noktasında az nitelikli ya da niteliksiz olmaları ve sosyo-ekonomik açıdan kısıtlı bir yaşam alanına sahip olmaları, bu gençlerin özellikle işgücü piyasasına geçiş aşamasında daha fazla kişisel dezavantaja sahip olmasına sebep olmaktadır. Gelişmiş toplumlarda temel genel bilgilerin ve iş becerilerinin genel eğitim ve mesleki eğitim yoluyla sağlanmasının gelecekte gençler için yeterli olmayacağı, gençlerin kapasite ve becerilerinin gelecekteki işlerin gerektirdiği beceriler kapsamında geliştirilebilmesinin yine eğitimsel bir araç aracılığıyla sağlanabileceği kabul edilmekte ve bu kapsamda yeni eğitim araçları geliştirilmeye çalışılmaktadır (OECD, 1989: 14-26).

Eğitim gençlerin kapasitelerini kullanma ve geliştirmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple gençlerin gelişimi için genel eğitim ve mesleki eğitim gibi kanalların yanında kapasitelerini geliştirmelerine yol açabilecek ve kurumsal becerilerini geliştirecek çeşitli programların uygulanması (OECD, 1989: 15) noktasında geçmişlerinden taşıdıkları dezavantajlarının dikkate alınması gerekmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği söylemleri ve bu söylemlerle birlikte pek çok ülkede bunu sağlamaya yönelik politika önlemleri alınmakla beraber yine de bazı gençlerin eğitimden yeterli verimi alamamaları yahut eğitimden çekilmek zorunda kalmaları durumuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Bazı gençlerin kendilerinin ve ailelerinin maddi durumları sebebiyle karşılaştıkları dezavantajların diğer bazılarının ise cinsiyetleri, ırkları ya da cinsel kimlikleri gerekçesiyle maruz kaldıkları ayrımcılıkların genel eğitim sürecinde de karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Yoksulluk ve diğer zor yaşam koşulları sebebiyle marjinalleştirilen gençlerin genel eğitim sürecinde de bu dışlanmalara maruz kalmaları onları eğitim sürecinden uzaklaştırıcı bir etki yapabilmekte (Mills ve McGregor, 2014, 2-3) ve bu durumun sonucunda bu gençlerin eğitim hayatından çekilmeleriyle ailelerinden gelen yoksulluklarını devam ettirmeleri durumu söz konusu olabilmektedir. Bu noktada doğru kanalize edilmiş eğitim, yoksullukla mücadele eden alt gruptan gelen gençler açısından toplumsal hayata ve işgücü piyasasına katılım açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Sosyal ve ekonomik güce sahip olan gençler için eğitim bu fırsat ve üstünlük kültürünü pekiştirici bir özellik taşıırken daha şansız kesimlerde ve bu avantajlara sahip olamayan ve hatta dezavantajlara sahip olan gençlerde alt sosyal tabakadan bir kurtuluş ve toplumsal hayata uygunluk ve tabiiyet kültürünün geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir (OECD, 1989: 33).

Çizelge 3.1. Tam ve Kısmi zamanlı eğitime kayıtlılık oranı

	5-14 yaş	15-19 yaş	20-24 yaş
<i>Liberal Refah Rejimi</i>			
ABD	99	83	36
Avustralya	100	88	55
İngiltere	97	87	33
Kanada	100	72	36
Yeni Zelanda	99	82	43
<i>Muhafazakar Refah Rejimi</i>			
Almanya	99	87	51
Avusturya	99	80	36
Fransa	100	87	38
Japonya	100	--	--
<i>Sosyal Demokrat</i>			
İsveç	99	88	44
Danimarka	99	86	53
Norveç	99	87	47
Hollanda	100	92	--
<i>Güney Avrupa Refah Rejimi</i>			
İtalya	98	86	38
İspanya	98	87	47
Portekiz	99	90	38
Türkiye	99	69	51
Yunanistan	97	88	54

Kaynak: data.oecd.org, E.T.: 20.12.2021.

OECD veri tabanından mevcut son yıla ilişkin elde edilen yaş gruplarına göre eğitime kayıtlılık oranları yukarıdaki tabloda gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde, yaş arttıkça gençlerin eğitimden çekilme eğiliminde olduğu tüm refah rejimleri için söylenebilmektedir. 20-24 yaş gençlerin eğitime kayıtlılık oranlarının en düşük liberal ve muhafazakar refah rejimi ülkelerinde gerçekleştiği onları takiben Güney Avrupa ve sosyal demokrat refah rejimi ülkelerinin geldiği görülmektedir. Temelde hemen her ülkede 20-24 yaş gençlerin eğitime kayıtlılık oranı %50'nin altında gerçekleşmekte iken Yunanistan ve Türkiye'nin %50'nin üzerinde olduğu gözlenmektedir. Bu durumun eğitimden ayrılan gençlerin nitelikli istihdama ya da genel olarak istihdama katılımları noktasında karşı karşıya olabilecekleri problemler dolayısıyla eğitimde kalma oranlarının daha yüksek olabileceği düşünülmektedir.

3.3.2.2. Ne eğitimde ne istihdamda olanlar

1970’li yılların sonlarına kadar gençler işgücü piyasalarında çoğunlukla çırak statüsünde yüksek oranlarda yer alabilmekteydi. 80’lerin başında işgücü piyasasında yaşanan durgunlukla birlikte orta öğretimin reforma edilmesi ve artırılan eğitim yelpazesiyle gençlerin tam zamanlı çalışma içerisinde oranı üçte birden daha aşağı düştü fakat okul bitirme oranları %80’lere kadar yükseldi (Polesel, 2010). 1970’li yıllarda artan genç işsizliği sonucunda pek çok hükümet genç okulu bırakanlar ve işsiz gençler için eğitim, öğretim ve istihdam tedbirleri uygulamaya koymuş ve bazı hükümetler özellikle 18 yaş üstü gençler için bu önlemlerin uygulanmasına öncelik tanımıştır. Bu önlemler bazı ülkelerde gençleri yaklaşık iki yıl kadar işgücünden uzaklaştırma etkisi göstermekle birlikte işsizlik oranlarında da bir azalma olmasına etki etmiştir. Bir süre sonra hala gençleri hedef alan eğitim ve istihdam programları olmasına rağmen birçok genç yetişkinin temel beceriler ve mesleki niteliklerden yoksun olanlar olarak işgücü piyasasında çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmaktadır (OECD, 1989: 14). Bu durumun günümüzde de değişen teknoloji ve çalışma biçimlerine uyum sağlama noktasında sıkıntı yaşayan genç yetişkinler için geçerli olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Bazı gençlerin, eğitim, boş zaman tercihi ve istihdam gibi temel sosyal kurumlardan marjinalleştirilme ya da diğer bir ifade ile dışlanma riski ile karşı karşıya kaldıkları tespit edilmiştir. Bu gençler; bakıma muhtaç çocukları, engellileri, eğitim ve istihdamda yer almayan ve bakıcılık yapan bireylerden oluşmaktadır. Sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya olan gençler içerisinde NEET yani eğitim ve istihdamda yer almayan gençler sınıflandırılırken genellikle 16 ile 24 yaş aralığında olan genç bireyler bu tanımlama kapsamında yer almaktadır (Rose, Daiches ve Potier, 2012).

NEET kavramının gençlerin ne olmadığı noktasında bir vurgu yaptığı ve esasen karşı karşıya kaldıkları riskleri yakalayamadığı için sorunlu bir kavram olduğunu vurgulayan kesimler mevcuttur. NEET kapsamında yer alan gençlerin heterojen bir grup olması ve 16 ile 24 yaş arasındaki bireylerden oluşmasının yanında, bu kapsama giren gençlerin ergenlikten yetişkinliğe geçiş aşamasında gerek kültürel ve ahlaki meseleleri gerekse kendi kimliklerini oluşturma aşamasında oldukları göz ardı edilmemelidir (Rose, Daiches ve Potier, 2012). Bu bağlamda ele alındığında ekonomik yönünün yanında sosyal boyut da taşıyan bir kavram olarak ele alınması gerekmektedir. Çünkü yetişkinliğe geçiş aşamasında olduğu bilinen bu

bireylerin bu döneme ilişkin yani yetişkin olmaya ilişkin sosyal fikirleri tamamen içerisinde yer aldığı toplumla ilişkili bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Hogan ve Astone, 1986).

NEET kapsamında yer alan gençler, yetişkinliğe geçiş döneminde, kimlikleri üzerinde uzun vadeli etkileri olabilecek refah, sağlık ve sosyal bakım hizmetleri gibi temel hizmetlere erişim noktasında (Rose, Daiches ve Potier, 2012) bir bağımlılık süreci ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bununla beraber bu gençlerin sosyal içerme programları ile kapsayıcılık terimi altında eğitim ve istihdam gibi belirli faaliyet alanlarına ‘yeniden yerleştirilmesi’ süreci zorlayıcı girişimlerle sonuçlanabileceği gibi arkadaşlık, bakım işleri, gönüllü çalışmalar ve boş zaman faaliyetleri gibi diğer içerme alanlarının önemi göz ardı edilebilecektir (Axford, 2008). Bu sebeple sosyal içerme kapsamında gençlerin eğitim ve istihdama katılımı teşvik edilirken diğer sosyal alanlarda kendilerini dışlanmış hissetmemeleri ve toplumsal beklentilere uyulma zorunluluğu uyandırmama önemli bir nokta olarak kabul edilebilmektedir (Rose, Daiches ve Potier, 2012).

Ne eğitimde ne istihdamda olan gençler çeşitli eğitim ve istihdam programları ile yıllardır eğitim yaşamına devam etmeye ya da istihdama girmeye yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Bunun arka planında çalışma çağına bulunan bu gençlerin devlet fonlarına daha az bağımlı hale getirilmesi ve işgücünün daha verimli kullanılması fikri yer almaktadır. Eğitim politikaları gençlerin çeşitli mesleki becerilerde yetkinlik kazanmasını ve sonrasında işgücü piyasasına geçişte nitelikli hale gelmelerini sağlayabilmek adına ortaya çıkmış önemli uygulamalar olarak görülmektedir (OECD, 1989: 97).

Çizelge 3.2. Ne eğitimde ne istihdamda olanlar

	15-19 yaş	20-24 yaş
<i>Liberal Refah Rejimi</i>		
ABD	7.7	14.67
Avustralya	7.36	15.88
İngiltere	9.16	14.17
Kanada	9.05	14.04
Yeni Zelanda	7.20	14.67
<i>Muhafazakar Refah Rejimi</i>		
Almanya	2.80	8.85
Avusturya	5.71	13.82
Fransa	6.56	18.99
Japonya	--	--
<i>Sosyal Demokrat</i>		
İsveç	2.88	10.57
Danimarka	4.28	13.8
Norveç	3.04	10.02
Hollanda	3.91	8.16

Çizelge 3.2. (devamı) Ne eğitimde ne istihdamda olanlar

<i>Güney Avrupa Refah Rejimi</i>		
İtalya	10.89	27.12
İspanya	8.12	21.72
Portekiz	3.35	15.54
Türkiye	17.04	33.3
Yunanistan	7.67	18.74

Kaynak: data.oecd.org, E.T.: 20.12.2021.

OECD veri tabanından mevcut son yıla ait elde edilen aynı grup içerisinde ne eğitimde ne istihdamda olanların oranlarının yer aldığı tablo incelendiğinde ne eğitimde ne istihdamda olanların tüm ülkelerde 20-24 yaş oranlarının, 15-19 yaş oranlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonucun temelinde 15-19 yaşın çoğu ülkede zorunlu eğitim sürecine denk geldiği yer alabilmektedir. Fakat bu yaş grubu içerisinde ne eğitimde ne istihdamda olanların oranının liberal ve Güney Avrupa ülkelerinde muhafazakar ve sosyal demokrat ülkelerin üzerinde olduğu gözlenmektedir. 15-19 yaş ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı sosyal demokrat refah rejimine dahil olan ülkeler ile muhafazakar refah rejiminde yer alan Almanya ve Güney Avrupa rejiminde olan Portekiz’de en düşük seviyede gerçekleşmektedir. 20-24 yaş grubuna ait değerlere bakıldığında, Güney Avrupa refah rejiminde en yüksek oranlar görülmekte ve diğer rejimlerde birbirine yakın değerler olduğu gözlenmektedir. Bu yaş grubu için en düşük oranlar sosyal demokrat rejimine ait ülkelerde ve minimum değer Hollanda’da yer almaktadır. Tablo genel anlamda değerlendirildiğinde, 20-24 yaş ne eğitimde ne istihdamda olanlar açısından Türkiye, İtalya ve İspanya hariç refah rejimlerinin belirgin farklılıkları olmadığı yorumu yapılabilmektedir.

3.4. İstihdam Kavramı, Genel Yapısı ve Türleri

Çalışma olgusunu insanlığın ilk yıllarına kadar götürebilmek mümkündür. Temel düzeyde çalışma insanın doğada hayatını sürdürebilmek için sarf ettiği çaba ve eylemler bütünü olarak değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda barınma, giyinme, beslenme ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına alet edevat yapımından günümüzde bilgisayar karşısında veri işlemeye kadar genişlemiş ve anlam değişimine uğramış bir olgu olarak değerlendirilebilecek olan çalışma, kavramsal olarak hem olumlu hem de olumsuz yargıları ifade eden etimolojik kökenlere sahiptir. Çalışma olgusunun taşıdığı anlam içinde bulunan toplum yapısının özelliklerine göre şekillenebilmektedir. Bu bağlamda Latince kökenli ele

alındığında ağır bir yük taşımak ve cezalandırmak anlamlarında kullanılabileceği gibi Sanskritçe kökenli enerjiyle harekete geçmek şeklinde bir anlam taşıyabilmektedir (Peksan, 2021: 23-24).

İlkel toplumlarda çalışma hayatta kalmak için ilkel araç-gereçlerin üretilmesi ve bu aletlerle beslenme, barınma ve güvenlik ihtiyacının karşılanması gibi çok temel bir anlam ifade etmektedir. Piyasa dışı toplumlarda (örneğin, Homeros döneminde) çalışma olgusu için ayrı bir kavram bulunmamaktadır. Haneler içi iş bölümleri söz konusu olmakla birlikte bu dönemde bu işler (barınma, beslenme, güvenlik, çocuk bakımı vb.) çalışma olarak adlandırılmıyordu. Bu toplumlarda üretici birim olarak akrabalık kurumu söz konusudur ve işbölümünde kendisine yer bulamayanların bu grup içerisinde yer alamıyordu. Antik Yunan'da çalışma yalnızca maddi ihtiyaçların karşılanmasına yönelik materyalist bir anlam içermemekte aksine dini bir faaliyet olarak da değerlendirilmekteydi. Bu dönemde hem aristokratlar hem de diğer insanlar el sanatlarını da içeren çeşitli işlerin yürütülmesinde rol almakta ve çalışmaktaydı. Dönemin piyasa dışı toplumları ademi merkeziyetçi ve küçük ölçekli topluluklar oldukları için soylular yönetim işleri ile ilgilenirken sıradan insanlar olarak adlandırılan halk da diğer işleri yürütmekteydi ve bu dönemde tarımla uğraşmanın toplum içindeki saygınlığı oldukça yüksekti. Çiftçilik, hayvancılık ve zanaatkarlık (el sanatları) ile ilgilenmek yani çalışmak hem şehir devletini savunmanın bir aracı olarak nitelendirilmekte hem de bireysel özellikler olan dürüstlük, disiplin ve toplumsal değerleri beslemenin bir aracı olarak kabul edilmekteydi (Applebaum, 1992: 9-21). Dolayısıyla çalışma kavramı yaşamsal faaliyetlerin devamlılığı için topluluk içerisinde üstlenilen ve doğal ve ilahi düzenin bir parçası olarak adlandırılan görevler bütünüydü ve bu işbölümü bütünü içerisinde bulunmak topluluk içerisinde yer almakla eşdeğerdi. Yani çalışmak yaşamsal faaliyetlerin devamlılığını sağlayacak düzeyde işbölümüne katılmak şeklinde yorumlanabilmektedir.

Paranın bulunması, ticaretin ve piyasaların gelişimiyle birlikte toplum yapısında dönüşümler meydana gelmiş ve aristokrasi kendisini çalışma faaliyetinin dışına çekmeye başlamış ve kölelik emek gerektiren işlerin yürütülmesi noktasında gerekli ve yaygın bir olgu olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Eski düzenin devamlılığı yalnızca tarım işlerinde gerçekleşmektedir. Çünkü tarım işleri doğayla uyumlu bir biçimde özgür çiftçiler tarafından gerçekleştirilen bir iş olarak nitelendirilmektedir (Applebaum, 1992: 21). Bu dönemin belirgin özelliği olan köle emeğinin yarattığı değer sahibinin kullanımındadır. Piyasanın ve

ticaretin gelişimine bu dönemde katkı sağlanamamıştır çünkü köle emeği yapısı gereği verimsiz olma özelliği taşımaktadır. Kölecî üretim, bu üretimin yeniden üretilmesini sağlayan fetihlerin azalmasından dolayı emeğin yeniden üretiminin güç olması, artık değerin dağıtımında problemler yaşanması, siyasal ve sosyal baskılar sebebiyle çözülmeye uğramış ve feodal ilişkilerin başlangıcı olmuştur (Lordoğlu ve Özkaplan, 2018: 13-14).

10. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar süren dönemde feodal sistem işlemektedir. Bu dönemde toplum üç sınıftan meydana gelmektedir. Bu sınıflar; dua edenler (din adamları), savaşanlar (askerler) ve çalışanlar (halk). Bu dönemde asiller, malikane sahipleri, din adamları ve askerler çalışmaz, çalışan halkın ürettiği ürünlerden faydalanırlardı. Bu dönemde çalışma toprakta gerçekleştirilmekteydi. Bu dönemde gerçekleşen toprakta çalışma yani çiftçilik bugünden oldukça farklıdır. Feodal dönemde malikanelerde feodal beyin kontrolü altında üçte ikisi beye ait olan arazilerde gerçekleşmekteydi. Feodal beyin arazisi dışında kalan araziler toprağı işleyen asıl işçilere ait olmakla birlikte bu toprakların oldukça parçalı bir yapı taşıdıkları da belirtilmektedir. Feodal dönemin eleştirisini yapan tarihçilerden Boissonade feodal sistemi, çalışan sınıfların aylak sınıfların inisiyatifine bırakıldığı; toprak hakimiyetinin o toprağı işleyenlerde değil elindeki güçle toprağı mülkiyeti altına alabilenlere verildiği bir sistem olarak ifade etmektedir. Ticaretin gelişmesiyle birlikte şehirlerin gelişim göstermesi feodal sistemden kopmalara neden olmakta ve feodal beyin arazilerinde kurdukları hakimiyetin geçerliliği ortadan kalkmaya başlamıştır (Huberman, 2017: 11-39).

Çalışmanın antropolojik bir olgu olduğu düşünülebilmekle beraber Meda'ya göre çalışma tarihsel bir olgu olma özelliği taşımaktadır. Çünkü çalışma olgusunun yerine getirdiği işlemler tarihsel süreç içerisinde farklılıklar taşımaktadır. Çalışmanın işlevleri temelde üç başlık altında toplanacak olunursa bunlar; geçimlik işlevi, toplumsal bağ işlevi ve kendini gerçekleştirme işlevidir. Tarihsel süreçte tarih öncesi yani ilkel dönemde çalışma geçimlik işlevini yerine getirirken toplumsal bağ ve kendini gerçekleştirme işlevleri söz konusu değildir. Bu toplumlarda çalışma yapılandırılmamıştır. İlkel toplumlarda bireysel kazanç algısı oluşmadığı için bu dönemde kazanç çalışmayı teşvik eden bir araç olarak görülmemektedir. Zira bu dönemde çalışmanın geçimlik işlevi de bireysel bir boyut taşımamaktadır. Çalışmanın yapılandırılmasını sanayi devrimine bağlamak mümkündür. Çünkü sanayileşmeye kadar sınırsız ihtiyaçlar fikri gelişmemiştir. Dolayısıyla sanayileşmemiş toplumlarda doğal ihtiyaçlar sınırlıdır denilebilmektedir (Meda, 2012: 31-35).

Çalışma olgusunun günümüz anlamına erişmesi kapitalist uygarlığın gelişmesiyle beraber gerçekleşmiştir. 1800'lü yıllardan itibaren çalışma olgusu bireylere bir ödev olarak işlenmeye başlanmıştır. Ahlak yazarlarından rahiplere kadar pek çok kesim bireylere çalışmanın ödev ve ahlaki bir unsur ve hatta dini bir unsur olarak benimsetilmesi için çaba göstermişlerdir. Bu dönemde erkek, kadın ve çocukların 14 saate kadar çalıştıkları görülmekte ve 12 saatlik çalışma süresiyle sınırlandırılması bir zafer olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde esas sorun çalışan kesimin yoksulluk içerisinde fabrikaların kuruldukları bölgelerin çevresinde istiflenmiş şekilde yaşamaları fakat çalışmayan geçmişten gelen mirasları sayesinde zengin olan kesimin zenginliklerinin artmaya devam etmesidir. Yani dönem içerisinde halkı çalışmaya teşvik eden kesim kendisi hiç çalışmayan aristokratlar ya da burjuvazidir (Lafargue, 2016: 9-25). 18 ve 19. yüzyıl İngiltere ve Fransa'sını konu alan ve önde gelen edebiyatçılar tarafından kaleme alınan eserler incelendiğinde çalışma kavramının önemli olmadığı, esas önemli olanın zenginliğe miras ya da yapılan evliliklerle erişildiği vurgulanmaktadır. Bu durum dönemin toplumsal yapısını birebir gözler önüne sermekte; Avrupa'da eğitim yoluyla çalışarak zengin olunamadığı yalnızca zengin ailelerden kalan miraslarla zenginliğin gerçekleştiği servete dayalı bir toplum yapısının varlığını göstermektedir (Piketty, 2014: 254-257). Toplumun giderek sanayileşmesiyle birçok insan için çalışmak her şeyin ötesinde geçimini sağlamak için gerekli bir araç haline gelmekle birlikte aynı dönemde toplumda karmaşıklığın artmasıyla çalışmak, yavaş yavaş bireylerin bir topluluğa bağlı olma ve yapacak bir şeye sahip olma güdüsüyle de yapılan bir eylem olmaya başlamıştır (Morse ve Weiss, 1955: 191).

Sanayi devrimiyle beraber kapitalist üretim biçimlerinin ortaya çıktığı ve feodal üretim biçimlerinden kopulduğu söylenebilmektedir. Bu devrimle, kitlesel üretime geçilmesiyle sermaye sahipleri için üretilen ürünlerin satılabilmesi ve karın maksimize edilebilmesi amacıyla yeni pazarların bulunması genişletilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Feodal sistemde ve kapitalizmin ilk dönemlerinde toplum içerisinde mübadele anlayışıyla tüketim gerçekleştirilmekte ve kendi kendine yeten kapalı bir toplum yapısı görülmekteydi. Sanayileşmeyle beraber yetersiz kalan pazar ihtiyacının sağlanabilmesi için geleneksel toplum yapısının kırılması ve üretim noktasında işbölümü ve işbölümünde uzmanlaşmanın geliştirilmesi gerekmiştir. Bu doğrultuda sermaye sahiplerinin ya da kapitalist girişimcilerin toplumların yapısını ve bireylerin yaşayış biçimlerini kendi kar maksimizasyonlarını sağlayabilmek adına büyük ölçüde ve devamlı olarak değiştirdikleri söylenebilmektedir (Aren, 2007: 26-27).

19. yüzyılda emek teknik ve felsefi anlamda geçmişe göre daha farklı yorumlanmaya başlanmıştır. Felsefi anlamda emek, insanın özü olarak nitelendirilirken; teknik anlamda insanlığın refaha ilerleyişinin başlıca aracı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla emek teknik gelişmelerle beraber insanın yaratıcı gücünün bir sonucudur ve her bir bireye sorunsuz aktarılan bir özellik taşımaktadır. Yine bu dönemde sosyalistlerce emek, biçimsizleşmiş bir olgu olarak nitelendirilmekte ve yabancılaşma düşüncesi ortaya atılmaktadır. Marx'a göre; çalışma, özü olan insanı geliştirme hedefini artık gerçekleştirememekte ve kapitalist düzende zenginleşmenin bir aracı haline dönüşmektedir. Bu sebeple kapitalist düzende çalışma kendine yabancılaşmış bir kavram emek ise kendine yabancılaşmış bir olgu haline gelmektedir. Kapitalist sistemin getirisi olan üretim ve tüketim ihtiyaçlarının çeşitlenmesi ve sınırsızlaşması çalışmayı üretim anlamında tekdüze bir hale getirmiş ve emeğin tek anlamı karlı emek olmuştur (Meda: 2012: 93-107).

Modern zamanlarda çalışma kavramının karşılığı “kapitalist bir sınıflandırma olarak iş” anlamını taşımakta ve kapitalist anlamda iş ise, yapılan işin karşılığının para ile ödendiği ve bir sınıfa özgü olan emek biçiminde tanımlanabilmektedir. Çalışmanın kapitalist iş olarak kavramsallaşması, modern dönemlerde esas çalışma biçiminin bağımlı ücretli çalışma olması ve emeğin verimliliği ve üretkenliğinin iktisadi kapsamda ölçülmesinin bir sonucudur. Ücretli çalışma ya da istihdam kapitalizme özgü bir kavram olmamakla birlikte sanayi devrimiyle beraber ücretli istihdamın ilk kez temel bir iktisadi faaliyet konumuna gelmesi ve yine bu dönemde yani sanayi devrimiyle ortaya çıkan ücretliler toplumunda çalışma olgusunun bir meta olarak kavramsallaşması, emeğin bir üretim faktörü olarak değerlendirilmesi (Peksan, 2021: 100-101) ve toplumun büyük kesiminin ücretlilerden oluşması sebebiyle ücretli çalışma olgusu kapitalist dönemle özdeşleştirilmektedir.

Kapitalist dönemde ortaya çıkan yeni düzende, karşılaşılan çeşitli sorunları mevcut sınıfsal yapıların değişimi ve kısa süreli durgunluklarla çözme yoluna gidilmiştir. Kapitalist süreçte işgücü ve istihdamdan beklenen nitelikler de ortaya çıkan değişimlerle farklılaşma yoluna girmiştir. Teknik ve teknolojik gelişmeler yapılan işin niteliksel anlamda dönüşmesine ve işgücünün yeni mesleki beceriler edinmesini gerekli hale getirmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2018: 29-30). Özellikle yüksek teknolojinin gelişmesi ile sanayi sektörünün yanında hizmet sektöründe de vasıflı emeğe olan gereksinim artış göstermiştir. Yüksek teknoloji ile küreselleşme rekabete dayalı süreci beslemiş ve bilginin temel unsur haline geldiği çalışma biçimleri yaygınlaşmıştır. Bilginin temel olduğu bu çalışma biçimlerinde

vasıflı çalışanlar bilgi işçisi ya da enformasyon işçisi olarak nitelendirilmesi söz konusu olmuş ve dolayısıyla çalışma biçimleri ve mesleki gereksinimlerin yanında çalışanların nitelendiriliş biçimi de değişime uğramıştır (Kesici, 2013: 142). Çalışma yaşamının ve çalışma ve istihdam olgusunun tarihsel gelişiminden kısaca bahsedildikten sonra devam eden bölümde istihdam kavramının tanımı ve türleri ele alınacaktır.

3.4.1. Tanımı ve Türleri

En basit tanımı ile istihdam bireylerin belirli bir ödeme karşılığı işe alınmaları ve çalıştırılmaları şeklinde tanımlanırken; bu tanımlamadan hareketle istihdamın, bireysel ihtiyaçların karşılanması amacıyla gerekli olan mal ve hizmetlerin üretim sürecinde diğer üretim faktörleri (doğal kaynaklar, girişimcilik ve sermaye) gibi emeğin de üretken bir faktör olarak kullanılması ve bu üretkenlik karşısında yaratılan değerden pay verilmesi süreci olduğu için bu noktada istihdam girişimci yani işveren ve emek yani işçi açısından farklı anlama gelmektedir. Belirtilen tanımlama doğrultusunda işveren tarafından istihdam emeğin üretim faktörü olarak üretim sürecinde kullanılması anlamını taşıırken; işçi yani emek açısından kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak için tek gelir kaynağı olması sebebiyle “hayati” bir anlam ve önem taşımaktadır (Işığışok, 2017: 34).

Girişimci ve emek açısından istihdam tanımı yapılabildiği gibi teknik anlamda da geniş ve dar anlamda istihdam tanımı yapılabilmektedir. Bu açıdan dar anlamda istihdam emeğin üretim sürecinde bir üretim faktörü olarak kullanılmasını ifade ederken; geniş anlamda ise üretim sürecinde üretim faktörlerinin tamamının kullanılmasını ifade eden bir kavram olarak ele alınmaktadır (Işığışok, 2017: 35). Sen (1996) istihdamı en basit ifade ile temel 3 bakış açısı aracılığıyla tanımlamaktadır. Sen’e göre istihdamın gelir, üretim ve sosyal statü olarak üç boyutu bulunmakta ve bu boyutları şu şekilde tanımlamaktadır. İstihdamın işçiye gelir kaynağı olması gelir boyutu, çıktı yaratması üretim boyutu ve istihdam edilen bireyin değer yaratan bir işle uğraşıyor olmasının ise istihdamın sosyal statü boyutu olduğu belirtilmektedir (Sen, 1996: 445).

İstihdam, yalnızca bireye gelir yaratmakla kalmaz, bunun yanında zenginlik yaratımı ve yaratılan bu zenginliğin paylaşımı için en önemli araç olarak görülmekte ve yine bireysel açıdan yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularından korunmanın da bir aracı olarak nitelendirilebilmektedir. İstihdam gelirin yanında sosyal güvenlik, çalışan hakları ve toplu

pazarlık, çalışma koşulları ve iş sağlığı ve güvenliği bileşenlerinin bir arada değerlendirilmesi gereken bir kavram olarak nitelendirilebilmektedir. Çalışan hakları ve çalışma koşulları açısından bireylerin özgür iradeleri sonucunda gerçekleşen bir eylem olması, istihdam edilen her bireyin adil muamele görmesi ve bunun yanında sosyal politika bakış açısıyla çocuk çalıştırmasının önüne geçilebilmesi adına istihdam edilebilmek için asgari bir yaş sınırlaması getirilmesi gerekmektedir (Kapar, 2004). İstihdam sosyal güvenlik boyutuyla ise, yalnızca istihdam edilen birey açısından değil aynı zamanda bağımlı olan nüfus anlamında da etki düzeyi yüksek olan bir olgu olarak ele alınabilir.

TÜİK'e göre istihdam, işbaşında olan ve işbaşında olmayan grubuna dahil edilen kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus⁹u ifade etmektedir.

İşbaşında olanlar, ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi¹⁰ içinde en az bir saat iktisadi faaliyette bulunan kişiler olarak tanımlanmakta iken; işbaşında olmayanlar, işi ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına veya işveren olarak çalışanlar

olarak tanımlanmaktadır. Oransal olarak ise TÜİK istihdam oranını istihdamın kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa oranı şeklinde tanımlamaktadır (TÜİK, 2021: 10). Genel bir ifade ile istihdam oranı, aktif nüfus içerisinde istihdamın boyutunu göstermekte ve istihdam edilenlerin aktif nüfusa oranlanması yoluyla formülize edilmektedir (Işığık, 2017: 36). Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içerisinde istihdamın ağırlığı; büyüme oranları, enflasyon ve işsizlik gibi ekonominin istikrarını ve iş yaratma kapasitesini gösteren bir oran olarak nitelendirilebilmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2018: 49).

İstihdam türlerinden ilki olan tam istihdam, çalışma niyetinde olan ve cari ücret düzeyiyle çalışmayı kabul eden herkesin istihdam edilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Pratikte tam istihdam yalnızca emek talebi fazlasının olduğu yani boş işlerin iş arayanlardan daha fazla olması halinde gerçekleşebilecek bir durumdur. Literatürde tam istihdam optimal gönüllü işsizlik veya optimal kapasite kullanımı şeklinde tanımlanabildiği gibi ayrıca boş iş sayısının

⁹ Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, kurumsal olmayan nüfus (üniversite yurtları, yetimhane, huzurevi, hastane, hapishane, kışla gibi yerlerde ikamet edenler dışında kalan nüfus) içerisinde yer alan 15 ve üzeri yaştaki nüfusu ifade etmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2018: 36-37).

¹⁰ TÜİK (2021)'e göre referans dönemi yılın tüm haftaları yani 52 hafta olarak alınmakta ve alan araştırması referans haftasının bitimini takip eden 15 gün içerisinde tamamlanmaktadır.

işsiz sayısı ile eşit olması durumu yani işgücü piyasası dengesi olarak da ifade edilmektedir (Işığık, 2017: 38).

Tam istihdamın optimal gönüllü işsizlik tanımlamasında yer alan işsizlik, tam istihdam durumunu etkilememekte çünkü hiçbir ekonomide kimsenin işsiz olmaması ekonomi açısından sağlıklı bir durum olarak nitelendirilmemekle birlikte ütopyik bir durum olarak da görülmektedir. Her ekonomide ilk kez iş arayanlardan ve başka bir iş için mevcut işlerinden ayrılanlardan oluşan bir grubun olacağı ve dolayısıyla geçici işsizliğin kabul edilebilir olduğu ve tam istihdam durumunu bozmayacağı kabul edilmektedir (Işığık, 2017: 37-39). Tam istihdamın sınırlı olarak gerçekleştiği dönemlerin temel özelliği, bu dönemde işgücü piyasası ve diğer piyasalar devlet eliyle düzenlenmiş olup tam istihdamı sağlamaya yönelik politika uygulamaları hayata geçirilmiştir (Kapar, 2005). İşçi ve firmaların homojen ve tam bilginin söz konusu olmadığı dinamik ekonomilerde işsizlik oranının sıfır olması mümkün olmamakla birlikte istenilen bir durum olmadığı da söylenebilmektedir. Çünkü bireylerin iradi işsizlik durumu kapsamında mevcut işinden başka bir işe geçiş durumları bu kişilerin daha verimli işlerde çalışmasına yol açabilmekte ve dolayısıyla bireysel gelir artışı sağlanmasının yanında milli hasılanın da artmasına sebep olabilecektir (Biçerli, 2014: 436).

Diğer bir istihdam türü olan eksik istihdam genel bir ifade ile istihdam edilen emekten belirli sebeplerle üretken ve verimli şekilde istifade edilememesi olarak tanımlanabilmektedir. Eksik istihdam konusunda temel konulardan biri istihdam edilen bireyin yapabilecek ve yapma arzusunda olmasına rağmen çalıştığı süreden fazla ya da verimli çalışamaması durumudur (Işığık, 2017: 39). Eksik istihdam, 2009 yılından itibaren, UÇÖ öncülüğünde gerçekleşen 16. Çalışma İstatistikçileri Konferansı'nda ölçüm zorlukları sebebiyle tekrar gözden geçirilmesiyle birlikte "zamana bağlı eksik istihdam" ve "yetersiz istihdam" şeklinde iki kavram olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Zamana bağlı eksik istihdam, referans haftasında daha uzun sürelerle çalışma arzusunda ve imkan sağlanırsa çalışabilecek durumda olunmasına rağmen esas işi ve diğer işlerinde toplam 40 saatten az süre ile çalışma durumu ifade ederken; yetersiz istihdam, imkan sağlandığı takdirde 2 hafta içerisinde işe başlayabilmek koşuluyla, referans haftasında son 4 hafta içerisinde var olan işini değiştirmek amacıyla ya da mevcut işine ek bir iş arama (zamana bağlı eksik istihdamda olmamak koşuluyla) durumunu ifade etmektedir (TÜİK, 2021: 11). Dolayısıyla eksik istihdam bireyin istihdam edildiği konum ve çalışma koşullarından kaynaklanan verimlilik kaybını ve iş ile beceri uyumsuzluğunu ifade eden bir kavram olarak da nitelendirilebilmektedir.

Tam ve eksik istihdamın yanında diğerk bir istihdam türü aşırı istihdamdır. Aşırı istihdam, ekonomide bütün üretim faktörlerinin kullanılması durumunda ortaya çıkan mal ve hizmet miktarının toplam talebe yetersiz gelmesi durumu olarak ifade edilmektedir. Aşırı istihdam söz konusu olduğunda zaten fazla olan istihdam hacmi artırılmadığı için toplam reel hasıla kısa dönemde artırılmayacaktır. Üretim düzeyi üretim faktörlerinin maksimum kapasitede kullanılması durumunda geçici olarak artabilmekle birlikte durum geçici süreli olduğu için üretim kısa bir süre sonunda eski düzeyin de altına düşebilecektir. Aşırı istihdam durumu bir ekonomide eksik ve tam istihdamdan daha zor karşılaşılabilecek bir durum olarak nitelendirilebilmektedir (Özsabuncuoğlu ve Direkçi, 2012: 4).

Çalışma süresi açısından istihdam iki başlık altında incelenebilmektedir. Bunlar: tam zamanlı istihdam ve geçici, esnek ya da atipik istihdam. Standart çalışma süresi (35 veya 40 saat) ile belirlenen istihdam türü tam zamanlı istihdam olarak adlandırılırken; standart dışı çalışma süreleriyle belirlenen yani belirsiz süreli iş sözleşmeleriyle sağlanan her türlü istihdam biçimleri ise temelde geçici istihdam olarak nitelendirilmektedir. Geçici/atipik istihdam; geçici istihdam büroları, belirli süreli sözleşmelerle, deneme süreleriyle, taşeron şirketlerle ve mevsimlik işçilerle sağlanan çalışma biçimidir. Geçici yani atipik istihdam biçimlerinin tamamı sosyal güvenceden yoksun, emeklilik hakkı olmayan ve sendikalaşmanın neredeyse imkansız olduğu çalışma biçimleridir. Bu istihdam biçimlerinde yalnızca çalışma süreleri değil sosyal güvence, meslek ve beceri tanımları, çalışma koşulları ve gelir düzeyi de atipiktir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2018: 55-57).

3.4.2. İstihdamı Belirleyen Faktörler

Küreselleşme 1970'lerin sonlarından itibaren işgücü piyasasını küresel bir piyasa haline getirdiği için istihdamın en temel belirleyicisi olarak değerlendirilebilmektedir. Küreselleşmenin nasıl ele alınacağı konusu ise, liberal ve dönüşümcü bakış açılarıyla değerlendirilebilmektedir. Liberal görüşte küreselleşmenin iyi yönlerine vurgu yapılırken; dönüşümcü görüş eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır. Liberal teori küreselleşmeyi dünyanın işgücü piyasası ve teknolojik gelişmeler ışığında dünyanın artan entegrasyonu olarak ele almaktadır. Dönüşümcü teori küreselleşmenin sosyal, politik ve ekonomik yansımalarını vurgulamaktadır. Dolayısıyla küreselleşmeye liberal görüş bireyci piyasa felsefesi ile yaklaşmakta iken; dönüşümcü görüş kolektivist bir düzenleme ve kontrol felsefesine dayanmaktadır (McGrew, 2007: 35). Küreselleşme 1990'lı yıllardan itibaren kapitalist bir

seyir izlemekte ve zengin ülkeler tarafından desteklenen serbest ticaretin, özelleştirmenin ve açık pazarların lehine politikalar geliştiren bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Neo-liberalizmin bir unsuru haline gelen kapitalist küreselleşmeye yönelik eleştiriler de özellikle 2000’li yıllardan itibaren artan bir eğilim göstermektedir (Robertson ve White, 2007: 55-56). Küreselleşmenin istihdam ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi önemli bir endişe yaratmaktadır. Küreselleşme ile ülkelerin nüfusunun büyük bir bölümünün marjinalleştiği¹¹ ve dolayısıyla karşı karşıya kaldıkları istihdam kaybı ve uygun olmayan çalışma koşulları uluslararası eşitsizliğin artışı pekiştirici bir özellik taşımaktadır. Bu bağlamda küreselleşme, giderek artan bir şekilde küresel koşullardan etkilenen ekonomik kararlarla yönlendirilen sermaye, mal ve hizmetler, teknoloji ve emek hareketliliği yoluyla dünya ekonomisi içinde daha büyük bir entegrasyon süreci olarak tanımlanmaktadır (Jenkins, 2004). Dolayısıyla küreselleşmenin uluslararası şirketlerin ve yerel firmaların hesap verilebilirliği üzerinde yarattığı olumsuz etkiler dünya çapında çalışma koşulları ve istihdam üzerinde negatif gelişmeler doğurduğu söylenebilmektedir (Sassen, 2003). Küreselleşme sürecinin yarattığı istihdam düzeyleri ve çalışma koşullarının düzenlenmesi noktasında ulusal politikalar büyük önem taşımaktadır. Küreselleşmenin yarattığı uluslararası rekabet koşullarını sağlama konusunda ücret ve çalışma koşullarının tek mücadele alanı olmadığının dikkate alınması küreselleşmenin istihdam üzerinde yarattığı baskıyı azaltmada etkili olabilecektir (Lee, 1996).

İşsizlik istihdam üzerinde doğrudan etkisi olan bir faktör olarak ele alınabilmektedir. İşsizlik sorunu yalnızca gelişmekte olan ülkeler için değil gelişmiş ülkeler için de önemli bir problem alanı yaratmaktadır. Temelde toplumun işgücü potansiyelinin sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak adına tam olarak kullanılamaması anlamına gelen işsizlik, ekonomik, sosyal, siyasal ve bireysel pek çok problemi beraberinde getirmektedir (Kapar, 2005). Özellikle teknolojik gelişimle birlikte işsizlikte artış yaşandığı konusuna dikkat çekilmektedir. Teknolojik değişim işgücü piyasalarını ve istihdamı etkileyen ve belirleyen önemli unsurlardan birisi olarak ele alınmaktadır. Kişisel bilgisayarların gelişimi, internetin bulunması ve kullanılması ile artan telefon kullanımı 1980’li yıllardan itibaren teknolojik dönüşümün önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan bu dönüşüm ve gelişim yalnızca ürün piyasasını değil işgücü piyasasını da önemli ölçüde değiştirmiştir. Ürün piyasasında ve işgücü piyasasından kaynaklanan bu dönüşüm

¹¹ Burada işgücünün marjinalleşmesi, bireylerin ikincil işgücü olarak değerlendirilmesi ya da işgücü içerisinde bir anlamda dışlanması anlamına gelmektedir.

doğal olarak istihdamda da önemli ölçüde değişimi beraberinde getirmiştir. Emek kullanımında fonksiyonel ve sayısal esnekliğin, örgüt yapısının esnekleşmesi ve küçük girişimciler ve kendi hesabına çalışmanın artan payı bu dönüşümün önemli bir sonucu olarak kabul edilebilmektedir. Bunun yanında teknoloji gelişimiyle artan makineleşme ile sermaye yoğun hale gelen sanayi sektöründe emek kullanımının azalmasına sebep olmaktadır. Yeni teknolojinin ilerleyen dönemlerde yeni iş yaratımı ile istihdam artışını doğuracağı söylenmekle beraber piyasa göstergeleri dikkate alındığında yaşanan bir işsizlik artışı gözlemlenmektedir (Kesici, 2013: 147-148).

Eğitim istihdamı belirleyen demografik faktörlerden biri olarak değerlendirilmekte ve literatürde geleceğe bir yatırım olarak kabul edilmektedir. Eğitim üzerine yıllardır gerçekleştirilen pek çok çalışmada eğitim düzeyinde yaşanan artışın bireylerin genel başarısını ve dolayısıyla gelecekte elde edecekleri kazançları artırdığı sonucuna ulaşılmaktadır (Kangasharju ve Pekkala, 2002). Zaman içerisinde bireylere kendilerini yetiştirme ve piyasadan ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli özelliklere sahip olma anlayışı neo-liberal politikalarla yaygınlaşmıştır. Dünya genelinde artan bu görüş ile eğitim ekonomi ve sosyal politikaların merkezinde bir unsur olmaya başlamıştır. Bu gelişmeler ışığında OECD tarafından eğitim politikaları herkesin daha iyi bir gelir ve refah düzeyine ulaşması noktasında ana unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin temel olarak istihdam edilmelerine ve istihdam içerisinde de daha yüksek gelirli ve yüksek güvenceli işlere ulaşmasının temel anahtarlarından biri olarak değerlendirilen eğitimin özellikle neo-liberal politikaların etkinliği ile bireysel başarıya dayalı olarak daha verimli ve adil bir çalışma ortamı yaratacağı düşüncesinin yayılmasından hareketle daha iyi eğitim alan kişilerin daha fazla gelir elde edeceği fikri gelişmektedir. Dolayısıyla OECD, üyesi olan ülkelere bireylere daha yüksek başarı, fırsat ve refah sağlamalarının yolunun açılması için eğitime daha fazla yatırımda bulunulmasının son derece önemli olduğu vurgusunu yapmaktadır (Brown, 2003). Eğitim politikalarına atfedilen büyük önem eğitim politikalarının sosyal politika ile ikame edilebilirliği tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Pek çok sosyal politikacı eğitim politikalarının sosyal politikanın yerini tutamayacağını ve eğitim politikalarıyla sosyal eşitsizliklerin önüne geçilemeyeceğini vurgulamaktadır. Bireylerin eğitim düzeyi ve içerisinde yer aldıkları sosyal sınıf özellikle son yıllarda ayrılmaz bir hale gelmişken; eğitim imkanlarına erişim noktasında yaşanan fırsat eşitsizlikleri sosyal politikaların devreye girmemesi halinde yaşam boyu süregelen ve

eşitsizliğin nesiller arası aktarımını pekiştiren bir olgu haline gelmesine yol açmaktadır (Smith, 2016).

İstihdamı belirleyen demografik unsurlardan bir diğeri yaş olarak kabul edilmektedir. Yaş konusunda iki perspektiften ilerlemek gerekmektedir. Bunlar; gençler ve yaşlılar. Özellikle yaşlılar konusunda yaşa dayalı ayrımcılık noktasında literatürde pek çok çalışma yer almaktadır. İstihdam konusunda üst sınır belirlenmesi uygulaması yaşlı bireyler için istihdamı etkileyen önemli bir unsur olarak görülmekte ve bu uygulamanın belirli yaşın üzerindeki kişilerin yaşamlarının verimli dönemlerini geride bıraktıkları ve dolayısıyla topluma katkılarının sınırlı olacağı anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayışın sağlıklı kabul edilmemesinin en önemli sebebi ise, bu fikrin temelinde yaş olarak ele alınan olgunun tamamen kronolojik yaşa bağlı olarak belirlenmesi yer almaktadır (Sargeant, 2016: 3). Nüfusun yaşlanması ve artan yaşlı işsizliği sonucunda çeşitli ülkelerde işten çıkarma vergileri, istihdam sübvansiyonları ve yasalardan kaynaklanan kıdem ve ihbar tazminatı gibi uygulamalarla yaşlı işçilerin istihdamının korunmasına yönelik adımlar atılmaktadır. Yaşlı işçilerin her ne kadar yaşa dayalı ayrımcılıkla karşılaşmalar dahi özellikle kıdemlerinden kaynaklanan daha yüksek ihbar süreleriyle işten çıkarılması ve gerçekleştirilen uygulamalarla gençlerden daha fazla istihdam korumasına sahip oldukları görülmektedir (Cheron, Hairault ve Langot, 2011). Yaş ayrımcılığı olgusu ilk etapta sadece yaşlı bireyleri kapsamakta iken zaman içerisinde yaşa dayalı ayrımcılıktan gençlerin de büyük ölçüde etkilenmesi ve daha önce belirtildiği üzere yaşlı işçilerin istihdam koruması kapsamında gençlerden daha fazla dikkate alınması yaş ayrımcılığı olgusunun gençleri de kapsayacak şekilde genişlemesine yol açmıştır. Gençler işe alım noktasında belirlenen deneyim ve tecrübe gibi kriterleri sağlayamadıkları ve işe alım esnasında işi öğrenme sürecine kadar gerçekleştirilecek kurumsal eğitim yatırımlarının işyeri tarafından bir maliyet unsuru olarak görülmesi ile gençlik ve yetişkinlik arasındaki dengenin sağlanamaması gerekçeleriyle işe alım konusunda yaşa dayalı ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (Duncan ve Loretto, 2004). Artan genç işsizliği oranları da pek çok ülkede gençliğe dayalı yaş ayrımcılığının boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Cinsiyet istihdamı belirleyen demografik unsurlardan bir diğeri olarak kabul edilmektedir. İşgücü piyasalarında cinsiyete dayalı ücret, çalışma süreleri ve istihdam edilme gibi pek çok alanda ayrımcılık yapıldığı bilinmektedir. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın temeli cinsiyet özelliklerinin bireyler arasında farklılaştırılarak toplumsal cinsiyet rollerine

dönüştürülmesinden kaynaklanmaktadır. Cinsiyet rolleri temelde toplumların cinsiyetlere yönelik algıları ve tutumlarından kaynaklı olarak bireylerden cinsiyetlerine göre farklı davranışlar beklèmelerinin bir sonucu olarak karşılaşılan bir durumdur. Toplumsal cinsiyet rolleri özetle, bireylerin çevreleri ve birbirleriyle etkileşimleri sonucunda erkek ve kadın arasındaki biyolojik farklılıklar temel alınarak bireyler tarafından belirlenmiş bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Toplum içerisinde biyolojik yapıları ve doğurgan olmaları sebebiyle kadınların daha çok ev ve bakım işleriyle ilgilenmesi gerektiği klişesi insanlar tarafından belirlenen toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanmakta ve dolayısıyla kadınların işgücü piyasasında ikincil konumda yer almasına sebep olmaktadır (Blackstone, 2003; Eisend, 2019). Neo-liberal politikaların gelişimiyle birlikte firmaların işgücü piyasasının rekabetçi yapısından faydalanarak kadınların ikincil işgücü konumunda nitelendirilmeleri gerekçesiyle ya kadınları işe alma konusunda bir ayrımcılık gerçekleştirmekte ya da işe aldıkları noktada daha düşük ücretlerle ve güvencesiz şekilde çalıştırmaktadırlar (Kidd ve Ferko, 2001). Cinsiyetin yanı sıra medeni durum ve sahip olunan çocuk sayısı da kadınlarda istihdamı belirleyen demografik faktörlerden kabul edilmektedir.

3.4.3. İstihdam Politikaları

İstihdam politikaları temelde işsizlikle mücadele etme politikaları olarak değerlendirilebilmektedir. İstihdam ve işsizlik bireysel ve ekonomik açıdan oldukça önemli konular olması ve işsizliğin bireysel ve toplumsal anlamda en önemli sorunların başında gelmesi bu soruna ilişkin çözüm yolları aranmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda işsizlikle mücadelede farklı politikalar izlenmekte ve bu politikalar istihdam ya da işgücü piyasası politikaları denilmekte ve temelde iki başlık altında incelenmektedir. Bunlar: aktif istihdam politikaları ve pasif istihdam politikalarıdır (Biçerli, 2014: 491). Aktif istihdam politikalarının temelinde istihdam yaratmayı hedefleyen uygulamalar yer almakla birlikte bu politikalar kendi içerisinde işgücü talebini artırma hedefinde olan ve dolayısıyla işsizliği önleyebilecek olan “önleyici” uygulamalar ile erken emeklilik ve yeniden eğitimler yoluyla işgücünün hareketliliğini sağlamaya yönelik “sınırlayıcı” uygulamalar olacak şekilde iki farklı boyutta ele alınabilmektedir. Pasif istihdam politikalarında ise temel amaç istihdamı artırmak ya da işsizliği önlemek değil işsizliğin yarattığı maddi gelir kaybından kaynaklanan yoksunlukları önlemektir ve dolayısıyla gelir aktarımı aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Koray, 2018: 223).

Özellikle 1980’li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerde artış gösteren işsizlik sorunu devletlerin sosyal korumanın yanında pasif ve aktif istihdam politikalarını bir arada daha koordinasyonlu ve artan oranda kullanmasına yol açmış ve pasif ve aktif istihdam politikalarının koordine biçimde daha sık uygulanması işsizlikten istihdama geçişi hızlandırıcı bir etki sağlamıştır. Gelişmiş ülkelerde işsizlik yardımlarının cömertliği, aktif istihdam politikalarının boyutu ve bileşimi ile işsizlik yardımlarının uygunluğunun bu politikalara katılım tarafından belirlenme derecesi arasındaki bağlantılar başlangıçta büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. İşsizleri yani pasif nüfusu aktif hale getirmek için kamu harcamalarının pasif istihdam politikalarından aktif istihdam uygulamalarına geçilmesi gerektiğine inanılmaktaydı. Fakat yapılan araştırmalar sonucunda doğrudan pasif politikalardan aktif politikalara geçişin istihdamı doğrudan iyileştiremediği ve dolayısıyla sosyal korumanın temel iki bileşeni olarak kabul edilmesi ve aktif ve pasif politikaların koordine bir şekilde uygulanması gerektiği belirtilmektedir (Pignatti ve van Belle, 2018: 1-2). Dolayısıyla istihdam politikaları bireysel olarak farklı motivasyonları bulunmasına rağmen beraber uygulandığı takdirde istihdam sorunlarını çözüme ulaştırmada önemli uygulamalar olarak kabul edilmekte ve önem arz etmektedir. Bu doğrultuda bölümün devamında sırasıyla aktif ve pasif istihdam politikalarına değinilecektir.

3.4.3.1. Aktif istihdam politikaları

Pasif istihdam politikalarına kıyasla aktif istihdam politikalarının gelişimi 1900’lü yılların ikinci yarısından sonra başlamıştır (Koray, 2018: 224). Kavramın ilk kullanımı İkinci Dünya Savaşı’nı takiben ortaya çıkmıştır. Temeli ve kavramsal olarak ilk kullanımı İsveç’te tam istihdam hedefine ulaşmak ve enflasyonu kontrol altına almak amacıyla ortaya çıkan sosyal demokrat politika uygulamalarıyla başlamış ve 1960 yılından itibaren işgücü piyasası politikaları içerisinde ayrı bir politika türü olarak görülmeye başlanmıştır (Kapar, 2005).

Geleneksel tanımlarda aktif istihdam politikaları üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; açık işlerle işsizleri eşleştiren iş bulma uygulamaları, işgücü piyasası eğitimi ve iş yaratma (sübvansiyonlu istihdam) şeklindedir. Bu politikalara olan eğilim geçen süreç içerisinde artmakla birlikte aktif istihdam politikalarının en çok uygulandığı ülkenin 1990’lı yılların başında işsizlik patlamasının yaşandığı İsveç olduğu vurgulanmaktadır. İsveç aktif istihdam politikalarının en çok uygulandığı ülke olmasının yanında yıllar içinde sıklıkla tartışılan aktif ve pasif istihdam politikalarının karşılıklı bağımlılığın açıkça gösteren bir örnek olduğu için

de istihdam politikaları kapsamında önemli bir ülke olarak kabul edilmektedir (Calforms, Forslund ve Hemström, 2002: 2-3).

Aktif istihdam politikalarının verimlilik artışı, gelir dağılımında adaletin sağlanması gibi sosyal politika kapsamında makroekonomik amaçları olmasına rağmen birincil amacı istihdam yaratmak olarak kabul edilmekte ve ele alınmaktadır (Calforms, Forslund ve Hemström, 2002: 3). Temelde aktif istihdam politikalarının işgücü piyasasında uyumu ve hareketliliğin artırılması, işgücü sayısında yaşanan artışı karşılayabilecek düzeyde yeni işlerin yaratılması ve işçilerin verimli oldukları işlere yeniden yerleştirilmesi gibi işlevleri bulunmaktadır. Aktif istihdam politikaları; kamu istihdam hizmetleri, sübvansiyonlu istihdam harcamaları, gençlere ve engellilere yönelik politika uygulamaları ve işgücü piyasası eğitimlerini kapsamaktadır. Kamu istihdam hizmetleri; özel sektörde işçi istihdamının artırılması için verilen sübvansiyonlar, kendi işini kuranlara sübvansiyonlar ve kamu sektöründe işveren olarak istihdam yaratmak şeklinde ele alınabilmektedir (Armingeon, 2007). Gelişmekte olan ülkelerde aktif istihdam politikaları gelir destek programlarından nadiren bağımsız müdahaleler olarak desteklenmekte yani gelir destek programlarıyla ilişkili programlar olarak nitelendirilmektedir (Pignatti ve van Belle, 2018: 3).

Aktif istihdam politikaları üç başlık altında uygulanma amaçlarına göre sınıflandırılabilir. Bu başlıklar; yeni istihdam alanı yaratmaya yönelik uygulamalar, istihdam edilebilirliği artırmaya yönelik uygulamalar ve mevcut işyerlerinde istihdamı artırmaya yönelik uygulamalar şeklinde ifade edilebilmektedir. Yeni istihdam yaratmaya yönelik uygulamalar; yatırım ve istihdam artırıcı sübvansiyonlar, kendi işini kuracaklara yönelik yardımlar ve kamunun doğrudan istihdam yaratması şeklinde sıralanabilmektedir. İstihdam edilebilirliği artırmaya yönelik uygulamalar; mesleki eğitim kursları ve istihdam danışmanlığı hizmetleridir. Mevcut işyerlerinde istihdamı artırmaya yönelik uygulamalar ise, haftalık çalışma sürelerinin kısaltılması ve esnek çalışmanın yaygınlaştırılması uygulamaları olarak kabul edilmektedir (Mahiroğulları, 2014: 103-110).

Aktif istihdam politikaları içerisinde yatırım ve istihdam artırıcı sübvansiyonlar, işverenler üzerindeki işçilik maliyetlerinin azaltılması yoluyla istihdam üzerinde olumlu bir etki yaratmayı hedefleyen uygulamalar olarak değerlendirilmektedir. İstihdam artırıcı sübvansiyonlar doğrudan istihdamı artırmaya yönelik sübvansiyonlar ve yatırımların

artırılması aracılığıyla dolaylı olarak istihdamı artırıcı sübvansiyonlar olarak iki kısımda incelenebilmektedir. Doğrudan istihdam artırıcı sübvansiyonlarda, işe alınan işçilerin ücretlerinin ya da ücretler üzerinden alınan vergilerin sübvansiyon edilmesi yoluyla gerçekleştirilebilmekte ve bu şekilde işçilik maliyetlerinin azalması yoluyla istihdamı artırıcı yönde etkiye bulunabilmektedir (Bijie, 2008). İstihdamı dolaylı olarak artırmaya yönelik yatırım sübvansiyonları aynı zamanda ekonomik büyümeyi artırmak suretiyle istihdam artışını sağlamaya yönelik uygulamalar olarak nitelendirilebilmektedir. Yatırım sübvansiyonları, seçili sektörlerde yatırım maliyetlerini azaltmaya yönelik vergi indirimleri, amortisman giderlerinin azalan oranda gider olarak kaydedilmesi ve doğrudan yatırım yapılmasını sağlamaya yönelik devletin kendi bütçesinden karşıladığı yatırım sübvansiyonları olarak değerlendirilebilmektedir (Tekin, 2006). Yatırım sübvansiyonlarının etkisinin görülmesi uzun vadede gerçekleşebilen bir durum olması sebebiyle kısa vadede istihdam artışına gerekli katkıyı sağlayamayacağı düşünülmektedir (Kesselman, Williamson ve Berndt, 1977). Dolayısıyla doğrudan istihdam artırmaya yönelik sübvansiyon uygulamaları, yatırımı artırma yoluyla istihdamı artırmaya yönelik sübvansiyon uygulamalarına nazaran kısa vadede işsizlikle mücadelede daha etkili bir araç olarak nitelendirilebilmektedir.

Kendi işini kuracaklara yönelik yardımlar, eğitim uygulamaları ve mikro kredi uygulamaları olarak değerlendirilebilmektedir. Eğitim uygulamaları diğer aktif istihdam politikaları olan mesleki eğitim kurslarının kendi işini kuracaklara yönelik olarak geliştirilmesi ve mesleki eğitim kurslarına katılımlarını sağlayarak kendi işini kuracak olanların niteliklerini artırması hedeflenmektedir. Diğer mesleki eğitim kurslarından farkı ise, kendi işini kuracaklara yönelik eğitim programlarının bölgesel piyasanın ihtiyaçları dikkate alınarak eğitimler vermesidir (Hekimler, 2008). Diğer bir yöntem daha çok kadınlara yönelik uygulanmakla birlikte temelde istihdamı artırmaya yönelik uygulanabilen mikro kredi uygulamalarıdır. Mikro kredi uygulamaları doğrudan bir yardım olarak değerlendirilmemekte; anlaşmalı bankalar ve çeşitli resmi kuruluşlar aracılığıyla kendilerine iş kurmayı hedefleyen ve desteğe ihtiyaç duyan kişilere piyasadan karşılayamadıkları kredilere erişim noktasında katkıda bulunmayı hedeflemekte ve piyasada verilen kredilere kıyasla düşük faizler ve esnek geri ödeme aracılığıyla kendi işlerini kurmaları ve yeni istihdam yaratmalarına aracılık edilebilmektedir (Korkmaz ve Bayramoğlu, 2007; Güzel, 2011).

Diğer bir aktif istihdam politikası uygulamalarından olan kamunun doğrudan istihdam yaratması, kar amacı güdülmezsizin doğrudan istihdam artışını sağlamaya yönelik kamu iktisadi teşebbüsleri aracılığıyla yürütülen hizmet ağırlıklı uygulamalar olarak nitelendirilebilmektedir. Kamunun istihdam yaratmasının iki temel hedefi bulunmaktadır. İlk hedef işsizliğin yarattığı sosyo-ekonomik problemleri ortadan kaldırmak ve ikinci olarak da istihdam artışıyla bireylerin alım güçlerinin iyileştirilmesi yoluyla üretimin devamlılığını sağlayarak istihdam artışını desteklemektir. İkincil boyuttaki diğer hedefi de dezavantajlı grupların ve özellikle gençlerin işgücü piyasasına adaptasyonlarının deneyim kazandırma ve çalışma disiplinine alıştırmalarının sağlanmasıdır (Mahiroğulları, 2014: 109-110).

Mesleki eğitim, iş başında eğitim, iş dışında eğitim, örgün eğitim ile seminerler ve kurslara katılım şeklinde gerçekleşebilmektedir. İş başında eğitim işyerinde işi öğrenme sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. İş başında eğitimin verimlilik düzeyinin diğer mesleki eğitim türlerinden daha az verimli bir eğitim türü olduğu çeşitli araştırmalar sonucunda tespit edilmektedir. Çalışanlara verilen genel eğitim imkanı, bu eğitimlerin işverenlerin bir sadakat işareti olarak algılanabileceği için çalışanların işyerine bağlılığını artırabilmektedir. Çalışanların işyerine bağlılığının artırılması ise, verimlilik ve dolayısıyla üretkenlikleri üzerinde olumlu bir etkide bulunabilmektedir. Bu verimlilik artışının, verilen eğitimden iki ya da üç yıllık süre boyunca işletmelerin ortalama verimlilikleri üzerinde ölçülebilen bir etkisi olabileceği söylenebilmektedir. Üretkenlik açıklarını azaltma noktasında önemli etkisi bulunan mesleki eğitim kurslarının işyerleri tarafından tercih edilmesinin arka planında rekabet gücünü yeniden kazanılması olduğunu söylemek mümkündür (Zwick, 2005). Mesleki eğitim kursları istihdam garantili olup olmamaları noktasında da ayrılmaktadır. İstihdam garantili mesleki eğitim kursları ise kendi içerisinde işyerleri ya da kamu kurum ve kuruluşları tarafından gerçekleştirilen kurslar olarak değerlendirilmekte ve eğitimin verildiği kuruluş noktasında eğitime katılan ve başarıyla tamamlayan kişilerden istihdam garantisi verilenlerin oranları farklılaşmaktadır. İstihdam garantisi sağlaması sebebiyle, gerçekleştirilen çeşitli araştırmalarda, aktif istihdam politikaları içerisinde yer alan mesleki eğitim kurslarından istihdam sağlamada en etkili olan eğitim türünün istihdam garantili mesleki eğitim kursları olduğu sonuçlarına ulaşılmaktadır (Şen, 2016). Dolayısıyla işgücünün niteliğini artırma hedefiyle gerçekleştirilen kurum içi ve kurum dışı eğitim programları, üretim aşamasında yaparken öğrenme ağırlıklı olarak nitelik ve beceri kazanma sürecinin kısaltılmasını sağlamaktadır (Germir, 2013).

İstihdam danışmanlığı hizmetleri özellikle son yıllarda üzerine oldukça tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İstihdam danışmanlığı hizmetlerinin sağlanmasında kamu kesiminin yanı sıra artan özel istihdam bürolarının varlığı tartışmaları istihdam danışmanlığı hizmetlerinin etkinliği noktasında farklı bir boyuta taşımaktadır. Aktif istihdam politikaları içerisinde diğer hizmetlerle karşılaştırıldığında genel olarak istihdam danışmanlığı uygulamalarının istihdama katkı anlamında daha etkili olduğu söylenebilmekle beraber artan özel istihdam bürolarının etkinliğinin takip edilmesinin zor olduğu çeşitli çalışmalarda vurgulanmaktadır. Özel istihdam büroları aracılığıyla iş arama kanalına dahil olan bireylerin kendi çabaları sonucunda işe yerleştirilebilir olması yani özel istihdam büroları ile kişisel iş arama kaynaklarının iç içe geçmiş olabileceği sorunundan dolayı etkinliğinin tam olarak ölçülmesinin zor olduğu vurgulanmaktadır. Özel istihdam bürolarına getirilen eleştirilerden bir diğeri de istihdam danışmanlığı hizmetlerinden faydalanicılar arasında ayırım yapılmasıdır. Bunun arka planında ise özel bürolara iş arayan başına yapılan sabit ödemenin yanına işe yerleştirilme sonrasında yapılan koşullu ek ödemenin yer aldığı düşünülmektedir. Koşullu ek ödemedен kaynaklı olarak özel istihdam büroları hizmetten faydalanmak isteyen kullanıcılar arasında işe yerleştirilme ihtimalinin en çok ve işe yerleştirme süresinin en kısa olanları seçerek karlarını maksimize etmek yoluna gidebilmektedirler. İş arayan başına verilen sabit ödemelerin miktarının arttığı koşulda ise iş arayan herkesi hizmetten faydalancı olmaları için sisteme kaydetmekle birlikte işe yerleştirme noktasında minimum düzeyde hizmet sunmayı tercih edebilmektedirler (Behaghel, Crepon ve Gurgand, 2014). Dolayısıyla istihdam danışmanlığı hizmetlerinin özelleştirilmesi ve özel istihdam büroları aracılığıyla sürdürülmesi, bu hizmetlerin kar amacı güdülen kuruluşlarca gerçekleştirilmesine yol açacağı için istihdam politikalarından beklenen özellikleri sağlayamayacakları ve yeterli verim alınamayacağı söylenebilmektedir.

Aktif istihdam politikalarının son ayağını oluşturan mevcut işyerlerinde istihdamı artırmaya yönelik uygulamalarının ilki haftalık çalışma sürelerinin kısaltılmasıdır. Bu uygulama ile mevcut işçilerin çalışma sürelerinin kısaltılması aracılığıyla fazladan iş alanı açılarak yeni istihdam yaratmak hedeflenmektedir. Bu uygulama özellikle ekonomide yaşanan kısa süreli durgunluk dönemlerinde istikrarlı bir istihdam sağlanması amaçlanmaktadır. Durgunluk dönemlerinde faydalanıldığında işçilik maliyetlerinin azaltılmasıyla istihdam devamlılığı sağlanırken; ekonominin canlandığı dönemlerde ise artan üretim hızını destekleyecek şekilde istihdam artışı sağlanmaktadır. Fakat çalışma sürelerinin kısaltılması işçilerin gelir kaybına yol açabilecek bir uygulama olarak nitelendirilebilmektedir. Bu doğrultuda eğer bu

yolla istihdam artışı sağlanmak istenirse, çalışma süreleri kısaltılan işçilerin zararlarının tazmin edilmesi gerekmektedir (Biçerli, 2004). 1980 sonrası dönemde Avrupa’da yaşanan yoğun işsizlikle mücadele noktasında ABD’nin uyguladığı esnek çalışma biçimi bir politika önerisi olarak uygulanmaya başlanmıştır (Mahiroğulları, 2014: 110-111).

Pek çok farklı tanımlamaya sahip olan esneklik temelde iş kanunlarının, istihdam koşullarının ve genel olarak iş organizasyonlarının piyasa koşullarına göre esnekleşebilecek şekilde yeniden düzenlenmesi olarak ele alınabileceği için esasen kuralsızlaştırmanın bir aracı şeklinde değerlendirilebilmektedir. Esneklik uygulamaları işverenin lehine olacak şekilde sendikal baskıların azaltılması ve maliyet düşüşü yaratımını sağlayacak şekilde hayata geçirilmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2018: 74-75). Esnek çalışma ile üretim maliyetlerinin mümkün olduğunca esnekleştirilmesi ve bu yolla istihdamdan maksimum verim elde edilmesi hedeflenmektedir. Esnek çalışma sayısal esneklik, işlevsel esneklik, ücret ve çalışma sürelerinin esnekliği olarak dört başlık altında değerlendirilebilmektedir. Sayısal esneklik çalıştırılan işçilerin miktarının ve niteliğinin ekonomik konjonktüre göre talebe dayalı olarak değiştirilmesini ifade ederken, ücret esnekliği de yine ekonomik konjonktüre dayalı olarak emek maliyetlerinin azaltılması noktasında ücretlerin işverenin tercih ettiği yönetime göre belirlenebilmesini ifade etmektedir. İşlevsel diğer bir ifade ile fonksiyonel esneklik durumunda işgücünün farklı çalışma biçimlerinde kullanılabilmesini farklı yönetim teknikleri ile işçilerin çoklu becerilere sahip olmasını gerektiren bir uygulama olarak ifade edilebilmektedir (Crompton, 2002). Çalışma süreleri esnekliği ise, sendikal mücadelelerle çalışma sürelerinin azaltılması fikrine karşı işverenin çalışma sürelerini belirleyebilmesi ve kontrol altında tutabilmesini kolaylaştıran bir esneklik türü olarak ifade edilebilmektedir. Çalışma sürelerinin esnekleştirilmesi ile çalışma sürelerinin uzatılması ya da kısaltılması işverenin tercihinin bağlanmaktadır. Bu noktada, kısmi çalışma, evde çalışma, çağrı üzerine çalışma ve yoğunlaştırılmış iş haftası gibi esnek çalışma türleri yaygın bir şekilde kullanılır haline gelmektedir. Esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaşması sendikal dayanışmanın azalmasına, güvencesiz ve tam zamanlı çalışmaya göre oldukça düşük ücretlerle çalışılmasına sebep olmaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2018: 77). Bu doğrultuda esnek çalışma biçimlerinin istihdam kapasitesini artırmak gibi bir etkisi olsa dahi emek sömürsünü kolaylaştıran ve yaygınlaştıran bir araç olarak değerlendirilebilmesi mümkündür (Crompton, 2002).

3.4.3.2. Pasif istihdam politikaları

Pasif istihdam politikaları olarak değerlendirilen uygulamaların başlangıcını işçi sendikalarının ortaya çıkardığı yardım sandıklarına dayandırabilmek mümkündür. İşçi sendikalarının yardım sandıkları aracılığıyla başlayan pasif istihdam politikaları olarak adlandırılabilir uygulamalar, 1900'lü yılların başında ise önce gönüllük esasına dayalı olan daha sonra zorunlu sigorta haline gelerek yasalaşan bir seyir izlemektedir (Koray, 2018: 226). Temel bir tanımlama yapılırsa; işsizlikle mücadele etmek için ortaya atılan ve yardım temelli olan uygulamalara pasif istihdam politikaları adı verilebilmektedir. Pasif istihdam politikaları işsizliğin bireysel ve toplumsal olumsuz etkilerinin giderilmesi için temelde gelir güvencesi sağlama aracılığıyla ortaya atılan çeşitli araçlardan oluşmaktadır. Devletin sosyal yönü gereğiyle ekonomik ve sosyal hakların hakça dağıtımı çerçevesinde sosyal koruma sistemi içerisinde işsizlik sigortası ve işsizlik yardımları gibi devlet eliyle gelir aktarımı araçlarıyla pasif istihdam politikalarının temeli işsizlik ödemeleriyle atılmıştır. İşsizlik yardımı ve işsizlik sigortasından oluşan işsizlik ödemeleri işsizliğin yarattığı gelir kaybından kaynaklanan yaşam düzeyinde yaşanan gerilemeleri önleme işlevinin yanında işgücü piyasalarının düzenlenmesinde de etkili rol oynamaktadır (Kapar, 2005). Pasif istihdam politikaları temelde işsizlik yardımları ve emeklilik harcamalarından oluşmakla birlikte (Armingeon, 2007) ücret garanti fonu, kısa çalışma ödeneği ile kıdem ve ihbar tazminatları da pasif istihdam politikaları kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Bu politika uygulamaları gelişmiş ülkelerde daha sık rastlanılan uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü pasif istihdam politikalarıyla temelde istihdamı artırma hedefi değil işsizlerin maddi açıdan desteklenmesi aracılığıyla bireylerin maruz kalabileceği bireysel ve toplumsal zararların olabildiğince hafifletilmesi hedef alınmaktadır (Biçerli: 2014: 491-492). Bu hedefin sağlanabilmesi amacıyla uygulanan pasif istihdam politikalarının temelini oluşturan işsizlik ödemelerinin ve özellikle sosyal güvenlik kapsamında yer alan işsizlik sigortasının finansal temeli işçi ve işverenler tarafından ödenen primlere dayanmaktadır. Bu sebeple artan işsizlik ve işsizlik ödemeleri sonucunda işsizlik ödemeleri ve pasif istihdam politikaları gelişmiş ülkelerde yaygın olarak görülmektedir. İşsizlik sigortasının yönetimi de bazı gelişmiş ülkelerde sendikalara bırakılarak sendikal hareketin güçlenmesine aracılık ettiği de dikkate alınması gereken bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Özellikle son dönemde işgücü piyasasında işsizlik oranlarının oldukça yüksek seviyelere ulaşılması doğrultusunda işsizlik ödemeleri konusunda finansal açıdan

yaşanan dengesizliğin giderilmesi bakış açısıyla işsizlik ödemelerinden faydalanabilmek için bireylerin çeşitli koşulları sağlaması beklenir hale gelmiş ve bu durum sosyal devletin refah dağıtımını ve sosyo-ekonomik haklar noktasında bireysel ihtiyaçlardan ziyade bireylerin yerine getirmesi gereken koşullara bağlı hale dönüştüğü söylenebilmektedir (Koray, 2018: 226-227).

Pasif istihdam politikalarının başında işsizlik ödeneği olarak nitelendirilen işsizlik sigortası ve işsizlik yardımı yer almaktadır. Sosyal politika kapsamında işsizlik olgusunun değerlendirilmesi ve işsizliğin bireysel ve toplumsal riskler oluşturacak kadar önemli bir sorun haline gelmesi sanayi devrimi ve sanayileşmenin doğurduğu bir problem alanı olmasından kaynaklanmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan ve toplumların gündemine giren işsizlikle mücadele kapsamında işsizleri ortaya çıkacak risklere karşı korumak için sendika ve yardım kuruluşları tarafından oluşturulan işsizlik fonları 1911 yılına kadar gönüllü bir uygulama olarak görülürken; 1911 yılında İngiltere’de zorunlu işsizlik sigortası olarak kurumsallaşmış ve Dünya geneline yayılmaya başlamıştır. 1930’larda yaşanan ekonomik krizin de etkisiyle işsizlik sigortası kamunun gözetiminde zorunlu ve düzenli bir uygulama alanı olarak kabuk edilmeye başlanmıştır. İşsizlik ödeneği kapsamında değerlendirilen işsizlik sigortası, kendi iradesi dışında işsiz kalanlara yönelik işsizlikten kaynaklı uğradıkları gelir kaybının bir bölümünü belirli süreli olarak telafi etme hedefi güdülen katkıya dayalı bir politika uygulaması olarak tanımlanabilmektedir. İşsizlik yardımı ise, işsizlik sigortasından yararlanma koşullarını sağlayamayan işsizler için genel olarak sınırsız süreyle ve katkıya dayalı olmaksızın doğrudan sosyal devlet ilkesi gereği devlet eliyle kaynak sağlanan uygulamalar olarak ifade edilebilmektedir. İşsizlik sigortası uygulamasında işsiz kalan kişinin çalışırken sigortada biriken fonların işsiz kalan dönemde karşılaşılan gelir kaybını azaltması, işsizlik süresince niteliklerini geliştirmesi açısından fırsat yaratması ve gelirin yeniden dağıtılması amaçlarını taşımaktadır (Türcan Özşuca, 1998: 20-25). Dolayısıyla işsizlik ödenekleri işsizlik döneminde bireylerin karşı karşıya kaldıkları risklerin minimize edilmesi temelinde geliştirilen uygulamalar olarak değerlendirilmektedir.

1970’lerde yaşanan küresel krizlerde şirketlerin çoğunda yaşanan iflasların toplumsal hayata etkisi ücret garanti fonunun kurulmasına yol açmıştır. Borçlarını ödeyemeyen işverenlerin iflas ilan etmesi sebebiyle hem işlerini kaybeden hem de biriken ücret alacaklarını tahsil edemeyen işçilerin sayılarında yaşanan artış, toplumsal çatışmaları beraberinde

getirebileceği için pek çok Avrupa ülkesinde işçilerin tek geçim kaynakları olan ücretlerinin korunması prensibi gereğince ve toplumsal çatışmaları engellemek adına ücret garanti fonu kurulması noktasında adımlar atılması gerektiği kabul edilmiş ve ücret garanti fonu uygulaması pasif istihdam politikası olarak uygulamaya koyulmuştur. Ücret garanti fonunun yapısı temel olarak iflas durumunda iş sözleşmesinin feshi için ücret ve tazminatı garanti altına almak üzere bir kamu fonunun varlığından ibaret olarak değerlendirilebilmektedir (Ramon-Dangla, 2019). Ücret garanti fonu diğer pasif istihdam politikalarında olduğu gibi işyerinin iflas etmesi durumunda o işyerinde çalışan işçilerin yaşayacakları gelir kaybını telafi etme niteliği taşımaktadır.

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı olumsuz ve zorlayıcı rekabet koşullarının küçük ve orta ölçekli şirketler ve bu şirketlerin çalışanlarına yönelik hem işgücü piyasasındaki dengenin hem de ekonomik devamlılığın korunması noktasında ortaya çıkan kısa çalışma 21. yüzyıla özgü bir kavram olarak nitelendirilebilmektedir. Kısa çalışma temelde mevcut sözleşme şartlarında belirlenmiş olan çalışma süresinin olağanüstü dönemlerde büyük ölçüde azaltılmasını içeren esnek çalışma biçimi olarak ele alınmakla birlikte kısa çalışma yoluyla işten çıkarılması engellenen işçilerin ücret kayıplarının telafi edilmesi amacı güdülen bir uygulama olduğu için pasif istihdam politikaları içerisinde yer almaktadır. Pasif istihdam politikalarından temel farkı ise, yalnızca işçi-işveren kesimi değil devletin de destek ve onay sağlayıcı kurum olarak yer aldığı bir yapı olmasıdır. Yani üçlü sac ayağı şeklinde ifade edilebilen işçi-işveren-devlet ilişkisine dayalı bir istihdam politikası uygulaması olarak nitelendirilen kısa çalışma temelde kriz dönemlerinde uygulanan ve özellikle son yıllarda ülkelere ekonomik ve siyasal anlamda katkısı olduğu düşünülen ve dünya genelinde kabul görmüş bir çalışma modeli ve istihdam politikası olarak nitelendirilebilmektedir (Ekmekçi, 2009; Albayrak, 2012; Dinçay, 2021/3).

Kıdem tazminatının niteliğine ilişkin literatürde pek çok görüş söz konusudur. Bu görüşlerde sırasıyla; kıdem tazminatının bir ücret, ikramiye, işsizlik sigortası, tazminat ve kendine özgü bağımsız bir kurum olduğu savunulmaktadır. Kıdem tazminatının kendine özgü bağımsız bir kurum olduğu görüşü literatürde en çok kabul gören görüş olarak nitelendirilmektedir. Bu görüşe göre kıdem tazminatının tek başına ücret, ikramiye, sigorta ve tazminat olarak değerlendirilip açıklanması doğru değildir. Kıdem tazminatı yapısı gereği diğer unsurları bünyesinde barındıran bir özgü kurum olarak nitelendirilmektedir (Özveri, 2015). Kıdem tazminatı uygulaması tarihsel anlamda yaklaşık 130 yılı aşkın süredir uygulama alanı

bulması sebebiyle en yaygın kullanılan gelir desteği ve tazminat sistemi olarak değerlendirilmektedir. Temelde kıdem tazminatı, işten ayrılan ya da işini kaybeden işçilere hizmet süresi veya kazancı dikkate alınarak mevzuat ve yasalarla düzenlenen bir ödeme olarak tanımlanabilmektedir. Kıdem tazminatının tanımından hareketle işçiye yalnızca iş kaybı neticesinde bir gelir desteği sağlanması hedefi bulunmamaktadır. Bu hedefin yanı sıra deneyimle ilişkili olarak işçilerin işyerinde kalmasıyla işgücü devrinden kaynaklanan maliyeti azaltma, işyerinde daha uzun sürelerle çalışma ve işten çıkarmayı maliyetli hale getiren bir unsur olarak değerlendirilebileceği için işsizliği azaltma hedefleri de bulunmaktadır. Dünya genelinde en yaygın uygulamalardan biri olarak değerlendirilen kıdem tazminatının uygulandığı, hak ediliş, faydalanma koşulları ve hukuksal dayanakları anlamında farklı ülkelerde farklı uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu farklı uygulamalar sonucunda kimi ülkelerde tüm işten ayrılmalarda kıdem tazminatına hak kazanılırken kimi ülkelerde belirli işten ayrılma şekillerinde kıdem tazminatından faydalanabilmektedir (Çelik, 2015). Dolayısıyla kıdem tazminatı bir anlamda nakit transferi olarak değerlendirilebileceği için pasif istihdam politikaları arasında değerlendirilebilmektedir. Çalışılan süre boyunca sunulan emeğin bir karşılığı olmasından dolayı diğer istihdam politikalarından farklı olmakla birlikte işten ayrılma döneminde işsizlikten kaynaklanan gelir kaybının bir telafisi niteliğinde olabileceği ve gelir ve refah kaybını azaltma niteliği taşıması sebebiyle pasif istihdam politikaları içerisinde yer almaktadır.

İş sözleşmesinin feshinde bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi durumunda bildirim sürelerine ilişkin ücret tutarında ödenmesi zorunlu olan tazminata ihbar tazminatı denilmektedir. İhbar tazminatının ödenebileceği durum olan bildirim önellerine uyulmaması işçi ve işveren kesimi için farklı açılardan önemlidir. İşveren açısından işten ayrılacak işçinin bildirim önellerine uyarak, işten ayrılacağını bildirmesi durumunda üretimin aksamaması için gerekli tedbirleri alıp yeni işçi arayışına girebilmesini sağlamak noktasında önem taşımaktadır. İşçi açısından ise gelir kaybı yaşama boyutu olduğu için daha önemli bir konu olarak değerlendirilebilmektedir. İşveren, kendisini işten çıkaracağı işçinin iş sözleşmesini ihbar önellerine uymaksızın feshetmesi durumunda bu işçinin gelir kaybı yaşamaması için gerekli olan tazminatı ödemekle yükümlüdür. İhbar önelleri iş sözleşmesi feshedilecek işçiye yeni iş bulabilmesi adına verilen bir süredir ve bu sürenin tanınmaması noktasında buradan kaynaklanan zararın tazmin edilmesi gerekmektedir. İhbar tazminatı esas olarak özel hukuktan kaynaklanan cezai bir tazminat olarak değerlendirilmektedir (Senyen Kaplan,

2017: 242-243). Cezai yaptırım olarak değerlendirilen ihbar tazminatı yine diğer pasif istihdam politikalarında olduğu gibi işsiz kalan süreçte işsiz olan kişinin maddi açıdan desteklenmesi yoluyla bireysel ve toplumsal riskler karşısında uğrayacağı zarar ve gelir kaybının en aza indirilmesi amacı taşıyan bir uygulama olarak da değerlendirilebilmektedir.

3.5. İstihdam ile Yaş Bağımlılığı İlişkisi

Sosyal politikanın temelinde nüfusu sosyal risklere karşı güvence altına alma fikri yer aldığı için eşitlikçilik anlayışı bu bağlamda incelenebilmektedir. Sosyal riskler karşısında güvence sağlamak kolektif bir irade gerektirmektedir. Nüfusu sosyal risklere karşı güvence altına alma noktasında bu risklerin nasıl ve hangi oranlarda paylaşıldığı önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Esping-Andersen, 2013a: 34). Sosyal koruma uygulamalarının ana maliyet unsuru emeklilik yardımları olarak değerlendirilmektedir (Cichon, 1996). Sosyal koruma, bireylerin emekli maaşları ve işgücü piyasasından çekilmelerine olanak tanıyan transferlerin ne zaman ve nasıl alabileceğinin yanında işgücü piyasasına katılımı belirleyen bir unsur olarak değerlendirilebildiği için bağımlılık oranlarını doğrudan etkilemektedir. Bu sebeple yaşlı ve genç (çalışma çağına varmayan nüfus) bağımlılığının yüksek olduğu ülkelerde mevcut sosyal koruma planının yalnızca emeklilik planıyla sınırlanması durumunda ulusal sosyal koruma politikasında problemler oluşabilmektedir (Cichon, Scholz, van de Meerendonk, Hagemeyer, Bertranou ve Plamondon, 2004: 90, 451). Dolayısıyla bağımlılık oranlarının düşürülmesi için sosyal güvenlik ve sosyal koruma sistemlerinde istihdam, teknoloji, eğitim, sağlık ve sosyal bakım alanlarının dikkate alınması gerekmektedir (Walker, 2006).

Yaşam döngüsü içerisinde ortaya çıkan risklerin paylaşımı noktasında klasik nesiller arası sözleşme uyarınca genç olanlar servetin aktarımı karşılığında yaşlıların bakımını üstlenmektedirler. Bu durum bağımlılık ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Aile içinde gerçekleşen bu sözleşmenin yanında piyasa, hayat sigortası ya da özel emeklilik programları gibi uygulamalar aracılığıyla riskleri idare etmektedirler. Bu noktada yaş belirleyici bir konumdadır. Çalışma yaşamında geçirilen verimli dönemlerde kazanılan yüksek gelirler pek çok bireye birikim yapma imkanı tanıdığı için bu noktada yaşlılık güvencesi doğrudan piyasadan karşılanabilecekken gençler ve çocuklarda ve bu çocukların içinde yer aldığı ailelerde durum böyle değildir. Bu durumda piyasadan elde edilen gelirle birikim yapma kapasitesi ciddi anlamda azalış göstermektedir (Esping-Andersen, 2013a: 46). Birikim

yapma kapasitesi açısından değerlendirildiğinde genç bağımlılığı yaşlı bağımlılığından daha yüksek düzeyde toplam bağımlılığı etkileyebilmekle birlikte yaşlı bağımlılığının risklerden korunma açısından sosyal koruma harcamalarının GSYH içerisindeki payını önemli ölçüde artırdığı da göz ardı edilmemelidir (Mina, 2021). Çünkü yaşlılık aylıklarına yapılan harcamaların GSYH içerisindeki payında bağımlılıktan kaynaklı yaşanan artış doğrudan refah devletinin sosyal yardım harcamalarını artırmasını engelleyici yönde bir etki yaratabilmektedir (Kim ve Choi, 2020).

Çalışan kesimin (aktif nüfus) emeklilik, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin finanse edilmesine sosyal güvenlik primleri ve vergilerle katkıda bulundukları; çalışmayan yani bağımlı kesimin ise yalnızca tüketim yoluyla alınan dolaylı vergilerle katkı sağlayabildiği bilinmektedir. Dolayısıyla bağımlı nüfusun emeklilik (yaşlı bağımlılığı), eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerine erişimi büyük ölçüde aktif nüfusun yarattığı kaynakla sağlanmaktadır (Harasty ve Ostermeier, 2020: 11-12). Bu doğrultuda sosyal risklerin olumsuz etkisinin minimize edilmesi hedefiyle kurulan sosyal güvenlik sisteminin temel finansmanı çalışma çağındaki aktif nüfustan kaynaklanmaktadır. Sosyal risklerin dağılımı pek çok farklı belirleyiciye göre değişebileceği gibi, bu risklerin kapsamının yaşam döngüsü değerlendirildiğinde özellikle hayatın iki “pasif” ucu olan yaşlılar ve çocuklar üzerinde yoğunlaşmış olması yaşın oldukça önemli bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Refah devletinin ya da diğer bir ifade ile sosyal devletin yaşa bağlı riskler konusunda tarihsel süreç içerisinde çeşitli başarılı politikalar ürettiği söylenebilmektedir (Esping-Andersen, 2013a: 34, 46). Sosyal koruma kapsamında sosyal risklerle mücadele noktasında çalışma çağındaki nüfustan gerçekleştirilen transferler büyük önem taşımakta ve çalışma çağındaki gençlerden kaynaklanan bağımlılık olgusu bu transferlerin büyüklüğünü önemli düzeyde etkilemektedir (Brooks, 2015). Yaşlanma ise sosyal korumadan faydalanan ve sisteme katkıda bulunanların sayısını önemli ölçüde etkileyebilmekle beraber sosyal güvenlik sistemi ve hükümetlerin yönetim anlayışı gerçek sayıyı, yasalar (işgücü piyasasına giriş ve çıkış yaşı gibi) ve politika uygulamalarıyla belirleyebileceği için (Cichon vd., 2004: 90) yaşa dayalı bağımlılığın istihdam konusunda bir risk unsuru olmasından hareketle devletin gerek genç gerekse yaşlı bağımlılığından kaynaklanan problemleri çözme noktasında çeşitli politika önlemleri alması gerekmektedir.

Demografik yapıdan kaynaklanan nüfusun yaşlanması, doğurganlığın azalması ve yaşam beklentisinin artması gibi problemler yüksek bağımlılık oranları yaratmaktadır. Eğer büyük

bir ekonomik büyüme gerçekleşmiyorsa bu artan bağımlılık ülkelerde mali yükleri artırıcı etkide bulunacaktır. Sistemin devamlılığını sağlama noktasında sıkıntı yaratabilecek bu durumlardan özellikle nüfusun yaşlanması doğrudan bir kriz olarak da nitelendirilmeyebilir. İstihdamı azami hale getirecek politikalar aracılığıyla yaşlı nüfusun sisteme katkı sağladığı süreç uzatıldığı takdirde bağımlılık oranları otomatik olarak azalacak ve reel kazançlarda yaşanan ortalama artış ekstra emeklilik harcamalarını karşılamaya yeterli olacaktır. Bunun yanında kayıt dışı istihdam sorununun, genç işsizliği sorununun ve kadın istihdamı sorununun da çözülmesi gerekli kabul edilmektedir (Esping-Andersen, 2013b: 65-66). Emekliler ve eğitimde olanlar bağımlı nüfusun demografiden kaynaklanan kısmını oluşturmaktadır (Cichon vd., 2004: 83-84). Bağımlı nüfus kapsamına giren bu kişilerin işgücü piyasasından çekilmelerine ya da girmemelerine yol açabilecek caydırıcı unsurlardan etkilenme olasılıkları diğer gruplara göre daha yüksek olması bağımlı nüfusu artırıcı yönde etki etmektedir (Walker, 2006). Demografik yapı içerisinde artan bağımlı ve ekonomik olarak aktif olmayan nüfusun payının aktif nüfusun payından daha yüksek olması, hanehalkının tasarruf ve yatırım imkanlarını azaltarak işsizlikle pekişen yoksulluğun artmasına yol açması olası kabul edilmektedir (Kiendrebeogo, Assimaidou ve Tall, 2017). Dolayısıyla bir ülkede gerçekleşen yüksek bağımlılık oranlarının yüksek işsizlikle birleşmesi durumunda doğacak olan yoksulluğun yaratacağı risklerin azaltılması durumunda sosyal harcamalarda bir artış yaşanması söz konusu olabilecektir (Cichon vd., 2004: 96).

Yaşlanma sorununun temelinde doğurganlık oranlarının azalması sorunun yer aldığı kabul edilmektedir. Bu durumdan hareketle de kadın istihdamı sorununa geçiş yapılmaktadır. Kadınların istihdama katılımı ve istihdamda devamlılığı sağlayabilmek adına çocuk yapma isteğinde olmadıkları düşünülmektedir. Burada asıl tartışılması gereken ve önemli olan konu refah devletinin taşıdığı niteliktir. Refah devleti doğurganlıkla kadın istihdamı arasındaki birlikteliği yalnızca sosyal hizmetler ve izin için serbest hükümlerin varlığı sayesinde sağlayabildiği için refah devletinin karakteri önemli bir fark yaratmaktadır. Örn: İsveç kadın istihdamının devamlılığını sağlayabilmek adına gerekli sosyal hizmetleri ve politikaları uyguladığı için kadın istihdamı Kıta Avrupası'nda olduğu kadar büyük bir sorun alanı yaratmamaktadır (Esping-Andersen, 2013b: 66). Bağımlılık unsuru olarak kadın istihdamının da değerlendirilmesi önemlidir. Hem bağımlılık oranlarını doğrudan belirleyen bir unsur hem de dolaylı olarak doğurganlık oranları ile nüfusun yaşlanması problemini ortaya çıkardığı için kadın istihdamı yaşa dayalı bağımlılık sorununun çözümü için önemli bir noktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsinde işsizlik ve yoksulluğun temel nedenlerinden biri yüksek nüfus ve bağımlılık oranları olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple 1950’li yıllardan itibaren nüfus artışının kontrol edilmesi aracılığıyla bağımlılık oranlarının düşürülmesi hedeflenmiştir. Nüfus ve nüfus artış hızının bağımlılık oranları üzerinde doğrudan belirleyici olmasından dolayı gelişmiş ülkelerde düşük bağımlılık oranı, yüksek istihdam ve ekonomik büyümeye neden olmakta iken gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış hızının yüksek olması işsizlik artışını beraberinde getirebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen yüksek bağımlılık oranları işgücü verimliliğinin düşmesine neden olduğu, dolayısıyla ekonomik büyümede yaşanan azalışın işsizliği artırıcı yönde etkide bulunduğu çeşitli çalışmalarca tespit edilmektedir (Vijayakumar, 2013).

İşgücüne katılım oranları ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Bu durum, yaşlı çalışanlar ve özellikle kadınlar olmak üzere genel olarak gençlerin katılımındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu katılım kararlarının arkasındaki sebep hem ekonomik hem de kısmen ekonomik olmayan faktörler olan sosyo-kültürel etmenlerle alakalı olabilmektedir (Burniaux, Duval ve Jaumotte, 2003). Bu durumda bağımlılık oranlarının azaltılabilmesi için kadınların işgücüne katılımının artırılması gerektiği söylenebilmektedir (Cichon vd., 2004: 41). Yaşlılar konusunda emeklilik yaşı noktasında yasal kısıtlamalar dışında bireysel seçim hakkının bulunduğu durumda yaşlı kişilerin işgücü piyasasından erken çekilmeyi ve dolayısıyla erken emekli olmayı tercih etmeleri bağımlılık olgusunu davranışsal bir boyuta taşımaktadır (Cichon vd., 2004: 84). Bu noktada farklı refah rejimlerinde yaş faktörünün ve dolayısıyla yaş bağımlılığının istihdamı farklı şekillerde etkilemesinin yanında bireylerin işgücü piyasasına katılım ya da işgücü piyasasından çekilme tercihleri sebebiyle davranışsal bir bağımlılığın varlığı da beklenebilmektedir.

Aktif olmayan nüfusun çeşitli hizmetlere erişiminin finansmanının aktif nüfus tarafından karşılanması olarak da ifade edilebilen bağımlılık olgusu bilgi toplumuna geçişle birlikte artış göstermiştir. Bilgi toplumunun oluşması pek çok gencin piyasanın gerektirdiği artan niteliği karşılayabilmek için eğitimde daha uzun sürelerle kalmasına sebep olurken diğer yanda birçok yaşlı bireyin erken emeklilik uygulamalarının teşviki ile iradi ya da iradi olmayarak (yasal zorunluluk gereği) istihdamdan ayrılmaları bağımlılık oranlarını pekiştirmektedir (Spijker ve MacInnes, 2013).

Nüfusun yaşlanması ve demografik özelliklerin işgücüne katılım üzerinde farklı etkisi olduğu bilinmektedir. Gençlerin oranında yaşanan bir düşüş; gençler işgücü piyasasında daha az yer edindiği için toplam katılımı artırıcı bir özellik taşıyacakken; yaşlı sayısının artması toplam katılımın azalmasına sebep olan bir özellik taşıyacaktır (Burniaux, Duval ve Jaumotte, 2003). Bu sebeple gelişmiş ülkelerde toplam işgücüne katılım oranlarında yaşanan düşüşler; nüfustaki genç oranının ya düşük olması ya da belirli bir seviyede sabit olmasına rağmen yaşlı sayısında yaşanan artışlardan kaynaklanmaktadır diyebiliriz. Bu noktada yaşlılıktan kaynaklanan bağımlılık oranlarının düşürülmesi hedefi ile gerçekleştirilen aktif yaşlanma sürecine yalnızca yaşlıların değil yaşam döngüsünün herhangi bir sürecinde yer alan bireylerin de eklenmesi yaşlı bağımlılık oranlarını dengeleyici bir özellik taşıyabilmekte ve önleyici bir önlem olarak değerlendirilebilmektedir (Walker, 2006).

Temelde demografik olarak ölçülen bağımlılığın ekonomik faaliyet durumuna göre ve istihdam olarak da tespiti mümkündür. Çalışma çağındaki olan her bireyin istihdama katılmadığı bilinmekle birlikte bu bireylerin istihdama katılmaması farklı motivasyonlarla gerçekleşebilmektedir. Gençler hala eğitimde olabilmekte; çocuk ve yaşlı bakımı gibi genel bakım işlerini üstlenen çeşitli yetişkinler istihdamdan erken ayrılabilen veya hiç katılamamakta; diğerleri ise uzun süreli hastalık, sakatlık ya da çalışma isteğinde olmama sebebiyle istihdamda yer almayabilmektedir. Bu durumunun doğurduğu bağımlılık oranlarına ekonomik faaliyet durumuna göre belirlenen bağımlılık denilebilmektedir. İstihdam odaklı bağımlılık tespitinde ise, işgücü piyasasında yer almayan çocuk, genç ve yaşlıların dışında işsiz olan kesim de kavrama dahil edilmekte ve işsizlerin aktif nüfusun finanse ettiği transferlerden faydalandığı kabul edilmektedir (Harasty ve Ostermeier, 2020: 14-18). Bu doğrultuda istihdamla yakın ilişkisi olduğu görülen bağımlılık olgusu yalnızca yaşla sınırlandırılmayacak kompleks bir olgu olarak değerlendirilebilmektedir.

Ekonomik anlamda bağımlılık düzeyi hem nüfusun yaş yapısına hem de bireylerin ekonomik özelliklerine bağlı bir olgu olmakla birlikte özellikle çocuk ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payından doğrudan etkilenmektedir. Bağımlı nüfusun göreceli büyüklüğü ve bağımlılığın boyutu aktif nüfusun yükünü doğrudan belirleyici bir özellik taşımaktadır. Çocuk ve yaşlılardan kaynaklanan bağımlılık temelde tüketim ve emek geliri dengesinde yaşa özel bir fark olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketim ve emek geliri dengesi anlamında; çocukluk ve yaşlılık dönemlerinde ortalama emek geliri ortalama tüketim düzeyinin altında yer almakta ve dolayısıyla bu bireylerin tüketim ihtiyaçlarının finansmanı noktasında aktif

nüfusa başvurulması ihtiyacı doğmaktadır. Yani bağımlılık olgusu temelde bireylerin işgücü piyasasındaki durumuna ve tüketim ihtiyaçlarının boyutuna dayanmaktadır. Ekonomik anlamda, bağımlılıkta yaşanan artış ekonomik davranışlarda gerçekleşen bir değişiklik ile dengelenemiyorsa bu durumda aktif nüfustan bağımlı nüfusa daha belirgin bir yeniden tahsis gerekecektir (Loichinger, Hammer, Prskawetz, Freiburger ve Sambt, 2017).

Toplumun tamamının tüketici ve bir kısmının (çalışma çağındaki nüfus içerisinde yer alan aktif nüfus) tüketici olmasının yanında üretici konumunda yer aldığı gerçekliğinden hareketle üretime katılan aktif nüfusun kendisinin tüketim ihtiyaçlarını karşılamasının yanında pasif nüfus olarak da adlandırılan bağımlı nüfusun ihtiyaçlarını da karşılayabilecek düzeyde üretim faaliyetinde bulunmaları gerekliliği doğmaktadır. İşgücü piyasasında ücretsiz karşılığı bulunmayan faaliyetlerde bulunulması dahi esasen üretkenlik sayılmayacağı için bireyleri bağımlı nüfus kapsamında olmaktan çıkarmayacaktır (Işığışık, 2017: 27-29). Ülkelerin gelecekteki demografik durumu ve ekonomik başarıları ile sosyal korumaya fon sağlama nitelikleri de üretim-tüketim dengesi gibi yaşlı ve genç nüfusun etkin bir şekilde istihdam edilmeleriyle doğrudan ilişkili kabul edilmektedir (Walker, 2006). Bu doğrultuda işgücü piyasasında ücret, maaş vb. ödeme kanalları aracılığıyla üretim faaliyetinde yer alan kesimin üzerindeki yükü ifade eden bağımlılık olgusu istihdamı belirleyici bir rol oynayabilmektedir. Hem bireylerin istihdama katılmasını etkileyecek boyutta bir etki gösterirken; diğer yandan özellikle çocuk bağımlılığı üzerinden istihdamın geleceğini de belirleyici bir rol oynamaktadır.

İşgücü piyasası açısından bağımlılık olgusunun değerlendirildiği nokta bazı görüşler işsizliğin, bireylerde istihdam ideolojisinin bulunmaması ve işsizler arasında bir “bağımlılık kültürü” oluşmasıyla ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Bu durumun, cömert sosyal yardımlar ve bireyler üzerinde işsizlik baskının kalkmasına aracılık eden uygulamalardan kaynaklandığı ve kapitalist ülkelerde yüksek işsizlik, İskandinav ülkelerinde ise verimliliğin azalması ile sonuçlanmasına yol açtığı düşünülmektedir. Dolayısıyla yüksek işsizlik dönemlerinin ve bu dönemde gerçekleştirilen sosyal harcamaların işsizlerin işgücü piyasası alışkanlıklarına etki ederek bağımlılığı tetikleyici bir özellik taşıdığı fikri bu teorilerin temel önermesi olarak görülmektedir. Bireylerin yüksek işsizlik dönemlerinde işsiz kaldıkları sürenin uzaması işsizlikten ayrılma olasılıklarını düşüreceği için bağımlılığı artırıcı yönde etkide bulunmaktadır. Bunun yanı sıra pasif istihdam politikaları uygulamalarından olan işsizlik yardımları ve sosyal yardımların bireyler üzerindeki işsizlik baskısını azaltmasının

da iradi işsizlikten kaynaklı olarak bağımlılıkta yaşanan artışı kolaylaştırıcı yönde etki edeceği söylenebilmektedir (Halvorsen, 1999). Dolayısıyla bağımlılık kültürü oluşumunun önlenmesi noktasında istihdamı teşvik eden önlemlerin alınması önem taşımaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak yaşlı istihdamının güvence altına alınması ve zorunlu erken emeklilik uygulamalarında esnemeler gerçekleştirilerek yaşlı bağımlılığı azaltılabileceği gibi diğer durumda erken emekliliğin teşvik edilmesi ile genç istihdamının artırılması ve genç bağımlılığının azaltılması yoluna gidilebilecektir (Loretto, Duncan ve White, 2000). Bu bilgilerden hareketle ülkelerin demografik yapıları bağımlılıkla mücadele ve istihdam oranlarını artırma noktasında uygulanacak politikaların belirlenmesinde önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Yaş bağımlılığı ekonomik büyümeyi etkilemesi sebebiyle istihdam ile doğrudan ilişkisi olan bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Vijayakumar, 2013). Bu bağlamda istihdamla yakın ilişkisi olan bağımlılık oranlarının azaltılması için farklı politika uygulamaları önerilebilmektedir. En temel yöntem net bir şekilde sosyal güvenlik ve vergi katkısı sağlayan istihdam artışının sağlanabilmesi olarak görülmektedir. İstihdam artışı, çeşitli sebeplerle işgücü piyasasının dışında kalan bireylerin (gençler, kadınlar ve aktif yaşlılar), ayrı kalma sebeplerine yönelik önlemlerin alınması yoluyla potansiyel işgücünün etkin kullanılması ile sağlanabilmektedir. Özellikle yaşlı bağımlılığı noktasında aktif yaşlıların çalışma yaşının uzatılması ile istihdamının teşvik edilmesi bu uygulamalardan biri olarak kabul edilebilmektedir. Kadın, genç ve yaşlıların istihdam oranlarının artırılması bağımlılığın azaltılması konusunda tek başına yeterli olamayacaktır. Bu doğrultuda istihdamda olanlar (çalışan yoksullar) ve işsizlerden kaynaklanan bağımlılıkla mücadele için daha iyi ve üretken işlerin yaratılması gerekmektedir. Bir diğer yol, yaşam döngüsünün her bir süreci için eğitim ve öğretime yatırım yapılarak işgücü piyasasının mevcut beklentilerinin karşılanması yoluyla daha yüksek refah elde edebilecekleri iş imkanları yaratılmasıdır. Bunun yanı sıra sürdürülebilir bir sosyal koruma sisteminin oluşturulması bağımlılıkla mücadele noktasında büyük önem taşımaktadır. Sosyal koruma sistemi devletin etkin rol oynaması ile demografik değişikliklere yüksek düzeyde adapte edilebilirse; artan doğum oranları ve yaşlı nüfustan etkilenme düzeyleri düşürülebilecek ve dolayısıyla demografiye bağlı bağımlılık oranları azaltılabilecektir (Harasty ve Ostermeier, 2020: 11, 36-38).

4. İŞGÜCÜ PİYASASI AÇISINDAN YAŞ BAĞIMLILIĞININ İSTİHDAMA ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmada işgücü piyasası açısından yaş bağımlılığı olgusunun istihdam ile ilişkisinin araştırılması hedeflenmektedir. İşgücü piyasası ve ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınması açısından son derece önemli olan istihdam olgusunun, aktif ve pasif nüfus dengesinden yani bağımlılık olgusundan ne ölçüde etkilendiği ve bu etkinin farklı refah rejimlerinde ne düzeyde gerçekleştiği çalışmanın esas amacını oluşturmaktadır. Bu ilişkinin yanı sıra refah rejimleri kapsamında çalışmada kullanılan 18 ülke bağımlılık oranlarına göre yıl bazında incelenerek, ortalama değerler üzerinden bir değerlendirme ve sıralama gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Veri Seti

Araştırma kapsamında Esping-Andersen'in sınıflandırmasında yer alan liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat refah rejimlerinin yanı sıra Liebfried'in üçlü sınıflandırmaya katkısı olan ve Türkiye'yi de kapsadığı kabul edilen Güney Avrupa refah rejimi yer almaktadır. Liberal refah rejiminde ABD, Kanada, Avustralya, İngiltere ve Yeni Zelanda; muhafazakar refah rejiminde Almanya, Fransa, Avusturya ve Japonya; sosyal demokrat rejimde İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda ile Güney Avrupa refah rejimi içerisinde İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve Türkiye analiz kapsamında değerlendirilmektedir. Dört refah rejimine ilişkin 1991-2019 yıllarına ilişkin veriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir.

4.3. Araştırmanın Kısıtları

Çalışma kapsamında muhafazakar refah rejimi içerisinde yer alan Belçika'ya ilişkin veriler yeterli düzeyde olmadığı için analiz kapsamından çıkartılmıştır. Veri seti boyutunda, analizin gerçekleştirildiği süreçte son yıla ilişkin veriler 2019 yılına ait olduğu için 1991-2019 verileri kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir.

4.4. Araştırmada Sınanan Hipotezler

Araştırmada sınanan hipotezler şu şekildedir:

Liberal refah rejimi;

H₀: Liberal refah rejiminde yaşlı ve çocuk bağımlılık oranlarının istihdam oranı üzerinde bir etkisi yoktur.

H₁: Liberal refah rejiminde yaşlı ve çocuk bağımlılık oranlarının istihdam oranı üzerinde bir etkisi vardır.

Muhafazakar refah rejimi;

H₀: Muhafazakar refah rejiminde yaşlı ve çocuk bağımlılık oranlarının istihdam oranı üzerinde bir etkisi yoktur.

H₁: Muhafazakar refah rejiminde yaşlı ve çocuk bağımlılık oranlarının istihdam oranı üzerinde bir etkisi vardır.

Sosyal demokrat refah rejimi;

H₀: Sosyal demokrat refah rejiminde yaşlı ve çocuk bağımlılık oranlarının istihdam oranı üzerinde bir etkisi yoktur.

H₁: Sosyal demokrat refah rejiminde yaşlı ve çocuk bağımlılık oranlarının istihdam oranı üzerinde bir etkisi vardır.

Güney Avrupa refah rejimi;

H₀: Güney Avrupa refah rejiminde yaşlı ve çocuk bağımlılık oranlarının istihdam oranı üzerinde bir etkisi yoktur.

H₁: Güney Avrupa refah rejiminde yaşlı ve çocuk bağımlılık oranlarının istihdam oranı üzerinde bir etkisi vardır.

4.5. Araştırmanın Yöntemi

Refah rejimlerinde istihdam oranı ile bağımlılık oranları arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması doğrultusunda çalışmada, Gauss 10 ve EvIEWS 10 istatistik programları kullanılmıştır. Çalışmanın analizi kapsamında panel veri analizinden yararlanılmıştır. Panel veri, ülkeler ya da firmalar gibi birimler ile ilgili yatay kesit verilerinin zaman boyunca gözlemlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Panel veri analiz yöntemi hem zaman serisi hem de yatay kesit boyutlarını bir arada analiz edebilmeye imkân tanımaktadır.

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it}$$

$$i = 1, \dots, N ; t = 1, \dots, T$$

Denklemden, i alt indisi birimleri (ülke), t alt indisi ise zamanı (gün, ay, yıl gibi) ifade etmektedir. Y : bağımlı değişken, X_k : bağımsız değişkenler, α : sabit parametre, β : eğim parametreleri ve u : hata terimidir. Y_{it} , bağımlı değişkenin t zamanında i . birim için değerini ifade etmektedir. Değişkenlerin, parametrelerin ve hata teriminin i ve t alt indisini taşıması, panel veri setine sahip oldukları anlamına gelmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2012: 4).

- Değişkenlere ilişkin veriler üzerinden tanımlayıcı istatistikler hesaplanmıştır. Ortalama, standart sapma, basıklık, çarpıklık ve JB değerleri analiz edilmiştir.
- Panel veri analizinde bağımsız değişkenler arasında yüksek düzeyli ilişkilerin olması çoklu doğrusal bağlantı sorunu olarak nitelendirilirken, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki yüksek düzeyli ilişki de içsellik sorunu olarak karşımıza çıkmakta ve panel veri analizinde parametrelerin hesaplanmasını zorlaştırmaktadır. Çoklu doğrusal bağlantının olduğu durumlarda tahmin edilen katsayıların belirsiz ve standart hataları sonsuz olmakta ve modelde yer alan değişkenlerde anlamsız ilişkiler ortaya çıkabilmektedir. Panel veri analizi kapsamında öncelikle bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı sorunu olup olmadığı incelenmelidir. Bu doğrultuda çalışmada normal dağılım varsayımı altında Spearman korelasyon testi ile değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağlantı ve içsellik durumları incelenmiştir. Korelasyon testine göre değişkenler arasındaki korelasyon katsayısının 0,90'ın üzerinde olması içsellik ve çoklu doğrusal bağlantı sorunlarına işaret etmektedir.

- Panel veri analizinde durağanlık için hangi birim kök testinin kullanılması gerektiği yatay kesit bağımlılığı (YKB) ve homojenlik testi sonrasında belirlenebilmektedir. Paneli oluşturan yatay kesitlerin (ülke) birinde ortaya çıkabilecek şokun diğer yatay kesitleri de etkileyebilmesi YKB olarak nitelendirilmektedir. YKB'nin incelenmediği çalışmalarda elde edilen bulgular tutarsız, geçersiz ve sahte ilişkiler barındırabilmektedir. Bu bağlamda panel veri analizinde YKB'nin dikkate alınması önem arz etmektedir. Panel veriyi oluşturan yatay kesit boyutu yani ülkeler arasında bağımlılık olup olmadığının tespiti için LM testindeki sapmaları ve Pesaran CD testindeki korelasyon toplamının 0 olma ihtimalini ortadan kaldıran ve T boyutunun N boyutundan büyük olduğu durumlarda kullanılan Ullah ve Yagamata (2008) LMadj testi yatay kesit bağımlılığı sınavasında kullanılmıştır.

Pesaran, Ullah ve Yagamata (2008) LMadj testi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

$$LM_{adj} = \left(\frac{2}{N(N-1)} \right)^{1/2} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \left[\rho_{ij}^2 \frac{(T-K-1)\mu_{Tij}-v_{Tij}}{v_{Tij}} \right] \sim N(0,1)$$

Denklemden elde edilecek olan test istatistiği asimptotik olarak standart normal dağılım göstermektedir. Formülde μ_{Tij} ortalamayı, v_{Tij} varyansı göstermektedir. Herhangi bir seride YKB söz konusu ise serinin durağanlığının test edilebilmesi için ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir. YKB'nin olmadığı durumlarda ise birinci nesil birim kök testlerinin tercih edilmesi gerekmektedir.

- YKB'nin olmadığı serilerde durağanlık sınavası için birinci nesil birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir. Birinci nesil birim kök testleri homojen ve heterojen yapıda olmaktadır. Pesaran ve Yamagata (2008) delta testleri ile sabit terimin ve eğim katsayılarının her bir firma açısından homojen veya heterojen olduğu belirlenebilmekte ve birim kök testlerine karar verilebilmektedir. Serilerin homojenliği testi aşağıdaki denklemdeki gibidir.

$$\tilde{A}_{adj} = \sqrt{N} \frac{\hat{S} - E(\hat{Z}_{it})}{\sqrt{VAR(\hat{Z}_{it})}}$$

- Değişkenlere ait serilerin zaman yolu grafikleri elde edilerek serilerde trend etkisinin olup olmadığı gözlemlenmiştir.

- Panel veri analizinde kullanılan verilerde durağan olmayan seriler söz konusu ise bu serilerin birim kök testleri ile durağan hale getirilmesi gerekmektedir (Gujarati, 2003). Durağanlığın dikkate alınmadığı ya da yanlış uygulandığı analizlerde elde edilen bulgular sahte ilişkiler içerebilmektedir. Değişkenlerin durağan olup olmadığı yani birim kök içerip içermedikleri serilerdeki YKB ve homojenlik durumlarına göre belirlenmiştir. Buna göre çalışmada YKB'nin olduğu seriler için ikinci nesil birim kök testlerinden biri olan Smith vd. (2004) Bootstrap testi kullanılırken, YKB'nin olmadığı ve heterojen yapıda olan seriler için de Im, Pesaran ve Shin (2003) birinci nesil birim kök testi kullanılmıştır. Durağan olmayan veriler ile oluşturulan modeller gerçekçi sonuçlar vermemektedir. Bu sebeple serilerin durağan olması istatistiki açıdan güvenli sonuçlar alınabilmesi için önem arz etmektedir. Durağanlık kavramı bir stokastik sürecin birinci ve ikinci momentlerinin zaman içerisinde değişmemesidir. Dolayısıyla durağan bir özellik gösteren seriler her gecikme dönemi için sabit bir ortalamaya, varyansa ve kovaryansa sahip serilerdir (Gujarati, 2003).
- Serilerin durağanlığı test edildikten sonra farklı durağanlık derecelerine sahip değişkenlerin katsayı tahminlerini yapabilmek için Panel ARDL yöntemi kullanılmıştır. ARDL modeli kısa ve uzun dönemli ilişkilerin araştırılmasına imkân sağlarken serilerin durağan oldukları seviyelere bakmaksızın uzun dönemli ilişkileri test edebildiği için diğer yöntemlere göre avantaj sağlamaktadır. Ayrıca yöntem hem içsel hem de dışsal değişkenler için gecikme uzunluğu ekleyerek, içsellikten kaynaklanan problemleri ortadan kaldırmakta ve tutarlı tahmin sonuçları verebilmektedir. Pesaran vd. 'ye göre (1999), değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi içeren ARDL (p, q) modeli şu şekilde ifade edilebilmektedir.

$$\Delta Y_{1,it} = \alpha_{1i} + \gamma_{1i} Y_{1,it-1} + \sum_{l=2}^k \gamma_{1i} X_{1,it-1} + \sum_{j=1}^{p-1} \delta_{1ij} \Delta Y_{1,it-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{1ij} \Delta X_{1,it-j} + \varepsilon_{1,it}$$

Burada Y bağımlı değişkeni, X bağımsız değişkeni, l seri sayısını, ε_{it} hata terimini ve Δ fark operatörünü ifade etmektedir. Uygun gecikme uzunluğu ise AIC kriterine göre belirlenmiştir. Bu bağlamda çalışmada ARDL kapsamında ilk olarak her refah rejimi için uygun ARDL modeli seçilmiştir.

- Refah rejimlerinde istihdam oranı ile bağımlılık oranları arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı Johansen-Juselius Eşbütünleşme testi ile araştırılmıştır.

$$\lambda_{trace}(r) = -T \sum_{i=r+1}^n [\ln (1 - \hat{\lambda}_i)]$$

$$\lambda_{max}(r, r + 1) = -T \ln(\ln (1 - \hat{\lambda}_{r+1}))$$

Trace ve Max-Eigen istatistiklerine göre eşbütünleşme testi yapılmadan önce VAR modeli için optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Çalışmada yıllık veriler kullanıldığı için maksimum gecikme uzunluğu 5 olarak belirlenmiştir ve en uygun gecikme uzunluğu Schwarz (SIC) bilgi kriteri doğrultusunda tespit edilmiştir.

- Eşbütünleşme analizi sonrasında değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkilerin varlığını belirleyebilmek amacıyla Panel ARDL modelleri oluşturulmuş ve tahminleme gerçekleştirilmiştir.
- İstihdam oranı ile bağımlılık oranları arasındaki kısa vadeli ilişki EKK yöntemi ile tahminlenen modelin residualinin bir gecikmeli değeri ile gerçekleştirilen hata düzeltme modeli ile araştırılmıştır. Hata düzeltme modelinde uzun dönemde eşbütünleşik olan serilerde ortaya çıkacak bir sapmanın giderilip giderilemediği belirlenmektedir. EC mekanizmasının işlemesi, tahmin edilen eşbütünleşme denkleminin ve uzun dönem denge ilişkisinin varlığını teyit etmekte ve değişkenler arasında güvenilir bir ilişki olduğunu göstermektedir.
- Bağımlılık oranlarının hata teriminde ortaya çıkabilecek bir rassal bir şokun sistemdeki istihdam oranı üzerindeki etkisi ise etki-tepki analizi ile araştırılmıştır. Öncelikle bir VAR modeli oluşturularak en uygun gecikme uzunluğu ve eşbütünleşme incelenmiştir. VAR modeli aşağıdaki denklem ile gösterilmektedir.

$$Y_{it} = a_1 + \sum_{i,t=1}^p b_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i,t=1}^p b_{2it} X1_{t-i} + \sum_{i,t=1}^p b_{3it} X2_{t-i} + v_{1it}$$

Sonrasında modellerin eşbütünleşik olması doğrultusunda etki tepki analizi ve varyans ayrıştırması analizleri vektör hata düzeltme (VEC) modeli oluşturularak gerçekleştirilmiştir. IO, GBO ve YBO değişkenleri için etki-tepki fonksiyonları VEC matris formunda aşağıdaki gibi gösterilebilmektedir.

$$\begin{bmatrix} Y_{it} \\ X1_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} Y_{it-1} \\ X1_{it-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1it} \\ e_{2it} \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} Y_{it} \\ X2_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} Y_{it-1} \\ X2_{it-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1it} \\ e_{2it} \end{bmatrix}$$

Hareketli ortalama ($\bar{Y}_t$) ve ($\bar{X}_t$) serileri açısından,

$$\begin{bmatrix} Y_{it} \\ X1_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \bar{Y} \\ \bar{X1} \end{bmatrix} + \sum_{i,t=0}^{\infty} \begin{pmatrix} \Phi_{11(it)} & \Phi_{12(it)} \\ \Phi_{21(it)} & \Phi_{22(it)} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{Yit-1} \\ \varepsilon_{X1it-1} \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} Y_{it} \\ X2_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \bar{Y} \\ \bar{X2} \end{bmatrix} + \sum_{i,t=0}^{\infty} \begin{pmatrix} \Phi_{11(it)} & \Phi_{12(it)} \\ \Phi_{21(it)} & \Phi_{22(it)} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{Yit-1} \\ \varepsilon_{X2it-1} \end{bmatrix}$$

Denklem (11) ve (12)'deki hareketli ortalama sunumu, IO_{it} ve GBO_{it} - YBO_{it} serileri arasındaki karşılıklı etkileşimi belirleyebilmek için önemli bir araçtır. ϕ_i 'nin katsayıları (ε_{IOit}) ve (GBO_{Sit}) (YBO_{Sit}) şokları IO_{it} ve GBO_{it} - YBO_{it} serilerinin tüm zaman yolu üzerindeki etkileri tespit edebilmek için kullanılabilmektedir.

- Etki-tepki analizi sonrasında istihdam oranına etki eden en önemli değişkenin hangisi olduğu varyans ayrıştırması ile araştırılmıştır. Bu test ile istihdam oranı üzerindeki en etkili bağımlılık oranı değişkenlerin hangileri olduğu belirlenebilmiştir. Varyans ayrıştırması için oluşturulan modeller aşağıdaki gibidir.

$$\frac{\sigma_Y^2[\Phi_{11}^2(0)+\Phi_{11}^2(1)+\dots+\Phi_{11}^2(n-1)]}{\sigma_Y^2(n)} \frac{\sigma_{X1}^2[\Phi_{12}^2(1)+\Phi_{12}^2(1)+\dots+\Phi_{12}^2(n-1)]}{\sigma_Y^2(n)}$$

$$\frac{\sigma_Y^2[\Phi_{11}^2(0)+\Phi_{11}^2(1)+\dots+\Phi_{11}^2(n-1)]}{\sigma_Y^2(n)} \frac{\sigma_{X2}^2[\Phi_{12}^2(1)+\Phi_{12}^2(1)+\dots+\Phi_{12}^2(n-1)]}{\sigma_Y^2(n)}$$

- Çalışmada incelenen refah rejimlerinde yer alan ülkelerin sınıflandırılması da hedeflenmiştir. Çalışmada dört refah rejimi için on sekiz ülke bağımlılık oranlarına göre TOPSIS çok kriterli karar verme yöntemi ile ayrıca incelenerek sıralama yapılmıştır. TOPSIS analiz sonuçları yıl bazında incelendikten sonra bağımlılık oranı esas alınarak ortalama değerler üzerinden değerlendirme ve sıralama da gerçekleştirilmiştir. TOPSIS yöntemi ilk olarak Hwang ve Yoon tarafından karar verme tekniği olarak ortaya atılmış ve çok kriterli karar verme problemlerini çözmede, seçilecek olan alternatifin pozitif uygun çözüme en yakın mesafede, negatif uygun çözüme ise en uzak mesafede olması gerektiği varsayımı üzerine kurulmuştur (Jadidi vd., 2008). TOPSIS'te amaç, öncelikle ideal bir çözüme ve

olumsuz bir ideal çözüme ulaşır ideal bir çözüm ile en yakın ve olumsuz ideal çözümden en uzak olan bir senaryo bulmaktır (Li ve Xie, 2006). TOPSIS yöntemi birbirini takip eden altı aşamadan oluşmaktadır (Dashti vd., 2010; Jahanshahloo vd., 2006). Bu aşamalar şu şekildedir;

1. Aşama: Karar matrisini oluşturulması

Karar matrisini satırında üstünlükleri sıralanmak istenen karar noktaları yer alırken sütunlarda ise karar vermede kullanılan kriterler yer almaktadır:

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix}$$

2. Aşama: Normalize edilmiş karar matrisi

Karar matrisindeki kriterlere ait özelliklerin kareleri toplanır ve toplanan karelerin karekökü alınarak hesaplama işlemi gerçekleştirilir.

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}}$$

r_{ij} ; $i: 1, 2, \dots, N$; kriter sayısı $j: 1, 2, \dots, K$; alternatif sayısı

3. Aşama: Normalizasyon işlemi gerçekleştirilmiş karar matrisinin elemanları, kriterlere verilen önem doğrultusunda ağırlıklandırılır.

$$X_{ij} = w_j \cdot r_{ij}$$

$i=1, \dots, n$; $j=1, \dots, k$ (w_j ; her bir j . kriterin ağırlığı)

4. Aşama: a^* ve a^- ideal noktaların tanımlanması: Bu aşamada ağırlıklandırılmış matriste (D) her bir kolonda maksimum ve minimum değerler tespit edilmektedir.

$$a^* = \{x_1^*, x_2^*, \dots, x_k^*\} \quad (\text{maksimum değerler})$$

$$a^- = \{x_1^-, x_2^-, \dots, x_k^-\} \quad (\text{minimum değerler})$$

5. *Aşama*: Maksimum ve Minimum ideal noktaya olan uzaklık aşağıdaki formüller aracılığıyla hesaplanmaktadır.

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (x_{ij} - x_j^*)^2}$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (x_{ij} - x_j^-)^2}$$

$$i=1, \dots, n$$

6. *Aşama*: Her bir alternatifin göreceli sıralaması ve puanı aşağıdaki formül yardımıyla belirlenmektedir.

$$C_i^* = S_i^- / S_i^* \leq C_i^* \leq 1, i = 1, \dots, n$$

4.6. Araştırmada Kurgulanan Modeller

Liberal, muhafazakâr, sosyal demokrat ve Güney Avrupa refah rejimlerinde istihdam oranı ile bağımlılık oranları arasındaki ilişkileri inceleyebilmek amacıyla her bir refah rejimi için oluşturulan modeller aşağıdaki gibidir. Panel ARDL modeli ile istihdam oranına etki eden bağımlılık oranları araştırılmıştır. Bu bağlamda oluşturulan Panel ARDL modelleri her bir refah rejimi modeli için ayrı ayrı aşağıdaki gibi kurgulanmıştır.

Liberal refah rejimi için,

$$\begin{aligned} \Delta IOL_{1,it} = & \alpha_{1it} + \gamma_{1it} IOL_{1,it-1} + \sum_{l=2}^k \gamma_{1l} GBOL_{1,it-1} + \sum_{l=2}^k \gamma_{2l} YBOL_{2,it-1} \\ & + \sum_{j=1}^{p-1} \delta_{1ij} \Delta IOL_{1,it-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{1ij} \Delta GBOL_{1,it-j} \\ & + \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{1ij} \Delta YBOL_{2,it-j} + \varepsilon_{2,it} \end{aligned}$$

Muhafazakâr refah rejimi için,

$$\begin{aligned}\Delta IOM_{1,it} &= \alpha_{1it} + \gamma_{1it} IOM_{1,it-1} + \sum_{l=2}^k \gamma_{1i} GBOM_{1,it-1} + \sum_{l=2}^k \gamma_{2it} YBOM_{2,it-1} \\ &+ \sum_{j=1}^{p-1} \delta_{1ij} \Delta IOM_{1,it-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{1ij} \Delta GBOM_{1,it-j} \\ &+ \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{1ij} \Delta YBOM_{2,it-j} + \varepsilon_{2,it}\end{aligned}$$

Sosyal demokrat refah rejimi için,

$$\begin{aligned}\Delta IOS_{1,it} &= \alpha_{1it} + \gamma_{1it} IOS_{1,it-1} + \sum_{l=2}^k \gamma_{1i} GBOS_{1,it-1} + \sum_{l=2}^k \gamma_{2it} YBOS_{2,it-1} \\ &+ \sum_{j=1}^{p-1} \delta_{1ij} \Delta IOS_{1,it-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{1ij} \Delta GBOS_{1,it-j} \\ &+ \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{1ij} \Delta YBOS_{2,it-j} + \varepsilon_{2,it}\end{aligned}$$

Güney Avrupa refah rejimi için,

$$\begin{aligned}\Delta IOG_{1,it} &= \alpha_{1it} + \gamma_{1it} IOG_{1,it-1} + \sum_{l=2}^k \gamma_{1i} GBOG_{1,it-1} + \sum_{l=2}^k \gamma_{2it} YBOG_{2,it-1} \\ &+ \sum_{j=1}^{p-1} \delta_{1ij} \Delta IOG_{1,it-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{1ij} \Delta GBOG_{1,it-j} \\ &+ \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{1ij} \Delta YBOG_{2,it-j} + \varepsilon_{2,it}\end{aligned}$$

Burada Y bağımlı değişkeni, X bağımsız değişkeni, i seri sayısını, ε_{it} hata terimini ve Δ fark operatörünü ifade etmektedir. Uygun gecikme uzunluğu ise SIC kriterine göre belirlenmiştir.

Panel ARDL analizi sonrasında Eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilebilmesi için Johansen - Juselius (1990) Eşbütünleşme modelleri oluşturulmuş ve uzun dönemli ilişkinin varlığı araştırılmıştır.

$$\lambda_{trace}(r) = -T \sum_{i=r+1}^n [\ln (1 - \hat{\lambda}_i)]$$

$$\lambda_{max}(r, r + 1) = -T \ln(\ln (1 - \hat{\lambda}_{r+1}))$$

Denkleimde yer alan λ_i , matrislerden elde edilen karakteristik kökler ya da özdeğerler, T gözlem sayısını ifade etmektedir

Eşbütünleşme ilişkisi araştırıldıktan sonra etki-tepki ve varyans ayrıştırması analizleri için VAR modelleri aşağıdaki gibi her refah rejimi için kurgulanmıştır.

Liberal refah rejimi için,

$$IOL_{it} = a_1 + \sum_{i,t=1}^p b_{1i} IOL_{t-i} + \sum_{i,t=1}^p b_{2it} GBOL_{t-i} + \sum_{i,t=1}^p b_{3it} YBOL_{t-i} + v_{1it}$$

Muhafazakâr refah rejimi için,

$$IOM_{it} = a_1 + \sum_{i,t=1}^p b_{1i} IOM_{t-i} + \sum_{i,t=1}^p b_{2it} GBOM_{t-i} + \sum_{i,t=1}^p b_{3it} YBOM_{t-i} + v_{1it}$$

Sosyal demokrat refah rejimi için,

$$IOS_{it} = a_1 + \sum_{i,t=1}^p b_{1i} IOS_{t-i} + \sum_{i,t=1}^p b_{2it} GBOS_{t-i} + \sum_{i,t=1}^p b_{3it} YBOS_{t-i} + v_{1it}$$

Güney Avrupa refah rejimi için,

$$IOG_{it} = a_1 + \sum_{i,t=1}^p b_{1i} IOG_{t-i} + \sum_{i,t=1}^p b_{2it} GBOG_{t-i} + \sum_{i,t=1}^p b_{3it} YBOG_{t-i} + v_{1it}$$

VAR modelinde p, gecikme uzunluğunu; v, ortalaması ve kendi gecikmeli değerleriyle olan kovaryansları sıfır olan sabit varyanslı normal dağılıma sahip stokastik hata terimlerini ifade etmektedir.

VEC modeli üzerinden etki-tepki fonksiyonları VEC matris formunda aşağıdaki gibi gösterilebilmektedir.

Liberal refah rejimi için,

$$\begin{bmatrix} IOL_{it} \\ GBOL_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} IOL_{it-1} \\ GBOL_{it-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1it} \\ e_{2it} \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} IOL_{it} \\ YBOL_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} IOL_{it-1} \\ YBOL_{it-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1it} \\ e_{2it} \end{bmatrix}$$

Hareketli ortalama ($\square IOL_{it}$) ve ($\square GBOL_{it}$) ve ($\square YBOL_{it}$) serileri açısından,

$$\begin{bmatrix} IOL_{it} \\ GBOL_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \overline{IOL} \\ \overline{GBOL} \end{bmatrix} + \sum_{i,t=0}^{\infty} \begin{pmatrix} \Phi_{11(it)} & \Phi_{12(it)} \\ \Phi_{21(it)} & \Phi_{22(it)} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{IOLit-1} \\ \varepsilon_{GBOLit-1} \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} IOL_{it} \\ YBOL_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \overline{IOL} \\ \overline{YBOL} \end{bmatrix} + \sum_{i,t=0}^{\infty} \begin{pmatrix} \Phi_{11(it)} & \Phi_{12(it)} \\ \Phi_{21(it)} & \Phi_{22(it)} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{IOLit-1} \\ \varepsilon_{YBOLit-1} \end{bmatrix}$$

Muhafazakâr refah rejimi için,

$$\begin{bmatrix} IOM_{it} \\ GBOM_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} IOM_{it-1} \\ GBOM_{it-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1it} \\ e_{2it} \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} IOM_{it} \\ YBOM_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} IOM_{it-1} \\ YBOM_{it-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1it} \\ e_{2it} \end{bmatrix}$$

Hareketli ortalama ($\square_{IOMit}$) ve ($\square_{GBOMit}$) ve ($\square_{YBOMit}$) serileri açısından,

$$\begin{bmatrix} IOM_{it} \\ GBOM_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \overline{IOM} \\ \overline{GBOM} \end{bmatrix} + \sum_{i,t=0}^{\infty} \begin{pmatrix} \Phi_{11(it)} & \Phi_{12(it)} \\ \Phi_{21(it)} & \Phi_{22(it)} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{IOMit-1} \\ \varepsilon_{GBOMit-1} \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} IOM_{it} \\ YBOM_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \overline{IOM} \\ \overline{YBOM} \end{bmatrix} + \sum_{i,t=0}^{\infty} \begin{pmatrix} \Phi_{11(it)} & \Phi_{12(it)} \\ \Phi_{21(it)} & \Phi_{22(it)} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{IOMit-1} \\ \varepsilon_{YBOMit-1} \end{bmatrix}$$

Sosyal demokrat refah rejimi için,

$$\begin{bmatrix} IOS_{it} \\ GBOS_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} IOS_{it-1} \\ GBOS_{it-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1it} \\ e_{2it} \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} IOS_{it} \\ YBOS_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} IOS_{it-1} \\ YBOS_{it-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1it} \\ e_{2it} \end{bmatrix}$$

Hareketli ortalama ($\square_{IOSit}$) ve ($\square_{GBOSit}$) ve ($\square_{YBOSit}$) serileri açısından,

$$\begin{bmatrix} IOS_{it} \\ GBOS_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \overline{IOS} \\ \overline{GBOS} \end{bmatrix} + \sum_{i,t=0}^{\infty} \begin{pmatrix} \Phi_{11(it)} & \Phi_{12(it)} \\ \Phi_{21(it)} & \Phi_{22(it)} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{IOSit-1} \\ \varepsilon_{GBOSit-1} \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} IOS_{it} \\ YBOS_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \overline{IOS} \\ \overline{YBOS} \end{bmatrix} + \sum_{i,t=0}^{\infty} \begin{pmatrix} \Phi_{11(it)} & \Phi_{12(it)} \\ \Phi_{21(it)} & \Phi_{22(it)} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{IOSit-1} \\ \varepsilon_{YBOSit-1} \end{bmatrix}$$

Güney Avrupa refah rejimi için,

$$\begin{bmatrix} IOG_{it} \\ GBOG_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} IOG_{it-1} \\ GBOG_{it-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1it} \\ e_{2it} \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} IOG_{it} \\ YBOG_{it} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} IOG_{it-1} \\ YBOG_{it-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1it} \\ e_{2it} \end{bmatrix}$$

Hareketli ortalama ($\square_{IOGit}$) ve ($\square_{GBOGit}$) ve ($\square_{YBOGit}$) serileri açısından,

$$\begin{bmatrix} IO_{Git} \\ GBO_{Git} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \overline{IOG} \\ \overline{GBOG} \end{bmatrix} + \sum_{i,t=0}^{\infty} \begin{pmatrix} \Phi_{11(it)} & \Phi_{12(it)} \\ \Phi_{21(it)} & \Phi_{22(it)} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{IOGit-1} \\ \varepsilon_{GBOGit-1} \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} IO_{Git} \\ YBO_{Git} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \overline{IOG} \\ \overline{YBOG} \end{bmatrix} + \sum_{i,t=0}^{\infty} \begin{pmatrix} \Phi_{11(it)} & \Phi_{12(it)} \\ \Phi_{21(it)} & \Phi_{22(it)} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{IOGit-1} \\ \varepsilon_{YBOGit-1} \end{bmatrix}$$

Etki-tepki denklemlerindeki hareketli ortalama sunumu, IO_{it} , GBO_{it} ve YBO_{it} serileri arasındaki karşılıklı etkileşimi belirleyebilmek için önemli bir araçtır. Φ_i 'nin katsayıları (ε_{IOit}), (ε_{GBOit}) ve (ε_{YBOit}) şokları IO_{it} , GBO_{it} ve YBO_{it} serilerinin tüm zaman yolu üzerindeki etkileri tespit edebilmek için kullanılmıştır.

İstihdam oranındaki değişimlerin hangi bağımlılık oranından kaynaklandığını tespit edebilmek için varyans ayrıştırması testi yapılmıştır. Varyans ayrıştırması için oluşturulan modeller aşağıdaki gibidir:

Liberal refah rejimi için,

$$\frac{\sigma_{IOL}^2[\Phi_{11}^2(0)+\Phi_{11}^2(1)+\dots+\Phi_{11}^2(n-1)]}{\sigma_{IOL}^2(n)} \quad \frac{\sigma_{GBOL}^2[\Phi_{12}^2(1)+\Phi_{12}^2(1)+\dots+\Phi_{12}^2(n-1)]}{\sigma_{IOL}^2(n)}$$

$$\frac{\sigma_{IOL}^2[\Phi_{11}^2(0)+\Phi_{11}^2(1)+\dots+\Phi_{11}^2(n-1)]}{\sigma_{IOL}^2(n)} \quad \frac{\sigma_{YBOL}^2[\Phi_{12}^2(1)+\Phi_{12}^2(1)+\dots+\Phi_{12}^2(n-1)]}{\sigma_{IOL}^2(n)}$$

Muhafazakâr refah rejimi için,

$$\frac{\sigma_{IOM}^2[\Phi_{11}^2(0)+\Phi_{11}^2(1)+\dots+\Phi_{11}^2(n-1)]}{\sigma_{IOM}^2(n)} \quad \frac{\sigma_{GBOM}^2[\Phi_{12}^2(1)+\Phi_{12}^2(1)+\dots+\Phi_{12}^2(n-1)]}{\sigma_{IOM}^2(n)}$$

$$\frac{\sigma_{IOM}^2[\Phi_{11}^2(0)+\Phi_{11}^2(1)+\dots+\Phi_{11}^2(n-1)]}{\sigma_{IOM}^2(n)} \quad \frac{\sigma_{YBOM}^2[\Phi_{12}^2(1)+\Phi_{12}^2(1)+\dots+\Phi_{12}^2(n-1)]}{\sigma_{IOM}^2(n)}$$

Sosyal demokrat refah rejimi için,

$$\frac{\sigma_{IOS}^2[\Phi_{11}^2(0)+\Phi_{11}^2(1)+\dots+\Phi_{11}^2(n-1)]}{\sigma_{IOS}^2(n)} \quad \frac{\sigma_{GBOS}^2[\Phi_{12}^2(1)+\Phi_{12}^2(1)+\dots+\Phi_{12}^2(n-1)]}{\sigma_{IOS}^2(n)}$$

$$\frac{\sigma_{IOS}^2[\Phi_{11}^2(0)+\Phi_{11}^2(1)+\dots+\Phi_{11}^2(n-1)]}{\sigma_{IOS}^2(n)} \quad \frac{\sigma_{YBOS}^2[\Phi_{12}^2(1)+\Phi_{12}^2(1)+\dots+\Phi_{12}^2(n-1)]}{\sigma_{IOS}^2(n)}$$

Güney Avrupa refah rejimi için,

$$\frac{\sigma_{I\text{OG}}^2[\Phi_{11}^2(0)+\Phi_{11}^2(1)+\dots+\Phi_{11}^2(n-1)]}{\sigma_{I\text{OG}}^2(n)} \quad \frac{\sigma_{G\text{BOG}}^2[\Phi_{12}^2(1)+\Phi_{12}^2(1)+\dots+\Phi_{12}^2(n-1)]}{\sigma_{I\text{OG}}^2(n)}$$

$$\frac{\sigma_{I\text{OG}}^2[\Phi_{11}^2(0)+\Phi_{11}^2(1)+\dots+\Phi_{11}^2(n-1)]}{\sigma_{I\text{OG}}^2(n)} \quad \frac{\sigma_{Y\text{BOG}}^2[\Phi_{12}^2(1)+\Phi_{12}^2(1)+\dots+\Phi_{12}^2(n-1)]}{\sigma_{I\text{OG}}^2(n)}$$

Varyans ayırıştırması modellerinde n dönem ileri öngörü hata varyanslarındaki payları ortaya çıkarmak için ayırıştırıldığında yukarıdaki denklemler elde edilmektedir.

4.7. Verilerin Analizi

Liberal, muhafazakâr, sosyal demokrat ve Güney Avrupa refah rejimlerinde istihdam oranı ile bağımlılık oranları arasındaki ilişkileri ortaya çıkarabilmek amacıyla gerçekleştirilen analizler ve analizlerde elde edilen sonuçlar bu başlık altında gösterilmektedir. Verilerin analizi kapsamında tanımlayıcı istatistikler, korelasyon testi, yatay kesit bağımlılığı, homojenlik ve durağanlık analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Tanımlayıcı istatistik sonuçları Çizelge 4.1’de sunulmaktadır.

Çizelge 4.1. Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

<i>Liberal</i>	<i>IOL</i>	<i>GBOL</i>	<i>YBOL</i>
Ortalama	60.36400	29.75744	20.92082
Medyan	60.64000	29.93715	19.44157
Maksimum	67.00000	35.28468	29.01249
Minimum	54.86000	23.50148	16.80616
Std. Sap.	2.573967	3.007813	3.129963
Çarpıklık	0.170831	-0.213159	0.708129
Basıklık	2.649466	2.633425	2.342390
Jarque-Bera	1.447625	1.909918	14.73101
J-B Olasılık	0.484900	0.384828	0.000633
Gözlem	145	145	145
<i>Muhafazakâr</i>	<i>IOM</i>	<i>GBOM</i>	<i>YBOM</i>
Ortalama	55.09698	24.10146	27.36762
Medyan	55.70000	23.29377	25.72026
Maksimum	62.79000	30.23255	47.12173
Minimum	48.13000	20.15869	17.64016
Std. Sap.	3.727304	3.290378	5.780008
Çarpıklık	-0.061939	0.604814	1.377783
Basıklık	2.163789	1.853158	5.057177
Jarque-Bera	3.453876	13.42917	57.15475
J-B Olasılık	0.177828	0.001213	0.000000
Gözlem	116	116	116

Çizelge 4.1. (devamı) Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

<i>Sosyal Demokrat</i>	<i>IOS</i>	<i>GBOS</i>	<i>YBOS</i>
Ortalama	60.26672	27.51546	24.92903
Medyan	60.14500	27.19649	24.65808
Maksimum	65.70000	30.85774	32.48615
Minimum	52.78000	24.62130	18.61133
Std. Sap.	2.641612	1.552391	3.407795
Çarpıklık	-0.361078	0.441740	0.244233
Basıklık	2.892010	2.362422	2.357713
Jarque-Bera	2.577001	5.737380	3.147134
J-B Olasılık	0.275684	0.056773	0.207304
Gözlem	116	116	116
<i>Güney Avrupa</i>	<i>IOG</i>	<i>GBOG</i>	<i>YBOG</i>
Ortalama	47.13793	27.30295	23.53809
Medyan	46.61000	22.55111	24.53504
Maksimum	59.19000	58.71667	36.05719
Minimum	38.01000	20.58057	7.832944
Std. Sap.	5.299641	9.719809	7.637300
Çarpıklık	0.599883	1.732742	-0.678584
Basıklık	2.616958	4.728428	2.512391
Jarque-Bera	9.583037	90.60709	12.56465
J-B Olasılık	0.008300	0.000000	0.001869
Gözlem	145	145	145

Tanımlayıcı istatistik sonuçları liberal, muhafazakâr, sosyal demokrat ve Güney Avrupa refah rejimleri açısından incelendiğinde, çalışmanın bağımlı değişkeni konumunda olan istihdam oranı ortalama değerleri değerlendirildiğinde liberal (0.60), muhafazakâr (0.55), sosyal demokrat (0.60) ve Güney Avrupa (0.47) olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda istihdam oranının en yüksek olduğu grup olarak liberal refah rejimi belirlenirken, en düşük istihdam oranı ise Güney Avrupa refah rejiminde gerçekleşmiştir. Genç bağımlılık oranı açısından ortalama değerler incelendiğinde, liberal (0.29), muhafazakâr (0.24), sosyal demokrat (0.27) ve Güney Avrupa (0.27) olarak hesaplanmıştır. Bu değerlere göre tüm gruplar için genç bağımlılık oranının yakın olduğu söylenebilir. Yaşlı bağımlılık oranı açısından ortalama değerler incelendiğinde ise liberal (0.20), muhafazakâr (0.27), sosyal demokrat (0.24) ve Güney Avrupa (0.23) olarak hesaplanmıştır. Bu değerlere göre tüm gruplar için yaşlı bağımlılık oranının birbirine yakın değerlere sahip olduğu söylenebilir. Genel olarak bağımlılık oranlarının tüm gruplar için benzer oranlarda olduğu ve genç bağımlılık oranının bir nebze de olsa daha yüksek değerlere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Standart sapma değerleri incelendiğinde istihdam oranında en yüksek değişim Güney Avrupa refah rejiminde gerçekleşmiştir. Diğer gruplarda istihdam oranı ortalama değerlere yakın gerçekleşmiş ve değişim nispeten daha az meydana gelmiştir. Genç ve yaşlı

bağımlılık oranlarında da standart sapmanın en fazla olduğu rejim Güney Avrupa refah rejimidir. Genel olarak standart sapma değerlerine bakılacak olursa Güney Avrupa refah rejiminde diğer gruplara göre değişim düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Normal dağılım göstergeleri olan basıklık, çarpıklık ve JB değerlerine göre ise liberal refah rejiminde yaşlı bağımlılık oranı haricinde diğer değişkenlerin normal dağılıma sahip olduğu söylenebilir. Muhafazakâr refah rejiminde ise istihdam oranının normal dağılıma uyduğu ancak bağımlılık oranlarının normal dağılmadığı tespit edilmiştir. Sosyal demokrat refah rejiminde genç bağımlılık oranı haricinde diğer değişkenlerin normal dağıldığını söylemek mümkündür. Güney Avrupa refah rejiminde ise tüm değişkenlerin normal dağılmadığı görülmektedir. Panel veri analizinde içsellik ve çoklu doğrusal bağlantı sorunlarının tespiti için değişkenler arasında normal dağılımın söz konusu olmadığı modellerde korelasyon ilişkisi, Spearman korelasyon testi ile incelenmektedir.

Çizelge 4.2. Spearman Korelasyon Analiz Sonuçları

Korelasyon	LİBERAL		
t-İstatistik			
Olasılık	IOL	GBOL	YBOL
IOL	1.000000		

GBOL	0.045224	1.000000	
	0.541352	-----	
	0.5891	-----	
YBOL	-0.046348	-0.644835	1.000000
	-0.554833	-10.08883	-----
	0.5799	0.0000	-----
Korelasyon	MUHAFAZAKÂR		
t-İstatistik			
Olasılık	IOM	GBOM	YBOM
IOM	1.000000		

GBOM	-0.701238	1.000000	
	-10.50202	-----	
	0.0000	-----	
YBOM	0.190187	-0.590113	1.000000
	2.068391	-7.804429	-----
	0.0409	0.0000	-----
Korelasyon	SOSYAL DEMOKRAT		
t-İstatistik			
Olasılık	IOS	GBOS	YBOS
IOS	1.000000		

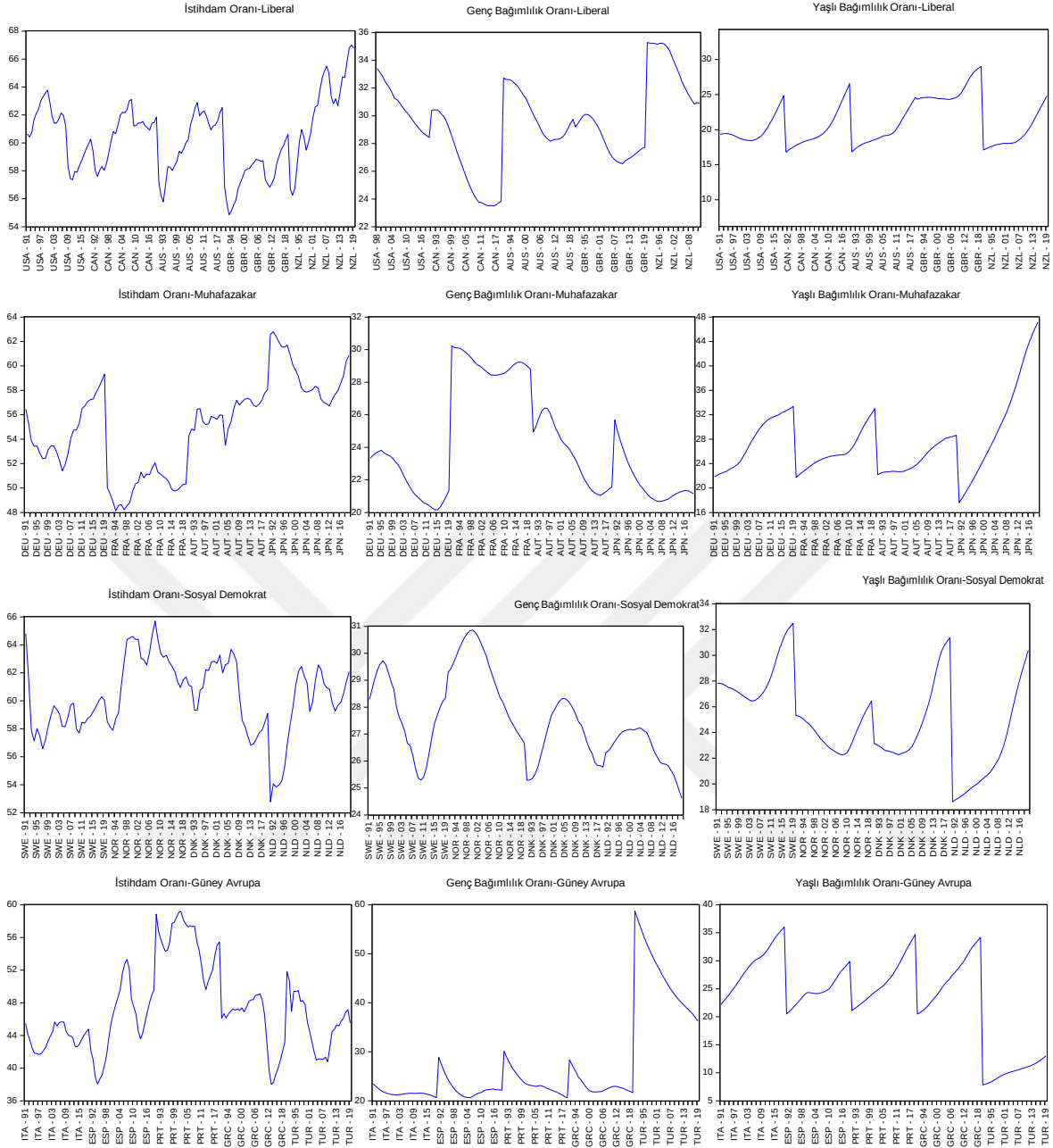
GBOS	0.335587	1.000000	
	3.803666	-----	
	0.0002	-----	
YBOS	-0.147941	-0.130134	1.000000
	-1.597148	-1.401367	-----
	0.1130	0.1638	-----

Çizelge 4.2. (devamı) Spearman Korelasyon Analiz Sonuçları

Korelasyon	GÜNEY AVRUPA		
t-İstatistik			
Olasılık	IOG	GBOG	YBOG
IOG	1.000000		

GBOG	0.008509	1.000000	
	0.101751	-----	
	0.9191	-----	
YBOG	-0.020393	-0.804779	1.000000
	-0.243911	-16.21321	-----
	0.8076	0.0000	-----

İçsellik sorunu bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki yüksek düzeyli ilişkinin varlığından dolayı ortaya çıkarken, bağımsız değişkenler arasındaki yüksek düzeyli ilişkiden dolayı ise çoklu doğrusal bağlantı sorunu meydana gelmektedir. İlişki düzeyinin 0.90'dan daha yüksek olması bu sorunlara yol açabilmektedir. Spearman korelasyon test sonuçları incelendiğinde, tüm refah rejimlerinde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki düzeyinin kritik değerin altında gerçekleştiği belirlenmiştir. Dolayısıyla, tüm refah rejimleri için oluşturulmuş modellerde içsellik ve çoklu doğrusal bağlantı sorunlarının olmadığı tespit edilmiştir. Normal dağılım, içsellik ve çoklu doğrusallık incelemesinden sonra değişkenlere ait serilerin durağan olup olmadıkları yani birim kök içerip içermediklerinin belirlenebilmesi amacıyla öncelikle değişkenlere ilişkin zaman yolu grafikleri oluşturulmuştur. Böylelikle birim kök sınaması öncesinde seriler gözlemlenebilmektedir.

Şekil 4.1. Zaman yolu grafikleri

Tüm refah rejimleri açısından değişkenlerin zaman yolu grafikleri incelendiğinde tüm değişkenlerde ortalama değerlerden sapmaların yüksek düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda durağanlık sınaması öncesinde değişkenlere ilişkin serilerin tüm gruplar açısından durağan seriler olmadığını söylemek mümkündür. Ancak bu gözlemin birim kök testleri ile desteklenmesi de gerekmektedir. Panel veri analizinde temel varsayımlardan biri olan yatay kesit bağımlılığı (YKB)'nın test edilmesi önem arz etmektedir. Panel veriyi oluşturan ülkeleri birinde meydana gelen bir şok diğer ülkeleri de etkiliyorsa yatay kesitler yani ülkeler arasında bir bağımlılık olduğu söylenebilmektedir. Bu

durumun varlığı panel veri analizinde elde edilen sonuçların güvenilirliğini ve geçerliliğini olumsuz etkileyebilmekte ve sahte regresyon sorununu ortaya çıkarabilmektedir. Bu bağlamda tüm refah rejimi grupları için oluşturulan modellerde ve kullanılan değişkenlerde yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı Ullah ve Yagamata (PUY) (2008) LMadj testi ile incelenmiştir. Bu test LM testindeki sapmaları ve Pesaran CD testindeki korelasyon toplamının sıfır olma ihtimalini ortadan kaldırmakta ve T boyutunun N boyutundan büyük olduğu durumlarda kullanıldığı için hem panel bazında hem de değişken bazında yatay kesit bağımlılığını test etmek için kullanılmıştır.

Çizelge 4.3. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

LİBERAL			
Gösterge	Test	İstatistik	Olasılık
PANEL (Model)	LMadj PUY, 2008	39.342	0.000
IOL		3.927	0.000
GBOL		1.365	0.086
YBOL		2.931	0.002
MUHAFAZAKÂR			
Gösterge	Test	İstatistik	Olasılık
PANEL (Model)	LMadj PUY, 2008	12.031	0.000
IOM		8.053	0.000
GBOM		1.921	0.027
YBOM		3.999	0.000
SOSYAL DEMOKRAT			
Gösterge	Test	İstatistik	Olasılık
PANEL (Model)	LMadj PUY, 2008	13.483	0.000
IOS		5.355	0.000
GBOS		12.225	0.000
YBOS		8.130	0.000
GÜNEY AVRUPA			
Gösterge	Test	İstatistik	Olasılık
PANEL (Model)	LMadj PUY, 2008	37.480	0.000
IOG		8.052	0.000
GBOG		32.033	0.000
YBOG		1.714	0.043
H ₀ : Yatay Kesit Bağımlılığı yoktur.			
H ₁ : Yatay Kesit Bağımlılığı vardır.			

Yatay kesit bağımlılığı test sonuçları değerlendirildiğinde, liberal refah rejiminde panel bazında, IOL ve YBOL değişkenleri için hesaplanan olasılık değerlerinin kritik değer olarak kabul edilen 0.05'ten daha küçük olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda testin sıfır hipotezi

reddedilmiştir ve bu değişkenlerde YKB sorunun olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan GBOL değişkeni için ise hesaplanan olasılık değerinin kritik değerden büyük olduğu belirlenmiş ve sıfır hipotezi reddedilememiştir. Dolayısıyla GBOL değişkeninin YKB içermediği belirlenmiştir. Muhafazakâr refah rejiminde panelde ve değişkenlerin tümünde hesaplanan olasılık değerlerinin kritik değer altında olduğu hesaplanmıştır. Modelin ve tüm değişkenlerin YKB içerdikleri tespit edilmiştir. Sosyal demokrat refah rejiminde de hem model bazında hem de değişkenlerin tamamında YKB sorunun olduğu tespit edilmiştir. Güney Avrupa refah rejiminde ise önceki iki grupta da olduğu üzere hem panel bazında hem de değişkenler bazında YKB'nin varlığı tespit edilmiştir. YKB'nin tespit edildiği değişkenlerin durağanlık sınamaları için ikinci nesil panel birim kök testleri kullanılırken, YKB'nin olmadığı değişkenler de ise birinci nesil panel birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir. YKB'nin olmadığı değişkenlerin durağanlık sınamaları için birinci nesil birim kök testlerinden hangisinin kullanılacağı ise Pesaran ve Yamagata (2008) delta homojenlik testi ile incelenmiştir.

Çizelge 4.4. Homojenlik Test Sonuçları

LİBERAL				
Değişken	$\tilde{A}$	Olasılık Değeri	$\tilde{A}_{adj}$	Olasılık Değeri
IOL	-1.161	0.877	-1.226	0.890
GBOL	7.860	0.000	8.301	0.000
YBOL	6.227	0.000	6.576	0.000
MUHAFAZAKÂR				
Değişken	$\tilde{A}$	Olasılık Değeri	$\tilde{A}_{adj}$	Olasılık Değeri
IOM	1.140	0.127	1.204	0.114
GBOM	4.283	0.000	4.523	0.000
YBOM	4.869	0.000	5.143	0.000
SOSYAL DEMOKRAT				
Değişken	$\tilde{A}$	Olasılık Değeri	$\tilde{A}_{adj}$	Olasılık Değeri
IOS	5.042	0.000	5.325	0.000
GBOS	-0.584	0.721	-0.617	0.731
YBOS	1.302	0.096	1.375	0.085
GÜNEY AVRUPA				
Değişken	$\tilde{A}$	Olasılık Değeri	$\tilde{A}_{adj}$	Olasılık Değeri
IOG	-0.981	0.837	-1.036	0.850
GBOG	13.171	0.000	13.910	0.000
YBOG	-1.490	0.932	-1.574	0.942
H ₀ : Homojenlik vardır. H ₁ : Homojenlik yoktur.				

Tüm refah rejimi grupları için homojenlik test sonuçları değerlendirildiğinde, liberal grupta IOL değişkenine ait olasılık değerinin 0.05'ten büyük olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda testin sıfır hipotezi reddedilememiştir ve bu değişkenin homojen yapıda olduğu tespit

edilmiştir. Diğer değişkenler için ise olasılık değerlerinin kritik değerin altında olduğu belirlenmiş ve sıfır hipotezi reddedilmiştir. Bu bağlamda bağımlılık değişkenlerinin heterojen yapıda oldukları ortaya çıkarılmıştır. Muhafazakâr refah rejiminde IOM değişkeni haricinde diğer değişkenlerin heterojen oldukları belirlenirken, sosyal demokrat grubunda ise IOS haricinde diğer değişkenlerin homojen yapıda oldukları tespit edilmiştir. Güney Avrupa gurunda ise GBOG değişkeninin heterojen diğer değişkenlerin ise homojen oldukları belirlenmiştir. YKB ve homojenlik test sonuçları doğrultusunda YKB içeren değişkenlerin durağanlıkları için Smith vd. (2004) Bootstrap ikinci nesil panel birim kök testi kullanırken, YKB içermeyen ve heterojen yapıda olan değişkenler için ise Im, Pesaran ve Shin (2003) IPS birinci nesil panel birim kök testi kullanılmıştır.

Çizelge 4.5. Birim Kök (Durağanlık) Test Sonuçları

<i>Düzy</i>	Sabit		Sabit ve Trend	
IOL	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.
<i>t-bar</i>	-1.560	0.473	-2.321	0.336
YBOL				
<i>t-bar</i>	0.581	0.335	-0.956	0.258
<i>Birinci Fark</i>	Sabit		Sabit ve Trend	
IOL	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.
<i>t-bar</i>	-3.790	0.000	-3.738	0.001
YBOL				
<i>t-bar</i>	-0.831	0.858	-2.354	0.307
<i>İkinci Fark</i>	Sabit		Sabit ve Trend	
YBOL	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.
<i>t-bar</i>	-2.484	0.020	-3.227	0.008
Sabit				
	GBOL		Birinci Fark	
	İsta.	o-değer	İsta.	o-değer
IPS	-3.29690	0.0005	-	-
Sabit + Trend				
	GBOL		Birinci Fark	
	İsta.	o-değer	İsta.	o-değer
IPS	-1.24093	0.1073	-2.07597	0.0189
<i>Düzy</i>	Sabit		Sabit ve Trend	
IOM	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.
<i>t-bar</i>	-2.007	0.135	-2.242	0.394

Çizelge 4.5. (devamı) Birim Kök (Durağanlık) Test Sonuçları

YBOM				
<i>t-bar</i>	0.727	0.981	-1.797	0.479
GBOM				
<i>t-bar</i>	-2.723	0.019	-1.854	0.576
Birinci Fark	Sabit		Sabit ve Trend	
IOM	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.
<i>t-bar</i>	-3.224	0.001	-3.761	0.001
YBOM				
<i>t-bar</i>	-2.538	0.022	-2.569	0.199
GBOM				
<i>t-bar</i>	-	-	-0.901	0.960
İkinci Fark	Sabit		Sabit ve Trend	
YBOM	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.
<i>t-bar</i>	-	-	-3.015	0.017
GBOM				
<i>t-bar</i>	-	-	-3.311	0.004
NOT: Maksimum gecikme uzunluğu 5 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunlukları genelden özele (general-to-specific) yaklaşımı ile belirlenmiştir. Olasılık değerleri 1000 Bootstrap dağılımından elde edilmiştir. H ₀ : Birim kök vardır. H ₁ : Birim kök yoktur.				

Liberal ve muhafazakâr refah rejimleri için birim kök testi sonuçları incelendiğinde, liberal gurupta IOL, YBOL ve GBOL değişkenleri için düzey değerlerinde hesaplanan olasılık değerlerinin kritik değerin üzerinde olduğu tespit edilmiştir ve seride birim kök vardır şeklindeki sıfır hipotezi reddedilememiştir. Dolayısıyla bu değişkenlerin düzey değerlerinde birim köke sahip oldukları ve durağan olmadıkları tespit edilmiştir. IOL ve GBOL değişkenlerinin birinci dereceden farkları alındığında durağan hale geldikleri I(1) belirlenirken, YBOL değişkeninin ise ikinci dereceden farkı alındığında I(2) durağanlaştığı belirlenmiştir. Muhafazakâr refah rejiminde ise IOM I(1), YBOM ve GBOM değişkenlerinin ise ikinci dereceden farkları alınarak durağanlaştıkları yani I(2) oldukları tespit edilmiştir.

Çizelge 4.5. (devamı) Birim Kök (Durağanlık) Test Sonuçları

<i>Düzy</i>	Sabit		Sabit ve Trend	
IOS	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.
<i>t-bar</i>	-2.065	0.148	-2.295	0.389
GBOS				
<i>t-bar</i>	-2.588	0.020	-3.720	0.005
YBOS				
<i>t-bar</i>	-3.517	0.000	-4.289	0.002
Birinci Fark	Sabit		Sabit ve Trend	
IOS	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.
<i>t-bar</i>	-4.215	0.000	-4.147	0.000
<i>Düzy</i>	Sabit		Sabit ve Trend	
IOG	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.
<i>t-bar</i>	-2.243	0.063	-2.406	0.281
GBOG				
<i>t-bar</i>	-1.451	0.417	-2.583	0.157
YBOG				
<i>t-bar</i>	0.578	0.862	-1.991	0.117
Birinci Fark	Sabit		Sabit ve Trend	
IOG	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.
<i>t-bar</i>	-2.968	0.001	-2.973	0.032
GBOG				
<i>t-bar</i>	-2.312	0.038	-1.026	0.986
YBOG				
<i>t-bar</i>	-1.985	0.136	-2.277	0.369
İkinci Fark	Sabit		Sabit ve Trend	
GBOG	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.	İstatistik	Bootstrap Olasılık D.
<i>t-bar</i>	-	-	-4.881	0.000
YBOG				
<i>t-bar</i>	-3.735	0.000	-3.795	0.003
NOT: Maksimum gecikme uzunluğu 5 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunlukları genelden özele (general-to-specific) yaklaşımı ile belirlenmiştir. Olasılık değerleri 1000 bootstrap dağılımından elde edilmiştir. H ₀ : Birim kök vardır. H ₁ : Birim kök yoktur.				

Sosyal demokrat ve Güney Avrupa refah rejimleri için birim kök testi sonuçları incelendiğinde, sosyal demokrat grupta YBOS ve GBOS değişkenlerinin düzey değerlerinde hesaplanan olasılık değerlerinin kritik değerin altında olduğu tespit edilmiştir ve seride birim kök vardır şeklindeki sıfır hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla bu

değişkenlerin düzey değerlerinde birim köke sahip olmadıkları ve durağan oldukları tespit edilmiştir. IOS değişkeninin ise birinci dereceden farkı alındığında durağan hale geldiği yani $I(1)$ olduğu belirlenmiştir. Güney Avrupa refah rejiminde ise IOG değişkeninin $I(1)$ olduğu tespit edilirken, YBOG ve GBOG değişkenlerinin ise ikinci dereceden farkları alınarak durağanlaştıkları yani $I(2)$ oldukları tespit edilmiştir. Tüm refah rejimleri için durağanlık sonuçları değerlendirildiğinde, tüm modellerde değişkenlerin $I(0)$ - $I(2)$ düzeylerinde durağanlığa sahip oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Bağımlı değişkenin $I(1)$ ve bağımsız değişkenlerin farklı durağanlık düzeylerine sahip olduğu modellerin kısa ve uzun dönem ilişkilerin tahminlenmesinde ve daha geçerli sonuçlara ulaşabilmek amacıyla Panel ARDL yöntemi kullanılmaktadır. Panel ARDL tahminlemesi öncesinde tüm refah rejimi grupları için en uygun ARDL modelinin seçilmesi gerekmektedir.

4.8. Bulgular

Liberal, muhafazakâr, sosyal demokrat ve Güney Avrupa refah rejimlerinde istihdam oranı ile bağımlılık oranları arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için gerçekleştirilen Panel ARDL, Eşbütünleşme, hata düzeltme modeli, etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması analizlerinde ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir. Öncelikle farklı durağanlık düzeylerine sahip değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri belirleyebilmek için en uygun ARDL modelinin belirlenmesi gerekmektedir. ARDL model seçimi sonuçları Çizelge 12’de gösterilmektedir.

Çizelge 4.6. ARDL Model Seçimi Test Sonuçları

Liberal-Sabit ve Trend					
Model	LogL	AIC	BIC*	HQ	Spesifikasyon
3	-56.097151	1.305143	1.993801	1.584994	ARDL(2, 1, 1)
1	-80.491604	1.592468	2.173523	1.828593	ARDL(1, 1, 1)
4	-49.292304	1.352479	2.256342	1.719783	ARDL(2, 2, 2)
2	-73.947693	1.643670	2.439930	1.967247	ARDL(1, 2, 2)
Muhafazakâr-Sabit ve Trend					
Model	LogL	AIC	BIC*	HQ	Spesifikasyon
3	-40.883116	1.164502	1.710862	1.386031	ARDL(2, 1, 1)
1	-51.484902	1.286757	1.733779	1.468009	ARDL(1, 1, 1)
2	-43.142971	1.280425	1.926124	1.542233	ARDL(1, 2, 2)
4	-34.769731	1.199439	1.944476	1.501525	ARDL(2, 2, 2)
Sosyal Demokrat-Sabit ve Trend					
Model	LogL	AIC	BIC*	HQ	Spesifikasyon
1	-113.959897	2.443702	2.890724	2.624953	ARDL(1, 1, 1)
3	-105.086145	2.353447	2.899807	2.574976	ARDL(2, 1, 1)
4	-95.796935	2.329573	3.074609	2.631658	ARDL(2, 2, 2)
2	-112.273769	2.560625	3.206324	2.822433	ARDL(1, 2, 2)

Çizelge 4.6. (devamı) ARDL Model Seçimi Test Sonuçları

Güney Avrupa-Sabit ve Trend					
Model	LogL	AIC	BIC*	HQ	Spesifikasyon
4	-123.971027	2.384756	3.181016	2.708334	ARDL(2, 2, 2)
3	-138.760990	2.455718	3.036773	2.691843	ARDL(2, 1, 1)
2	-145.747820	2.633301	3.321959	2.913152	ARDL(1, 2, 2)
1	-166.063937	2.786132	3.259585	2.978530	ARDL(1, 1, 1)

Sabit ve trend etkisinin bir arada olduğu ARDL model seçimi sonuçları incelendiğinde, liberal refah rejimi için ARDL(2, 1, 1), muhafazakar refah rejimi için ARDL(2, 1, 1), sosyal demokrat refah rejimi için ARDL(1, 1, 1) ve Güney Avrupa refah rejimi için ise ARDL(2, 2, 2) modelinin geçerli ve en uygun model olduğu tespit edilmiştir. ARDL tahminlemesi yapılmadan önce modellerde uzun dönemli ilişkilerin varlığı Johansen-Juselius Eşbütünleşme testi ile araştırılmıştır. Trace ve Max-Eigen istatistiklerine göre eşbütünleşme testi yapılmadan önce VAR modeli için optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Çalışmada yıllık veriler kullanıldığı için maksimum gecikme uzunluğu 5 olarak belirlenmiştir ve en uygun gecikme uzunluğu Schwarz (SIC) bilgi kriteri doğrultusunda tespit edilmiştir.

Çizelge 4.7. Johansen-Juselius Eşbütünleşme Testi Sonuçları

LİBERAL				
Hipotezler	Özdeğer	Trace İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.358169	101.9186	29.79707	0.0000
En Fazla 1	0.286630	50.92407	15.49471	0.0000
En Fazla 2	0.099732	12.08220	3.841466	0.0005
Hipotezler	Özdeğer	Max-Eigen İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.358169	50.99452	21.13162	0.0000
En Fazla 1	0.286630	38.84186	14.26460	0.0000
En Fazla 2	0.099732	12.08220	3.841466	0.0005
MUHAFAZAKÂR				
Hipotezler	Özdeğer	Trace İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.330970	68.57403	29.79707	0.0000
En Fazla 1	0.165900	31.59685	15.49471	0.0001
En Fazla 2	0.149595	14.90787	3.841466	0.0001
Hipotezler	Özdeğer	Max-Eigen İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.330970	36.97717	21.13162	0.0002
En Fazla 1	0.165900	16.68898	14.26460	0.0203
En Fazla 2	0.149595	14.90787	3.841466	0.0001

Çizelge 4.7. (devamı) Johansen-Juselius Eşbütünleşme Testi Sonuçları

SOSYAL DEMOKRAT				
Hipotezler	Özdeğer	Trace İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.231850	43.57879	29.79707	0.0007
En Fazla 1	0.155915	18.25683	15.49471	0.0187
En Fazla 2	0.020461	1.984671	3.841466	0.1589
Hipotezler	Özdeğer	Max-Eigen İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.231850	25.32196	21.13162	0.0121
En Fazla 1	0.155915	16.27215	14.26460	0.0238
En Fazla 2	0.020461	1.984671	3.841466	0.1589
GÜNEY AVRUPA				
Hipotezler	Özdeğer	Trace İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.290880	79.71163	29.79707	0.0000
En Fazla 1	0.178597	38.46396	15.49471	0.0000
En Fazla 2	0.116436	14.85501	3.841466	0.0001
Hipotezler	Özdeğer	Max-Eigen İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.290880	41.24767	21.13162	0.0000
En Fazla 1	0.178597	23.60895	14.26460	0.0013
En Fazla 2	0.116436	14.85501	3.841466	0.0001

Liberal, muhafazakâr ve Güney Avrupa refah rejimleri için Johansen-Juselius Eşbütünleşme testi sonuçları incelendiğinde, Trace istatistiğine göre değişkenler arasında 2 adet eşbütünleşme vektörü bulunurken, Max-Eigen istatistiğine göre de değişkenler arasında 2 adet eşbütünleşme vektörü bulunmaktadır. Sosyal demokrat refah rejiminde ise Trace istatistiğine göre değişkenler arasında 1 adet eşbütünleşme vektörü bulunurken, Max-Eigen istatistiğine göre de değişkenler arasında 1 adet eşbütünleşme vektörü bulunmaktadır. Buna göre istihdam oranı ile bağımlılık oranları arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkilerinin varlığı ortaya çıkarılmıştır. Diğer bir deyişle istihdam oranı ile bağımlılık değişkenlerinin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini söylemek mümkündür. ARDL modeli doğrultusunda kısa ve uzun dönemli ilişkilerin incelenmesi öncesinde Johansen-Juselius Eşbütünleşme testi gerçekleştirilmiş ve analiz sonucunda tüm refah rejimi grupları için istihdam oranı ile bağımlılık oranları arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığı tespit edilmiştir. Bu bulgu ARDL modelini destekler nitelikte olabilmesi için gerçekleştirilmiştir. ARDL tahmin sonuçları kısa ve uzun dönemli ilişki sonuçlarını vermekle birlikte hata düzeltme modeli sonuçlarını da içermektedir. İstihdam oranı ile bağımlılık oranları arasındaki kısa vadeli ilişki EKK yöntemi ile tahminlenen modelin residualinin bir gecikmeli değeri ile gerçekleştirilen hata düzeltme modeli ile araştırılmıştır. Hata düzeltme modelinde uzun dönemde eşbütünleşik olan serilerde ortaya çıkacak bir sapmanın giderilip

giderilemediği belirlenmektedir. Bu modelde, EKK model tahmini sonrasında elde edilen residualin gecikmeli değeri (COINTE₀₁) ve serilerin durağanlıkları ortaya konulmaktadır. EC modelinde dengeden uzaklaşan serilerin ortalama değere yaklaşıp yaklaşmadıkları incelenmektedir. EC modelinde residual gecikme katsayısının anlamlı ve negatif (-1 ile 0 arasında) olması, hata düzeltme mekanizmasının işlediğini göstermektedir. EC mekanizmasının işlemesi, tahmin edilen eşbütünleşme denkleminin ve uzun dönem denge ilişkisinin varlığını teyit etmekte ve değişkenler arasında güvenilir bir ilişki olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, bu parametre kısa dönem dengeden uzun dönem dengeye ne kadar sürede geçileceğini göstermektedir.

Çizelge 4.8. ARDL Tahmin Sonuçları

LİBERAL				
Bağımlı Değişken: D(IOL)				
Yöntem: ARDL				
Örnek: 1993 2019				
Maksimum Gecikme Uzunluğu: 2 (Otomatik Seçim)				
Model Seçim Yöntemi: Schwarz Bilgi Kriteri (SIC)				
Dinamik Bağımsız Değişkenler (2 Gecikme Uzunluğu, Otomatik): GBOL-YBOL				
Sabit Bağımsız Değişken: C				
Sınanan Model Sayısı: 4				
Seçilen Model: ARDL(2, 1, 1)				
ARDL Modeli Uzun Dönem Katsayıları				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
GBOL	-0.654362	0.079756	-8.204542	0.0000
YBOL	0.825443	0.059788	13.80606	0.0000
ARDL Modeli Kısa Dönem Katsayıları				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
COINTEQ01	-0.537485	0.081194	-6.619730	0.0000
D(IOL(-1))	0.377728	0.108357	3.485971	0.0007
D(GBOL)	-0.644602	0.608015	-1.060174	0.2912
D(YBOL)	-4.121393	1.261655	-3.266657	0.0014
C	34.16963	4.244084	8.051118	0.0000
MUHAFAZAKÂR				
Bağımlı Değişken: D(IOM)				
Dinamik Bağımsız Değişkenler (2 Gecikme Uzunluğu, Otomatik): GBOM-YBOM				
Seçilen Model: ARDL(2, 1, 1)				
ARDL Modeli Uzun Dönem Katsayıları				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
GBOM	0.041890	0.156127	0.268305	0.7891
YBOM	0.419118	0.072195	5.805347	0.0000
ARDL Modeli Kısa Dönem Katsayıları				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
COINTEQ01	-0.475390	0.134795	-3.526762	0.0007
D(IOM(-1))	0.277809	0.077955	3.563729	0.0006
D(GBOM)	0.496373	1.249622	0.397219	0.6921
D(YBOM)	-1.048435	0.609974	-1.718819	0.0889
C	20.46177	6.152823	3.325590	0.0013

Liberal refah rejimi için ARDL tahmin sonuçları incelendiğinde, genç bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında uzun dönemde anlamlı ve negatif ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Buna göre genç bağımlılık oranında meydana gelen bir birimlik artış istihdam oranında uzun dönemde 0.65 birimlik azalışa sebep olmaktadır. Diğer taraftan yaşlı bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında ise uzun dönemde anlamlı ve pozitif ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir birimlik artış istihdam oranında 0.82 birimlik artışa yol açmaktadır. İstihdam oranı ile bağımlılık oranları arasındaki kısa dönemli analiz sonuçları incelendiğinde ise yaşlı bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında kısa vadede anlamlı ve negatif bir ilişki belirlenirken, genç bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında ise anlamlı herhangi bir etki söz konusu değildir. Buna göre yaşlı bağımlılık oranı kısa vadede istihdam oranında azaltıcı etki yaratırken uzun vadede bu ilişki pozitif dönmektedir. Aynı zamanda genç bağımlılık oranının istihdam oranı üzerinde kısa vadede herhangi bir etkisinin olmadığı ancak uzun vadede ise istihdam oranını negatif yönde etkilediği belirlenmiştir. Hata düzeltme modeli sonucuna göre ise COINTE₀₁ katsayısının -1 ile 0 arasında “-0.53” değerini aldığı ve olasılık değerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, dengeden uzaklaşan serilerin ortalama değere yaklaştıkları, tahmin edilen eşbütünleşme denkleminin ve uzun dönem denge ilişkisinin varlığını teyit edilmiş ve değişkenler arasında güvenilir bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan $1/0,537485=1,86$ dönemde (yılda) kısa dönem dengesizliklerin ortadan kalkacağı ve uzun dönemde dengeye geleceği de tespit edilmiştir.

Muhafazakâr refah rejimi için ARDL tahmin sonuçlarına bakılacak olunursa genç bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında uzun dönemde anlamlı herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Yaşlı bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında ise uzun dönemde anlamlı ve pozitif ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir birimlik artış istihdam oranında 0.41 birimlik artışa yol açmaktadır. İstihdam oranı ile bağımlılık oranları arasındaki kısa dönemli analiz sonuçları incelendiğinde ise yaşlı bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında 0.10 anlamlılık düzeyinde kısa vadede anlamlı ve negatif bir ilişki belirlenirken, genç bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında ise anlamlı herhangi bir ilişkinin varlığı tespit edilememiştir. Buna göre yaşlı bağımlılık oranı liberal refah rejiminde olduğu gibi kısa vadede istihdam oranında azaltıcı etki yaratırken uzun vadede bu ilişki pozitif dönmektedir. Aynı zamanda genç bağımlılık oranının istihdam oranı üzerinde kısa ve uzun vadede herhangi bir etkisinin olmadığı da belirlenmiştir. Hata düzeltme modeli sonucuna göre ise COINTE₀₁ katsayısının -1 ile 0 arasında “-0.47”

değerini aldığı ve olasılık değerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, dengeden uzaklaşan serilerin ortalama değere yaklaştıkları, tahmin edilen eşbütünleşme denkleminin ve uzun dönem denge ilişkisinin varlığını teyit edilmiş ve değişkenler arasında güvenilir bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan $1/0,475390=2,10$ dönemde (yılda) kısa dönem dengesizliklerin ortadan kalkacağı ve uzun dönemde dengeye geleceği de tespit edilmiştir.

Çizelge 4.8. (devamı) ARDL Tahmin Sonuçları

SOSYAL DEMOKRAT				
Bağımlı Değişken: D(İOS)				
Dinamik Bağımsız Değişkenler (2 Gecikme Uzunluğu, Otomatik): GBOS-YBOS				
Seçilen Model: ARDL(1, 1, 1)				
ARDL Modeli Uzun Dönem Katsayıları				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
GBOS	0.296708	0.567964	0.522406	0.6026
YBOS	0.461064	0.229054	2.012905	0.0469
ARDL Modeli Kısa Dönem Katsayıları				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
COINTEQ01	-0.221790	0.086184	-2.573450	0.0116
D(GBOS)	-0.367324	1.310654	-0.280260	0.7799
D(YBOS)	-0.306281	0.682542	-0.448735	0.6546
C	8.874446	3.009126	2.949178	0.0040
GÜNEY AVRUPA				
Bağımlı Değişken: D(İOG)				
Dinamik Bağımsız Değişkenler (2 Gecikme Uzunluğu, Otomatik): GBOG-YBOG				
Seçilen Model: ARDL(2, 2, 2)				
ARDL Modeli Uzun Dönem Katsayıları				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
GBOG	-0.429484	0.476846	-0.900676	0.3698
YBOG	0.388650	0.123391	3.149741	0.0021
ARDL Modeli Kısa Dönem Katsayıları				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
COINTEQ01	-0.251350	0.069050	-3.640126	0.0004
D(İOG(-1))	0.412528	0.166078	2.483937	0.0145
D(GBOG)	2.736719	1.583651	1.728107	0.0868
D(GBOG(-1))	-2.404315	1.369652	-1.755420	0.0820
D(YBOG)	3.607482	6.137577	0.587770	0.5579
D(YBOG(-1))	-5.742359	5.887276	-0.975385	0.3315
C	13.11725	4.367642	3.003280	0.0033

Sosyal demokrat refah rejimi için ARDL tahmin sonuçları değerlendirildiğinde genç bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında uzun dönemde anlamlı herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Yaşlı bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında ise uzun dönemde anlamlı ve pozitif ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir birimlik artış istihdam oranında 0.46 birimlik artışa yol açmaktadır. İstihdam oranı ile bağımlılık oranları arasındaki kısa dönemli analiz sonuçları incelendiğinde ise genç ve yaşlı bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

Buna göre yaşlı bağımlılık oranı kısa vadede istihdam oranını etkilemezken, uzun vadede ise pozitif yönde etkilemektedir. Hata düzeltme modeli sonucuna göre ise COINTE₀₁ katsayısının -1 ile 0 arasında “-0.22” değerini aldığı ve olasılık değerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, dengeden uzaklaşan serilerin ortalama değere yaklaştıkları, tahmin edilen eşbütünleşme denkleminin ve uzun dönem denge ilişkisinin varlığını teyit edilmiş ve değişkenler arasında güvenilir bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan $1/0,221790=4,51$ dönemde (yılda) kısa dönem dengesizliklerin ortadan kalkacağı ve uzun dönemde dengeye geleceği de tespit edilmiştir.

Güney Avrupa refah rejimi için ARDL tahmin sonuçları incelendiğinde, genç bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında uzun dönemde anlamlı herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Yaşlı bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında ise uzun dönemde anlamlı ve pozitif ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir birimlik artış istihdam oranında 0.38 birimlik artışa yol açmaktadır. İstihdam oranı ile bağımlılık oranları arasındaki kısa dönemli analiz sonuçları değerlendirildiğinde ise genç bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında 0.10 anlamlılık düzeyinde pozitif bir ilişki tespit edilirken, yaşlı bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Buna göre yaşlı bağımlılık oranı kısa vadede istihdam oranını etkilemezken, uzun vadede ise pozitif yönde etkilemektedir. Genç bağımlılık oranı ise uzun vadede istihdam oranını etkilemezken, kısa vadede pozitif bir etki yaratmaktadır. Hata düzeltme modeli sonucuna göre ise COINTE₀₁ katsayısının -1 ile 0 arasında “-0.25” değerini aldığı ve olasılık değerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, dengeden uzaklaşan serilerin ortalama değere yaklaştıkları, tahmin edilen eşbütünleşme denkleminin ve uzun dönem denge ilişkisinin varlığını teyit edilmiş ve değişkenler arasında güvenilir bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan $1/0,251350=3,98$ dönemde (yılda) kısa dönem dengesizliklerin ortadan kalkacağı ve uzun dönemde dengeye geleceği de tespit edilmiştir.

ARDL uzun ve kısa dönemli tahmin sonuçları genel olarak incelendiğinde, tüm refah gruplarında yaşlı bağımlılık oranının istihdam oranını uzun vadede pozitif etkilediği belirlenmiştir¹². Liberal refah rejiminde yaşlı bağımlılık oranlarının istihdam üzerindeki etkisinin diğer refah rejimlerinin yaklaşık 2 katı düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir¹³.

¹² Bu durum tüm rejimler için 1991-2019 döneminde aktif nüfustaki artış oranının yaşlı nüfustaki artış oranından daha düşük kalmasına bağlanabilmektedir (<https://stats.oecd.org/#>).

¹³ Bu durumun liberal refah rejiminin bireyseldi ve piyasacı bakış açısının yanında metadışlaştırma düzeyinin refah rejimleri içerisinde en düşük düzeyde yer almasından kaynaklandığı söylenebilmektedir. Liberal refah

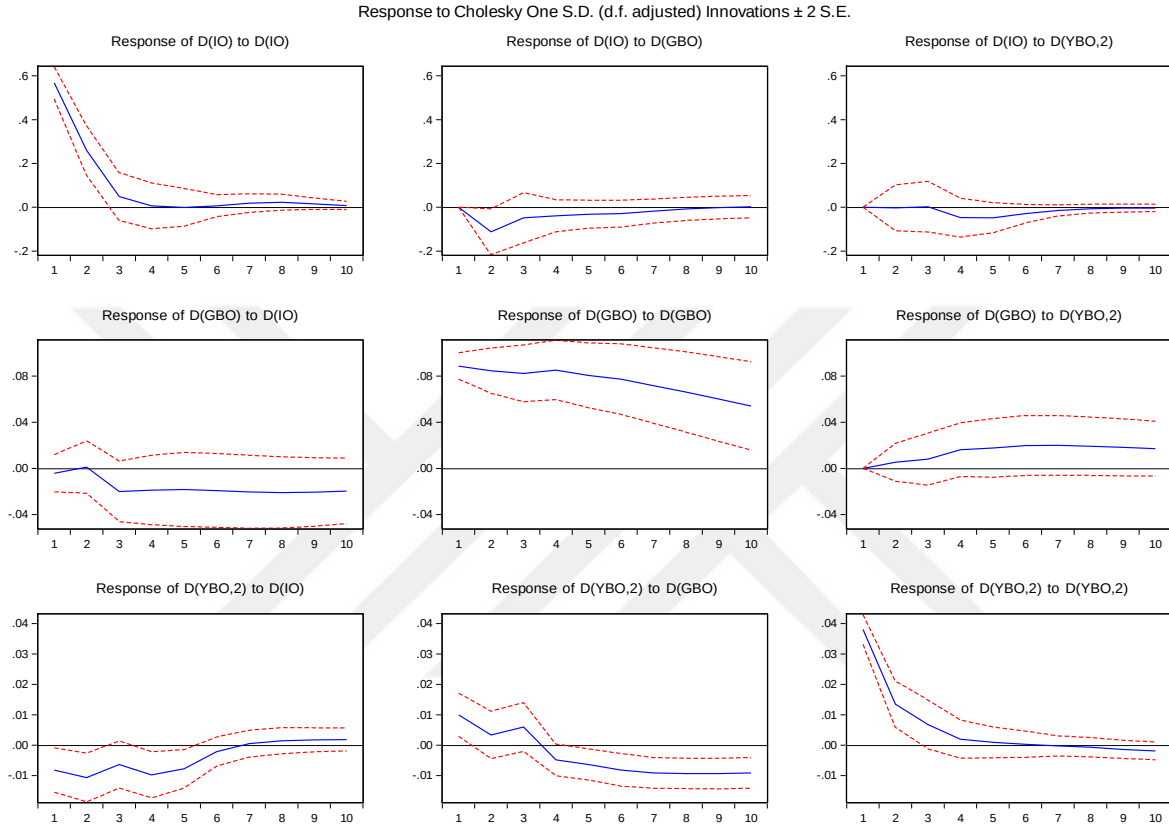
Genç bağımlılık oranının ise liberal refah rejiminde gerçekleşen negatif etki haricinde istihdam oranı üzerinde herhangi bir uzun dönemli etkisinin olmadığı da tespit edilmiştir¹⁴. Kısa vadede ise yaşlı bağımlılık oranının istihdam oranını negatif yönde etkilediği de söylenebilir. Aynı zamanda tüm refah rejimleri için oluşturulan modellerde hata düzeltme mekanizmasının çalıştığı, uzun dönem denge ilişkisinin varlığının teyit edildiği ve değişkenler arasında güvenilir bir ilişki olduğu da ortaya çıkarılmıştır. İstihdam oranlarında kısa dönemde meydana gelebilecek dengesizliklerin liberal refah rejiminde 1,86, muhafazakâr refah rejiminde 2,10 yılda, sosyal demokrat refah rejiminde 4,51 yılda ve Güney Avrupa refah rejiminde ise 3,98 yılda ortadan kalkacağı ve uzun dönemde dengeye geldiği belirlenmiştir. Bu bağlamda sosyal demokrat refah rejiminde istihdamda meydana gelebilecek kısa dönemli dengesizlikler daha uzun sürede ortadan kalkarken, liberal refah rejiminde ise en kısa sürede ortadan kalkarak dengeye gelmektedir.

VAR modelleri, panel veri analizlerinde yapısal modele herhangi bir kısıtlama getirmeden dinamik ilişkileri inceleme imkânı verdiği için tercih edilmektedir. VAR modelleri, içsel-dışsal ayırımına gerek kalmaksızın modeldeki bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerini kullanarak eşanlı denklem sistemlerinden ayırmakta ve güçlü tahminlerin gerçekleştirilebilmesini mümkün kılmaktadır. VAR modelinde bir değişkenin hata teriminde ortaya çıkabilecek bir rassal bir şokun sistemdeki diğer değişkenler üzerindeki etkisi ise etki-tepki analizi ile araştırılabilmektedir. Koop vd. (1996) ve Pesaran ve Shin (1998) tarafından geliştirilen Etki-tepki analizi ile değişkenlerin birinde meydana gelecek bir standart sapmalı stokastik şoka karşı diğer değişkenlerin vereceği teki ölçülmektedir. Etki-tepki fonksiyonları

rejiminde piyasa bağımlılığı yüksek düzeyde gerçekleştiği için temelde istihdam anlamında bir sorunla karşılaşmamakta, asıl sorun alanı istihdamın gerçekleştirildiği işler ve artan eşitsizlik ve yoksulluktan kaynaklanmaktadır. Bu noktada liberal refah rejiminde yaşlı yoksulluğunun da diğer rejim türlerine nazaran yüksek olduğu söylenebilecektir. Yıllar içerisinde yaşlı nüfusun aktif nüfusa oranında yani yaşlı bağımlılık oranlarında yaşanan artış temel olarak demografik yapıdan kaynaklanmasının yanında liberal rejimde piyasa bağımlılığını azaltıcı bir etki gösterememekte ve refahın piyasadan karşılanması temel ilkesinden hareketle istihdam oranlarının yüksek düzeyde artması beklenebilmektedir (<https://stats.oecd.org/#>).

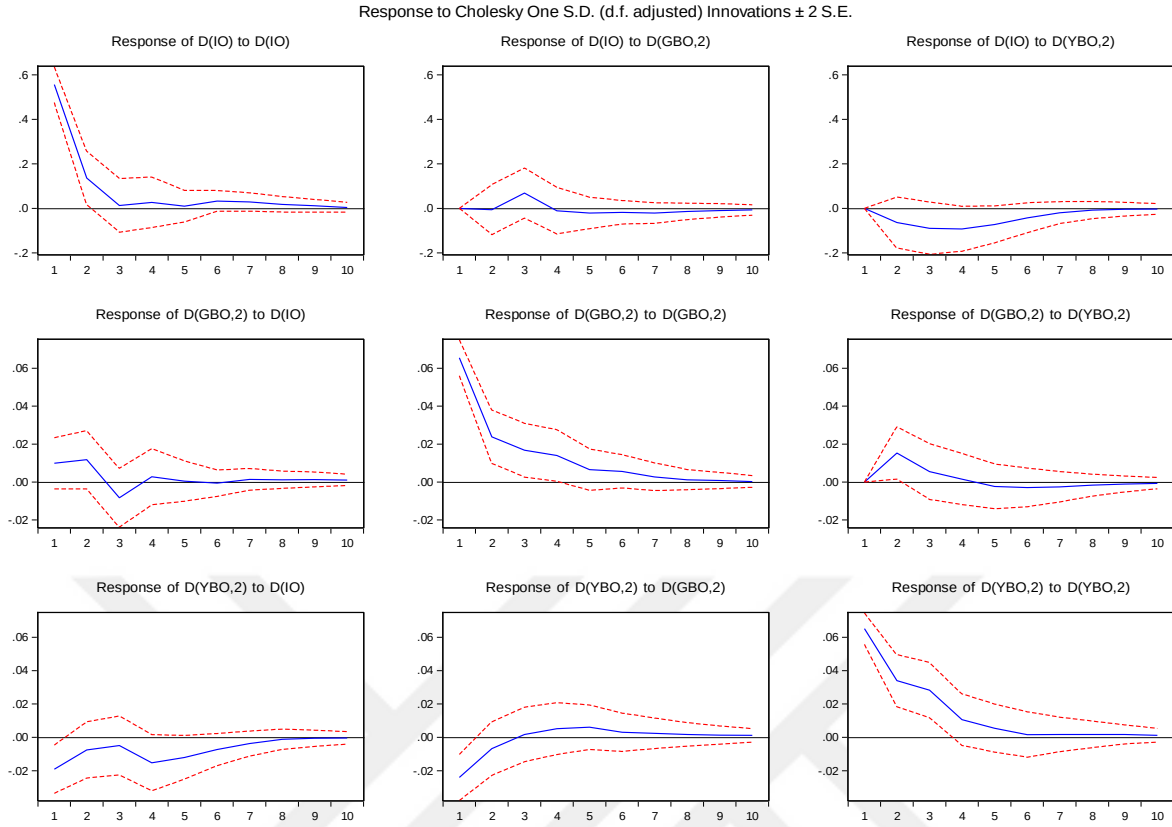
¹⁴Bu konuda ise, yine piyasacı yaklaşımın ve liberal refah rejiminde gerçekleşen aile yardımlarının OECD verilerinden hareketle diğer sosyal yardımlara göre görece daha cömert olduğu görülmekte ve bu durumun gençler üzerindeki istihdam baskısını azaltması sebebiyle gençlerin istihdama katılımını sınırlayıcı bir etki yaratmasından kaynaklandığını söyleyebilmek mümkündür. Öte yandan 1991-2019 döneminde genç bağımlılığında yaşanan artışla beraber hem kadın istihdamının toplam istihdam içerisindeki payının hem de kadınların istihdama katılım oranının diğer rejimlere kıyasla azalma eğilimine girdiği de görülmektedir. Bununla beraber kadınların haftalık çalışma süreleri liberal ülkelerde diğer refah devleti modeline sahip ülkelere kıyasla 40 saat ve üzeri çalışanların oranı azalırken aynı zamanda haftalık çalışma süresi 40 saatten daha az çalışan kadınların oranı artmaktadır. Diğer rejime sahip ülkelere ise liberal refah rejimi ülkelerine kıyasla 40 saatten az çalışan kadınların oranında fazla bir artış görülmemektedir. Bunun yanı sıra liberal refah rejiminde sınırlı kalan sosyal koruma düzeyinin yaşlı bağımlılığının istihdam üzerinde diğer rejimlere nazaran daha yüksek etkisinin olması ve genç bağımlılığının yalnızca liberal rejimde bir etkisinin olmasında payı olduğu da söylenebilmektedir (<https://stats.oecd.org/#>).

ile değişkenlerin bir politika aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağı da tespit edilebilmektedir. Çalışmada tüm refah rejimlerinde istihdam oranı ile bağımlılık oranları arasında uzun dönemli Eşbütünleşme ilişkisi tespit edildiği için VEC modeli üzerinden etki-tepki ve varyans ayrıştırması analizleri gerçekleştirilmiştir.

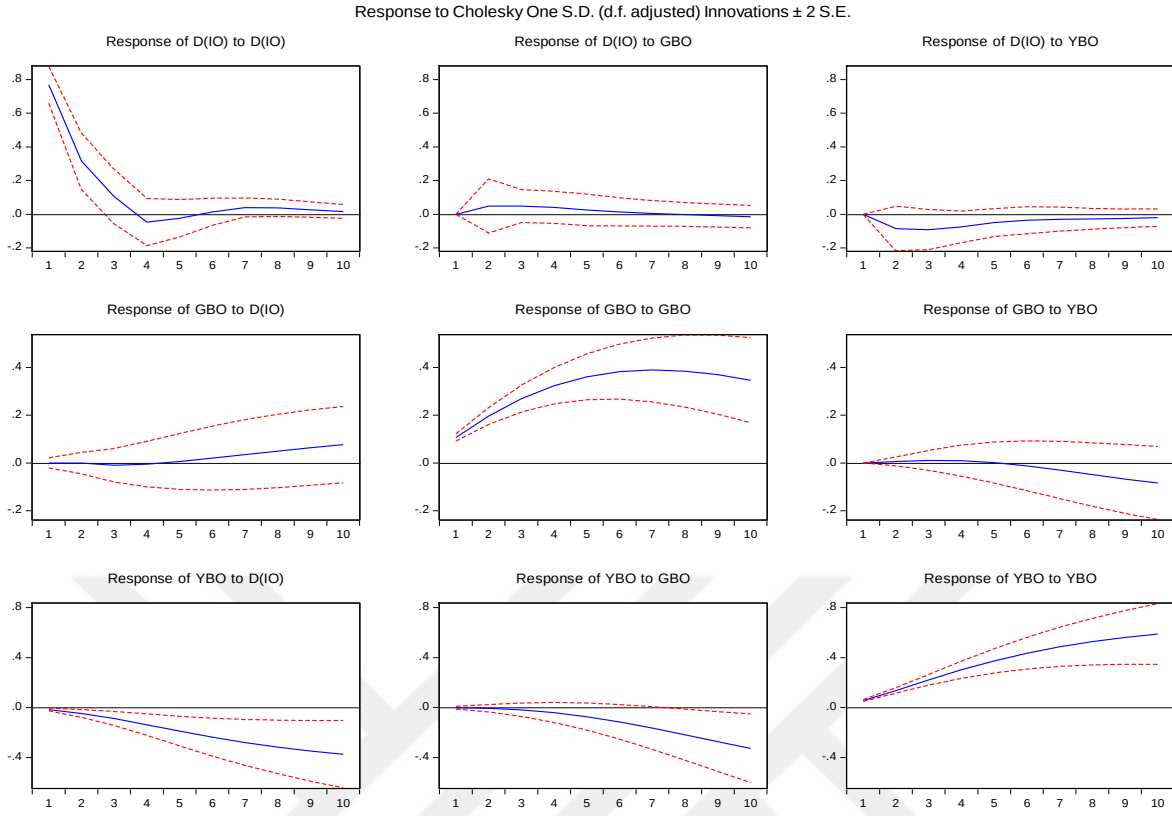
Şekil 4.2. Liberal Refah Rejimi Etki-Tepki Analiz Sonuçları

Etki-tepki analizinde, sisteme bir şok verildiğinde şokun etkisinin giderek azalıp ortadan kalkması sonucunda sistemin yeniden dengeye gelebilmesi için etki-tepki fonksiyonlarının sıfıra yakınsaması gerekmektedir. Liberal refah rejiminde Şekil 2'deki ikinci grafikte genç bağımlılık oranında meydana gelen bir şokun istihdam oranında ikinci yılda yaklaşık 0.10'luk bir düşüşe yol açtığı ve bu etkinin sekizinci yılda ortadan kalkarak sıfıra yakınsadığı söylenebilmektedir. Diğer taraftan üçüncü grafikte görüleceği üzere yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir şokun istihdam oranında dördüncü yılda yaklaşık 0.09'luk bir düşüşe yol açtığı ve bu etkinin yine sekizinci yılda ortadan kalkarak sıfıra yakınsadığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda bağımlılık oranlarında meydana gelen şokların istihdam oranında düşüşe yol açtığı ve bu etkinin sekiz yıl gibi uzun bir sürede ortadan kalktığı ifade edilebilir.

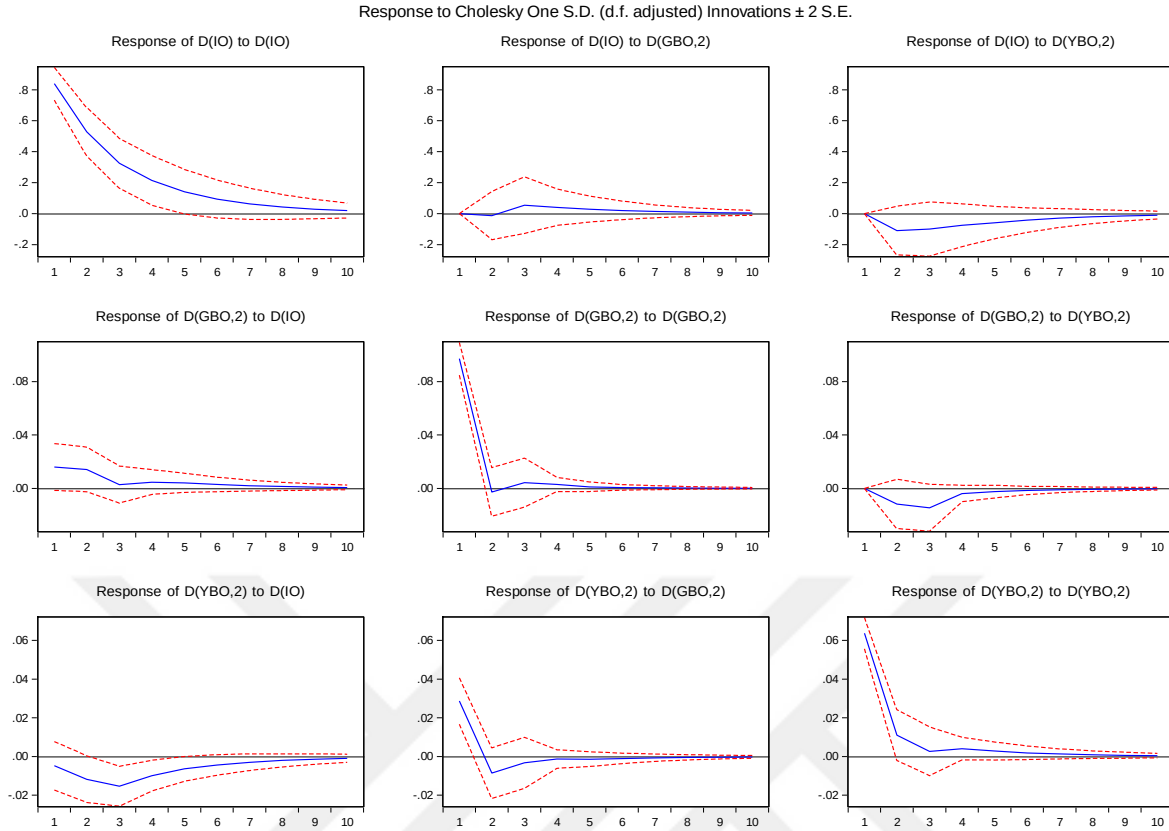
Şekil 4.3. Muhafazakâr Refah Rejimi Etki-Tepki Analiz Sonuçları

Muhafazakâr refah rejiminde Şekil 3'teki ikinci grafikte genç bağımlılık oranında meydana gelen bir şokun istihdam oranında üçüncü yılda yaklaşık 0.10'luk bir artışa yol açtığı ve bu etkinin dördüncü yılda azalarak ortadan kalktığı ve sıfıra yakınsadığı söylenebilmektedir. Diğer taraftan üçüncü grafikte görüleceği üzere yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir şokun istihdam oranında yine üçüncü yılda yaklaşık 0.09'luk bir düşüşe yol açtığı ve bu etkinin liberal refah rejiminde olduğu gibi yine sekizinci yılda ortadan kalkarak sıfıra yakınsadığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda genç bağımlılık oranında meydana gelen bir şok etkisi istihdam oranında artışa yol açarken, yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen şok ise istihdam oranında düşüşe sebep olmaktadır. Ayrıca genç bağımlılık oranındaki şok etkisinin yaşlı bağımlılık oranındaki şoklara göre daha kısa süreli olduğu da söylenebilir.

Şekil 4.4. Sosyal Demokrat Refah Rejimi Etki-Tepki Analiz Sonuçları

Sosyal demokrat refah rejiminde Şekil 4'teki ikinci grafikte genç bağımlılık oranında meydana gelen bir şokun istihdam oranında ikinci yılda yaklaşık 0.01'lik bir artışa yol açtığı ve bu etkinin altıncı yılda azalarak ortadan kalktığı ve sıfıra yakınsadığı söylenebilmektedir. Diğer taraftan üçüncü grafikte görüleceği üzere yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir şokun istihdam oranında ikinci yılda yaklaşık 0.09'luk bir düşüşe yol açtığı ve bu etkinin onuncu yılda ortadan kalkarak sıfıra yakınsadığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda genç bağımlılık oranında meydana gelen bir şok etkisi istihdam oranında artışa yol açarken, yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen şok ise istihdam oranında düşüşe sebep olmaktadır. Yaşlı bağımlılık oranındaki şoklar istihdam oranını genç bağımlılık oranındaki şoklara göre daha az etkilediğini söylemek mümkündür. Ayrıca genç bağımlılık oranındaki şok etkisinin yaşlı bağımlılık oranındaki şoklara göre daha kısa süreli olduğu da söylenebilir.

Şekil 4.5. Güney Avrupa Refah Rejimi Etki-Tepki Analiz Sonuçları

Güney Avrupa refah rejiminde Şekil 5'teki ikinci grafikte genç bağımlılık oranında meydana gelen bir şokun istihdam oranında üçüncü yılda yaklaşık 0.01'lik bir artışa yol açtığı ve bu etkinin altıncı yılda azalarak ortadan kalktığı ve sıfıra yakınsadığı söylenebilmektedir. Diğer taraftan üçüncü grafikte görüleceği üzere yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir şokun istihdam oranında ikinci yılda yaklaşık 0.10'luk bir düşüşe yol açtığı ve bu etkinin onuncu yılda ortadan kalkarak sıfıra yakınsadığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda genç bağımlılık oranında meydana gelen bir şok etkisi istihdam oranında artışa yol açarken, yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen şok ise istihdam oranında düşüşe sebep olmaktadır. Yaşlı bağımlılık oranındaki şokların istihdam oranını genç bağımlılık oranındaki şoklara göre daha az etkilediğini söylemek mümkündür. Ayrıca genç bağımlılık oranındaki şok etkisinin yaşlı bağımlılık oranındaki şoklara göre daha kısa süreli olduğu da söylenebilir.

Etki-tepki analiz sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; tüm refah rejimlerinde yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir şokun istihdam oranında ilk yıllarda bir düşüşe yol

açtığı ve bu etkinin ortalama 8 ila 10 yıl içerisinde sıfıra yakınsayarak ortadan kalktığı ve devam eden yıllarda artışa yol açtığı söylenebilmektedir¹⁵.

Varyans ayrıştırması, modeldeki değişkenlerin birinde meydana gelen değişimlerin ne kadarının kendi gecikmeli değerleri ile ne kadarının ise diğer değişkenler ile açıklandığını yüzdesel değerler itibarıyla ortaya çıkarabilmektedir. İstihdam oranındaki değişimlerin yüzde kaçının kendisi ve bağımlılık oranlarından kaynaklandığını belirleyebilmek için varyans ayrıştırması analizi gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 4.9. Varyans Ayrıştırması Analiz Sonuçları

<i>D(IOL) 'nun Varyans Ayrıştırması</i>				
<i>Periyot</i>	<i>S.E.</i>	<i>D(IOL)</i>	<i>D(GBOL)</i>	<i>D(YBOL,2)</i>
1	0.567993	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.634445	96.86579	3.131661	0.002546
3	0.638145	96.32532	3.670728	0.003954
4	0.641142	95.43570	4.005839	0.558457
5	0.643779	94.65543	4.221876	1.122694
6	0.645156	94.26208	4.414547	1.323377
7	0.645834	94.14491	4.482324	1.372765
8	0.646308	94.12740	4.490606	1.381995
9	0.646513	94.12599	4.488581	1.385434
10	0.646571	94.12278	4.489084	1.388136
<i>D(IOM) 'nun Varyans Ayrıştırması</i>				
<i>Periyot</i>	<i>S.E.</i>	<i>D(IO)</i>	<i>D(GBOL,2)</i>	<i>D(YBO,2)</i>
1	0.555785	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.575834	98.77178	0.008545	1.219678
3	0.586893	95.13263	1.382748	3.484623
4	0.594782	92.83632	1.377880	5.785804
5	0.599553	91.39160	1.474992	7.133407
6	0.602243	90.88484	1.548292	7.566868
7	0.603612	90.70244	1.663252	7.634304
8	0.604079	90.65104	1.709819	7.639139
9	0.604279	90.62854	1.733931	7.637528
10	0.604343	90.61516	1.746444	7.638392

¹⁵ Bu durum OECD verileri incelendiğinde; 90'lı yılların başında giderek azalma eğiliminde olan emeklilik yaşının 1998 yılından itibaren yükselme eğilimi göstermesiyle açıklanabilmektedir. Diğer yandan demografik yapıya bakıldığında 1991-1999 yıllarında aktif nüfus ve yaşlı nüfusun artış oranı görece yakın olmakla birlikte 1999-2019 döneminde tüm rejimlerde aktif nüfustaki artış oranının yaşlı nüfustaki artış oranından düşük kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla pasif nüfusun büyük kısmını oluşturan yaşlı nüfusun sayısında yaşanan artış aktif nüfus sayısındaki artıştan yüksek seyretmekte ve temelde yaşlı bağımlılık oranının artışına bağlı olarak aktüeryal denge bozulmaktadır.

Liberal refah rejimi için varyans ayrıştırması analiz sonuçlarına göre, birinci dönemde istihdam oranındaki değişimlerin tamamının kendisinden ve bağımlılık oranları dışındaki değişkenlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. İkinci yılda ise değişim oranının yaklaşık %3'ünün genç bağımlılık oranından, %0,2'sinin ise yaşlı bağımlılık oranlarından kaynaklandığı söylenebilmektedir. Beşinci yıl itibariyle istihdam oranında meydana gelen değişimlerin yaklaşık %4'lük kısmının genç bağımlılık oranından, %1'lik kısmının ise yaşlı bağımlılık oranından meydana geldiği söylenebilmektedir. Varyans ayrıştırması test sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, istihdam oranında meydana gelen değişimlerin yüksek düzeyde değişkenin kendisinden kaynaklandığını diğer bir deyişle istihdam oranının en fazla kendi şoklarından etkilendiğini ifade etmek mümkündür.

Muhafazakâr refah rejimi için varyans ayrıştırması analiz sonuçlarına göre, birinci dönemde istihdam oranındaki değişimlerin tamamının kendisinden ve bağımlılık oranları dışındaki değişkenlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. İkinci yılda ise değişim oranının yaklaşık %0,8'inin genç bağımlılık oranından, %1,2'sinin ise yaşlı bağımlılık oranlarından kaynaklandığı söylenebilmektedir. Beşinci yıl itibariyle istihdam oranında meydana gelen değişimlerin yaklaşık %2'lik kısmının genç bağımlılık oranından, %8'lik kısmının ise yaşlı bağımlılık oranından meydana geldiği söylenebilmektedir. Varyans ayrıştırması test sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, istihdam oranında meydana gelen değişimlerin yüksek düzeyde değişkenin kendisinden kaynaklandığını diğer bir deyişle istihdam oranının en fazla kendi şoklarından etkilendiğini ifade etmek mümkündür.

Çizelge 4.9. (devamı) Varyans Ayrıştırması Analiz Sonuçları

<i>D(IOS) 'nun Varyans Ayrıştırması</i>				
<i>Periyot</i>	<i>S.E.</i>	<i>D(IOS)</i>	<i>GBOS</i>	<i>YBOS</i>
1	0.768966	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.836937	98.63429	0.003338	1.031817
3	0.849817	97.19213	0.006496	2.158230
4	0.855396	96.22348	0.008669	2.909605
5	0.857562	95.81895	0.009479	3.233076
6	0.858529	95.62999	0.009709	3.399040
7	0.859989	95.52076	0.009708	3.508414
8	0.861278	95.42963	0.009685	3.601864
9	0.862096	95.34515	0.009765	3.678269
10	0.862621	95.26548	1.004607	3.729913

Çizelge 4.9. (devamı) Varyans Ayırıştırması Analiz Sonuçları

<i>D(İOG) 'nın Varyans Ayırıştırması</i>				
<i>Periyot</i>	<i>S.E.</i>	<i>D(İO)</i>	<i>D(GBO)</i>	<i>D(YBO,2)</i>
1	0.839284	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.998111	98.79202	0.001586	1.192109
3	1.055819	97.76303	0.002835	1.953420
4	1.080764	97.24446	0.004154	2.340088
5	1.091862	96.94241	0.004785	2.579014
6	1.096891	96.79288	0.005103	2.696780
7	1.099209	96.72224	0.005253	2.752364
8	1.100284	96.68913	0.005323	2.778499
9	1.100782	96.67369	0.005356	2.790698
10	1.101014	96.66650	0.005371	2.796371

Sosyal demokrat refah rejimi için varyans ayırıştırması analiz sonuçlarına göre, birinci dönemde istihdam oranındaki değişimlerin tamamının kendisinden ve bağımlılık oranları dışındaki değişkenlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. İkinci yılda ise değişim oranının yaklaşık %0,3'ünün genç bağımlılık oranından, %1,03'ünün ise yaşlı bağımlılık oranlarından kaynaklandığı söylenebilmektedir. Beşinci yıl itibariyle istihdam oranında meydana gelen değişimlerin yaklaşık %3'lük kısmının yaşlı bağımlılık oranından, %0,9'lük kısmının ise genç bağımlılık oranından meydana geldiği söylenebilmektedir. Varyans ayırıştırması test sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, istihdam oranında meydana gelen değişimlerin yüksek düzeyde değişkenin kendisinden kaynaklandığını diğer bir deyişle istihdam oranının en fazla kendi şoklarından etkilendiğini ifade etmek mümkündür.

Güney Avrupa refah rejimi için varyans ayırıştırması analiz sonuçlarına göre, birinci dönemde istihdam oranındaki değişimlerin tamamının kendisinden ve bağımlılık oranları dışındaki değişkenlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. İkinci yılda ise değişim oranının yaklaşık %0,2'sinin genç bağımlılık oranından, %1,2'sinin ise yaşlı bağımlılık oranlarından kaynaklandığı söylenebilmektedir. Beşinci yıl itibariyle istihdam oranında meydana gelen değişimlerin yaklaşık %3'lük kısmının yaşlı bağımlılık oranından, %0,5'lik kısmının ise genç bağımlılık oranından meydana geldiği söylenebilmektedir. Varyans ayırıştırması test sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, istihdam oranında meydana gelen değişimlerin yüksek düzeyde değişkenin kendisinden kaynaklandığını diğer bir deyişle istihdam oranının en fazla kendi şoklarından etkilendiğini ifade etmek mümkündür.

Varyans ayrıştırması analiz sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde tüm refah rejimleri için birinci dönemde istihdam oranındaki değişimlerin tamamının kendisinden ve bağımlılık oranları dışındaki değişkenlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Beşinci yıl itibariyle istihdam oranında meydana gelen değişimlerin azalan oranda artmaya başladığı da söylenebilir. Ayrıca liberal refah rejimi haricinde diğer refah rejimlerinde istihdam oranında meydana gelen değişimlerin daha yüksek oranda yaşlı bağımlılık oranından kaynaklandığını da söylemek mümkündür.

Liberal, muhafazakâr, sosyal demokrat ve Güney Avrupa refah rejimlerinde istihdam oranları ile genç ve yaşlı bağımlılık oranları arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler ve bu ilişkilerin yönü ve katsayıları Panel ARDL yöntemi ile araştırılmıştır. Ayrıca panel ARDL kapsamında vektör hata düzeltme modeli ile de kısa dönemli şok etkisi de incelenmiştir. Ardından panel VEC modeli ile bir sistem oluşturularak bağımlılık oranlarında meydana gelebilecek olası şoklara karşı istihdam oranının nasıl bir tepki verdiği etki-tepki analizi ile araştırılmıştır. Sonrasında ise istihdam oranında meydana gelen değişimlerin ne kadarının kendisinden ne kadarının bağımlılık oranlarından meydana geldiğini tespit edebilmek için varyans ayrıştırması analizi gerçekleştirilmiştir. Tüm refah rejimleri için bu sayılan analizler sonucunda güvenilir ve geçerli bulgular elde edilmiştir. Çalışmada incelenen refah rejimlerinde yer alan ülkelerin sınıflandırılması da yapılmıştır. Çalışmada dört refah rejimi için on sekiz ülke analize dahil edilmiş ve bu ülkeler bağımlılık oranlarına göre TOPSIS çok kriterli karar verme yöntemi ile ayrıca incelenerek sıralama yapılmıştır. TOPSIS analiz sonuçları aşağıdaki tablolarda yıl bazında ve genel ortalama esas alınarak gösterilmiştir.

Çizelge 4.10. 1991-2019 Dönemi İçin TOPSIS Analiz Sonuçları

Sıra	1991		1992		1993		1994		1995		1996		1997		1998		1999		2000	
1	JPN	0.293	JPN	0.306	JPN	0.321	JPN	0.337	JPN	0.353	NLD	0.362	CAN	0.370	CAN	0.369	CAN	0.367	CAN	0.364
2	CAN	0.318	NLD	0.327	NLD	0.336	NLD	0.345	NLD	0.354	CAN	0.368	NLD	0.370	NLD	0.376	NLD	0.383	NLD	0.389
3	NLD	0.321	CAN	0.330	CAN	0.343	CAN	0.354	CAN	0.362	JPN	0.368	JPN	0.382	JPN	0.397	GRC	0.407	ESP	0.412
4	AUS	0.350	AUS	0.362	AUS	0.377	GRC	0.386	GRC	0.388	GRC	0.395	GRC	0.399	GRC	0.403	ESP	0.409	GRC	0.412
5	DEU	0.368	DEU	0.377	GRC	0.383	ESP	0.390	ESP	0.395	ESP	0.398	ESP	0.401	ESP	0.405	JPN	0.411	AUT	0.417
6	ITA	0.376	GRC	0.381	DEU	0.385	AUS	0.391	DEU	0.400	DEU	0.406	DEU	0.411	DEU	0.415	AUT	0.419	JPN	0.425
7	GRC	0.381	ITA	0.384	ESP	0.387	DEU	0.393	AUS	0.402	AUS	0.410	AUS	0.416	AUS	0.419	DEU	0.421	AUS	0.426
8	AUT	0.386	AUT	0.396	AUT	0.407	ITA	0.403	ITA	0.412	ITA	0.421	PRT	0.423	AUT	0.424	AUS	0.423	DEU	0.428
9	ESP	0.386	ESP	0.386	ITA	0.394	DNK	0.413	DNK	0.417	PRT	0.421	AUT	0.428	PRT	0.424	PRT	0.426	PRT	0.430
10	NZL	0.393	NZL	0.405	DNK	0.410	PRT	0.416	PRT	0.419	DNK	0.424	DNK	0.429	DNK	0.436	DNK	0.443	DNK	0.450
11	DNK	0.406	DNK	0.408	PRT	0.414	AUT	0.418	AUT	0.425	AUT	0.429	ITA	0.429	ITA	0.437	ITA	0.446	ITA	0.456
12	PRT	0.412	PRT	0.412	NZL	0.420	NZL	0.434	NZL	0.447	NZL	0.460	USA	0.470	USA	0.469	USA	0.469	USA	0.467
13	USA	0.413	USA	0.427	USA	0.440	USA	0.451	USA	0.460	USA	0.467	NZL	0.471	NZL	0.480	NZL	0.486	NZL	0.490
14	FRA	0.426	FRA	0.439	FRA	0.454	FRA	0.468	FRA	0.480	FRA	0.491	FRA	0.499	FRA	0.507	FRA	0.513	GBR	0.517
15	GBR	0.462	GBR	0.473	GBR	0.485	GBR	0.496	GBR	0.506	GBR	0.512	GBR	0.516	GBR	0.517	GBR	0.518	FRA	0.519
16	NOR	0.478	NOR	0.485	NOR	0.494	NOR	0.502	NOR	0.510	NOR	0.517	NOR	0.522	NOR	0.526	NOR	0.529	NOR	0.531
17	SWE	0.503	SWE	0.512	SWE	0.522	SWE	0.532	TUR	0.538	TUR	0.539	TUR	0.541	TUR	0.544	SWE	0.546	TUR	0.544
18	TUR	0.538	TUR	0.537	TUR	0.537	TUR	0.538	SWE	0.541	SWE	0.547	SWE	0.550	SWE	0.548	TUR	0.546	SWE	0.545

Çizelge 4.10. (Devamı). 1991-2019 Dönemi İçin TOPSIS Analiz Sonuçları

Sıra	2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010	
1	CAN	0.355	CAN	0.349	CAN	0.344	CAN	0.338	CAN	0.333	CAN	0.326	CAN	0.320	CAN	0.314	CAN	0.311	CAN	0.311
2	NLD	0.392	NLD	0.398	ESP	0.401	ESP	0.399	ESP	0.397	ESP	0.400	AUS	0.390	AUS	0.380	AUS	0.372	AUS	0.369
3	ESP	0.407	ESP	0.404	NLD	0.404	NLD	0.409	NLD	0.412	AUS	0.401	ESP	0.401	ESP	0.402	ESP	0.403	ESP	0.402
4	AUT	0.415	AUT	0.416	AUS	0.417	AUS	0.415	AUS	0.413	NLD	0.416	NLD	0.416	NLD	0.413	USA	0.407	USA	0.403
5	GRC	0.420	AUS	0.419	AUT	0.419	AUT	0.422	AUT	0.425	AUT	0.429	USA	0.425	USA	0.416	NLD	0.412	NLD	0.415
6	AUS	0.421	GRC	0.430	GRC	0.441	USA	0.443	USA	0.435	USA	0.432	AUT	0.432	NZL	0.432	NZL	0.424	NZL	0.420
7	PRT	0.431	PRT	0.436	PRT	0.442	PRT	0.447	PRT	0.451	NZL	0.449	NZL	0.440	AUT	0.433	AUT	0.434	AUT	0.432
8	JPN	0.436	DEU	0.449	USA	0.450	GRC	0.450	NZL	0.456	PRT	0.461	PRT	0.467	NOR	0.467	NOR	0.452	NOR	0.441
9	DEU	0.438	JPN	0.449	DEU	0.462	NZL	0.463	GRC	0.457	GRC	0.469	GRC	0.478	PRT	0.471	TUR	0.459	TUR	0.448
10	DNK	0.454	USA	0.454	JPN	0.462	DEU	0.472	DEU	0.481	GBR	0.489	NOR	0.481	TUR	0.473	PRT	0.474	PRT	0.477
11	USA	0.458	DNK	0.462	DNK	0.469	JPN	0.476	DNK	0.483	DEU	0.489	GBR	0.484	GBR	0.480	GBR	0.475	GBR	0.473
12	ITA	0.462	ITA	0.471	NZL	0.470	DNK	0.476	JPN	0.489	DNK	0.489	TUR	0.486	GRC	0.486	GRC	0.492	GRC	0.499
13	NZL	0.481	NZL	0.476	ITA	0.482	ITA	0.491	GBR	0.493	NOR	0.495	DNK	0.493	DNK	0.496	DNK	0.497	DNK	0.498
14	GBR	0.513	GBR	0.509	GBR	0.504	GBR	0.499	ITA	0.498	TUR	0.498	DEU	0.496	DEU	0.501	DEU	0.504	DEU	0.504
15	FRA	0.523	NOR	0.524	NOR	0.519	NOR	0.513	NOR	0.508	JPN	0.502	ITA	0.510	ITA	0.512	SWE	0.513	SWE	0.514
16	NOR	0.527	FRA	0.528	TUR	0.524	TUR	0.516	TUR	0.510	ITA	0.506	JPN	0.514	SWE	0.517	ITA	0.513	ITA	0.515
17	SWE	0.536	SWE	0.532	SWE	0.531	SWE	0.529	SWE	0.525	SWE	0.527	SWE	0.523	JPN	0.527	FRA	0.531	FRA	0.533
18	TUR	0.539	TUR	0.532	FRA	0.532	FRA	0.535	FRA	0.536	FRA	0.538	FRA	0.537	FRA	0.533	JPN	0.541	JPN	0.555

Çizelge 4.10. (Devamı). 1991-2019 Dönemi İçin TOPSIS Analiz Sonuçları

Sıra	2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018		2019	
1	CAN	0.313	CAN	0.316	CAN	0.319	CAN	0.324	CAN	0.329	CAN	0.332	CAN	0.338	CAN	0.345	CAN	0.356
2	AUS	0.372	AUS	0.374	AUS	0.376	AUS	0.377	AUS	0.379	AUS	0.381	AUS	0.385	AUS	0.390	AUS	0.400
3	ESP	0.409	USA	0.392	USA	0.389	USA	0.385	USA	0.383	USA	0.379	USA	0.377	USA	0.378	USA	0.385
4	USA	0.397	ESP	0.412	ESP	0.414	TUR	0.406	TUR	0.396	TUR	0.385	TUR	0.373	TUR	0.360	TUR	0.356
5	NLD	0.420	NZL	0.420	NZL	0.418	AUT	0.409	AUT	0.403	AUT	0.396	AUT	0.390	AUT	0.384	AUT	0.380
6	NZL	0.421	AUT	0.423	AUT	0.416	ESP	0.415	ESP	0.417	ESP	0.413	ESP	0.411	ESP	0.411	ESP	0.412
7	AUT	0.429	TUR	0.425	TUR	0.415	NZL	0.416	NZL	0.414	NZL	0.410	NZL	0.408	NZL	0.409	NZL	0.416
8	NOR	0.435	NLD	0.428	NLD	0.437	NOR	0.418	NOR	0.412	NOR	0.406	NOR	0.399	NOR	0.394	NOR	0.392
9	TUR	0.436	NOR	0.429	NOR	0.424	NLD	0.443	NLD	0.446	NLD	0.448	NLD	0.448	NLD	0.449	NLD	0.453
10	PRT	0.479	GBR	0.480	GBR	0.481	DEU	0.480	DEU	0.475	DEU	0.471	DEU	0.470	DEU	0.472	DEU	0.474
11	GBR	0.477	PRT	0.480	PRT	0.481	GBR	0.481	GBR	0.480	GBR	0.477	GBR	0.472	GBR	0.467	GBR	0.466
12	GRC	0.502	DEU	0.496	DEU	0.488	PRT	0.482	PRT	0.483	PRT	0.482	PRT	0.484	PRT	0.487	PRT	0.490
13	DNK	0.500	DNK	0.500	DNK	0.501	GRC	0.502	GRC	0.501	GRC	0.497	GRC	0.494	GRC	0.494	GRC	0.493
14	DEU	0.502	GRC	0.503	GRC	0.503	DNK	0.504	DNK	0.505	DNK	0.501	DNK	0.496	DNK	0.492	DNK	0.490
15	SWE	0.518	ITA	0.519	ITA	0.520	ITA	0.519	ITA	0.518	ITA	0.516	ITA	0.515	ITA	0.515	ITA	0.514
16	ITA	0.518	SWE	0.526	SWE	0.537	SWE	0.547	SWE	0.553	SWE	0.555	SWE	0.555	SWE	0.554	SWE	0.553
17	FRA	0.537	FRA	0.543	FRA	0.551	FRA	0.558	FRA	0.562	FRA	0.564	FRA	0.565	FRA	0.567	FRA	0.571
18	JPN	0.569	JPN	0.583	JPN	0.596	JPN	0.608	JPN	0.619	JPN	0.628	JPN	0.637	JPN	0.646	JPN	0.653

1991-2019 dönemi için TOPSIS analiz sonuçları incelendiğinde, 1991-1998 yıllarında bağımlılık oranı en az olan ilk üç ülke Japonya, Kanada ve Hollanda olurken, bağımlılık oranının en yüksek olduğu son üç ülke ise Türkiye, İsveç ve Norveç olarak belirlenmiştir. 1999 yılında bağımlılık oranı en az olan ilk üç ülke Kanada, Hollanda ve Yunanistan olarak karşımıza çıkarken, bağımlılık oranının en yüksek olduğu ülkeler yine aynı şekilde gerçekleşmiştir. 2000 yılında bağımlılık oranının en az olduğu ülkelerde Yunanistan yerine İspanya ilk üçte yer alırken, bağımlılık oranının en yüksek olduğu üç ülke değişmemiştir. 2001-2005 yıllarında bağımlılık oranının en az olduğu üç ülke Kanada, Hollanda ve İspanya olurken, bağımlılık oranının en yüksek olduğu ülkeler ise Norveç, İsveç, Türkiye ve Fransa olmuştur. 2006-2011 yıllarında ise bağımlılık oranının en az olduğu ülkeler Kanada, İspanya ve Avustralya olurken, bağımlılık oranının en yüksek olduğu ülkeler ise İtalya, İsveç, Fransa ve Japonya olarak gerçekleşmiştir. 2012-2019 döneminde ise bağımlılık oranının en az olduğu ülkeler Kanada, Avustralya ve ABD olarak gerçekleşirken, bağımlılık oranının en yüksek olduğu ülkeler ise İsveç, Fransa ve Japonya olarak gerçekleşmiştir. 1991-2019 dönemi genel olarak değerlendirildiğinde bağımlılık oranlarının en düşük olduğu ülkelerin Kanada, Hollanda, İspanya, Avustralya ve ABD olduğu söylenebilir. Bağımlılık oranının en yüksek olduğu ülkeler ise Norveç, İsveç, Türkiye, Fransa ve Japonya olduğu söylenebilir. Bir diğer bulgu ise 1991-1998 yılları arasında bağımlılık oranı en az olan ülkeler arasında yer alan Japonya'nın her geçen yıl bağımlılık oranının arttığı ve 2007-2019 yıllarında bağımlılık oranı en yüksek ülkeler arasına girdiği görülmektedir.

TOPSIS analiz sonuçları yıl bazında incelendikten sonra bağımlılık oranı esas alınarak ortalama değerler üzerinden değerlendirme ve sıralama da gerçekleştirilmiştir. TOPSIS ortalama değerleri aşağıdaki Çizelge 4.11'de gösterilmektedir.

Çizelge 4.11. 1991-2019 Dönemi için TOPSIS Ortalama Analiz Sonuçları

1991		1992		1993		1994		1995		1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004		2005	
AUS	0.350	AUS	0.362	AUS	0.377	AUS	0.391	AUS	0.402	AUS	0.410	AUS	0.416	AUS	0.419	AUS	0.423	AUS	0.426	AUS	0.421	AUS	0.419	AUS	0.417	AUS	0.415	AUS	0.413
AUT	0.386	AUT	0.396	AUT	0.407	AUT	0.418	AUT	0.425	AUT	0.429	AUT	0.428	AUT	0.424	AUT	0.419	AUT	0.417	AUT	0.415	AUT	0.416	AUT	0.419	AUT	0.422	AUT	0.425
CAN	0.318	CAN	0.330	CAN	0.343	CAN	0.354	CAN	0.362	CAN	0.368	CAN	0.370	CAN	0.369	CAN	0.367	CAN	0.364	CAN	0.355	CAN	0.349	CAN	0.344	CAN	0.338	CAN	0.333
DEU	0.368	DEU	0.377	DEU	0.385	DEU	0.393	DEU	0.400	DEU	0.406	DEU	0.411	DEU	0.415	DEU	0.421	DEU	0.428	DEU	0.438	DEU	0.449	DEU	0.462	DEU	0.472	DEU	0.481
DNK	0.406	DNK	0.408	DNK	0.410	DNK	0.413	DNK	0.417	DNK	0.424	DNK	0.429	DNK	0.436	DNK	0.443	DNK	0.450	DNK	0.454	DNK	0.462	DNK	0.469	DNK	0.476	DNK	0.483
ESP	0.386	ESP	0.386	ESP	0.387	ESP	0.390	ESP	0.395	ESP	0.398	ESP	0.401	ESP	0.405	ESP	0.409	ESP	0.412	ESP	0.407	ESP	0.404	ESP	0.401	ESP	0.399	ESP	0.397
FRA	0.426	FRA	0.439	FRA	0.454	FRA	0.468	FRA	0.480	FRA	0.491	FRA	0.499	FRA	0.507	FRA	0.513	FRA	0.519	FRA	0.523	FRA	0.528	FRA	0.532	FRA	0.535	FRA	0.536
GBR	0.462	GBR	0.473	GBR	0.485	GBR	0.496	GBR	0.506	GBR	0.512	GBR	0.516	GBR	0.517	GBR	0.518	GBR	0.517	GBR	0.513	GBR	0.509	GBR	0.504	GBR	0.499	GBR	0.493
GRC	0.381	GRC	0.381	GRC	0.383	GRC	0.386	GRC	0.388	GRC	0.395	GRC	0.399	GRC	0.403	GRC	0.407	GRC	0.412	GRC	0.420	GRC	0.430	GRC	0.441	GRC	0.450	GRC	0.457
ITA	0.376	ITA	0.384	ITA	0.394	ITA	0.403	ITA	0.412	ITA	0.421	ITA	0.429	ITA	0.437	ITA	0.446	ITA	0.456	ITA	0.462	ITA	0.471	ITA	0.482	ITA	0.491	ITA	0.498
JPN	0.293	JPN	0.306	JPN	0.321	JPN	0.337	JPN	0.353	JPN	0.368	JPN	0.382	JPN	0.397	JPN	0.411	JPN	0.425	JPN	0.436	JPN	0.449	JPN	0.462	JPN	0.476	JPN	0.489
NLD	0.321	NLD	0.327	NLD	0.336	NLD	0.345	NLD	0.354	NLD	0.362	NLD	0.370	NLD	0.376	NLD	0.383	NLD	0.389	NLD	0.392	NLD	0.398	NLD	0.404	NLD	0.409	NLD	0.412
NOR	0.478	NOR	0.485	NOR	0.494	NOR	0.502	NOR	0.510	NOR	0.517	NOR	0.522	NOR	0.526	NOR	0.529	NOR	0.531	NOR	0.527	NOR	0.524	NOR	0.519	NOR	0.513	NOR	0.508
NZL	0.393	NZL	0.405	NZL	0.420	NZL	0.434	NZL	0.447	NZL	0.460	NZL	0.471	NZL	0.480	NZL	0.486	NZL	0.490	NZL	0.481	NZL	0.476	NZL	0.470	NZL	0.463	NZL	0.456
PRT	0.412	PRT	0.412	PRT	0.414	PRT	0.416	PRT	0.419	PRT	0.421	PRT	0.423	PRT	0.424	PRT	0.426	PRT	0.430	PRT	0.431	PRT	0.436	PRT	0.442	PRT	0.447	PRT	0.451
SWE	0.503	SWE	0.512	SWE	0.522	SWE	0.532	SWE	0.541	SWE	0.547	SWE	0.550	SWE	0.548	SWE	0.546	SWE	0.545	SWE	0.536	SWE	0.532	SWE	0.531	SWE	0.529	SWE	0.525
TUR	0.538	TUR	0.537	TUR	0.537	TUR	0.538	TUR	0.538	TUR	0.539	TUR	0.541	TUR	0.544	TUR	0.546	TUR	0.544	TUR	0.539	TUR	0.532	TUR	0.524	TUR	0.516	TUR	0.510
USA	0.413	USA	0.427	USA	0.440	USA	0.451	USA	0.460	USA	0.467	USA	0.470	USA	0.469	USA	0.469	USA	0.467	USA	0.458	USA	0.454	USA	0.450	USA	0.443	USA	0.435

Çizelge 4.11. (devamı) 1991-2019 Dönemi için TOPSIS Ortalama Analiz Sonuçları

2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018		2019	
AUS	0.401	AUS	0.390	AUS	0.380	AUS	0.372	AUS	0.369	AUS	0.372	AUS	0.374	AUS	0.376	AUS	0.377	AUS	0.379	AUS	0.381	AUS	0.385	AUS	0.390	AUS	0.400
AUT	0.429	AUT	0.432	AUT	0.433	AUT	0.434	AUT	0.432	AUT	0.429	AUT	0.423	AUT	0.416	AUT	0.409	AUT	0.403	AUT	0.396	AUT	0.390	AUT	0.384	AUT	0.380
CAN	0.326	CAN	0.320	CAN	0.314	CAN	0.311	CAN	0.311	CAN	0.313	CAN	0.316	CAN	0.319	CAN	0.324	CAN	0.329	CAN	0.332	CAN	0.338	CAN	0.345	CAN	0.356
DEU	0.489	DEU	0.496	DEU	0.501	DEU	0.504	DEU	0.504	DEU	0.502	DEU	0.496	DEU	0.488	DEU	0.480	DEU	0.475	DEU	0.471	DEU	0.470	DEU	0.472	DEU	0.474
DNK	0.489	DNK	0.493	DNK	0.496	DNK	0.497	DNK	0.498	DNK	0.500	DNK	0.500	DNK	0.501	DNK	0.504	DNK	0.505	DNK	0.501	DNK	0.496	DNK	0.492	DNK	0.490
ESP	0.400	ESP	0.401	ESP	0.402	ESP	0.403	ESP	0.402	ESP	0.409	ESP	0.412	ESP	0.414	ESP	0.415	ESP	0.417	ESP	0.413	ESP	0.411	ESP	0.411	ESP	0.412
FRA	0.538	FRA	0.537	FRA	0.533	FRA	0.531	FRA	0.533	FRA	0.537	FRA	0.543	FRA	0.551	FRA	0.558	FRA	0.562	FRA	0.564	FRA	0.565	FRA	0.567	FRA	0.571
GBR	0.489	GBR	0.484	GBR	0.480	GBR	0.475	GBR	0.473	GBR	0.477	GBR	0.480	GBR	0.481	GBR	0.481	GBR	0.480	GBR	0.477	GBR	0.472	GBR	0.467	GBR	0.466
GRC	0.469	GRC	0.478	GRC	0.486	GRC	0.492	GRC	0.499	GRC	0.502	GRC	0.503	GRC	0.503	GRC	0.502	GRC	0.501	GRC	0.497	GRC	0.494	GRC	0.494	GRC	0.493
ITA	0.506	ITA	0.510	ITA	0.512	ITA	0.513	ITA	0.515	ITA	0.518	ITA	0.519	ITA	0.520	ITA	0.519	ITA	0.518	ITA	0.516	ITA	0.515	ITA	0.515	ITA	0.514
JPN	0.502	JPN	0.514	JPN	0.527	JPN	0.541	JPN	0.555	JPN	0.569	JPN	0.583	JPN	0.596	JPN	0.608	JPN	0.619	JPN	0.628	JPN	0.637	JPN	0.646	JPN	0.653
NLD	0.416	NLD	0.416	NLD	0.413	NLD	0.412	NLD	0.415	NLD	0.420	NLD	0.428	NLD	0.437	NLD	0.443	NLD	0.446	NLD	0.448	NLD	0.448	NLD	0.449	NLD	0.453
NOR	0.495	NOR	0.481	NOR	0.467	NOR	0.452	NOR	0.441	NOR	0.435	NOR	0.429	NOR	0.424	NOR	0.418	NOR	0.412	NOR	0.406	NOR	0.399	NOR	0.394	NOR	0.392
NZL	0.449	NZL	0.440	NZL	0.432	NZL	0.424	NZL	0.420	NZL	0.421	NZL	0.420	NZL	0.418	NZL	0.416	NZL	0.414	NZL	0.410	NZL	0.408	NZL	0.409	NZL	0.416
PRT	0.461	PRT	0.467	PRT	0.471	PRT	0.474	PRT	0.477	PRT	0.479	PRT	0.480	PRT	0.481	PRT	0.482	PRT	0.483	PRT	0.482	PRT	0.484	PRT	0.487	PRT	0.490
SWE	0.527	SWE	0.523	SWE	0.517	SWE	0.513	SWE	0.514	SWE	0.518	SWE	0.526	SWE	0.537	SWE	0.547	SWE	0.553	SWE	0.555	SWE	0.555	SWE	0.554	SWE	0.553
TUR	0.498	TUR	0.486	TUR	0.473	TUR	0.459	TUR	0.448	TUR	0.436	TUR	0.425	TUR	0.415	TUR	0.406	TUR	0.396	TUR	0.385	TUR	0.373	TUR	0.360	TUR	0.356
USA	0.432	USA	0.425	USA	0.416	USA	0.407	USA	0.403	USA	0.397	USA	0.392	USA	0.389	USA	0.385	USA	0.383	USA	0.379	USA	0.377	USA	0.378	USA	0.385
ORTALAMA																											
AUS	AUT	CAN	DEU	DNK	ESP	FRA	GBR	GRC	ITA	JPN	NLD	NOR	NZL	PRT	SWE	TUR	USA										
0.400	0.380	0.356	0.474	0.490	0.412	0.571	0.466	0.493	0.514	0.653	0.453	0.392	0.416	0.490	0.553	0.356	0.385										
SIRALAMA																											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18										
CAN	AUS	NLD	ESP	AUT	USA	NZL	GRC	PRT	DEU	DNK	NOR	ITA	TUR	JPN	GBR	FRA	SWE										
0.339	0.393	0.401	0.403	0.415	0.425	0.439	0.450	0.452	0.453	0.467	0.473	0.475	0.481	0.486	0.490	0.522	0.534										

TOPSIS ortalama analiz sonuçları incelendiğinde, 1991-2019 döneminde yirmi dokuz yıllık genel ortalama değerlerine göre ülkelerin bağımlılık oranlarının sırasıyla, Kanada (0.339), Avustralya (0.393), Hollanda (0.401), İspanya (0.403), Avusturya (0.415), ABD (0.425), Yeni Zelanda (0.439), Yunanistan (0.450), Portekiz (0.452), Almanya (0.453), Danimarka (0.467), Norveç (0.473), İtalya (0.475), Türkiye (0.481), Japonya (0.486), İngiltere (0.490), Fransa (0.522) ve İsveç (0.534) olarak gerçekleşmiştir. Buna göre en düşük bağımlılık oranına sahip ilk üç ülkenin Kanada, Avustralya ve Hollanda olduğu tespit edilirken, bağımlılık oranının en yüksek olduğu üç ülkenin ise İsveç, Fransa ve İngiltere olduğu tespit edilmiştir.

4.9. Yorum

Refah rejimleri bağlamında bağımlılık istihdam ilişkisinin incelendiği çalışmada, her bir refah rejimi için grup bazında ortak sonuçlar elde edilebilmesi adına panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Panel veri analizi yöntemi ile seçilen ülkelerin zaman boyunca gözlemlenmesi ve ortak sonuçlar elde edilebilmesi mümkündür. Bu doğrultuda liberal, muhafazakar, sosyal demokrat ve Güney Avrupa refah rejimlerinin bağımlılık istihdam ilişkisinin tespiti için Panel ARDL yöntemi tercih edilmiştir. Bunun yanında seçilen 18 ülkenin bağımlılık oranları esas alınarak sıralanması için çok kriterli karar verme metodlarından olan TOPSIS yöntemi kullanılmıştır. Analizde 1991-2019 dönemine ilişkin istihdam oranı, genç bağımlılık oranı ve yaşlı bağımlılık oranı verileri Dünya Bankası veri tabanı üzerinden elde edilmiştir. Analiz kapsamında değerlendirilen ülkeler şu şekildedir:

Liberal refah rejimi; ABD, Kanada, Avustralya, İngiltere ve Yeni Zelanda,

Muhafazakar refah rejimi; Almanya, Fransa, Avusturya ve Japonya,

Sosyal demokrat refah rejimi; İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda,

Güney Avrupa refah rejimi; İtalya, İspanya, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan.

Panel ARDL ve etki-tepki analiz sonuçları incelendiğinde; liberal rejimde genç ve yaşlı bağımlılığı oranları ile istihdam oranı arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Uzun dönemde genç bağımlılık oranında yaşanan artış istihdam oranında azalmaya; yaşlı bağımlılık oranında yaşanan artış istihdam oranını artırmaktadır. Kısa dönemde ise yaşlı

bağımlılığında yaşanan artış istihdamı azaltırken, sekizinci yılda azaltıcı etkinin ortadan kalktığı ve ortalama 1999-2000 yılında artırıcı bir özellik taşımaya başladığı görülmektedir.

Muhafazakar refah rejiminde uzun dönemde yalnızca yaşlı bağımlılık oranı ve istihdam oranı arasında bir ilişki tespit edilmiş ve yaşlı bağımlılık oranında yaşanan artışın istihdam oranını artırıcı özellikte olduğu söylenebilmektedir. Kısa dönemde ise liberal rejimde olduğu gibi yaşlı bağımlılık oranında yaşanan artış istihdam oranını azaltmakta ve bu ilişki sekizinci yılda ortadan kalkarak istihdam oranını artırıcı özellik göstermektedir.

Sosyal demokrat rejimde uzun dönemde genç bağımlılığı ve istihdam oranı arasında bir ilişki tespit edilememişken; yaşlı bağımlılık oranında yaşanan artışın istihdam oranını artırdığı belirlenmiştir. Kısa dönemde ise genç ve yaşlı bağımlılık oranları ile istihdam oranı arasında herhangi bir ilişkiye rastlanılmamıştır.

Güney Avrupa refah rejiminde ise, uzun dönemde genç bağımlılık oranı ile istihdam arasında ilişki bulunamamış; yaşlı bağımlılık oranının ise diğer rejim türlerinde olduğu gibi istihdamı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Kısa dönemde ise, genç bağımlılık oranının istihdam oranını artırdığı fakat bu etkinin altıncı yılda azalarak ortadan kalktığı tespit edilmiştir. Kısa dönemde yaşlı bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

İstihdam oranındaki değişimlerin ne kadarının kendisi ve bağımlılık oranlarından kaynaklandığını belirlemek için yapılan varyans ayrıştırması analiz sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; tüm refah rejimleri için ilk dönemde istihdam oranındaki değişimin tamamının kendisinden ve bağımlılık oranları dışındaki değişkenlerden kaynaklandığı görülmekle birlikte beşinci yıldan itibaren istihdam oranındaki değişimlerin azalan oranda arttığı görülmektedir. Liberal refah rejiminde diğer rejimlerden farklı olarak istihdam oranında meydana gelen değişimlerin daha yüksek oranda yaşlı bağımlılık oranından kaynaklandığı da söylenebilmektedir.

Refah rejimi için on sekiz ülke analize dahil edilmiş ve bu ülkeler bağımlılık oranlarına göre TOPSIS çok kriterli karar verme yöntemi ile ayrıca incelenerek sıralama yapılmıştır. 1991-2019 dönemi genel olarak değerlendirildiğinde bağımlılık oranlarının en düşük olduğu ülkelerin Kanada, Hollanda, İspanya, Avustralya ve ABD olduğu söylenebilmektedir.

Bağımlılık oranının en yüksek olduğu ülkeler ise Norveç, İsveç, Türkiye, Fransa ve Japonya olduğu söylenebilmektedir. Diğer bir bulguda ise 1991-1998 yılları arasında bağımlılık oranı en az olan ülkeler arasında yer alan Japonya'nın her geçen yıl bağımlılık oranının arttığı ve 2007-2019 yıllarında bağımlılık oranı en yüksek ülkeler arasına girdiği görülmektedir.

5. SONUÇ

Bireylerin refaha erişiminin piyasa üzerinden gerçekleşmesi sebebiyle hayatın getirebileceği sosyal riskler ve yaşam süreci sebebiyle yaşayabilecekleri refah kaybına karşı korunmasında devletlerin konumu, refah devleti tartışmalarının temel taşlarından biri olarak görülmektedir. Refah devletlerinde aile, piyasa ve devlet aktörlerinin bireylerin risklere karşı korunması ve temel refah sağlayıcı kurum olarak değerlendiriliş biçimi noktasında benzerlikler ya da farklılıklar gösterdiği gözlenebilmektedir. Bu farklılıklar ve benzerlikler refah rejimi sınıflandırmalarına bir kapı aralamıştır. Bu doğrultuda özellikle İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda refah devletlerini sınıflandırma çalışmalarının ivme kazandığı söylenebilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan çalışmaların modernize olması ve teorik arka planının oluşumu ise 1970'li yıllara kadar götürülebilmektedir.

Refah devleti sınıflandırma çalışmalarının temelde ülkelerin sosyal gelişmişlik düzeyleri, kültürel ve politik koşulları ile ekonomik gelişmişliklerine bağlı olarak gerçekleştirildiği söylenebilmektedir. Bu kapsamda refah rejimi içerisinde yer alan ülkelerin farklı dönemlerde sosyo-ekonomik yapılarında yaşanan değişimlerle birlikte farklı refah rejimine dahil olabilmeleri göz önünde bulundurulması gereken bir durum olarak görülmektedir. Aile, piyasa ve devlet etkinliği refah sınıflandırması çalışmalarının başat unsurudur. Literatürde geçerliliğinin görece yüksek kabul edildiği Esping-Andersen'in 1990 yılında gerçekleştirdiği refah rejimi sınıflandırmasında ise ülkelerin piyasa-dışlaştırma düzeyi ve refah hizmetlerinden yararlanma açısından faydalanicıları tabakalaştıran stratifikasyon boyutunun analizin merkezine alındığı bilinmektedir. Bu bağlamda farklı değişkenler kullanılarak refah rejimi sınıflandırma çalışmalarının farklı boyutlarda incelenebileceğini söyleyebilmek mümkündür.

Refah rejimlerinin temel özelliklerinin, işgücü piyasası ve sosyal güvenlik sistemi gibi pek çok konuda devletin uyguladığı politikalar noktasında etkin olduğu bilinmektedir. İşgücü piyasasının temel unsurları olan istihdam, işsizlik ve işgücüne katılım gibi göstergelerin yanında çalışma yaşı, çalışma süreleri ve ücretler gibi unsurların belirlenmesi noktasında refah devleti sınıflandırma çalışmaları sonucunda oluşturulan rejimlerin özellikleri belirleyici rol oynamaktadır. Bu noktada refah rejimleri kapsamında yer alan ülkelerin eksiksiz bir şekilde her alanda o rejimin özelliklerini göstermeyebileceği de gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur. Nihayetinde işgücü piyasasının işleyişi açısından

içerisinde yer aldığı rejimin özelliklerini taşıyabilen bir ülkenin sosyal koruma bağlamında farklı eğilimler göstermesi söz konusu olabilmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin önemli bir boyutu olarak değerlendirilebilen sosyal koruma ile risklere açık bireylerin, yaşamları süresince maruz kalabilecekleri riskler karşısında savunmasızlıklarının giderilmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda yaşam döngüsünün çeşitli aşamalarında bulunan bireylerin nüfusun diğer kesimlerine göre sosyal korumaya daha fazla ihtiyaç duyabilecekleri söylenebilmektedir. Refahın işgücü piyasası ile yakın ilişkide olduğu düşünüldüğünde, işgücü piyasası içerisinde yer almayan bireylerin hem refah hizmetlerine erişiminin sağlanması hem de sosyal riskler karşısında savunmasızlıklarının azaltılması noktasında toplumsal kurumların etkinliği önem taşımaktadır. Genç nüfusun özellikle bilgi toplumunun bir getirisi olarak işgücü piyasasının güncel beklentilerini karşılayabilmek adına eğitimde kalma sürelerinin uzaması ile istihdama katılımda aktif rol oynayamadıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra zorunlu emeklilik uygulamaları ile yaşam döngüsünün son aşamasında yer alan bireyler olarak adlandırılan yaşlı nüfus, çalışma yeteneği ve azminde olmalarına rağmen istihdamdan ayrılmak zorunda kalabilmektedir.

Yaşam döngüsünden hareketle işgücü piyasasına katılamamaları dolayısıyla çeşitli bireyler pasif nüfus olarak değerlendirilmekte ve eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi çeşitli hizmetlere erişimleri toplumun üretken kesimi olarak değerlendirilen aktif nüfus ile devletin katkıları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durumda refah rejimlerinde refah sağlayıcı kurum olarak devletin etkinliği yaş bağımlılığı konusunda; işgücü piyasası yapıları ve kurallarıyla da istihdam üzerinde etken bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda istihdam ile yaş bağımlılığı ilişkisinin refah rejimleri kapsamında ayrı ayrı değerlendirilmesi, refah rejimlerinin sosyal koruma ve işgücü piyasası yapıları konusundaki verilerine yeni boyutlar kazandırabilecek niteliktedir.

İşgücü piyasası açısından yaş bağımlılığı ile istihdam oranı arasındaki ilişkinin Panel ARDL yöntemi kullanılarak incelendiği çalışmada 1991-2019 dönemine ilişkin veriler kullanılmıştır. Liberal refah rejimi için ARDL tahmin sonuçlarına göre, uzun dönemde genç bağımlılık oranında meydana gelen bir birimlik artış istihdam oranında uzun dönemde 0.65 birimlik azalışa sebep olmaktadır. Diğer taraftan yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir birimlik artış istihdam oranında 0.82 birimlik artışa yol açmaktadır. Muhafazakâr refah rejiminde, genç bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında uzun dönemde anlamlı herhangi

bir ilişki tespit edilememiştir. Yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir birimlik artış ise istihdam oranında 0.41 birimlik artışa yol açmaktadır. Sosyal demokrat refah rejimi için, genç bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında uzun dönemde anlamlı herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir birimlik artış istihdam oranında 0.46 birimlik artışa yol açmaktadır. Güney Avrupa refah rejiminde diğer rejimlerde olduğu gibi genç bağımlılık oranı ile istihdam oranı arasında uzun dönemde anlamlı herhangi bir ilişki bulunamamışken; yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir birimlik artışın istihdam oranında 0.38 birimlik bir artışa yol açtığı tespit edilmiştir.

Etki-tepki analiz sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; tüm refah rejimlerinde yaşlı bağımlılık oranında meydana gelen bir şokun istihdam oranında ilk yıllarda bir düşüşe yol açtığı ve bu etkinin ortalama 8 ila 10 yıl içerisinde sifıra yakınsayarak ortadan kalktığı ve devam eden yıllarda artışa yol açtığı söylenebilmektedir. Bu doğrultuda yaşlı bağımlılığı ve genç bağımlılığının istihdam ile ilişkisinin dört refah rejimi için incelendiği çalışmanın, temelde üç önemli bulgusu olduğu söylenebilmektedir. İlk olarak liberal refah rejiminde yaşlı bağımlılığı ile istihdam ilişkisinin boyutunun diğer rejimlere kıyasla oldukça yüksek olduğudur. İkinci bulgu, genç bağımlılığının yalnızca liberal rejimde bir etki göstermesidir. Üçüncü ve son temel bulgu ise, yaşlı bağımlılığının tüm rejimlerde istihdamı artırıcı bir etki taşımakla birlikte analize konu olan dönemin ilk 8-10 yılında bu etkinin azaltıcı yönde gerçekleşmesidir.

Liberal refah rejiminde serbest piyasa ekonomisini temel alan klasik okul öğretilerinin sosyo-ekonomik anlamdaki belirleyiciliği, refah sağlayıcı temel kurumun piyasa olması ile birlikte devletin asgari düzeyde piyasaya ve refah paylaşımına müdahale etmesi, bireylerin piyasa bağımlılığının yüksek düzeyde gerçekleşmesini beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda bu rejimde temel problem işsizlik olmamakta, esas olarak artan eşitsizlik ve yoksulluktan kaynaklanmaktadır. Temel refah sağlayıcı kurum olarak piyasanın belirlenmesi bireylerin, çeşitli hizmetlere erişmek ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına çalışma koşullarını belirleyemeseler ve atipik istihdam biçimleri aracılığıyla dahi olsa istihdama bir şekilde katılmalarını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla işgücünü etkileyecek bir özellik taşıyan yaş bağımlılığının istihdam üzerindeki etkisinin diğer rejimlere kıyasla liberal refah rejiminde daha yüksek olması beklenebilen bir sonuçtur.

Teknolojik gelişmeler ve sağlık alanında yaşanan iyileşmelerle birlikte artan yaşam beklentisinin ülkelerin demografik yapılarında tartışmasız bir etkisi söz konusudur. Kadınların işgücü piyasasına katılımının da artmasıyla beraber demografik nüfus içerisinde gençlerin payı azalırken yaşlıların payının arttığı söylenebilmektedir. Demografik nüfus yapısının temel göstergelerinden biri olarak kabul edilebilecek yaş bağımlılığı hem refahın dağıtımını hem de işgücünü doğrudan etkilemekte ve aktüeryal denge olarak da adlandırılabilir aktif-pasif dengesinin bozulmasına yol açabilmektedir. Bu doğrultuda ülkelerin istihdam oranları yaş bağımlılığı oranlarından doğrudan etkilenmekle birlikte refah rejimlerinin piyasa bağımlılıklarının düzeyi de bu dengenin yeniden sağlanması noktasında önemli bir unsur olarak değerlendirilebilmektedir.

Genç bağımlılığı aktif-pasif dengesinde ve gelecekteki işgücünün niceliği ve niteliği üzerinde önemli etkisi olan bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda bu problemle ilgili dört refah rejimi için yapılan analizler sonucunda, liberal refah rejiminde genç bağımlılık oranının istihdam oranıyla azaltıcı yönde bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada liberal rejimde hakim olan piyasacı yaklaşımın etkisi görülebilmekle beraber bu rejimde gerçekleşen aile yardımlarının, diğer sosyal yardımlara göre görece daha cömert olduğu görülmekte ve bu durumun gençler üzerindeki istihdam baskısını azaltmasından da kaynaklanabilecek şekilde gençlerin istihdama katılımını sınırlayıcı bir etki yaratmasının bir etkisi olduğu söylenebilmektedir. Ek olarak liberal rejim kapsamında yer alan ülkelerin ekonomik anlamda gelişmiş ülkeler olmaları ve yüksek teknoloji kullanımının yaygın olması bu ülkelerde standart dışı çalışmaların özellikle genç nüfus içerisinde yaygınlaşmasına yol açmakta ve istihdam verilerinde negatif yansımaya sebep olabilmektedir. Bunun yanı sıra çalışma kapsamında incelenen dönem olan 1991-2019 yıllarında genç bağımlılığında yaşanan artışla beraber hem kadın istihdamının toplam istihdam içerisindeki payının hem de kadınların istihdama katılım oranının diğer rejimlere kıyasla azalma eğilimine girdiği de görülmektedir. Öte yandan kadınların haftalık çalışma süreleri noktasında liberal ülkelerde, diğer refah devleti modeline sahip ülkelere kıyasla 40 saat ve üzeri çalışanların oranı azalırken aynı zamanda haftalık çalışma süresi 40 saatten daha az çalışan kadınların oranı artmaktadır. Diğer rejime sahip ülkelere ise liberal refah rejimi ülkelerine kıyasla 40 saatten az çalışan kadınların oranında fazla bir artış görülmemektedir. Liberal refah rejimi kapsamında yer alan ülkelere ayrıca bakım hizmetlerinin gerek kamu gerekse özel sektörde oldukça maliyetli bir yapıda olması ve her ne kadar bireyselci yaklaşım benimsenmekte olsa dahi ekmeği kazanan erkek modeli olarak da nitelendirilmesi, kadınların çocuk sahibi

olduktan sonra işgücü piyasasından çekilmek durumunda kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu doğrultuda genç bağımlılığında yaşanan artışın kadın istihdamında bu doğrultuda yaşanan azalmayla beraber toplam istihdam üzerinde de bir azalma baskısı yaratabileceği de söylenebilecektir.

Günümüzde yaşam beklentisinin artışıyla ve doğum oranlarının azalmasıyla gelişmiş ülkelerin hemen hepsinin gelişmekte olan ülkelerin ise önemli bir kısmının yaşlı ülkeler olarak adlandırılması, aktif yaşlanma olgusunu gündeme getirmiştir. Yaşlı bireylerin işgücü piyasasından çekilmesinin teşvik edilmesi hem etkin yaş tanımlarının hem de çalışmanın anlamının değişmesi ile tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Devletlerin belirledikleri emeklilik yaşlarına gelmelerine rağmen işgücü piyasasından çekilen yaşlı bireylerin gerek toplumsal hayata katılım gerekse piyasadan elde edecekleri gelirle ihtiyaçlarını karşılamaları gerekçesiyle çeşitli yollarla çalışmaya devam etmektedir. Bu anlamda yaşlı bağımlılık oranlarının tüm refah rejimlerinde istihdam oranını artırıcı özellik taşıması beklenebilmektedir. Fakat yaşlı bağımlılığı ile istihdam ilişkisinin liberal refah rejiminde diğer rejimlerin yaklaşık iki katı düzeyde gerçekleşmesi, bu rejimde devletin refah sağlama noktasında asgari düzeyde etkin olmasına ve sınırlı kalan sosyal koruma düzeyine bağlanabilmektedir.

Yaşlı bağımlılık oranlarının 1991-1999 döneminde dört refah rejiminde de istihdam oranını azaltması, ortalama 1999 yılından sonra ise istihdam oranını artırıcı nitelik taşımaya başlaması çalışma sonucunda elde edilen bir diğer önemli bulgudur. Bu durum 1990'lı yıllarda emeklilik yaşının giderek azalma eğilimi gösterirken; 1998 yılından itibaren yükselme eğilimine girmesiyle ilişkilendirilebilecektir. Öte yandan demografik yapıya bakıldığında 1991-1999 yıllarında aktif nüfus ve yaşlı nüfusun artış oranı görece yakın olmakla birlikte 1999-2019 döneminde tüm rejimlerde aktif nüfustaki artış oranının yaşlı nüfustaki artış oranından düşük kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla pasif nüfusun büyük kısmını oluşturan yaşlı nüfusun sayısında yaşanan artış aktif nüfus sayısındaki artıştan yüksek seyretmekte ve temelde yaşlı bağımlılık oranının artışına bağlı olarak aktüeryal denge bozulmaktadır.

Çalışmada daha önce belirtildiği üzere ülkeler bir refah rejimi kapsamında yer almakla birlikte ele alınan değişkenlerin farklılaşması, bu ülkeleri farklı rejimlerdeki ülkelerle benzer özellikler göstermelerine yol açabilecektir. Bu doğrultuda dört refah rejimi içerisinde yer

alan on sekiz ülke, genç ve yaşlı bağımlılık oranları temel alınarak çok kriterli karar verme metotlarından TOPSIS yöntemi kullanılarak sıralanmıştır. Bu sıralama, 1991-2019 döneminde yirmi dokuz yıllık genel ortalama değerlerine göre ülkelerin bağımlılık oranlarının düşükten yükseğe sırasıyla, Kanada, Avustralya, Hollanda, İspanya, Avusturya, ABD, Yeni Zelanda, Yunanistan, Portekiz, Almanya, Danimarka, Norveç, İtalya, Türkiye, Japonya, İngiltere, Fransa ve İsveç olarak gerçekleşmiştir. Buna göre en düşük bağımlılık oranına sahip ilk üç ülkenin Kanada, Avustralya ve Hollanda olduğu tespit edilirken, bağımlılık oranının en yüksek olduğu üç ülkenin ise İsveç, Fransa ve İngiltere olduğu tespit edilmiştir. Bu sıralama incelendiğinde; refah rejimi kapsamında değerlendirilen ülkelerin bağımlılık söz konusu olduğunda grup olarak aynı özellikleri gösteremeyebilecekleri söylenebilmekle beraber tam olarak ayrışmadıkları da görülmektedir. Nihayetinde bağımlılık oranlarının en düşük seyrettiği ülkelerin temelde liberal rejime sahip ülkeler çoğunlukta olacak şekilde bir dağılım gösterdiği söylenebilmektedir.

Son söz olarak, işgücü piyasası açısından yaş bağımlılık oranları ile istihdam ilişkisinin refah rejimleri bağlamında incelenmesi, refah rejimi sınıflandırmalarına farklı bir perspektif kazandırmaktadır. Temel olarak, içerisinde yer aldıkları rejimlerin özelliklerinin yapılan çalışmada teyit edilmesi söz konusu olmakla beraber bağımlılık oranları dikkate alınarak gerçekleştirilen sıralamada liberal rejim ülkelerinin grupsal özellikleri doğrultusunda benzerlik gösterdiği diğer rejimlerde ise karma bir sıralama gerçekleştiği gözlenmiştir. Bu doğrultuda refah rejimlerinin, ülkelerin sosyal güvenlik ve işgücü piyasası düzenlemeleri açısından sosyo-ekonomik anlamda belirleyici olduğu ifade edilebilmektedir. Çalışmanın nihai hedefi doğrultusunda yaşlı bağımlılığı ve istihdam ilişkisi, güncel demografik şartlar da dikkate alındığında tüm rejimlerde benzer nitelik taşıdığı fakat genç bağımlılığı ile istihdam ilişkisinin işgücü piyasasının temel yapısı ve piyasa bağımlılığı çerçevesinde rejimler arasında farklılaştığı görülmektedir. Bu durumda, genç bağımlılığının işgücü piyasası göstergelerinden biri olan istihdam ile ilişkisi ülkelerin uygulayacakları eğitim, işgücü piyasası politikaları ve iş-aile yaşamının uyumlaştırılması gibi çalışma yaşamını ve toplumsal yaşamı düzenleyen çeşitli politika uygulamaları aracılığıyla kontrol altına alınabilecektir.

KAYNAKLAR

- Adams, N. A. (1971). "Dependency Rates and Saving Rates: Comment". *The American Economic Review*, 61(3), 472-475.
- Aktan, C. C., Özkıvrak, Ö. (2008). *Sosyal Refah Devleti*. İstanbul: Okutan Yayınları.
- Albayrak, C. (2012). "Küreselleşme ve Ekonomik Krizin İş Hukukuna Etkisi". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 98, 165-202.
- Albayrak, E., Birinci, M. (2017). "Sosyal Devlet Modelleri: Sosyal Demokrat Model, İsveç-Norveç Örneği". *Journal Of Social Work*, 1(1), 64-100.
- Alcock, P., May, M., Rowlingson, K. (2011). *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar* (Çev. Ed.: Şenay Gökbayrak). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Alper, Y. (2019). *Sosyal Güvenlik Üzerine Yazılar'ım*. Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları.
- Applebaum, H. A. (1992). *The Concept of Work: Ancient, Medieval, and Modern*. Albany: Suny Press.
- Aren, S. (2007). *Ekonomi Dersleri* (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Armington, K. (2007). "Active Labour Market Policy, International Organizations and Domestic Politics". *Journal of European Public Policy*, 14(6), 905-932.
- Arts, W., Gelissen, H. (2002). "Three Worlds of Welfare Capitalism or more? A State of the Art Report". *Journal of European Social Policy*, 12(2), 137-158.
- Averett, S. L. (2001). "Moonlighting: Multiple Motives and Gender Differences". *Applied Economics*, 33, 1391-1410.
- Aybars, A. İ., Tsarouhas, D. (2010). "Straddling Two Continents: Social Policy and Welfare Politics in Turkey". *Social Policy & Administration*, 44(6), 746-763.
- Axford, N. (2008). "Are Looked after Children Socially Excluded?". *Adoption & Fostering*, 32(4), 5-18.
- Barbieri, P. (2011). "Italy: No Country for Young Men (and Women)". İçinde S. Buchholz, D. Hofacker (Ed.), *The Flexibilization of European Labor Markets: The Development of Social Inequalities in an Era of Globalization* (ss. 108-146), Cheltenham: Edward Elgar.
- Başar, E. (2013). *Demografiye Giriş* (2. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Behaghel, L., Crepon, B., Gurgand, M. (2014). "Private and Public Provision of Counseling to Job Seekers: Evidence from a Large Controlled Experiment". *Applied Economics*, 6(4), 142-174.

- Bhagat, R. B., Unisa, S. (2006). "Ageing and Dependency in India". *Asian Population Studies*, 2(2), 201-214.
- Biçerli, M. K. (2004). "Çalışma Paylaşımı İşsizlikle Mücadelede Etkili Bir Politika mıdır?". *Ege Academic Review*, 4(1), 59-68.
- Biçerli, K. (2014). *Çalışma Ekonomisi* (8. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Bijie, R. E. N. (2008). "The Regional Effects of Marginal Wage Subsidies". *Frontiers of Economics in China*, 3(4), 598-626.
- Bloom, D. E., Williamson, J. G. (1998). "Demographic Transitions and Economic Miracles in Emerging Asia". *The World Bank Economic Review*, (12), 419-455.
- Burniaux, J. M., Duval, R., Jaumotte, F. (2003). *Coping with Ageing: A Dynamic Approach to Quantify The Impact of Alternative Policy Options on Future Labour Supply in OECD Countries*. OECD Economics Department Working Papers No. 371.
- Brooks, S. M. (2015). "Social Protection for the Poorest: The Adoption of Antipoverty Cash Transfer Programs in the Global South". *Politics & Society*, 43(4), 551-582.
- Brown, P. (2003). "The Opportunity Trap: Education and Employment in a Global Economy". *European Educational Research Journal*, 2(1), 141-179.
- Calforms, L., Forslund, A., Hemström, M. (2002). *Does Active Labour Market Policy Work? Lessons from the Swedish Experiences*. Seminar Paper, No. 700, Institute for International Economic Studies, Sweden.
- Cheron, A., Hairault, J. O., Langot, F. (2011). "Age-Dependent Employment Protection". *The Economic Journal*, 121(557), 1477-1504.
- Choudhry, M. T., Marelli, E., Signorelli, M. (2016). "Age Dependency and Labour Productivity Divergence". *Applied Economics*, 48(50), 4823-4845.
- Cichon, M. (1996). "The Ageing Debate in Social Security: Barking up the Wrong Tree?". *Protecting Retirement Incomes: Options for Reform, Studies and Research*, 37, 83-99.
- Cichon, M., Scholz, W., van de Meerendonk, A., Hagemeyer, K., Bertranou, F., Plamondon, P. (2004). *Financing Social Protection*. Geneva: International Labour Organization.
- Crompton, R. (2002). "Employment, Flexible Working and the Family". *The British Journal of Sociology*, 53(4), 537-558.
- Çalışkan, Z. (2012). "Refah Devletlerinin Dinamik Dengesi: Sosyal Harcamalar İçin Geleneksellik Endekslerinin Hesaplanması". *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 218-239.
- Çelik, A. (2015). "Dünya'da ve Türkiye'de Kıdem Tazminatı Uygulamaları". *İktisat Dergisi*, 27-39.

- Dant, T. (1988). "Dependency and Old Age: Theoretical Accounts and Practical Understandings". *Ageing and Society*, 8, 171-188.
- Das, B. (2018). "Dependency Ratio and North East India: In the Wave of Demographic Transformation". *International Journal of Research in Humanities*, 6(3), 61-66.
- Dinçay, İ. H. (2021/3). "Farklı Ülke Uygulamaları Işığında Türkiye’de Kısa Çalışma Ödeneğinin Uygulama Etkinliği Üzerine Bir İnceleme". *Çalışma ve Toplum*, 70, 1819-1847.
- Duncan, C., Loretto, W. (2004). "Never the Right Age? Gender and Age-Based Discrimination in Employment". *Gender, Work & Organization*, 11(1), 95-115.
- Eisend, M. (2019). "Gender Roles". *Journal of Advertising*, 48(1), 72-80.
- Ekmekçi, Ö. (2009). "Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği Uygulamasına İlişkin Sorular". *Sicil İş Hukuku Dergisi*, 14, 47-59.
- Esping-Andersen, G. (1991). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G. (1995). *Welfare States without Work: The Impasse of Labor Shedding and Familialism in Continental European Social Policy*. Estudio/Working Paper 1995/71, Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones.
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social Foundation of Postindustrial Economies*. Oxford: University Press.
- Esping-Andersen, G. (2013a). "Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri". İçinde A. Buğra, Ç. Keyder (Ed.), *Sosyal Politika Yazıları* (ss. 33-52), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Esping-Andersen, G. (2013b). "Altın Çağ Sonrası? Küresel bir Ekonomide Refah Devleti İkilemleri". İçinde A. Buğra, Ç. Keyder (Ed.), *Sosyal Politika Yazıları* (ss. 53-100), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ferrera, M. (2013). "Sosyal Avrupa’da “Güney Avrupa Refah Modeli”". İçinde A. Buğra, Ç. Keyder (Ed.), *Sosyal Politika Yazıları* (ss. 195-229), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Germir, H. N. (2013). "Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Belediyelerce Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik Kullanımı: Balçova Semtevlere". *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 3(3), 1-18.
- Gough, I. (2013). "Güney Avrupa’da Sosyal Yardım". İçinde A. Buğra, Ç. Keyder (Ed.), *Sosyal Politika Yazıları* (ss. 231-260), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökbunar, R., Özdemir, H., Uğur, A. (2008). "Küreselleşme Kışkıracısındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(2), 158-173.

- Grütjen, D. (2008). “The Turkish Welfare Regime: An Example of the Southern European Model? The Role of State, Market and Family in Welfare Provision”. *Turkish Policy Quarterly*, 7(1), 111-129.
- Gujurati, D. N. (2003). *Basic Econometrics*. New York: McGraw Hill.
- Gülcan, E. (2017). “Avrupa Birliği'nin Genişlemesi ve Refah Devleti Tipolojisine Etkisi”. *Social Sciences Studies Journal*, 3(11), 1719-1731.
- Güler, M. A. (2020). *Birikim, Düzenleme ve Sosyal Devletin Dönüşümü*. Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları.
- Güzel, S. (2011). “Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Dünya Bankası ve Mikro Kredi Uygulaması: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”. *Azerbaycan Vergi Haberleri*, 8, 79-96.
- Hall, P. (1952). *The Social Services of Modern England*. Londra: Routledge and Kegan Paul.
- Harasty, C., Ostermeier, M. (2020). *Population Ageing: Alternative Measures of Dependency and Implications for the Future of Work*. ILO Workin Paper, No. 5, Geneva.
- Hekimler, A. (2008). “Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de İşgücü Piyasası Politikaları ve İşsizlik Halinde Sağlanan Yardımlar”. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 1, 1-23.
- Hicks, A., Esping-Andersen, G. (2003). “Comparative and Historical Studies of Public Policy and the Welfare State”. İçinde T. Janoski, R. Alford, A. Hicks, M. Schwartz (Ed.), *The Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies, and Globalization* (ss. 509-525), Cambridge: Cambridge University Press.
- Hicken, A. (2011). “Clientelism”. *Annual Review of Political Science*, 14, 289-310.
- Hinz, R., Rudolph, H. P., Antolin, P., Yermo, J. (2010). *Evaluating the Financial Performance of Pension Funds*. The World Bank.
- Hogan, D. P., Astone, N. M. (1986). “The Transition to Adulthood”. *Annual Review of Sociology*, 12, 109-130.
- Höpfl, H. M. (2006). “Post-Bureaucracy and Weber’s “Modern” Bureaucrat”. *Journal of Organizational Change Management*, 19(1), 8-21.
- Huberman, L. (2017). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla* (18. Baskı). (Çev. M. Belge), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Im, K., Pesaran, H., Shin, Y. (2003). “Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels”. *Journal of Econometrics*, 115, 53-74.
- Işığışok, Ö. (2017). *İstihdam ve İşsizlik* (3. Basım). Bursa: Dora Basım Yayın.

- Jadidi, O., Hong, T. S., Firouzi, F., Yusuff, R. M., Zulkifli, N. (2008). "TOPSIS and Fuzzy Multi-Objective Model Integration for Supplier Selection Problem". *Journal of Achievements in Materials and Manufacturing Engineering*, 31(2), 762-769.
- Jahanshahloo, G. R., Lotfi, F. H., Izadikhah, M. (2006). "Extension of the TOPSIS Method for Decision-Making Problems with Fuzzy Data". *Applied Mathematics and Computation*, 181, 1544-1551.
- Jenkins, R. (2004). "Globalization, Production, Employment and Poverty: Debates and Evidence". *Journal of International Development*, 16(1), 1-12.
- Johansen, S., Juselius, K. (1990). "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration-with Applications to the Demand for Money". *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52(2), 169-210.
- Kangasharju, A., Pekkala, S. (2002). "The Role of Education in Self-Employment Success in Finland". *Growth and Change*, 33, 216-237.
- Kapar, R. (2004). "Uygun İş Bağlamında Çalışan Yoksullar". *Journal of Social Policy Conferences*, 185-204.
- Kapar, R. (2005). "Aktif İşgücü Piyasası Politikaları". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 341-371.
- Kesici, M. R. (2013). *Emek Piyasaları*. Ankara: Dipnot Yayınevi.
- Kesselman, J. R., Williamson, S. H., Berndt, E. R. (1977). "Tax Credits for Employment rather than Investment". *The American Economic Review*, 67(3), 339-349.
- Kidd, M. P., Ferko, I. (2001). "The Employment Effects of Gender Discrimination in Australia 1994-95". *The Economic Record*, 77(236), 71-88.
- Kiendrebeogo, Y., Assimaidou, K., Tall, A. (2017). "Social Protection for Poverty Reduction in Times of Crisis". *Journal of Policy Modeling*, 39, 1163-1183.
- Kim, Y. Y., Choi, Y. J. (2020). "Does Social Protection Crowd Out Social Investment?". *Policy and Society*, 39(2), 208-225.
- Koop, G., Pesaran, M. H., Potter, S. M. (1996). "Impulse Response Analysis in Nonlinear Multivariate Models". *Journal of Econometrics*, 74(1), 119-147.
- Koray, M. (2005). *Avrupa Toplum Modeli* (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Koray, M. (2018). *Sosyal Politika* (5. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Korkmaz, T., Bayramoğlu, M. F. (2007). "Yoksullukla Mücadelede Mikrofinans Modeli ve Mikrofinans Kuruluşlarının Finansal İşlevleri". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 34, 98-113.

- Krishnan, P. (1990). "The Economics of Moonlighting: A Double Self-Selection Model". *The Review of Economics and Statistics*, 72(2), 361-367.
- Lafargue, P. (2016). *Tembellik Hakkı*. Çev. (I. Ergüden), İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Lau, S-H. P., Tsui, A. K. (2020). "Economic-Demographic Dependency Ratio in Life-Cycle Model". *Macroeconomic Dynamics*, (24), 1635-1673.
- Lee, E. (1996). "Globalization and Employment: Is Anxiety Justified?". *International Labour Review*, 135(5), 485-497.
- Leff, N. H. (1969). "Dependency Rates and Saving Rates". *The American Economic Review*, 59(5), 886-896.
- Leibfried, S., Obinger, H. (2003). "The State of the Welfare State: German Social Policy between Macroeconomic Retrenchment and Microeconomic Recalibration". *West European Politics*, 26(4), 199-218.
- Li, G.; Li, Z., Lv, X. (2021). "The Aging Population, Dependency Burdens and Household Commercial Insurance Purchase: Evidence from China". *Applied Economics Letters*, 28(4), 294-298.
- Lindbeck, A. (2013). *An Essay on Welfare State Dynamics*. CESifo Working Paper No. 976, Center for Economic Studies and ifo Institute.
- Loichinger, E., Hammer, B., Prskawetz, A., Freiberger, M., Sambt, J. (2017). "Quantifying Economic Dependency". *European Journal of Population*, (33), 351-380.
- Lordoğlu, K., Özkaplan, N. (2018). *Çalışma İktisadı* (6. Basım). İstanbul: Der Yayınları.
- Loretto, W., Duncan, C., White, P. J. (2000). "Ageism and Employment: Controversies, Ambiguities and Younger People's Perceptions". *Ageing and Society*, 20, 279-302.
- Mahiroğulları, A. (2014). "İşsizlikle Mücadelede Aktif Emek Piyasası Politikaları (Sivas Örneği)". İçinde: M. A. Güler (Ed.) 15. *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi* (ss. 98-141), Ankara: Türk-İş Yayınları.
- McGrew, A. (2007). "Globalization in Hard Times: Contention in the Academy and Beyond". İçinde G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell Companion to Globalization* (ss. 29-53), Malden: Blackwell Publishing.
- Meda, D. (2012). *Emek Kaybolma Yolunda Bir Değer mi?*. (Çev. I. Ergüden), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Metin, B., Özyaydın, M. M. (2014). *Çalışma ve Refah*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Mills, M., McGregor, G. (2014). *Re-Engaging Young People in Education Learning from Alternative Schools*. London & New York: Routledge.

- Mina, W. (2021). "Do Labor Market Flexibility and Efficiency Increase Government Social Protection Expenditures?". *Applied Economics*, 53(33), 3871-3887.
- Mishra, S. V. (2011). "The Elderly Dependents in India: A Critical Review". *The Indian Journal of Spatial Science*, 2(2), 3-16.
- Morse, N. C., Weiss, R. S. (1955). "The Function and Meaning of Work and the Job". *American Sociological Review*, (20), 191-198.
- Muszynska, M. M., Rau, R. (2012). "The Old-Age Healthy Dependency Ratio in Europe". *Population Ageing*, 5, 151-162.
- OECD, (1989). *Towards an "Enterprising" Culture a Challenge for Education and Training*. Paris: OECD.
- Özdemir, S. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İTO Yayınları.
- Özdemir, S. (2005). "Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49), 231-266.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İTO Yayınları.
- Özdemir, S. (2009). "Küreselleşme ve Refah Devletleri Üzerindeki Etkileri". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (57), 55-86.
- Özmen, Z. (2017). "Refah Devleti Kavramı ve Refah Devleti Modellerine Göre Avrupa'da Bazı Ülkelerin Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Yönünden İncelenmesi". *International Journal of Academic Value Studies*, 3(13), 370-387.
- Özsabuncuoğlu, İ. H., Direkçi, T. (2012). *Seçilmiş Bazı Makroekonomik Değişkenlerin Türkiye'de Bölgesel İstihdama Etkisi*. Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, No. 2012/86.
- Özveri, M. (2015). "Kıdem Tazminatı ve Kıdem Tazminatı Fonu Yasa Tasarısı". *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 6(22), 16-20.
- Peksan, S. (2021). *Çalışmanın Evrimi ve İşin Sonu*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Pesaran, M. H. (2004). "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels". *Cambridge Working Papers in Economics Working Paper*, 435, 3-11.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. (1998). "Generalized Impulse Response Analysis in Linear Multivariate Models". *Economic Letters*, 58, 17-29.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., Smith, R. P. (1999). "Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels". *Journal of the American Statistical Association*, 94, 621-634.
- Pesaran, M. H., Ullah, A., Yamagata, T. (2008). "A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence". *Econometrics Journal*, 11, 105-127.

- Pesaran, H., Yamagata, T. (2008). "Testing Slope Homogeneity in Large Panels". *Journal of Econometrics*, 142, 50-93.
- Pierson, C. (1998). *Beyond the Welfare State?: The New Political Economy of Welfare* (2nd Edition). State College: The Pennsylvania State University Press.
- Pierson, P. (2001). "Coping with Permanent Austerity: Welfare State Restructuring in Affluent Democracies". İçinde P. Pierson (Ed.), *The New Politics of Welfare State* (ss. 410-456), Oxford: Oxford University Press.
- Pignatti, C., van Belle, E. (2018). *Better together: Active and Passive Labour Market Policies in Developed and Developing Economies*. Working Paper, No. 37, ILO.
- Piketty, T. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Polesel, J. (2010). "Vocational Education and Training (VET) and Young People the Pathway of the Poor?". *Education & Training*, 52(5), 415-426.
- Powell, M., Yörük, E., Bargu, A. (2020). "Thirty Years of the Three Worlds of Welfare Capitalism: A Review of Reviews". *Social Policy & Administration*, 54, 60-87.
- Ramon-Dangla, R. (2019). "Reforma Economica Trabalhista vs. Conjuntura Economica: o Impacto do Fundo de Garantia Salarial Sobre as Finanças Espanholas". *Revista Finanzas y Politica Economica*, 11(1), 85-100.
- Robertson, R., White, K. E. (2007). "What is Globalization?". İçinde G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell Companion to Globalization* (ss. 54-66), Malden: Blackwell Publishing.
- Rose, H., Daiches, A., Potier, J. (2012). "Meaning of Social Inclusion to Young People Not in Employment, Education or Training". *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 22, 256-268.
- Sargeant, M. (2016). *Age Discrimination in Employment*. Boca Raton: CRC Press.
- Sassen, S. (2003). "Globalization or Denationalization?". *Review of International Political Economy*, 10(1), 1-22.
- Schmitter, P. C. (1986). "An Introduction to Southern Europe Transitions from Authoritarian Rule: Italy, Greece, Portugal, Spain and Turkey". İçinde G. O'Donnell ve P. C. Schmitter (Ed.), *Transitions from Authoritarian Rule* (ss. 3-10), Baltimore: John Hopkins University Press.
- Sen, A. (1996). "Employment, Institutions and Technology: Some Policy Issues". *International Labour Review*, 135(3-4), 445-471.
- Senyen Kaplan, E. T. (2017). *Bireysel İş Hukuku* (8. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

- Smith, E. (2016). "Can Higher Education Compensate for Society? Modelling the Determinants of Academic Success at University". *British Journal of Sociology of Education*, 37(7), 970-992.
- Smith, V., Leybourne, S., Kim, T. H., Newbold, P. (2004). "More Powerful Panel Data Unit Root Tests with an Application to Mean Reversion in Real Exchange Rates". *Journal of Applied Econometrics*, 19, 147-170.
- Spicker, P. (2013). "Liberal Welfare States". İçinde B. Greve (Ed.), *The Routledge Handbook of the Welfare State* (ss. 193-201), Londra: Routledge.
- Spijker, J., MacInnes, J. (2013). "Population Ageing: The Timebomb that Isn't?". *British Medical Journal*, 347, 1-5.
- Şen, M. (2016). "Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Kapsamında Türkiye’de Mesleki Eğitim Kurslarının Analizi". *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 2(1), 67-89.
- Şentürk, M. (2014/1). "Türkiye’de Kamunun ve STK’ların Sosyal Yardım Uygulamaları: Yeni Eğilimler ve İhtiyaçlar". *Sosyoloji Dergisi*, (28), 285-307.
- Tekin, A. (2006). "Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 301-316.
- Tiyek, R., Yertüm, U. (2016). "Güney Avrupa Refah Rejimi Bağlamında Türkiye: Bir Değerlendirme". *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 26-49.
- Toprak, D. (2015/1). "Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 151-175.
- TÜİK (2021). *İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2020*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türcan Özşuca, Ş. (1998). *İşsizlik Sigortası ve Emek Piyasası*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Uddin, M. T., Islam, M. N., Kabir, A. (2012). "Demographic Dependency of Aging Process in Bangladesh". *Proceedings of the Pakistan Academy of Sciences*, 49(3), 209-218.
- UN (2020). *World Population Ageing 2019*. Department of Economic and Social Affairs, Population Division, New York: United Nation.
- Ülgen, G., Özalp, L. F. (2017). "Refah Rejimleri Sınıflandırma Çalışmaları: Cinsiyet Boyutları". *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(2), 637-656.
- Vijayakumar, S. (2013). "An Empirical Study on the Nexus of Poverty, GDP Growth, Dependency Ratio and Employment in Developing Countries". *Journal of Competitiveness*, 5(2), 67-82.
- Walker, A. (2006). "Active Ageing in Employment: Its Meaning and Potential". *Asia-Pacific Review*, 13(1), 78-93.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). **Panel Veri Ekonometrisi**. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Zwick, T. (2005). “Continuing Vocational Training Forms and Establishment Productivity in Germany”. **German Economic Review**, 6(2), 155-184.

İnternet Kaynakları

İnternet: Blackstone, A. M. (2003). **Gender Roles and Society**. Web: https://digitalcommons.library.umaine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=soc_facpub adresinden 27 Aralık 2021 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Dasthi, Z., Pedram, M. M., Shanbehzadeh, J. (2010). **A Multi-Criteria Decision Making Based Method for Ranking Sequential Patterns**. Proceedings of the International MultiConference of Engineers and Computer Scientists, (17-19 May), Hong Kong, Web: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.302.5948&rep=rep1&type=pdf> adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Li, H., Xie, Q. (2006). **Application of TOPSIS in the Bidding Evaluation of Manufacturing Enterprises**. 5th International Conference on E-Engineering & Digital Enterprise Technology, (16-18 August), Guiyang/China, Web: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.551.3945&rep=rep1&type=pdf> adresinden 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Web: <https://stats.oecd.org/> adresinden 20 Aralık 2021 tarihinde alınmıştır.

EK-1. Topsis analiz aşamaları

1991		
Ulke	GBO	YBO
USA	33.27	19.34
CAN	30.40	16.81
AUS	32.73	16.84
GBR	29.20	24.33
NZL	35.28	17.09
DEU	23.32	21.85
FRA	30.23	21.76
AUT	24.94	22.19
JPN	25.68	17.64
SWE	28.28	27.82
NOR	29.29	25.31
DNK	25.29	23.14
NLD	26.32	18.61
ITA	23.45	22.20
ESP	28.86	20.48
PRT	30.09	21.10
GRC	28.36	20.48
TUR	58.72	7.83

Normalizasyon İşlemi		
Ulke	GBO	YBO
USA	1106.787493397	373.920579923
CAN	924.322023657	282.447144768
AUS	1071.237438914	283.443156469
GBR	852.737353993	591.947143461
NZL	1245.008459298	292.226683135
DEU	543.933445540	477.553148023
FRA	914.006845380	473.320070955
AUT	622.108383980	492.292751843
JPN	659.712576723	311.175362603
SWE	799.877998739	774.182869525
NOR	857.945210443	640.578660295
DNK	639.343396376	535.236075131
NLD	692.534921587	346.381566822
ITA	549.967000554	492.997751473
ESP	833.153561878	419.512429029
PRT	905.293493803	445.114810183
GRC	804.507655771	419.580080781
TUR	3447.647060948	61.355008424
Kareler Toplamı	17470.124320980	7713.265292844
Toplamın Karekökü	132.1745979	87.82519737

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.25	0.22
CAN	0.23	0.19
AUS	0.25	0.19
GBR	0.22	0.28
NZL	0.27	0.19
DEU	0.18	0.25
FRA	0.23	0.25
AUT	0.19	0.25
JPN	0.19	0.20
SWE	0.21	0.32
NOR	0.22	0.29
DNK	0.19	0.26
NLD	0.20	0.21
ITA	0.18	0.25
ESP	0.22	0.23
PRT	0.23	0.24
GRC	0.21	0.23
TUR	0.44	0.09
Kriter	4.11	4.15
Ağırlıklarını	8.27	
Belirleme İşlemi	0.497566917	0.502433083

3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.125237855	0.110623852
CAN	0.114449829	0.096145218
AUS	0.123210117	0.09631459
GBR	0.109928713	0.139187604
NZL	0.132828005	0.097795535
DEU	0.087796334	0.125017252
FRA	0.113809423	0.124461937
AUT	0.093893716	0.12693191
JPN	0.096689849	0.100916388
SWE	0.106467088	0.159177204
NOR	0.110263881	0.144792254
DNK	0.095185455	0.132352388
NLD	0.099065934	0.106472262
ITA	0.088281929	0.127022765
ESP	0.108659081	0.117174069
PRT	0.113265644	0.120696622
GRC	0.106774756	0.117183516
TUR	0.22103696	0.044810945
MAX. Değer	0.22103696	0.159177204
MİN. Değer	0.087796334	0.044810945

4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.009177469	0.002357428
CAN	0.011360816	0.003973031
AUS	0.009570091	0.003951708
GBR	0.012345043	0.000399584
NZL	0.00778082	0.003767709
DEU	0.017753064	0.001166902
FRA	0.011497745	0.00120515
AUT	0.016165405	0.001039759
JPN	0.015462204	0.003394323
SWE	0.013126256	0
NOR	0.012270675	0.000206927
DNK	0.015838601	0.000719571
NLD	0.014876931	0.002777811
ITA	0.017623898	0.001033908
ESP	0.012628788	0.001764263
PRT	0.011614657	0.001480755
GRC	0.013055851	0.00176347
TUR	0	0.013079641

4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.001401868	0.004331339
CAN	0.000710409	0.002635208
AUS	0.001254136	0.002652625
GBR	0.000489842	0.008906954
NZL	0.002027851	0.002807367
DEU	0	0.006433052
FRA	0.000676681	0.00634428
AUT	3.71781E-05	0.006743853
JPN	7.90946E-05	0.003147821
SWE	0.000348597	0.013079641
NOR	0.000504791	0.009996262
DNK	5.45991E-05	0.007663504
NLD	0.000127004	0.003802118
ITA	2.35803E-07	0.006758783
ESP	0.000435254	0.005236422
PRT	0.000648686	0.005758636
GRC	0.000360181	0.005237789
TUR	0.017753064	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.011534897
CAN	0.015333848
AUS	0.013521799
GBR	0.012744627
NZL	0.011548529
DEU	0.018919967
FRA	0.012702894

AUT	0.017205164	
JPN	0.018856527	
SWE	0.013126256	
NOR	0.012477602	
DNK	0.016558172	
NLD	0.017654742	
ITA	0.018657806	
ESP	0.014393051	
PRT	0.013095412	
GRC	0.014819321	
TUR	0.013079641	
Ulke	S+	
USA	0.107400635	
CAN	0.123829914	
AUS	0.116283272	
GBR	0.112892102	
NZL	0.107464082	
DEU	0.13754987	
FRA	0.112707118	
AUT	0.131168455	
JPN	0.137319069	
SWE	0.114569872	
NOR	0.111703186	
DNK	0.128678561	
NLD	0.132871149	
ITA	0.13659358	
ESP	0.119971043	
PRT	0.114435186	
GRC	0.121734633	
TUR	0.114366259	
S-'nin hesaplanması		
Ulke		
USA	0.005733206	
CAN	0.003345616	
AUS	0.003906762	
GBR	0.009396796	
NZL	0.004835218	
DEU	0.006433052	
FRA	0.007020961	
AUT	0.006781031	
JPN	0.003226915	
SWE	0.013428238	
NOR	0.010501053	
DNK	0.007718103	
NLD	0.003929122	
ITA	0.006759019	
ESP	0.005671676	
PRT	0.006407322	
GRC	0.00559797	
TUR	0.017753064	
Ulke	S-	
USA	0.075717939	
CAN	0.057841304	
AUS	0.062504092	
GBR	0.096937072	
NZL	0.069535733	
DEU	0.080206307	
FRA	0.083791177	
AUT	0.082347015	
JPN	0.056805944	
SWE	0.115880276	
NOR	0.102474644	
DNK	0.087852737	
NLD	0.062682708	
ITA	0.082213254	
ESP	0.075310529	
PRT	0.080045748	
GRC	0.07481958	
TUR	0.133240626	
1992		
Ulke	GBO	YBO

USA	33.50	19.41
CAN	30.43	17.05
AUS	32.62	17.12
GBR	29.44	24.47
NZL	35.24	17.25
DEU	23.51	22.12
FRA	30.13	22.16
AUT	25.29	22.41
JPN	24.99	18.31
SWE	28.67	27.83
NOR	29.43	25.27
DNK	25.29	23.05
NLD	26.37	18.76
ITA	22.97	22.72
ESP	27.66	20.86
PRT	29.06	21.40
GRC	27.45	20.71
TUR	57.39	7.95

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	1122.543310241	376.872963862
CAN	925.963114814	290.696769879
AUS	1064.034410836	293.209275466
GBR	866.914408540	598.638458036
NZL	1241.941391563	297.600360565
DEU	552.833151407	489.275313064
FRA	907.858997973	491.060993964
AUT	639.834449370	502.295438175
JPN	624.432285021	335.281950409
SWE	821.954080039	774.254883338
NOR	866.038121636	638.604538805
DNK	639.752037210	531.385829473
NLD	695.606336132	351.937029928
ITA	527.775245570	516.121913998
ESP	765.155484267	434.985734121
PRT	844.203710124	457.996628852
GRC	753.472493471	428.823285059
TUR	3293.175865363	63.183344915
Kareler Toplamı	17153.488893578	7872.224711908
Toplamın Karekökü	130.9713285	88.72555839

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.26	0.22
CAN	0.23	0.19
AUS	0.25	0.19
GBR	0.22	0.28
NZL	0.27	0.19
DEU	0.18	0.25
FRA	0.23	0.25
AUT	0.19	0.25
JPN	0.19	0.21
SWE	0.22	0.31
NOR	0.22	0.28
DNK	0.19	0.26
NLD	0.20	0.21
ITA	0.18	0.26
ESP	0.21	0.24
PRT	0.22	0.24
GRC	0.21	0.23
TUR	0.44	0.09
Kriter	4.12	4.16
Ağırlıklarını	8.28	
Belirleme İşlemi	0.497687505	0.502312495

3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.127315728	0.109906336
CAN	0.115631817	0.09652623
AUS	0.123953371	0.096942473
GBR	0.111884162	0.138518426
NZL	0.133915564	0.097665677
DEU	0.0893465	0.125228129
FRA	0.11449584	0.12545644

AUT	0.096120122	0.126883414
JPN	0.094956168	0.103664564
SWE	0.108944242	0.15753143
NOR	0.111827601	0.143067583
DNK	0.096113932	0.130505924
NLD	0.100221816	0.10620812
ITA	0.087298144	0.128617893
ESP	0.105112739	0.118076303
PRT	0.110408913	0.121159195
GRC	0.10430718	0.117236925
TUR	0.218066005	0.045001454
MAX. Değer	0.218066005	0.15753143
MİN. Değer	0.087298144	0.045001454

4. Adım: Pozitif İdeal Uzaklıklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.008235613	0.00226815
CAN	0.010492763	0.003721635
AUS	0.008857188	0.003671022
GBR	0.011274584	0.000361494
NZL	0.007081297	0.003583908
DEU	0.016568711	0.001043503
FRA	0.010726779	0.001028805
AUT	0.014870798	0.000939301
JPN	0.015156032	0.002901639
SWE	0.011907559	0
NOR	0.011286598	0.000209203
DNK	0.014872308	0.000730378
NLD	0.013887253	0.002634082
ITA	0.017100233	0.000835993
ESP	0.01275844	0.001556707
PRT	0.011590049	0.001322939
GRC	0.01294107	0.001623647
TUR	0	0.012662996

4. Adım: Negatif İdeal Uzaklıklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.001601407	0.004212644
CAN	0.000802797	0.002654803
AUS	0.001343606	0.002697869
GBR	0.000604472	0.008745424
NZL	0.002173184	0.00277352
DEU	4.19576E-06	0.006436319
FRA	0.000739715	0.006473005
AUT	7.78273E-05	0.006704655
JPN	5.86453E-05	0.003441361
SWE	0.000468554	0.012662996
NOR	0.000601694	0.009616966
DNK	7.77181E-05	0.007311014
NLD	0.000167021	0.003746256
ITA	0	0.006991709
ESP	0.00031736	0.005339934
PRT	0.000534108	0.005800002
GRC	0.000289307	0.005217963
TUR	0.017100233	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.010503762
CAN	0.014214397
AUS	0.01252821
GBR	0.011636078
NZL	0.010665205
DEU	0.017612214
FRA	0.011755584
AUT	0.015810099
JPN	0.018057671
SWE	0.011907559
NOR	0.011495801
DNK	0.015602686
NLD	0.016521335
ITA	0.017936226
ESP	0.014315147

PRT	0.012912989
GRC	0.014564717
TUR	0.012662996
Ulke	S+
USA	0.102487864
CAN	0.119224148
AUS	0.111929485
GBR	0.107870654
NZL	0.103272479
DEU	0.132711018
FRA	0.108423172
AUT	0.125738217
JPN	0.134378835
SWE	0.109121762
NOR	0.107218474
DNK	0.124910713
NLD	0.128535345
ITA	0.133926196
ESP	0.119645925
PRT	0.113635333
GRC	0.12068437
TUR	0.112529976

S-'nin hesaplanması

Ulke	
USA	0.005814051
CAN	0.003457599
AUS	0.004041475
GBR	0.009349896
NZL	0.004946704
DEU	0.006440515
FRA	0.007212719
AUT	0.006782483
JPN	0.003500006
SWE	0.013131549
NOR	0.01021866
DNK	0.007388732
NLD	0.003913277
ITA	0.006991709
ESP	0.005657293
PRT	0.006334109
GRC	0.005507271
TUR	0.017100233

Ulke	S-	
USA		0.076249923
CAN		0.058801356
AUS		0.063572596
GBR		0.096694862
NZL		0.070332811
DEU		0.08025282
FRA		0.08492773
AUT		0.08235583
JPN		0.059160847
SWE		0.114592972
NOR		0.101087387
DNK		0.085957736
NLD		0.062556193
ITA		0.083616439
ESP		0.075214981
PRT		0.079587117
GRC		0.074210987
TUR		0.13076786

1993

Ulke	GBO	YBO
USA	33.67	19.45
CAN	30.43	17.27
AUS	32.62	17.39
GBR	29.73	24.55
NZL	35.23	17.41
DEU	23.64	22.35
FRA	30.11	22.53

AUT	25.79	22.57
JPN	24.41	19.04
SWE	29.06	27.76
NOR	29.65	25.17
DNK	25.35	22.92
NLD	26.51	18.89
ITA	22.57	23.21
ESP	26.47	21.24
PRT	28.11	21.70
GRC	26.60	20.98
TUR	56.06	8.08
Normalizasyon İşlemi		
Ulke	GBO	YBO
USA	1133.663269187	378.308076313
CAN	925.916262811	298.249856182
AUS	1063.893756435	302.473479505
GBR	883.766286669	602.495228879
NZL	1241.394297705	303.001942660
DEU	558.988362518	499.524858465
FRA	906.842086774	507.470290685
AUT	665.150322613	509.251586764
JPN	596.036626611	362.449969289
SWE	844.452560640	770.665461748
NOR	878.975681961	633.360906303
DNK	642.755882982	525.546914994
NLD	702.992035460	356.836515942
ITA	509.278356058	538.867662919
ESP	700.693356272	451.179682614
PRT	790.274032708	470.891422426
GRC	707.504092816	440.199657806
TUR	3142.997083905	65.331909205
Kareler Toplamı	16895.574354125	8016.105422700
Toplamın Karekökü	129.9829772	89.53270588
2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.26	0.22
CAN	0.23	0.19
AUS	0.25	0.19
GBR	0.23	0.27
NZL	0.27	0.19
DEU	0.18	0.25
FRA	0.23	0.25
AUT	0.20	0.25
JPN	0.19	0.21
SWE	0.22	0.31
NOR	0.23	0.28
DNK	0.20	0.26
NLD	0.20	0.21
ITA	0.17	0.26
ESP	0.20	0.24
PRT	0.22	0.24
GRC	0.20	0.23
TUR	0.43	0.09
Kriter	4.12	4.16
Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	8.28	
	0.49778059	0.50221941
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.128941737	0.109102472
CAN	0.116529889	0.096872812
AUS	0.124910978	0.097556326
GBR	0.113846634	0.137685622
NZL	0.134929326	0.097641511
DEU	0.090542579	0.12536905
FRA	0.115323367	0.126362176
AUT	0.098766891	0.126583756
JPN	0.093494907	0.106791286
SWE	0.111285635	0.155720121
NOR	0.113537652	0.141168373
DNK	0.097090002	0.128593059
NLD	0.10153755	0.105961093
ITA	0.08642295	0.13021255

ESP	0.101371408	0.119147943
PRT	0.107656519	0.121722867
GRC	0.101862881	0.117689206
TUR	0.21469576	0.045339263
MAX. Değer	0.21469576	0.155720121
MİN. Değer	0.08642295	0.045339263

4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.007353752	0.002173205
CAN	0.009636538	0.003463006
AUS	0.008061307	0.003383027
GBR	0.010170546	0.000325243
NZL	0.006362684	0.003373125
DEU	0.015414012	0.000921187
FRA	0.009874873	0.000861889
AUT	0.013439503	0.000848928
JPN	0.014689647	0.002394031
SWE	0.010693654	0
NOR	0.010232963	0.000211753
DNK	0.013831114	0.000735877
NLD	0.01280478	0.002475961
ITA	0.016453914	0.000650636
ESP	0.012842409	0.001337524
PRT	0.011457399	0.001155813
GRC	0.012731258	0.00144635
TUR	0	0.012183934

4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.001807847	0.004065747
CAN	0.000906428	0.002655707
AUS	0.001481328	0.002726622
GBR	0.000752058	0.00852785
NZL	0.002352868	0.002735525
DEU	1.69713E-05	0.006404767
FRA	0.000835234	0.006564712
AUT	0.000152373	0.006600668
JPN	5.00126E-05	0.003776351
SWE	0.000618153	0.012183934
NOR	0.000735207	0.009183218
DNK	0.000113786	0.006931195
NLD	0.000228451	0.003675006
ITA	0	0.007203475
ESP	0.000223456	0.005447721
PRT	0.000450864	0.005834455
GRC	0.000238391	0.005234514
TUR	0.016453914	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.009526958
CAN	0.013099544
AUS	0.011444334
GBR	0.010495789
NZL	0.009735809
DEU	0.0163352
FRA	0.010736761
AUT	0.01428843
JPN	0.017083678
SWE	0.010693654
NOR	0.010444716
DNK	0.014566992
NLD	0.015280741
ITA	0.01710455
ESP	0.014179933
PRT	0.012613212
GRC	0.014177609
TUR	0.012183934
Ulke	S+
USA	0.097606135
CAN	0.114453239
AUS	0.106978195

GBR	0.10244896
NZL	0.098670203
DEU	0.127809232
FRA	0.103618345
AUT	0.119534223
JPN	0.130704543
SWE	0.103410125
NOR	0.102199394
DNK	0.120693794
NLD	0.123615295
ITA	0.130784364
ESP	0.119079523
PRT	0.112308558
GRC	0.119069765
TUR	0.110380857

S-'nin hesaplanması

Ulke	
USA	0.005873594
CAN	0.003562134
AUS	0.00420795
GBR	0.009279908
NZL	0.005088394
DEU	0.006421738
FRA	0.007399946
AUT	0.006753041
JPN	0.003826364
SWE	0.012802087
NOR	0.009918425
DNK	0.007044981
NLD	0.003903457
ITA	0.007203475
ESP	0.005671178
PRT	0.006285319
GRC	0.005472906
TUR	0.016453914

Ulke	S-	
USA		0.076639376
CAN		0.059683619
AUS		0.064868713
GBR		0.096332281
NZL		0.071332977
DEU		0.080135748
FRA		0.086022941
AUT		0.082176886
JPN		0.061857608
SWE		0.113146307
NOR		0.099591292
DNK		0.083934383
NLD		0.062477655
ITA		0.084873287
ESP		0.075307222
PRT		0.079280006
GRC		0.07397909
TUR		0.12827281

1994

Ulke	GB0	YBO
USA	33.74	19.44
CAN	30.33	17.47
AUS	32.57	17.62
GBR	29.97	24.58
NZL	35.22	17.55
DEU	23.74	22.53
FRA	30.07	22.88
AUT	26.21	22.65
JPN	23.89	19.80
SWE	29.39	27.65
NOR	29.90	25.01
DNK	25.51	22.77
NLD	26.68	19.02
ITA	22.22	23.70
ESP	25.38	21.66

PRT	27.24	22.01
GRC	25.72	21.30
TUR	54.75	8.24
Normalizasyon İşlemi		
Ulke	GBO	YBO
USA	1138.201420698	377.974513825
CAN	920.087374240	305.313196213
AUS	1060.650386567	310.557728598
GBR	898.082655421	604.127010954
NZL	1240.162842988	307.934761602
DEU	563.736360303	507.756010473
FRA	904.467129882	523.396750576
AUT	686.970851257	512.823078987
JPN	570.850057493	392.056224502
SWE	864.047658365	764.515336849
NOR	894.194773936	625.474746590
DNK	650.888774763	518.594617310
NLD	711.742219438	361.819503722
ITA	493.740642608	561.876341199
ESP	644.334466379	469.195950119
PRT	741.968540249	484.293724993
GRC	661.705076058	453.576954785
TUR	2997.882564764	67.965763731
Kareler Toplamı	16643.713795409	8149.252215028
Toplamın Karekökü	129.0105182	90.27320873
2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.26	0.22
CAN	0.24	0.19
AUS	0.25	0.20
GBR	0.23	0.27
NZL	0.27	0.19
DEU	0.18	0.25
FRA	0.23	0.25
AUT	0.20	0.25
JPN	0.19	0.22
SWE	0.23	0.31
NOR	0.23	0.28
DNK	0.20	0.25
NLD	0.21	0.21
ITA	0.17	0.26
ESP	0.20	0.24
PRT	0.21	0.24
GRC	0.20	0.24
TUR	0.42	0.09
Kriter	4.13	4.16
Ağırlıklarını	8.29	
Belirleme İşlemi	0.497832984	0.502167016
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.130187147	0.108148515
CAN	0.117050449	0.097199066
AUS	0.125673779	0.098030332
GBR	0.115642295	0.136726731
NZL	0.135893256	0.097615473
DEU	0.091621326	0.125347836
FRA	0.116052618	0.127263779
AUT	0.101141107	0.125971727
JPN	0.092197591	0.110144669
SWE	0.11342986	0.153809232
NOR	0.115391711	0.139121481
DNK	0.098449143	0.126678615
NLD	0.102948474	0.105812089
ITA	0.085744839	0.131858969
ESP	0.097952208	0.12049428
PRT	0.105111757	0.122417562
GRC	0.099263774	0.118471747
TUR	0.211283633	0.045860037
MAX. Değer	0.211283633	0.153809232
MİN. Değer	0.085744839	0.045860037
4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO

USA	0.00657664	0.002084901
CAN	0.008879893	0.003204711
AUS	0.007329047	0.003111286
GBR	0.009147266	0.000291812
NZL	0.005683709	0.003157739
DEU	0.014319068	0.000810051
FRA	0.009068946	0.000704661
AUT	0.012131376	0.000774927
JPN	0.014181485	0.001906594
SWE	0.009575361	0
NOR	0.009195261	0.00021573
DNK	0.012731622	0.00073607
NLD	0.011736507	0.002303726
ITA	0.015759989	0.000481814
ESP	0.012844012	0.001109886
PRT	0.011272467	0.000985437
GRC	0.012548449	0.001248738
TUR	0	0.011653029

4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.001975119	0.003879854
CAN	0.000980041	0.002635696
AUS	0.00159432	0.00272174
GBR	0.000893858	0.008256756
NZL	0.002514864	0.002678625
DEU	3.45331E-05	0.00631831
FRA	0.000918561	0.006626569
AUT	0.000237045	0.006417883
JPN	4.1638E-05	0.004132514
SWE	0.00076646	0.011653029
NOR	0.000878937	0.008697697
DNK	0.000161399	0.006531642
NLD	0.000295965	0.003594249
ITA	0	0.007395816
ESP	0.00014902	0.00557027
PRT	0.000375078	0.005861055
GRC	0.000182762	0.00527246
TUR	0.015759989	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması		
Ulke		
USA		0.008661541
CAN		0.012084604
AUS		0.010440333
GBR		0.009439077
NZL		0.008841448
DEU		0.015129119
FRA		0.009773607
AUT		0.012906303
JPN		0.01608808
SWE		0.009575361
NOR		0.009410991
DNK		0.013467693
NLD		0.014040233
ITA		0.016241803
ESP		0.013953898
PRT		0.012257904
GRC		0.013797187
TUR		0.011653029
Ulke		S+
USA		0.093067401
CAN		0.109929996
AUS		0.102177947
GBR		0.097154914
NZL		0.094028972
DEU		0.123000483
FRA		0.098861556
AUT		0.11360591
JPN		0.126838794
SWE		0.097853773

NOR	0.097010261
DNK	0.116050388
NLD	0.118491487
ITA	0.127443333
ESP	0.118126619
PRT	0.110715421
GRC	0.117461427
TUR	0.107949195

S-'nin hesaplanması

Ulke	
USA	0.005854973
CAN	0.003615737
AUS	0.00431606
GBR	0.009150614
NZL	0.005193489
DEU	0.006352843
FRA	0.007545131
AUT	0.006654928
JPN	0.004174152
SWE	0.012419489
NOR	0.009576634
DNK	0.006693042
NLD	0.003890214
ITA	0.007395816
ESP	0.00571929
PRT	0.006236132
GRC	0.005455222
TUR	0.015759989

Ulke	S-	
USA		0.076517797
CAN		0.060130999
AUS		0.065696727
GBR		0.095658841
NZL		0.072065865
DEU		0.079704725
FRA		0.086862711
AUT		0.081577742
JPN		0.064607676
SWE		0.111442762
NOR		0.097860278
DNK		0.081811013
NLD		0.062371577
ITA		0.085998932
ESP		0.075625988
PRT		0.078969184
GRC		0.073859475
TUR		0.125538795

1995

Ulke	GBO	YBO
USA	33.70	19.38
CAN	30.11	17.67
AUS	32.40	17.81
GBR	30.11	24.58
NZL	35.16	17.66
DEU	23.82	22.67
FRA	29.96	23.22
AUT	26.41	22.64
JPN	23.39	20.58
SWE	29.60	27.51
NOR	30.15	24.81
DNK	25.77	22.61
NLD	26.82	19.17
ITA	21.92	24.20
ESP	24.44	22.13
PRT	26.42	22.33
GRC	24.80	21.65
TUR	53.48	8.44

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	1135.862648978	375.766182314
CAN	906.800933223	312.117311774

AUS	1049.840967366	317.221585527
GBR	906.339768220	603.980878511
NZL	1235.960771448	311.947923081
DEU	567.249023157	513.881178024
FRA	897.725388284	539.324085722
AUT	697.345389807	512.573351661
JPN	547.136950850	423.720464646
SWE	876.248039926	756.648649498
NOR	909.291616074	615.476183887
DNK	664.255817654	511.114848078
NLD	719.471760972	367.344121161
ITA	480.394876784	585.629456405
ESP	597.394847457	489.746995632
PRT	697.869828153	498.706849514
GRC	615.078388132	468.876765205
TUR	2860.270098589	71.165505790
Kareler Toplamı	16364.537115077	8275.242336430
Toplamın Karekökü	127.9239505	90.96835899

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.26	0.21
CAN	0.24	0.19
AUS	0.25	0.20
GBR	0.24	0.27
NZL	0.27	0.19
DEU	0.19	0.25
FRA	0.23	0.26
AUT	0.21	0.25
JPN	0.18	0.23
SWE	0.23	0.30
NOR	0.24	0.27
DNK	0.20	0.25
NLD	0.21	0.21
ITA	0.17	0.27
ESP	0.19	0.24
PRT	0.21	0.25
GRC	0.19	0.24
TUR	0.42	0.09
Kriter	4.13	4.17
Ağırlıklarını	8.30	
Belirleme İşlemi	0.497841428	0.502158572

4. Adım: Pozitif İdeal Uzaklıklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.005924941	0.002010419
CAN	0.008270556	0.002950713
AUS	0.006730225	0.002865061
GBR	0.008275978	0.000261818
NZL	0.005086026	0.002953589
DEU	0.013327617	0.000713324
FRA	0.008377835	0.000559215
AUT	0.011101699	0.00072186
JPN	0.013713179	0.001460366
SWE	0.008636687	0
NOR	0.008241329	0.000221887
DNK	0.011627842	0.000731453
NLD	0.010763425	0.002120019
ITA	0.015088667	0.000333343
ESP	0.012772223	0.000881017
PRT	0.011093559	0.000816218
GRC	0.012458289	0.001044142
TUR	0	0.011083089

4. Adım: Negatif İdeal Uzaklıklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.002103351	0.003652818
CAN	0.001017185	0.002596492
AUS	0.001664476	0.002678061
GBR	0.001015285	0.007938002
NZL	0.002654264	0.002593795
DEU	5.46215E-05	0.006172952
FRA	0.000980029	0.006663217
AUT	0.000305248	0.006147939
JPN	3.28633E-05	0.004497248

SWE	0.000894139	0.011083089
NOR	0.00102747	0.008168615
DNK	0.000225104	0.006120068
NLD	0.00036439	0.003508499
ITA	0	0.00757223
ESP	9.64653E-05	0.005714502
PRT	0.000306599	0.005883922
GRC	0.000125871	0.005323608
TUR	0.015088667	0
5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü		
S+'nın hesaplanması		
Ulke		
USA		0.00793536
CAN		0.011221269
AUS		0.009595286
GBR		0.008537796
NZL		0.008039616
DEU		0.01404094
FRA		0.00893705
AUT		0.011823559
JPN		0.015173544
SWE		0.008636687
NOR		0.008463216
DNK		0.012359295
NLD		0.012883444
ITA		0.01542201
ESP		0.01365324
PRT		0.011909776
GRC		0.013502432
TUR		0.011083089
Ulke		S+
USA		0.089080637
CAN		0.105930493
AUS		0.097955532
GBR		0.092400193
NZL		0.089663903
DEU		0.118494473
FRA		0.094535973
AUT		0.10873619
JPN		0.123180942
SWE		0.09293378
NOR		0.091995738
DNK		0.111172366
NLD		0.11350526
ITA		0.124185387
ESP		0.116847081
PRT		0.109131921
GRC		0.116199964
TUR		0.105276251
S-'nin hesaplanması		
Ulke		
USA		0.005756169
CAN		0.003613677
AUS		0.004342537
GBR		0.008953287
NZL		0.00524806
DEU		0.006227573
FRA		0.007643246
AUT		0.006453187
JPN		0.004530111
SWE		0.011977228
NOR		0.009196084
DNK		0.006345172
NLD		0.00387289
ITA		0.00757223
ESP		0.005810967
PRT		0.006190521
GRC		0.005449479
TUR		0.015088667
Ulke	S-	
USA		0.075869421

CAN	0.060113866
AUS	0.065897927
GBR	0.094621808
NZL	0.072443494
DEU	0.078914974
FRA	0.087425659
AUT	0.08033173
JPN	0.0673061
SWE	0.109440523
NOR	0.095896217
DNK	0.079656586
NLD	0.062232545
ITA	0.087018563
ESP	0.076229699
PRT	0.078679866
GRC	0.073820588
TUR	0.122835936

1996

Ulke	GBO	YBO
USA	33.74	19.30
CAN	29.94	17.85
AUS	32.27	17.98
GBR	30.09	24.61
NZL	35.23	17.79
DEU	23.65	23.00
FRA	29.82	23.58
AUT	26.39	22.73
JPN	22.95	21.41
SWE	29.72	27.45
NOR	30.38	24.63
DNK	26.16	22.57
NLD	26.98	19.35
ITA	21.71	24.77
ESP	23.68	22.56
PRT	25.84	22.64
GRC	24.30	22.12
TUR	52.36	8.67

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	1138.481501209	372.490965292
CAN	896.232837964	318.507046828
AUS	1041.444673667	323.230878732
GBR	905.376786784	605.499191277
NZL	1240.847794431	316.338800851
DEU	559.462954635	528.842600950
FRA	889.368832337	556.203073746
AUT	696.210788392	516.819799043
JPN	526.664709313	458.454674735
SWE	883.111601367	753.378973941
NOR	922.946895335	606.640369574
DNK	684.303184950	509.436693972
NLD	727.664882576	374.382035623
ITA	471.337192362	613.680580159
ESP	560.513081513	508.971218745
PRT	667.684124215	512.572743553
GRC	590.289298886	489.469606293
TUR	2741.123844996	75.208113069
Kareler Toplamı	16143.064984931	8440.127366382
Toplamın Karekökü	127.0553619	91.87016581

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.21
CAN	0.24	0.19
AUS	0.25	0.20
GBR	0.24	0.27
NZL	0.28	0.19
DEU	0.19	0.25
FRA	0.23	0.26
AUT	0.21	0.25
JPN	0.18	0.23
SWE	0.23	0.30

NOR	0.24	0.27
DNK	0.21	0.25
NLD	0.21	0.21
ITA	0.17	0.27
ESP	0.19	0.25
PRT	0.20	0.25
GRC	0.19	0.24
TUR	0.41	0.09
Kriter	4.13	4.17
Ağırlıklarını	8.30	
Belirleme İşlemi	0.497859649	0.502140351

3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.13221384	0.10548932
CAN	0.117307116	0.097546153
AUS	0.126453843	0.098266852
GBR	0.117904019	0.134495392
NZL	0.138029904	0.097213561
DEU	0.092682897	0.125693795
FRA	0.116857041	0.128904273
AUT	0.103391374	0.124256808
JPN	0.089925123	0.117030436
SWE	0.116445236	0.150022835
NOR	0.119042568	0.134622074
DNK	0.102503386	0.123366071
NLD	0.105701132	0.105756756
ITA	0.085070657	0.135400981
ESP	0.09276984	0.123309698
PRT	0.101251031	0.123745204
GRC	0.095202069	0.120924273
TUR	0.205153183	0.047400505
MAX. Değer	0.205153183	0.150022835
MİN. Değer	0.085070657	0.047400505

4. Adım: Pozitif İdeal Uzaklıklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.005320148	0.001983234
CAN	0.007716932	0.002753802
AUS	0.006193586	0.002678682
GBR	0.007612417	0.000241101
NZL	0.004505535	0.002788819
DEU	0.012649565	0.000591902
FRA	0.007796209	0.000445994
AUT	0.010355466	0.000663888
JPN	0.013277506	0.001088498
SWE	0.0078691	0
NOR	0.007415038	0.000237183
DNK	0.010536981	0.000710583
NLD	0.00989071	0.001959486
ITA	0.014419813	0.000213799
ESP	0.012630016	0.000713592
PRT	0.010795657	0.000690514
GRC	0.012089248	0.000846726
TUR	0	0.010531343

4. Adım: Negatif İdeal Uzaklıklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.00222248	0.00337431
CAN	0.001039189	0.002514586
AUS	0.001712568	0.002587385
GBR	0.00107803	0.007585519
NZL	0.002804682	0.002481341
DEU	5.79462E-05	0.006129839
FRA	0.001010374	0.006642864
AUT	0.000335649	0.005906891
JPN	2.35658E-05	0.004848327
SWE	0.000984364	0.010531343
NOR	0.001154091	0.007607602
DNK	0.0003039	0.005770767
NLD	0.000425617	0.003405452
ITA	0	0.007744084
ESP	5.92774E-05	0.005762206
PRT	0.000261805	0.005828513
GRC	0.000102646	0.005405745

TUR	0.014419813	0
5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü		
S+'nın hesaplanması		
Ulke		
USA		0.007303382
CAN		0.010470734
AUS		0.008872268
GBR		0.007853518
NZL		0.007294354
DEU		0.013241468
FRA		0.008242202
AUT		0.011019354
JPN		0.014366004
SWE		0.0078691
NOR		0.007652221
DNK		0.011247564
NLD		0.011850196
ITA		0.014633612
ESP		0.013343608
PRT		0.011486171
GRC		0.012935974
TUR		0.010531343
Ulke		S+
USA		0.085459825
CAN		0.102326603
AUS		0.094192717
GBR		0.088620078
NZL		0.08540699
DEU		0.115071576
FRA		0.090786576
AUT		0.104973111
JPN		0.119858267
SWE		0.088707947
NOR		0.087476977
DNK		0.106054533
NLD		0.108858606
ITA		0.120969466
ESP		0.115514534
PRT		0.107173556
GRC		0.113736423
TUR		0.102622331
S-'nin hesaplanması		
Ulke		
USA		0.00559679
CAN		0.003553775
AUS		0.004299953
GBR		0.008663549
NZL		0.005286023
DEU		0.006187785
FRA		0.007653238
AUT		0.00624254
JPN		0.004871893
SWE		0.011515707
NOR		0.008761693
DNK		0.006074667
NLD		0.003831069
ITA		0.007744084
ESP		0.005821483
PRT		0.006090318
GRC		0.00550839
TUR		0.014419813
Ulke	S-	
USA		0.074811698
CAN		0.059613549
AUS		0.06557403
GBR		0.093078188
NZL		0.072705038
DEU		0.078662478
FRA		0.087482789
AUT		0.079009746
JPN		0.069798948

SWE	0.107311262
NOR	0.093603914
DNK	0.077940152
NLD	0.061895627
ITA	0.088000476
ESP	0.076298644
PRT	0.078040487
GRC	0.074218529
TUR	0.120082526

1997

Ulke	GBO	YBO
USA	33.62	19.17
CAN	29.58	18.01
AUS	32.05	18.11
GBR	29.98	24.59
NZL	35.24	17.87
DEU	23.56	23.25
FRA	29.67	23.92
AUT	26.10	22.74
JPN	22.58	22.26
SWE	29.59	27.35
NOR	30.58	24.40
DNK	26.55	22.51
NLD	27.08	19.53
ITA	21.53	25.33
ESP	22.98	23.03
PRT	25.23	22.96
GRC	23.67	22.60
TUR	51.30	8.93

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	1130.543771488	367.453127384
CAN	874.894523351	324.337333945
AUS	1026.986200186	327.884866739
GBR	898.593975012	604.802869585
NZL	1241.957726780	319.401323965
DEU	554.865217060	540.331108879
FRA	880.058471494	571.969052582
AUT	681.054225121	517.063580169
JPN	509.740213052	495.530962189
SWE	875.443026095	748.006378814
NOR	934.998583235	595.558274537
DNK	705.057061958	506.802048595
NLD	733.151621444	381.322279560
ITA	463.626687819	641.619406123
ESP	528.003044449	530.537059010
PRT	636.720037857	527.305168778
GRC	560.126341382	510.686591079
TUR	2632.135840637	79.683170559

Kareler Toplamı

15867.956568419

8590.294602491

Toplamın Karekökü

125.9680776

92.68384219

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.21
CAN	0.23	0.19
AUS	0.25	0.20
GBR	0.24	0.27
NZL	0.28	0.19
DEU	0.19	0.25
FRA	0.24	0.26
AUT	0.21	0.25
JPN	0.18	0.24
SWE	0.23	0.30
NOR	0.24	0.26
DNK	0.21	0.24
NLD	0.21	0.21
ITA	0.17	0.27
ESP	0.18	0.25
PRT	0.20	0.25
GRC	0.19	0.24
TUR	0.41	0.10

Kriter Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	4.13		4.17	
	8.31			
	0.497848613		0.502151387	
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi				
Ulke	GBO		YBO	
USA	0.132886386		0.103856005	
CAN	0.116900037		0.097572877	
AUS	0.126654056		0.098105041	
GBR	0.118472772		0.133240901	
NZL	0.139280464		0.096827561	
DEU	0.093095899		0.125939111	
FRA	0.117244523		0.129573713	
AUT	0.103140123		0.123197704	
JPN	0.089230073		0.120605201	
SWE	0.116936676		0.14817785	
NOR	0.120848782		0.132218665	
DNK	0.104941902		0.1219691	
NLD	0.1070123		0.105797822	
ITA	0.085098325		0.137236421	
ESP	0.090814462		0.124792504	
PRT	0.09972661		0.124411823	
GRC	0.093536216		0.122435643	
TUR	0.202764046		0.048363079	
MAX. Değer	0.202764046		0.14817785	
MİN. Değer	0.085098325		0.048363079	
4. Adım: Pozitif İdeal Uzaklıklar				
Ulke	GBO		YBO	
USA	0.004882887		0.001964426	
CAN	0.007372628		0.002560863	
AUS	0.005792731		0.002507286	
GBR	0.007105019		0.000223112	
NZL	0.004030165		0.002636852	
DEU	0.012027103		0.000494561	
FRA	0.007313589		0.000346114	
AUT	0.009924926		0.000624008	
JPN	0.012889963		0.000760251	
SWE	0.007366338		0	
NOR	0.006710111		0.000254696	
DNK	0.009569172		0.000686899	
NLD	0.009168397		0.001796067	
ITA	0.013845222		0.000119715	
ESP	0.012532709		0.000546874	
PRT	0.010616713		0.000564824	
GRC	0.011930719		0.000662661	
TUR	0		0.009962989	
4. Adım: Negatif İdeal Uzaklıklar				
Ulke	GBO		YBO	
USA	0.002283699		0.003079465	
CAN	0.001011349		0.002421604	
AUS	0.001726879		0.002474263	
GBR	0.001113854		0.007204245	
NZL	0.002935704		0.002348806	
DEU	6.39612E-05		0.006018041	
FRA	0.001033378		0.006595167	
AUT	0.000325506		0.005600221	
JPN	1.70713E-05		0.005218924	
SWE	0.001013681		0.009962989	
NOR	0.001278095		0.007031759	
DNK	0.000393768		0.005417846	
NLD	0.000480222		0.00329875	
ITA	0		0.007898471	
ESP	3.26742E-05		0.005841457	
PRT	0.000213987		0.005783411	
GRC	7.1198E-05		0.005486745	
TUR	0.013845222		0	
5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü				
S+'nın hesaplanması				
Ulke				
USA	0.006847313			
CAN	0.009933491			
AUS	0.008300017			
GBR	0.007328131			

NZL	0.006667017
DEU	0.012521664
FRA	0.007659703
AUT	0.010548934
JPN	0.013650214
SWE	0.007366338
NOR	0.006964806
DNK	0.01025607
NLD	0.010964464
ITA	0.013964937
ESP	0.013079584
PRT	0.011181537
GRC	0.01259338
TUR	0.009962989
Ulke	S+
USA	0.082748494
CAN	0.099666902
AUS	0.091104428
GBR	0.085604505
NZL	0.081651805
DEU	0.111900241
FRA	0.087519728
AUT	0.102708002
JPN	0.116834131
SWE	0.085827371
NOR	0.083455414
DNK	0.101272259
NLD	0.104711335
ITA	0.118173333
ESP	0.114366008
PRT	0.105742788
GRC	0.11222023
TUR	0.099814771
S-'nin hesaplanması	
Ulke	
USA	0.005363164
CAN	0.003432953
AUS	0.004201142
GBR	0.008318098
NZL	0.00528451
DEU	0.006082002
FRA	0.007628545
AUT	0.005925728
JPN	0.005235996
SWE	0.010976669
NOR	0.008309855
DNK	0.005811614
NLD	0.003778972
ITA	0.007898471
ESP	0.005874131
PRT	0.005997398
GRC	0.005557943
TUR	0.013845222
Ulke	S-
USA	0.073233623
CAN	0.058591408
AUS	0.064816214
GBR	0.091203609
NZL	0.072694637
DEU	0.077987191
FRA	0.087341543
AUT	0.076978747
JPN	0.072360179
SWE	0.1047696
NOR	0.091158404
DNK	0.076233942
NLD	0.061473344
ITA	0.088873342
ESP	0.076642882
PRT	0.07744287
GRC	0.074551611

TUR

0.117665721

1998		
Ulke	GBO	YBO
USA	33.40	19.01
CAN	29.09	18.16
AUS	31.77	18.21
GBR	29.78	24.55
NZL	35.15	17.93
DEU	23.47	23.48
FRA	29.48	24.21
AUT	25.63	22.70
JPN	22.25	23.13
SWE	29.28	27.22
NOR	30.74	24.14
DNK	26.96	22.44
NLD	27.13	19.70
ITA	21.39	25.89
ESP	22.37	23.51
PRT	24.63	23.31
GRC	23.01	23.08
TUR	50.31	9.18
Normalizasyon İşlemi		
Ulke	GBO	YBO
USA	1115.829987272	361.407071669
CAN	846.426904272	329.647609374
AUS	1009.052956207	331.696459765
GBR	886.889047688	602.638432068
NZL	1235.457251712	321.533519641
DEU	550.823302013	551.521745761
FRA	869.064448083	586.336419017
AUT	656.863037154	515.257486447
JPN	495.104985341	534.832630095
SWE	857.593495362	741.068059473
NOR	944.648760082	582.855465853
DNK	726.650076579	503.562677604
NLD	735.895433041	388.010765653
ITA	457.335869509	670.402272325
ESP	500.486876576	552.892210266
PRT	606.769544603	543.127368980
GRC	529.290847151	532.551200051
TUR	2530.708231357	84.327149081
Kareler Toplamı	15554.891054001	8733.668543123
Toplamın Karekökü	124.7192489	93.45409859
2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.20
CAN	0.23	0.19
AUS	0.25	0.19
GBR	0.24	0.26
NZL	0.28	0.19
DEU	0.19	0.25
FRA	0.24	0.26
AUT	0.21	0.24
JPN	0.18	0.25
SWE	0.23	0.29
NOR	0.25	0.26
DNK	0.22	0.24
NLD	0.22	0.21
ITA	0.17	0.28
ESP	0.18	0.25
PRT	0.20	0.25
GRC	0.18	0.25
TUR	0.40	0.10
Kriter	4.14	4.17
Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	8.31	
	0.497849094	0.502150906
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.133340859	0.102149024
CAN	0.116133887	0.097557545
AUS	0.126800572	0.097860249

GBR	0.118877286	0.131905927
NZL	0.140306598	0.096349402
DEU	0.09368507	0.126187756
FRA	0.117676631	0.130109597
AUT	0.102306128	0.121968604
JPN	0.088820433	0.124263862
SWE	0.116897433	0.146273262
NOR	0.122687245	0.129722806
DNK	0.107603623	0.120576498
NLD	0.108285994	0.105841939
ITA	0.085365397	0.139124506
ESP	0.089301876	0.12634444
PRT	0.098327755	0.125223761
GRC	0.091835676	0.123998543
TUR	0.200809971	0.049342325
MAX. Değer	0.200809971	0.146273262
MİN. Değer	0.085365397	0.049342325

4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.004552081	0.001946948
CAN	0.007170039	0.002373221
AUS	0.005477391	0.00234382
GBR	0.006712965	0.00020642
NZL	0.003660658	0.002492392
DEU	0.011475744	0.000403428
FRA	0.006911152	0.000261264
AUT	0.009703007	0.000590716
JPN	0.012541657	0.000484414
SWE	0.007041314	0
NOR	0.00610316	0.000273918
DNK	0.008687423	0.000660324
NLD	0.008560686	0.001634692
ITA	0.01332745	5.11047E-05
ESP	0.012434055	0.000397158
PRT	0.010502605	0.000443081
GRC	0.011875397	0.000496163
TUR	0	0.009395607

4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.002301645	0.002788547
CAN	0.0009467	0.002324707
AUS	0.001716874	0.002353989
GBR	0.001123047	0.006816748
NZL	0.003018536	0.002209665
DEU	6.9217E-05	0.00590522
FRA	0.001044016	0.006523352
AUT	0.000286988	0.005274576
JPN	1.19373E-05	0.005613237
SWE	0.000994269	0.009395607
NOR	0.00139292	0.006461022
DNK	0.000494539	0.005074307
NLD	0.000525354	0.003192206
ITA	0	0.00806084
ESP	1.54959E-05	0.005929326
PRT	0.000168023	0.005757992
GRC	4.18645E-05	0.005573551
TUR	0.01332745	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.006499029
CAN	0.00954326
AUS	0.007821211
GBR	0.006919385
NZL	0.00615305
DEU	0.011879172
FRA	0.007172416
AUT	0.010293724
JPN	0.01302607
SWE	0.007041314
NOR	0.006377078
DNK	0.009347747

NLD	0.010195378
ITA	0.013378554
ESP	0.012831213
PRT	0.010945686
GRC	0.01237156
TUR	0.009395607
Ulke	S+
USA	0.080616558
CAN	0.097689611
AUS	0.08843761
GBR	0.083182842
NZL	0.078441378
DEU	0.108991614
FRA	0.084690119
AUT	0.101457989
JPN	0.114131811
SWE	0.083912538
NOR	0.079856608
DNK	0.096683747
NLD	0.100972165
ITA	0.1156657
ESP	0.113274945
PRT	0.104621633
GRC	0.111227515
TUR	0.096930937
S-'nin hesaplanması	
Ulke	
USA	0.005090192
CAN	0.003271407
AUS	0.004070863
GBR	0.007939795
NZL	0.005228201
DEU	0.005974437
FRA	0.007567368
AUT	0.005561565
JPN	0.005625174
SWE	0.010389876
NOR	0.007853942
DNK	0.005568846
NLD	0.00371756
ITA	0.00806084
ESP	0.005944822
PRT	0.005926015
GRC	0.005615415
TUR	0.01332745
Ulke	S-
USA	0.071345584
CAN	0.057196219
AUS	0.063803312
GBR	0.089105528
NZL	0.072306299
DEU	0.077294484
FRA	0.086990621
AUT	0.074575899
JPN	0.07500116
SWE	0.10193074
NOR	0.088622469
DNK	0.074624702
NLD	0.060971798
ITA	0.089782182
ESP	0.077102669
PRT	0.076980615
GRC	0.074936075
TUR	0.115444573

1999

Ulke	GBO	YBO
USA	33.15	18.85
CAN	28.57	18.29
AUS	31.50	18.32
GBR	29.53	24.49

NZL	34.95	17.99
DEU	23.33	23.82
FRA	29.28	24.47
AUT	25.17	22.67
JPN	21.95	24.00
SWE	28.95	27.08
NOR	30.83	23.86
DNK	27.35	22.36
NLD	27.15	19.85
ITA	21.29	26.49
ESP	21.87	23.94
PRT	24.10	23.66
GRC	22.44	23.56
TUR	49.33	9.42

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	1099.208842743	355.241145272
CAN	816.430640720	334.400810348
AUS	992.074790841	335.606685381
GBR	872.140867592	599.693407873
NZL	1221.712151907	323.463470263
DEU	544.132784347	567.304449834
FRA	857.113168965	598.904025086
AUT	633.488793077	514.138623265
JPN	481.794291526	576.168144735
SWE	837.903203618	733.083608895
NOR	950.728028000	569.133478097
DNK	747.932864987	499.932070504
NLD	737.322761723	394.106563751
ITA	453.126482172	701.543851871
ESP	478.233424522	573.355400834
PRT	580.829524742	559.900398659
GRC	503.599878621	554.843069772
TUR	2432.961287601	88.716905555
Kareler Toplamı	15240.733787705	8879.536109995
Toplamın Karekökü	123.4533669	94.2312905

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.20
CAN	0.23	0.19
AUS	0.26	0.19
GBR	0.24	0.26
NZL	0.28	0.19
DEU	0.19	0.25
FRA	0.24	0.26
AUT	0.20	0.24
JPN	0.18	0.25
SWE	0.23	0.29
NOR	0.25	0.25
DNK	0.22	0.24
NLD	0.22	0.21
ITA	0.17	0.28
ESP	0.18	0.25
PRT	0.20	0.25
GRC	0.18	0.25
TUR	0.40	0.10
Kriter	4.14	4.17
Ağırlıklarını	8.31	
Belirleme İşlemi	0.497914662	0.502085338

3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.133718681	0.100425506
CAN	0.115242222	0.09743524
AUS	0.127035232	0.097610762
GBR	0.119109197	0.130480928
NZL	0.140973156	0.095828573
DEU	0.094081541	0.126908437
FRA	0.118078563	0.130395023
AUT	0.101512949	0.120815461
JPN	0.088528438	0.127896018
SWE	0.116747853	0.144264394
NOR	0.124359832	0.127112853

DNK	0.110301974	0.119134597
NLD	0.109516813	0.10577651
ITA	0.08585423	0.141126903
ESP	0.088200681	0.127583454
PRT	0.09720225	0.126077558
GRC	0.090509629	0.125506865
TUR	0.198938838	0.050186348
MAX. Değer	0.198938838	0.144264394
MİN. Değer	0.08585423	0.050186348

4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.004253669	0.001921848
CAN	0.007005123	0.00219297
AUS	0.005170129	0.002176561
GBR	0.006372772	0.000189984
NZL	0.00336002	0.002346029
DEU	0.010995053	0.000301229
FRA	0.006538384	0.000192359
AUT	0.009491804	0.000549852
JPN	0.012190456	0.000267924
SWE	0.006755358	0
NOR	0.005562028	0.000294175
DNK	0.007856494	0.000631507
NLD	0.007996298	0.001481317
ITA	0.012788128	9.84385E-06
ESP	0.012262939	0.000278254
PRT	0.010350333	0.000330761
GRC	0.011756893	0.000351845
TUR	0	0.008850679

4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.002291006	0.002523973
CAN	0.000863654	0.002232458
AUS	0.001695875	0.002249075
GBR	0.001105893	0.00644722
NZL	0.003038096	0.002083213
DEU	6.76886E-05	0.005886279
FRA	0.001038408	0.006433432
AUT	0.000245195	0.004988472
JPN	7.15139E-06	0.006038793
SWE	0.000954416	0.008850679
NOR	0.001482681	0.005917687
DNK	0.000597692	0.004753861
NLD	0.000559918	0.003090266
ITA	0	0.008270185
ESP	5.50583E-06	0.005990312
PRT	0.000128778	0.005759476
GRC	2.16727E-05	0.00567318
TUR	0.012788128	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.006175517
CAN	0.009198093
AUS	0.00734669
GBR	0.006562755
NZL	0.005706049
DEU	0.011296282
FRA	0.006730743
AUT	0.010041656
JPN	0.01245838
SWE	0.006755358
NOR	0.005856203
DNK	0.008488
NLD	0.009477616
ITA	0.012797972
ESP	0.012541193
PRT	0.010681094
GRC	0.012108738
TUR	0.008850679

Ulke

S+

USA	0.078584457
CAN	0.095906689
AUS	0.085712834
GBR	0.081010836
NZL	0.075538394
DEU	0.106283968
FRA	0.082041108
AUT	0.100208065
JPN	0.111617114
SWE	0.082190985
NOR	0.076525835
DNK	0.092130344
NLD	0.097353046
ITA	0.113128123
ESP	0.111987468
PRT	0.103349379
GRC	0.110039712
TUR	0.094078046

S-'nin hesaplanması

Ulke	
USA	0.004814979
CAN	0.003096112
AUS	0.00394495
GBR	0.007553112
NZL	0.005121309
DEU	0.005953968
FRA	0.007471839
AUT	0.005233667
JPN	0.006045944
SWE	0.009805095
NOR	0.007400369
DNK	0.005351553
NLD	0.003650184
ITA	0.008270185
ESP	0.005995818
PRT	0.005888253
GRC	0.005694853
TUR	0.012788128

Ulke	S-	
USA		0.069390047
CAN		0.055642717
AUS		0.062808836
GBR		0.086908644
NZL		0.07156332
DEU		0.077161957
FRA		0.086439801
AUT		0.072344088
JPN		0.07775567
SWE		0.099020678
NOR		0.086025395
DNK		0.073154311
NLD		0.060416752
ITA		0.090940555
ESP		0.077432666
PRT		0.076734955
GRC		0.07546425
TUR		0.113084607

2000

Ulke	GB0	YBO
USA	32.90	18.70
CAN	28.07	18.40
AUS	31.26	18.45
GBR	29.25	24.42
NZL	34.70	18.05
DEU	23.10	24.30
FRA	29.07	24.69
AUT	24.83	22.70
JPN	21.67	24.89
SWE	28.66	26.92
NOR	30.86	23.56
DNK	27.70	22.28

NLD	27.18	19.99
ITA	21.26	27.13
ESP	21.48	24.30
PRT	23.68	24.03
GRC	22.03	24.03
TUR	48.34	9.62
Normalizasyon İşlemi		
Ulke	GBO	YBO
USA	1082.502570284	349.609894154
CAN	787.917114377	338.724366032
AUS	977.435850890	340.413419780
GBR	855.392430757	596.483904670
NZL	1203.849615384	325.769988153
DEU	533.725597384	590.726761863
FRA	845.169775919	609.602011357
AUT	616.282985000	515.502517960
JPN	469.466465915	619.627432469
SWE	821.516906993	724.780345211
NOR	952.200103006	554.997508832
DNK	767.290516611	496.276659231
NLD	738.673683406	399.533135604
ITA	451.797979355	736.156060736
ESP	461.535294516	590.350044966
PRT	560.685637516	577.436275343
GRC	485.121561961	577.258937101
TUR	2337.055957637	92.607379817
Kareler Toplamı	14947.620046911	9035.856643279
Toplamın Karekökü	122.2604599	95.05712305
2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.20
CAN	0.23	0.19
AUS	0.26	0.19
GBR	0.24	0.26
NZL	0.28	0.19
DEU	0.19	0.26
FRA	0.24	0.26
AUT	0.20	0.24
JPN	0.18	0.26
SWE	0.23	0.28
NOR	0.25	0.25
DNK	0.23	0.23
NLD	0.22	0.21
ITA	0.17	0.29
ESP	0.18	0.26
PRT	0.19	0.25
GRC	0.18	0.25
TUR	0.40	0.10
Kriter	4.14	4.17
Ağırlıklarını	8.31	
Belirleme İşlemi	0.498079309	0.501920691
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.134037693	0.098728444
CAN	0.114354364	0.097179275
AUS	0.127366909	0.097421266
GBR	0.11915031	0.128958448
NZL	0.141350906	0.095302868
DEU	0.09411774	0.128334599
FRA	0.118436197	0.130368788
AUT	0.101135253	0.119885271
JPN	0.088270333	0.131436429
SWE	0.116767163	0.142152217
NOR	0.125711957	0.124393002
DNK	0.112847617	0.117628446
NLD	0.110723241	0.105542368
ITA	0.086593365	0.143263441
ESP	0.087521537	0.128293671
PRT	0.096465538	0.126882716
GRC	0.08973002	0.12686323
TUR	0.19694594	0.050812812
MAX. Değer	0.19694594	0.143263441

MİN. Değer	0.086593365	0.050812812
4. Adım: Pozitif İdeal Uzaklıklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.003957448	0.001983366
CAN	0.006821368	0.00212375
AUS	0.004841242	0.002101505
GBR	0.00605216	0.000204633
NZL	0.003090808	0.002300217
DEU	0.010573639	0.00022287
FRA	0.00616378	0.000166272
AUT	0.009179688	0.000546539
JPN	0.011810388	0.000139878
SWE	0.006428636	1.23482E-06
NOR	0.00507428	0.000356093
DNK	0.007072528	0.000657153
NLD	0.007434354	0.001422879
ITA	0.012177691	0
ESP	0.0119737	0.000224094
PRT	0.010096311	0.000268328
GRC	0.011495253	0.000268967
TUR	0	0.008547119
4. Adım: Negatif İdeal Uzaklıklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.002250964	0.002295908
CAN	0.000770673	0.002149849
AUS	0.001662482	0.002172348
GBR	0.001059955	0.00610674
NZL	0.002998388	0.001979365
DEU	5.66162E-05	0.006009627
FRA	0.001013966	0.006329153
AUT	0.000211466	0.004771005
JPN	2.81222E-06	0.006500168
SWE	0.000910458	0.008342887
NOR	0.001530264	0.005414044
DNK	0.000689286	0.004464329
NLD	0.000582251	0.002995324
ITA	0	0.008547119
ESP	8.61502E-07	0.006003284
PRT	9.74598E-05	0.00578663
GRC	9.8386E-06	0.005783666
TUR	0.012177691	0
5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü		
S+'nın hesaplanması		
Ulke		
USA		0.005940814
CAN		0.008945119
AUS		0.006942747
GBR		0.006256793
NZL		0.005391024
DEU		0.010796509
FRA		0.006330052
AUT		0.009726227
JPN		0.011950266
SWE		0.006429871
NOR		0.005430374
DNK		0.007729681
NLD		0.008857233
ITA		0.012177691
ESP		0.012197794
PRT		0.010364639
GRC		0.01176422
TUR		0.008547119
Ulke		S+
USA		0.077076673
CAN		0.094578638
AUS		0.083323146
GBR		0.079099891
NZL		0.073423596
DEU		0.103906251
FRA		0.079561622
AUT		0.098621633

JPN	0.109317271
SWE	0.080186477
NOR	0.073691069
DNK	0.087918604
NLD	0.094112874
ITA	0.110352574
ESP	0.110443623
PRT	0.101806872
GRC	0.108462991
TUR	0.092450629

S-'nin hesaplanması

Ulke	
USA	0.004546872
CAN	0.002920522
AUS	0.00383483
GBR	0.007166695
NZL	0.004977753
DEU	0.006066244
FRA	0.007343119
AUT	0.004982471
JPN	0.00650298
SWE	0.009253345
NOR	0.006944309
DNK	0.005153615
NLD	0.003577575
ITA	0.008547119
ESP	0.006004145
PRT	0.00588409
GRC	0.005793505
TUR	0.012177691

Ulke	S-	
USA		0.067430497
CAN		0.054041853
AUS		0.061926003
GBR		0.084656335
NZL		0.070553195
DEU		0.077886094
FRA		0.085692002
AUT		0.070586621
JPN		0.080641055
SWE		0.096194308
NOR		0.083332518
DNK		0.07178868
NLD		0.059812835
ITA		0.092450629
ESP		0.077486418
PRT		0.076707822
GRC		0.076115075
TUR		0.110352574

2001

Ulke	GBO	YBO
USA	32.54	18.61
CAN	27.50	18.50
AUS	30.86	18.55
GBR	28.89	24.42
NZL	34.23	18.04
DEU	22.92	25.00
FRA	28.99	24.88
AUT	24.46	22.87
JPN	21.47	25.78
SWE	27.99	26.78
NOR	30.77	23.34
DNK	27.88	22.36
NLD	27.15	20.18
ITA	21.20	27.66
ESP	21.10	24.32
PRT	23.39	24.36
GRC	21.85	24.63
TUR	47.56	9.80

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
------	-----	-----

USA	1058.933379012	346.444975126
CAN	756.450346009	342.363941893
AUS	952.601580885	344.112366495
GBR	834.762363988	596.424676009
NZL	1171.777529946	325.268453352
DEU	525.266304902	624.863519605
FRA	840.419235351	618.998955270
AUT	598.318783653	522.808324102
JPN	460.843259610	664.542716636
SWE	783.655090871	717.309024842
NOR	946.703055872	544.913196508
DNK	777.377071675	499.929851306
NLD	737.190389420	407.302674016
ITA	449.480786084	764.916923219
ESP	445.382180189	591.439122818
PRT	546.888100714	593.175629681
GRC	477.247108129	606.862786855
TUR	2262.373411797	96.034956229
Kareler Toplamı	14625.669978104	9207.712093964
Toplamın Karekökü	120.9366362	95.95682411

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.19
CAN	0.23	0.19
AUS	0.26	0.19
GBR	0.24	0.25
NZL	0.28	0.19
DEU	0.19	0.26
FRA	0.24	0.26
AUT	0.20	0.24
JPN	0.18	0.27
SWE	0.23	0.28
NOR	0.25	0.24
DNK	0.23	0.23
NLD	0.22	0.21
ITA	0.18	0.29
ESP	0.17	0.25
PRT	0.19	0.25
GRC	0.18	0.26
TUR	0.39	0.10
Kriter	4.14	4.17
Ağırlıklarını	8.31	
Belirleme İşlemi	0.498277975	0.501722025

3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.134075099	0.097320523
CAN	0.113319335	0.09674562
AUS	0.127165544	0.096992341
GBR	0.119040635	0.127692416
NZL	0.14103808	0.094299258
DEU	0.094428606	0.130701294
FRA	0.119443301	0.130086509
AUT	0.100781339	0.119552469
JPN	0.088448491	0.134787231
SWE	0.115339028	0.140036242
NOR	0.126771227	0.122053704
DNK	0.114876096	0.116907355
NLD	0.111867424	0.105522709
ITA	0.0873513	0.144608705
ESP	0.08695213	0.127157601
PRT	0.096352512	0.127344136
GRC	0.090008901	0.12880495
TUR	0.195972869	0.051239157
MAX. Değer	0.195972869	0.144608705
MİN. Değer	0.08695213	0.051239157

4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.003831334	0.002236172
CAN	0.006831607	0.002290875
AUS	0.004734448	0.002267318
GBR	0.005918569	0.000286161
NZL	0.003017831	0.00253104

DEU	0.010311237	0.000193416
FRA	0.005856775	0.000210894
AUT	0.009061427	0.000627815
JPN	0.011561492	9.64613E-05
SWE	0.006501816	2.09074E-05
NOR	0.004788867	0.000508728
DNK	0.006576686	0.000767365
NLD	0.007073726	0.001527715
ITA	0.011798645	0
ESP	0.011885521	0.000304541
PRT	0.009924215	0.000298065
GRC	0.011228362	0.000249759
TUR	0	0.008717873

4. Adım: Negatif İdeal Uzaklıklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.002220574	0.002123492
CAN	0.00069523	0.002070838
AUS	0.001617119	0.002093354
GBR	0.001029672	0.005845101
NZL	0.00292529	0.001854172
DEU	5.58977E-05	0.006314231
FRA	0.001055676	0.006216905
AUT	0.000191247	0.004666709
JPN	2.2391E-06	0.006980281
SWE	0.000805816	0.007884922
NOR	0.001585561	0.0050147
DNK	0.000779748	0.004312312
NLD	0.000620772	0.002946704
ITA	1.59337E-07	0.008717873
ESP	0	0.00576361
PRT	8.83672E-05	0.005791968
GRC	9.34385E-06	0.006016452
TUR	0.011885521	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.006067506
CAN	0.009122481
AUS	0.007001766
GBR	0.006204729
NZL	0.005548871
DEU	0.010504653
FRA	0.006067669
AUT	0.009689242
JPN	0.011657953
SWE	0.006522724
NOR	0.005297595
DNK	0.007344051
NLD	0.008601441
ITA	0.011798645
ESP	0.012190063
PRT	0.010222281
GRC	0.011478121
TUR	0.008717873

Ulke	S+
USA	0.077894198
CAN	0.095511682
AUS	0.083676556
GBR	0.078770105
NZL	0.074490747
DEU	0.102492212
FRA	0.077895243
AUT	0.098433949
JPN	0.107972002
SWE	0.080763381
NOR	0.072784581
DNK	0.08569744
NLD	0.092743953
ITA	0.108621569
ESP	0.110408616
PRT	0.101105295

GRC	0.107135994
TUR	0.093369548
S-'nin hesaplanması	
Ulke	
USA	0.004344067
CAN	0.002766068
AUS	0.003710473
GBR	0.006874773
NZL	0.004779462
DEU	0.006370129
FRA	0.007272581
AUT	0.004857956
JPN	0.00698252
SWE	0.008690738
NOR	0.006600261
DNK	0.00509206
NLD	0.003567476
ITA	0.008718032
ESP	0.00576361
PRT	0.005880335
GRC	0.006025796
TUR	0.011885521
Ulke	S-
USA	0.065909533
CAN	0.052593419
AUS	0.060913649
GBR	0.082914251
NZL	0.069133656
DEU	0.079813087
FRA	0.08527943
AUT	0.069699036
JPN	0.083561474
SWE	0.09322413
NOR	0.081241988
DNK	0.071358673
NLD	0.059728351
ITA	0.093370401
ESP	0.075918444
PRT	0.076683343
GRC	0.077626002
TUR	0.109020739

2002		
Ulke	GBO	YBO
USA	32.27	18.54
CAN	27.00	18.59
AUS	30.48	18.67
GBR	28.47	24.40
NZL	33.81	18.04
DEU	22.61	25.82
FRA	28.86	25.04
AUT	24.23	23.05
JPN	21.25	26.67
SWE	27.63	26.63
NOR	30.61	23.11
DNK	28.07	22.43
NLD	27.18	20.36
ITA	21.22	28.22
ESP	20.85	24.27
PRT	23.21	24.67
GRC	21.78	25.23
TUR	46.69	9.95
Normalizasyon İşlemi		
Ulke	GBO	YBO
USA	1041.088808557	343.579717897
CAN	729.127746034	345.524575876
AUS	929.008912553	348.460213769
GBR	810.814717119	595.239952180
NZL	1142.882702856	325.343695145
DEU	511.128129506	666.687509257
FRA	832.802282564	626.975259857
AUT	586.873638968	531.254094173

JPN	451.613250187	711.347685748
SWE	763.303824712	709.087359658
NOR	937.019939684	534.168772699
DNK	788.068267628	503.226317152
NLD	738.567547780	414.624271757
ITA	450.285760184	796.300053624
ESP	434.920805106	588.916119215
PRT	538.523425236	608.641686648
GRC	474.495314078	636.604977973
TUR	2180.142409447	98.937187238
Kareler Toplamı	14340.667482199	9384.919449864
Toplamın Karekökü	119.752526	96.87579393

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.27	0.19
CAN	0.23	0.19
AUS	0.25	0.19
GBR	0.24	0.25
NZL	0.28	0.19
DEU	0.19	0.27
FRA	0.24	0.26
AUT	0.20	0.24
JPN	0.18	0.28
SWE	0.23	0.27
NOR	0.26	0.24
DNK	0.23	0.23
NLD	0.23	0.21
ITA	0.18	0.29
ESP	0.17	0.25
PRT	0.19	0.25
GRC	0.18	0.26
TUR	0.39	0.10
Kriter	4.14	4.17
Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	8.31	
	0.498599941	0.501400059

3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi

Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.134341882	0.095936278
CAN	0.112426671	0.096207422
AUS	0.126904634	0.096615255
GBR	0.118557314	0.12627435
NZL	0.140756471	0.093355585
DEU	0.094130948	0.133638092
FRA	0.120154072	0.129596809
AUT	0.100864849	0.119294453
JPN	0.088481174	0.138041626
SWE	0.115031361	0.137822136
NOR	0.127450621	0.119621255
DNK	0.116882491	0.116104961
NLD	0.113152108	0.105389287
ITA	0.088351036	0.14605199
ESP	0.086830566	0.125601789
PRT	0.096620624	0.127687961
GRC	0.090695033	0.130588256
TUR	0.194406137	0.051481227
MAX. Değer	0.194406137	0.14605199
MİN. Değer	0.086830566	0.051481227

4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.003607715	0.002511585
CAN	0.006720633	0.002484481
AUS	0.004556453	0.002443991
GBR	0.005753044	0.000391155
NZL	0.002878287	0.002776911
DEU	0.010055114	0.000154105
FRA	0.005513369	0.000270773
AUT	0.008749973	0.000715966
JPN	0.011220098	6.41659E-05
SWE	0.006300355	6.77305E-05
NOR	0.004483041	0.000698584
DNK	0.006009916	0.000896825
NLD	0.006602217	0.001653455

ITA	0.011247685	0
ESP	0.011572504	0.000418211
PRT	0.009562007	0.000337238
GRC	0.010755993	0.000239127
TUR	0	0.008943629

4. Adım: Negatif İdeal Uzaklıklar

Ulke	GB0	YB0
USA	0.002257325	0.001976252
CAN	0.000655161	0.002000433
AUS	0.001605931	0.002037081
GBR	0.001006587	0.005594011
NZL	0.002908003	0.001753462
DEU	5.32956E-05	0.00674975
FRA	0.001110456	0.006102044
AUT	0.000196961	0.004598634
JPN	2.72451E-06	0.007492703
SWE	0.000795285	0.007454753
NOR	0.001649989	0.004643063
DNK	0.000903118	0.004176227
NLD	0.000692824	0.002906079
ITA	2.31183E-06	0.008943629
ESP	0	0.005493858
PRT	9.58452E-05	0.005807466
GRC	1.49341E-05	0.006257922
TUR	0.011572504	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.006119299
CAN	0.009205114
AUS	0.007000444
GBR	0.006144199
NZL	0.005655198
DEU	0.010209219
FRA	0.005784142
AUT	0.009465938
JPN	0.011284264
SWE	0.006368086
NOR	0.005181625
DNK	0.00690674
NLD	0.008255673
ITA	0.011247685
ESP	0.011990714
PRT	0.009899244
GRC	0.01099512
TUR	0.008943629

S+

Ulke	
USA	0.07822595
CAN	0.095943284
AUS	0.083668654
GBR	0.078384941
NZL	0.075201049
DEU	0.101040678
FRA	0.076053548
AUT	0.097293055
JPN	0.106227415
SWE	0.079800286
NOR	0.071983504
DNK	0.0831068
NLD	0.090860732
ITA	0.106055101
ESP	0.10950212
PRT	0.099494945
GRC	0.104857619
TUR	0.094570763

S-'nin hesaplanması

Ulke	
USA	0.004233577
CAN	0.002655593
AUS	0.003643011
GBR	0.006600598

NZL	0.004661465
DEU	0.006803046
FRA	0.0072125
AUT	0.004795595
JPN	0.007495427
SWE	0.008250038
NOR	0.006293052
DNK	0.005079345
NLD	0.003598903
ITA	0.008945941
ESP	0.005493858
PRT	0.005903312
GRC	0.006272856
TUR	0.011572504
Ulke	S-
USA	0.065065942
CAN	0.051532448
AUS	0.060357365
GBR	0.081244064
NZL	0.068274923
DEU	0.08248058
FRA	0.08492644
AUT	0.069250233
JPN	0.086576136
SWE	0.090829717
NOR	0.079328761
DNK	0.071269526
NLD	0.059990854
ITA	0.094582985
ESP	0.074120563
PRT	0.076833012
GRC	0.079201365
TUR	0.107575571

2003

Ulke	GB0	YBO
USA	32.00	18.48
CAN	26.53	18.68
AUS	30.11	18.80
GBR	28.03	24.36
NZL	33.38	18.06
DEU	22.24	26.71
FRA	28.70	25.17
AUT	24.06	23.27
JPN	21.04	27.58
SWE	27.40	26.50
NOR	30.39	22.89
DNK	28.23	22.53
NLD	27.22	20.54
ITA	21.29	28.78
ESP	20.72	24.19
PRT	23.12	24.98
GRC	21.81	25.79
TUR	45.80	10.07

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GB0	YBO
USA	1024.273895862	341.341002655
CAN	703.812073775	348.853390307
AUS	906.618934148	353.556852116
GBR	785.787535193	593.535275475
NZL	1114.454627826	326.158346402
DEU	494.431539284	713.359187327
FRA	823.891016701	633.482385572
AUT	579.011324459	541.505918174
JPN	442.881947476	760.871082725
SWE	750.889483105	702.241878015
NOR	923.672353155	523.963351399
DNK	796.978624648	507.495312712
NLD	740.893031716	421.887153038
ITA	453.150689739	828.381454338
ESP	429.203726627	584.984837609
PRT	534.444459662	623.788870544

GRC	475.612793859	664.884122460
TUR	2097.220044920	101.496512215
Kareler Toplamı	14077.228102153	9571.786933084
Toplamın Karekökü	118.6474951	97.83550957
2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi		
Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.27	0.19
CAN	0.22	0.19
AUS	0.25	0.19
GBR	0.24	0.25
NZL	0.28	0.18
DEU	0.19	0.27
FRA	0.24	0.26
AUT	0.20	0.24
JPN	0.18	0.28
SWE	0.23	0.27
NOR	0.26	0.23
DNK	0.24	0.23
NLD	0.23	0.21
ITA	0.18	0.29
ESP	0.17	0.25
PRT	0.19	0.26
GRC	0.18	0.26
TUR	0.39	0.10
Kriter	4.15	4.16
Ağırlıklarını	8.31	
Belirleme İşlemi	0.499009811	0.500990189
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.134604185	0.094607799
CAN	0.111578076	0.095643219
AUS	0.126637668	0.096285821
GBR	0.117897088	0.12475443
NZL	0.14040472	0.092479816
DEU	0.093519805	0.136768738
FRA	0.120721714	0.128884289
AUT	0.101203152	0.119161048
JPN	0.08851044	0.141249932
SWE	0.11524936	0.13569882
NOR	0.12782314	0.117214993
DNK	0.118733658	0.115358268
NLD	0.114479643	0.105179441
ITA	0.08953067	0.14738317
ESP	0.087132917	0.123852568
PRT	0.097230339	0.127894398
GRC	0.091722794	0.132040053
TUR	0.192607197	0.051589138
MAX. Değer	0.192607197	0.14738317
MİN. Değer	0.087132917	0.051589138
4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.003364349	0.00278524
CAN	0.006565718	0.002677023
AUS	0.004351979	0.002610939
GBR	0.0055816	0.00051206
NZL	0.002725099	0.003014378
DEU	0.009818311	0.000112666
FRA	0.005167523	0.000342209
AUT	0.008354699	0.000796488
JPN	0.010836135	3.76166E-05
SWE	0.005984235	0.000136524
NOR	0.004196974	0.000910119
DNK	0.0054573	0.001025594
NLD	0.006103915	0.001781155
ITA	0.01062477	0
ESP	0.011124824	0.000553689
PRT	0.009096745	0.000379812
GRC	0.010177663	0.000235411
TUR	0	0.009176497
4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.002253521	0.001850605

CAN	0.000597566	0.001940762
AUS	0.001560625	0.001997794
GBR	0.000946434	0.00535316
NZL	0.002837885	0.001672048
DEU	4.07923E-05	0.007255564
FRA	0.001128207	0.00597454
AUT	0.000197972	0.004565963
JPN	1.89757E-06	0.008039058
SWE	0.000790534	0.007074439
NOR	0.001655694	0.004306753
DNK	0.000998607	0.004066502
NLD	0.000747843	0.002871921
ITA	5.74922E-06	0.009176497
ESP	0	0.005222003
PRT	0.000101958	0.005822493
GRC	2.1067E-05	0.00647235
TUR	0.011124824	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.006149589
CAN	0.009242741
AUS	0.006962918
GBR	0.00609366
NZL	0.005739477
DEU	0.009930977
FRA	0.005509731
AUT	0.009151188
JPN	0.010873751
SWE	0.006120759
NOR	0.005107093
DNK	0.006482894
NLD	0.007885069
ITA	0.01062477
ESP	0.011678513
PRT	0.009476557
GRC	0.010413074
TUR	0.009176497

Ulke	S+
USA	0.078419316
CAN	0.096139175
AUS	0.0834441
GBR	0.0780619
NZL	0.075759335
DEU	0.099654289
FRA	0.074227563
AUT	0.09566184
JPN	0.104277281
SWE	0.07823528
NOR	0.071463927
DNK	0.080516421
NLD	0.088797913
ITA	0.103076527
ESP	0.108067169
PRT	0.09734761
GRC	0.102044471
TUR	0.095794032

S-'nin hesaplanması

Ulke	
USA	0.004104127
CAN	0.002538328
AUS	0.003558419
GBR	0.006299594
NZL	0.004509933
DEU	0.007296357
FRA	0.007102748
AUT	0.004763935
JPN	0.008040956
SWE	0.007864973
NOR	0.005962447
DNK	0.005065109

NLD	0.003619764
ITA	0.009182246
ESP	0.005222003
PRT	0.005924451
GRC	0.006493417
TUR	0.011124824
Ulke	S-
USA	0.064063457
CAN	0.050381821
AUS	0.059652484
GBR	0.079369983
NZL	0.067156031
DEU	0.085418713
FRA	0.084277801
AUT	0.069021262
JPN	0.089671376
SWE	0.088684683
NOR	0.077216884
DNK	0.071169578
NLD	0.060164475
ITA	0.095824036
ESP	0.07226343
PRT	0.076970453
GRC	0.08058174
TUR	0.10547428

2004

Ulke	GBO	YBO
USA	31.67	18.44
CAN	26.04	18.79
AUS	29.76	18.95
GBR	27.61	24.33
NZL	32.93	18.10
DEU	21.89	27.55
FRA	28.56	25.26
AUT	23.85	23.54
JPN	20.89	28.54
SWE	27.10	26.45
NOR	30.15	22.71
DNK	28.32	22.68
NLD	27.21	20.72
ITA	21.36	29.29
ESP	20.65	24.13
PRT	23.04	25.27
GRC	21.85	26.25
TUR	44.95	10.20

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	1003.192582461	339.940436924
CAN	678.136399541	353.185782962
AUS	885.368711878	359.247385366
GBR	762.278651701	591.801368861
NZL	1084.458428049	327.735139342
DEU	479.238203969	759.142318996
FRA	815.569650167	638.221537945
AUT	569.048511239	554.318815630
JPN	436.224035438	814.296867278
SWE	734.483575657	699.513581597
NOR	908.806505118	515.726814819
DNK	801.855944069	514.456974794
NLD	740.624607231	429.481051009
ITA	456.257202541	857.777795441
ESP	426.460405621	582.457381587
PRT	531.026084261	638.337112907
GRC	477.477746732	688.934373142
TUR	2020.781000277	103.947899476
Kareler Toplamı	13811.288245950	9768.522638075
Toplamın Karekökü	117.5214374	98.83583681

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.19
CAN	0.22	0.19

AUS	0.25	0.19
GBR	0.23	0.25
NZL	0.28	0.18
DEU	0.19	0.28
FRA	0.24	0.26
AUT	0.20	0.24
JPN	0.18	0.29
SWE	0.23	0.27
NOR	0.26	0.23
DNK	0.24	0.23
NLD	0.23	0.21
ITA	0.18	0.30
ESP	0.18	0.24
PRT	0.20	0.26
GRC	0.19	0.27
TUR	0.38	0.10
Kriter	4.15	4.16
Ağırlıklarını	8.31	
Belirleme İşlemi	0.49943372	0.50056628

3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.134602437	0.093378859
CAN	0.110667295	0.095180669
AUS	0.12645117	0.09599397
GBR	0.117332316	0.123206928
NZL	0.139948169	0.091687188
DEU	0.093032884	0.139543222
FRA	0.121364395	0.127947815
AUT	0.101376061	0.11924137
JPN	0.088759646	0.144523519
SWE	0.1151733	0.133950772
NOR	0.128113967	0.115015667
DNK	0.120339705	0.114873982
NLD	0.115653781	0.104958871
ITA	0.090774869	0.148331896
ESP	0.087760709	0.122230397
PRT	0.097930663	0.1279594
GRC	0.092861851	0.132934
TUR	0.191038277	0.051636287
MAX. Değer	0.191038277	0.148331896
MİN. Değer	0.087760709	0.051636287

4. Adım: Pozitif İdeal Uzaklıklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.003185004	0.003019836
CAN	0.006459495	0.002825053
AUS	0.004171494	0.002739258
GBR	0.005432569	0.000631264
NZL	0.002610199	0.003208623
DEU	0.009605057	7.72408E-05
FRA	0.00485445	0.000415511
AUT	0.008039313	0.000846259
JPN	0.010460918	1.45037E-05
SWE	0.005755495	0.000206817
NOR	0.003959469	0.001109971
DNK	0.004998288	0.001119432
NLD	0.005682822	0.001881219
ITA	0.010052751	0
ESP	0.010666256	0.000681288
PRT	0.008669028	0.000415039
GRC	0.009638611	0.000237095
TUR	0	0.009350041

4. Adım: Negatif İdeal Uzaklıklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.002194147	0.001742442
CAN	0.000524712	0.001896113
AUS	0.001496952	0.001967604
GBR	0.00087448	0.005122357
NZL	0.002723531	0.001604075
DEU	2.77958E-05	0.007727629
FRA	0.001129208	0.005823449
AUT	0.000185378	0.004570447
JPN	9.97875E-07	0.008628038

SWE	0.00075145	0.006775675
NOR	0.001628385	0.004016946
DNK	0.001061391	0.003999006
NLD	0.000778023	0.002843298
ITA	9.08516E-06	0.009350041
ESP	0	0.004983528
PRT	0.000103428	0.005825218
GRC	2.60216E-05	0.006609318
TUR	0.010666256	0
5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü		
S+'nın hesaplanması		
Ulke		
USA		0.00620484
CAN		0.009284548
AUS		0.006910753
GBR		0.006063833
NZL		0.005818822
DEU		0.009682298
FRA		0.005269961
AUT		0.008885572
JPN		0.010475422
SWE		0.005962311
NOR		0.00506944
DNK		0.00611772
NLD		0.007564041
ITA		0.010052751
ESP		0.011347544
PRT		0.009084066
GRC		0.009875706
TUR		0.009350041
Ulke		S+
USA		0.078770808
CAN		0.096356357
AUS		0.083130937
GBR		0.077870614
NZL		0.076281204
DEU		0.098398668
FRA		0.072594494
AUT		0.09426331
JPN		0.102349509
SWE		0.077216005
NOR		0.071199998
DNK		0.078215855
NLD		0.086971498
ITA		0.100263407
ESP		0.106524852
PRT		0.095310368
GRC		0.099376586
TUR		0.096695609
S-'nin hesaplanması		
Ulke		
USA		0.00393659
CAN		0.002420825
AUS		0.003464556
GBR		0.005996837
NZL		0.004327606
DEU		0.007755425
FRA		0.006952657
AUT		0.004755825
JPN		0.008629036
SWE		0.007527125
NOR		0.005645331
DNK		0.005060397
NLD		0.003621321
ITA		0.009359126
ESP		0.004983528
PRT		0.005928646
GRC		0.00663534
TUR		0.010666256
Ulke	S-	
USA		0.062742248

CAN	0.049201879
AUS	0.058860478
GBR	0.077439245
NZL	0.065784539
DEU	0.088064892
FRA	0.083382594
AUT	0.06896249
JPN	0.092892604
SWE	0.086759003
NOR	0.07513542
DNK	0.071136468
NLD	0.060177416
ITA	0.096742575
ESP	0.07059411
PRT	0.076997698
GRC	0.081457595
TUR	0.103277567

2005

Ulke	GBO	YBO
USA	31.26	18.43
CAN	25.54	18.95
AUS	29.44	19.12
GBR	27.24	24.30
NZL	32.45	18.17
DEU	21.61	28.28
FRA	28.44	25.33
AUT	23.55	23.88
JPN	20.79	29.54
SWE	26.66	26.51
NOR	29.91	22.59
DNK	28.32	22.92
NLD	27.12	20.92
ITA	21.41	29.71
ESP	20.62	24.14
PRT	22.92	25.54
GRC	21.87	26.59
TUR	44.19	10.32

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	976.927262851	339.618166406
CAN	652.336232021	359.262427452
AUS	866.492631975	365.612091403
GBR	742.261763178	590.553671223
NZL	1053.062718102	330.131200551
DEU	466.960417600	799.869457472
FRA	808.657663339	641.507608835
AUT	554.434294974	570.205053224
JPN	432.276438701	872.878405436
SWE	710.639612204	702.662023352
NOR	894.549218457	510.456865959
DNK	802.275994750	525.197514268
NLD	735.645884383	437.834900822
ITA	458.335389382	882.654265327
ESP	425.381461177	582.965729358
PRT	525.153285965	652.314287903
GRC	478.116185957	707.227016459
TUR	1952.650451210	106.450442393
Kareler Toplamı	13536.156906225	9977.401127845
Toplamın Karekökü	116.3449909	99.88694173

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.18
CAN	0.22	0.19
AUS	0.25	0.19
GBR	0.23	0.24
NZL	0.28	0.18
DEU	0.19	0.28
FRA	0.24	0.25
AUT	0.20	0.24
JPN	0.18	0.30
SWE	0.23	0.27

NOR	0.26	0.23
DNK	0.24	0.23
NLD	0.23	0.21
ITA	0.18	0.30
ESP	0.18	0.24
PRT	0.20	0.26
GRC	0.19	0.27
TUR	0.38	0.10
Kriter	4.15	4.16
Ağırlıklarını	8.31	
Belirleme İşlemi	0.499820809	0.500179191
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.134275803	0.092281014
CAN	0.109724192	0.094912367
AUS	0.126458807	0.095747442
GBR	0.117042931	0.121687674
NZL	0.139409947	0.090982987
DEU	0.092833917	0.14162061
FRA	0.122165618	0.126828778
AUT	0.101156009	0.11957281
JPN	0.089319735	0.147942781
SWE	0.114522639	0.132736434
NOR	0.128489833	0.113134856
DNK	0.121682617	0.114756749
NLD	0.116520153	0.10477848
ITA	0.091972573	0.148768922
ESP	0.088604529	0.120903373
PRT	0.098448632	0.12789258
GRC	0.093936282	0.133166911
TUR	0.189836141	0.051664311
MAX. Değer	0.189836141	0.148768922
MİN. Değer	0.088604529	0.051664311
4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.003086951	0.003190884
CAN	0.006417924	0.002900529
AUS	0.004016686	0.002811277
GBR	0.005298851	0.000733394
NZL	0.002542801	0.003339214
DEU	0.009409431	5.10984E-05
FRA	0.0045793	0.00048137
AUT	0.007864166	0.000852413
JPN	0.010103548	6.82509E-07
SWE	0.005672123	0.000257041
NOR	0.00376337	0.001269787
DNK	0.004644903	0.001156828
NLD	0.005375234	0.001935159
ITA	0.009577278	0
ESP	0.010247839	0.000776489
PRT	0.008351677	0.000435822
GRC	0.009196783	0.000243423
TUR	0	0.009429306
4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.002085865	0.001649717
CAN	0.00044604	0.001870394
AUS	0.001432946	0.001943322
GBR	0.000808743	0.004903271
NZL	0.00258119	0.001545958
DEU	1.78877E-05	0.008092136
FRA	0.001126347	0.005649697
AUT	0.00015754	0.004611564
JPN	5.11519E-07	0.009269544
SWE	0.000671748	0.006572689
NOR	0.001590837	0.003778628
DNK	0.00109416	0.003980656
NLD	0.000779282	0.002821115
ITA	1.13437E-05	0.009429306
ESP	0	0.004794048
PRT	9.69064E-05	0.005810749
GRC	2.84276E-05	0.006642674

TUR	0.010247839	0
5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü		
S+'nın hesaplanması		
Ulke		
USA		0.006277835
CAN		0.009318453
AUS		0.006827964
GBR		0.006032245
NZL		0.005882015
DEU		0.00946053
FRA		0.00506067
AUT		0.008716579
JPN		0.01010423
SWE		0.005929164
NOR		0.005033156
DNK		0.005801731
NLD		0.007310393
ITA		0.009577278
ESP		0.011024328
PRT		0.008787498
GRC		0.009440206
TUR		0.009429306
Ulke		S+
USA		0.079232789
CAN		0.096532133
AUS		0.082631494
GBR		0.077667531
NZL		0.076694298
DEU		0.097265254
FRA		0.071138383
AUT		0.093362619
JPN		0.100519801
SWE		0.077001066
NOR		0.07094474
DNK		0.076169093
NLD		0.085500836
ITA		0.097863567
ESP		0.1049968
PRT		0.093741657
GRC		0.097160721
TUR		0.097104611
S-'nin hesaplanması		
Ulke		
USA		0.003735582
CAN		0.002316435
AUS		0.003376269
GBR		0.005712014
NZL		0.004127149
DEU		0.008110024
FRA		0.006776044
AUT		0.004769104
JPN		0.009270055
SWE		0.007244438
NOR		0.005369465
DNK		0.005074816
NLD		0.003600397
ITA		0.009440649
ESP		0.004794048
PRT		0.005907655
GRC		0.006671101
TUR		0.010247839
Ulke	S-	
USA		0.061119407
CAN		0.048129352
AUS		0.058105669
GBR		0.075577868
NZL		0.064242889
DEU		0.090055669
FRA		0.082316729
AUT		0.069058699
JPN		0.096281127

SWE	0.085114262
NOR	0.073276636
DNK	0.07123774
NLD	0.060003308
ITA	0.097163004
ESP	0.069239062
PRT	0.076861274
GRC	0.081676811
TUR	0.101231611

2006

Ulke	GBO	YBO
USA	31.16	18.53
CAN	25.10	19.14
AUS	29.03	19.16
GBR	26.99	24.39
NZL	32.07	18.39
DEU	21.31	29.06
FRA	28.43	25.40
AUT	23.27	24.34
JPN	20.70	30.51
SWE	26.58	26.66
NOR	29.56	22.45
DNK	28.24	23.32
NLD	27.07	21.25
ITA	21.50	30.08
ESP	20.89	24.24
PRT	23.06	26.01
GRC	22.05	27.20
TUR	43.40	10.44

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	971.147340051	343.504461484
CAN	629.942153360	366.276283042
AUS	842.737310552	366.926171444
GBR	728.257737405	594.665900192
NZL	1028.283230675	338.045740395
DEU	454.094169462	844.207850405
FRA	808.130024758	645.377316671
AUT	541.267539186	592.438892807
JPN	428.302517602	930.841906074
SWE	706.318151773	710.559939914
NOR	873.660651344	504.001422926
DNK	797.692000563	544.053255987
NLD	732.779935965	451.687856388
ITA	462.144200970	904.911320623
ESP	436.221110820	587.367806738
PRT	531.906219000	676.699976752
GRC	486.357515084	739.690736265
TUR	1883.767653593	108.974645046

Kareler Toplamı

13343.009462164

10250.231483152

Toplamın Karekökü

115.5119451

101.2434269

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.18
CAN	0.22	0.19
AUS	0.25	0.19
GBR	0.23	0.24
NZL	0.28	0.18
DEU	0.18	0.29
FRA	0.25	0.25
AUT	0.20	0.24
JPN	0.18	0.30
SWE	0.23	0.26
NOR	0.26	0.22
DNK	0.24	0.23
NLD	0.23	0.21
ITA	0.19	0.30
ESP	0.18	0.24
PRT	0.20	0.26
GRC	0.19	0.27
TUR	0.38	0.10

Kriter Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	4.16		4.15	
	8.31			
	0.500292696		0.499707304	
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi				
Ulke	GBO		YBO	
USA	0.134970802		0.091477661	
CAN	0.108704519		0.094461157	
AUS	0.125731291		0.094544922	
GBR	0.116879897		0.120360887	
NZL	0.138884456		0.090747902	
DEU	0.092293311		0.143408058	
FRA	0.123122631		0.125387923	
AUT	0.100763503		0.120135301	
JPN	0.089633959		0.150586772	
SWE	0.115105864		0.131567681	
NOR	0.128017297		0.110806374	
DNK	0.122324904		0.11512498	
NLD	0.117242224		0.104898208	
ITA	0.09310779		0.1484745	
ESP	0.090458755		0.119620037	
PRT	0.099888341		0.128394654	
GRC	0.09551577		0.13423753	
TUR	0.187979692		0.05152424	
MAX. Değer	0.187979692		0.150586772	
MİN. Değer	0.089633959		0.05152424	
4. Adım: Pozitif İdeal Uzaklıklar				
Ulke	GBO		YBO	
USA	0.002809942		0.003493887	
CAN	0.006284553		0.003150085	
AUS	0.003874863		0.003140689	
GBR	0.005055181		0.000913604	
NZL	0.002410342		0.00358069	
DEU	0.009155883		5.15339E-05	
FRA	0.004206438		0.000634982	
AUT	0.007606664		0.000927292	
JPN	0.009671883		0	
SWE	0.005310595		0.000361726	
NOR	0.003595489		0.00158248	
DNK	0.004310551		0.001257539	
NLD	0.005003789		0.002087445	
ITA	0.009000678		4.46169E-06	
ESP	0.009510333		0.000958939	
PRT	0.007760086		0.00049249	
GRC	0.008549577		0.000267298	
TUR	0		0.009813385	
4. Adım: Negatif İdeal Uzaklıklar				
Ulke	GBO		YBO	
USA	0.002055429		0.001596276	
CAN	0.000363686		0.001843579	
AUS	0.001303017		0.001850779	
GBR	0.000742341		0.004738484	
NZL	0.002425611		0.001538496	
DEU	7.07215E-06		0.008442636	
FRA	0.001121491		0.005455844	
AUT	0.000123867		0.004707478	
JPN	0		0.009813385	
SWE	0.000648818		0.006406953	
NOR	0.001473281		0.003514371	
DNK	0.001068698		0.004045054	
NLD	0.000762216		0.00284878	
ITA	1.20675E-05		0.009399353	
ESP	6.80288E-07		0.004637038	
PRT	0.000105152		0.005909061	
GRC	3.45957E-05		0.006841488	
TUR	0.009671883		0	
5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü				
S+'nın hesaplanması				
Ulke				
USA	0.006303829			
CAN	0.009434638			
AUS	0.007015552			
GBR	0.005968785			

NZL	0.005991033
DEU	0.009207417
FRA	0.00484142
AUT	0.008533956
JPN	0.009671883
SWE	0.005672321
NOR	0.005177969
DNK	0.00556809
NLD	0.007091234
ITA	0.009005139
ESP	0.010469272
PRT	0.008252576
GRC	0.008816875
TUR	0.009813385
Ulke	S+
USA	0.079396659
CAN	0.097132063
AUS	0.083758894
GBR	0.077257912
NZL	0.07740176
DEU	0.095955288
FRA	0.069580316
AUT	0.092379412
JPN	0.098345733
SWE	0.07531481
NOR	0.071958105
DNK	0.074619634
NLD	0.084209466
ITA	0.094895413
ESP	0.10231946
PRT	0.090843691
GRC	0.093898214
TUR	0.099062532
S-'nin hesaplanması	
Ulke	
USA	0.003651705
CAN	0.002207265
AUS	0.003153796
GBR	0.005480825
NZL	0.003964107
DEU	0.008449708
FRA	0.006577335
AUT	0.004831345
JPN	0.009813385
SWE	0.00705577
NOR	0.004987652
DNK	0.005113752
NLD	0.003610997
ITA	0.00941142
ESP	0.004637718
PRT	0.006014213
GRC	0.006876084
TUR	0.009671883
Ulke	S-
USA	0.06042934
CAN	0.04698154
AUS	0.056158672
GBR	0.074032595
NZL	0.062961156
DEU	0.091922294
FRA	0.08110077
AUT	0.069507874
JPN	0.099062532
SWE	0.083998634
NOR	0.070623311
DNK	0.071510503
NLD	0.06009157
ITA	0.097012476
ESP	0.068100792
PRT	0.077551357
GRC	0.082922156

TUR

0.098345733

2007		
Ulke	GBO	YBO
USA	30.96	18.66
CAN	24.68	19.35
AUS	28.69	19.20
GBR	26.80	24.46
NZL	31.72	18.61
DEU	21.09	29.72
FRA	28.43	25.43
AUT	22.90	24.86
JPN	20.68	31.50
SWE	26.20	26.86
NOR	29.25	22.33
DNK	28.11	23.78
NLD	26.86	21.58
ITA	21.53	30.34
ESP	21.16	24.36
PRT	23.09	26.47
GRC	22.28	27.67
TUR	42.71	10.56
Normalizasyon İşlemi		
Ulke	GBO	YBO
USA	958.224580771	348.187534882
CAN	609.168187852	374.555753901
AUS	823.214838194	368.604541008
GBR	718.363523629	598.525658413
NZL	1005.916237954	346.372014277
DEU	444.677104729	883.020322208
FRA	808.527653793	646.600855778
AUT	524.231580083	617.833629969
JPN	427.459389461	991.980742850
SWE	686.501665432	721.476525009
NOR	855.570705519	498.819440991
DNK	790.079508417	565.637929754
NLD	721.539642890	465.545837199
ITA	463.737734993	920.397613264
ESP	447.674277759	593.427155474
PRT	533.215361078	700.913682802
GRC	496.243202396	765.442935035
TUR	1824.447257723	111.500720922
Kareler Toplamı	13138.792452672	10518.842893737
Toplamın Karekökü	114.6245718	102.5614104
2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.18
CAN	0.22	0.19
AUS	0.25	0.19
GBR	0.23	0.24
NZL	0.28	0.18
DEU	0.18	0.29
FRA	0.25	0.25
AUT	0.20	0.24
JPN	0.18	0.31
SWE	0.23	0.26
NOR	0.26	0.22
DNK	0.25	0.23
NLD	0.23	0.21
ITA	0.19	0.30
ESP	0.18	0.24
PRT	0.20	0.26
GRC	0.19	0.27
TUR	0.37	0.10
Kriter	4.16	4.15
Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	8.31	
	0.500694212	0.499305788
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.135216129	0.090842531
CAN	0.107811094	0.094219513
AUS	0.125328961	0.093468002

GBR	0.117075759	0.119103357
NZL	0.138540182	0.090605386
DEU	0.092112216	0.144666497
FRA	0.124205916	0.12379433
AUT	0.100012995	0.1210092
JPN	0.090311338	0.153332507
SWE	0.114449959	0.130765663
NOR	0.127768206	0.10873123
DNK	0.122780739	0.115784888
NLD	0.117334288	0.105042208
ITA	0.09406565	0.147696553
ESP	0.092422118	0.118594985
PRT	0.100866319	0.128888713
GRC	0.097306562	0.134691139
TUR	0.186578029	0.051406905
MAX. Değer	0.186578029	0.153332507
MIN. Değer	0.090311338	0.051406905

4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.002638045	0.003904997
CAN	0.00620423	0.003494346
AUS	0.003751448	0.003583759
GBR	0.004830566	0.001171635
NZL	0.002307635	0.003934692
DEU	0.00892379	7.50997E-05
FRA	0.00389028	0.000872504
AUT	0.007493505	0.001044796
JPN	0.009267276	0
SWE	0.005202458	0.000509262
NOR	0.003458595	0.001989274
DNK	0.004070094	0.001409824
NLD	0.004794696	0.002331953
ITA	0.00855854	3.1764E-05
ESP	0.008865336	0.001206695
PRT	0.007346497	0.000597499
GRC	0.007969395	0.000347501
TUR	0	0.010388828

4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.00201644	0.001555169
CAN	0.000306241	0.001832919
AUS	0.001226234	0.001769136
GBR	0.000716334	0.00458281
NZL	0.002326021	0.001536521
DEU	3.24316E-06	0.008697352
FRA	0.001148842	0.005239939
AUT	9.41222E-05	0.004844479
JPN	0	0.010388828
SWE	0.000582673	0.006297812
NOR	0.001403017	0.003286078
DNK	0.001054262	0.004144525
NLD	0.00073024	0.002876746
ITA	1.40949E-05	0.009271696
ESP	4.45539E-06	0.004514238
PRT	0.000111408	0.006003431
GRC	4.89332E-05	0.006936264
TUR	0.009267276	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.006543042
CAN	0.009698576
AUS	0.007335207
GBR	0.0060022
NZL	0.006242327
DEU	0.00899889
FRA	0.004762784
AUT	0.008538301
JPN	0.009267276
SWE	0.005711721
NOR	0.005447869
DNK	0.005479918

NLD	0.007126649
ITA	0.008590304
ESP	0.010072031
PRT	0.007943996
GRC	0.008316895
TUR	0.010388828
Ulke	S+
USA	0.080889072
CAN	0.09848135
AUS	0.085645825
GBR	0.077473869
NZL	0.079008395
DEU	0.094862477
FRA	0.069012929
AUT	0.092402929
JPN	0.096266691
SWE	0.075575928
NOR	0.073809682
DNK	0.074026468
NLD	0.084419481
ITA	0.092683894
ESP	0.100359509
PRT	0.0891291
GRC	0.091197014
TUR	0.101925603
S-'nin hesaplanması	
Ulke	
USA	0.003571609
CAN	0.002139161
AUS	0.00299537
GBR	0.005299144
NZL	0.003862542
DEU	0.008700595
FRA	0.006388782
AUT	0.004938602
JPN	0.010388828
SWE	0.006880486
NOR	0.004689095
DNK	0.005198787
NLD	0.003606986
ITA	0.009285791
ESP	0.004518694
PRT	0.006114838
GRC	0.006985197
TUR	0.009267276
Ulke	S-
USA	0.059762939
CAN	0.046251063
AUS	0.054729972
GBR	0.072795219
NZL	0.062149355
DEU	0.093276979
FRA	0.079929856
AUT	0.070275185
JPN	0.101925603
SWE	0.082948692
NOR	0.068476969
DNK	0.072102613
NLD	0.060058185
ITA	0.09636281
ESP	0.067221228
PRT	0.078197431
GRC	0.08357749
TUR	0.096266691

2008

Ulke	GBO	YBO
USA	30.69	18.83
CAN	24.31	19.62
AUS	28.45	19.29
GBR	26.68	24.58

NZL	31.40	18.87
DEU	20.93	30.28
FRA	28.46	25.48
AUT	22.48	25.40
JPN	20.71	32.54
SWE	25.71	27.13
NOR	28.96	22.27
DNK	27.93	24.30
NLD	26.57	21.94
ITA	21.53	30.54
ESP	21.41	24.54
PRT	22.99	26.95
GRC	22.51	28.07
TUR	42.08	10.68

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	941.816697695	354.659113819
CAN	591.118295297	384.982783311
AUS	809.528322613	372.249342246
GBR	712.060297651	604.282160481
NZL	985.959973416	356.089102282
DEU	437.867266827	916.621727302
FRA	810.022373219	649.017159708
AUT	505.473887421	644.955113464
JPN	428.835589653	1059.154151122
SWE	660.863578830	735.820059410
NOR	838.841332083	495.906511320
DNK	780.078466194	590.292772919
NLD	706.065042349	481.400783583
ITA	463.589269986	932.790044772
ESP	458.577944348	601.968343901
PRT	528.583666014	726.535298147
GRC	506.807766576	788.098752040
TUR	1770.610642630	114.109497912
Kareler Toplamı	12936.700412803	10808.932717738
Toplamın Karekökü	113.7396167	103.9660171

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.18
CAN	0.21	0.19
AUS	0.25	0.19
GBR	0.23	0.24
NZL	0.28	0.18
DEU	0.18	0.29
FRA	0.25	0.25
AUT	0.20	0.24
JPN	0.18	0.31
SWE	0.23	0.26
NOR	0.25	0.21
DNK	0.25	0.23
NLD	0.23	0.21
ITA	0.19	0.29
ESP	0.19	0.24
PRT	0.20	0.26
GRC	0.20	0.27
TUR	0.37	0.10
Kriter	4.17	4.15
Ağırlıklarını	8.31	
Belirleme İşlemi	0.501035748	0.498964252

3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.135188623	0.090382341
CAN	0.107101155	0.094166988
AUS	0.125335176	0.09259659
GBR	0.117548025	0.117977153
NZL	0.138320514	0.090564369
DEU	0.092178193	0.145302504
FRA	0.125373416	0.122266116
AUT	0.099039016	0.121882898
JPN	0.091222582	0.156191578
SWE	0.11324339	0.130185866
NOR	0.127584191	0.106875444

DNK	0.12303427	0.116603546
NLD	0.117052126	0.10530074
ITA	0.094847009	0.1465784
ESP	0.094332976	0.117751067
PRT	0.101277698	0.1293619
GRC	0.099169605	0.134731252
TUR	0.185361053	0.05126712
MAX. Değer	0.185361053	0.156191578
MİN. Değer	0.091222582	0.05126712

4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.002517273	0.004330856
CAN	0.006124612	0.00384705
AUS	0.003603106	0.004044322
GBR	0.004598607	0.001460342
NZL	0.002212812	0.00430693
DEU	0.008683045	0.000118572
FRA	0.003598517	0.001150937
AUT	0.007451494	0.001177086
JPN	0.008862052	0
SWE	0.005200957	0.000676297
NOR	0.003338166	0.002432081
DNK	0.003884628	0.001567212
NLD	0.004666109	0.002589877
ITA	0.008192792	9.24132E-05
ESP	0.008286111	0.001477673
PRT	0.007070011	0.000719832
GRC	0.007428966	0.000460546
TUR	0	0.011009142

4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.001933013	0.001530001
CAN	0.000252129	0.001840399
AUS	0.001163669	0.001708125
GBR	0.000693029	0.004450228
NZL	0.002218215	0.001544274
DEU	9.13192E-07	0.008842653
FRA	0.001166279	0.005040857
AUT	6.10966E-05	0.004986588
JPN	0	0.011009142
SWE	0.000484916	0.006228168
NOR	0.001322167	0.003092286
DNK	0.001011983	0.004268849
NLD	0.000667165	0.002919632
ITA	1.31365E-05	0.00908424
ESP	9.67455E-06	0.004420115
PRT	0.000101105	0.006098795
GRC	6.31552E-05	0.006966261
TUR	0.008862052	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.006848128
CAN	0.009971661
AUS	0.007647428
GBR	0.006058949
NZL	0.006519743
DEU	0.008801617
FRA	0.004749454
AUT	0.00862858
JPN	0.008862052
SWE	0.005877254
NOR	0.005770247
DNK	0.00545184
NLD	0.007255987
ITA	0.008285205
ESP	0.009763784
PRT	0.007789842
GRC	0.007889511
TUR	0.011009142

Ulke

S+

USA	0.082753418
CAN	0.099858206
AUS	0.087449576
GBR	0.077839251
NZL	0.080744924
DEU	0.093816935
FRA	0.068916279
AUT	0.092890148
JPN	0.09413847
SWE	0.076663253
NOR	0.075962141
DNK	0.073836577
NLD	0.08518208
ITA	0.091023103
ESP	0.09881186
PRT	0.088260083
GRC	0.088822921
TUR	0.104924458

S-'nin hesaplanması

Ulke	
USA	0.003463013
CAN	0.002092528
AUS	0.002871794
GBR	0.005143257
NZL	0.003762489
DEU	0.008843567
FRA	0.006207137
AUT	0.005047685
JPN	0.011009142
SWE	0.006713084
NOR	0.004414452
DNK	0.005280832
NLD	0.003586797
ITA	0.009097377
ESP	0.00442979
PRT	0.0061999
GRC	0.007029416
TUR	0.008862052
Ulke	S-
USA	0.058847373
CAN	0.045744155
AUS	0.053589124
GBR	0.071716507
NZL	0.061339131
DEU	0.094040239
FRA	0.078785384
AUT	0.071047059
JPN	0.104924458
SWE	0.081933415
NOR	0.066441344
DNK	0.072669333
NLD	0.059889877
ITA	0.095380168
ESP	0.066556666
PRT	0.078739443
GRC	0.083841615
TUR	0.09413847

2009

Ulke	GB0	YBO
USA	30.44	19.08
CAN	24.01	19.97
AUS	28.29	19.48
GBR	26.60	24.79
NZL	31.11	19.21
DEU	20.77	30.76
FRA	28.51	25.66
AUT	22.11	25.91
JPN	20.76	33.72
SWE	25.36	27.47
NOR	28.67	22.30
DNK	27.71	24.87
NLD	26.31	22.41
ITA	21.51	30.80
ESP	21.61	24.76
PRT	22.80	27.49
GRC	22.72	28.53
TUR	41.45	10.81

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GB0	YBO
USA	926.737273415	364.178219455
CAN	576.487600563	398.664994990
AUS	800.203367982	379.657202373
GBR	707.632057985	614.750389566
NZL	967.958237892	368.854305053
DEU	431.395736255	946.295290088
FRA	812.656899686	658.527182040
AUT	488.645491102	671.354833439
JPN	431.038508357	1137.204701057
SWE	643.168354783	754.629345643

NOR	821.975872563	497.177737955
DNK	767.936754049	618.311586421
NLD	692.334144163	502.278827607
ITA	462.825279740	948.652494532
ESP	466.948692885	613.012092752
PRT	519.695213675	755.882121220
GRC	516.387072584	813.982930289
TUR	1718.117400834	116.854168403
Kareler Toplamı	12752.143958514	11160.268422881
Toplamın Karekökü	112.9253911	105.6421716
2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi		
Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.27	0.18
CAN	0.21	0.19
AUS	0.25	0.18
GBR	0.24	0.23
NZL	0.28	0.18
DEU	0.18	0.29
FRA	0.25	0.24
AUT	0.20	0.25
JPN	0.18	0.32
SWE	0.22	0.26
NOR	0.25	0.21
DNK	0.25	0.24
NLD	0.23	0.21
ITA	0.19	0.29
ESP	0.19	0.23
PRT	0.20	0.26
GRC	0.20	0.27
TUR	0.37	0.10
Kriter	4.17	4.15
Ağırlıklarını	8.31	
Belirleme İşlemi	0.501340662	0.498659338
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.135151118	0.090079013
CAN	0.106594872	0.094247684
AUS	0.125586083	0.091973446
GBR	0.118098689	0.117035076
NZL	0.138124156	0.090655481
DEU	0.092210261	0.145204466
FRA	0.126559555	0.121130494
AUT	0.098138242	0.122304573
JPN	0.092172074	0.159179069
SWE	0.112590996	0.1296682
NOR	0.127283134	0.105250089
DNK	0.123028025	0.117373574
NLD	0.116815158	0.105788649
ITA	0.095510224	0.145385205
ESP	0.095934741	0.116869492
PRT	0.101208196	0.129775787
GRC	0.10088556	0.134671062
TUR	0.184021152	0.051025673
MAX. Değer	0.184021152	0.159179069
MİN. Değer	0.092172074	0.051025673
4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.00238828	0.004774818
CAN	0.005994829	0.004216085
AUS	0.003414657	0.004516596
GBR	0.004345771	0.001776116
NZL	0.002106534	0.004695482
DEU	0.00842924	0.00019529
FRA	0.003301835	0.001447694
AUT	0.007375874	0.001359728
JPN	0.008436253	0
SWE	0.005102267	0.000870891
NOR	0.003219203	0.002908335
DNK	0.003720161	0.001747699
NLD	0.004516646	0.002850537
ITA	0.007834184	0.000190271
ESP	0.007759216	0.0017901

PRT	0.006857986	0.000864553
GRC	0.006911527	0.000600642
TUR	0	0.011697157
4. Adım: Negatif İdeal Uzaklıklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.001847198	0.001525163
CAN	0.000208017	0.001868142
AUS	0.001116496	0.00167672
GBR	0.000672189	0.004357241
NZL	0.002111594	0.001570522
DEU	1.4582E-09	0.008869645
FRA	0.001182499	0.004914686
AUT	3.55952E-05	0.005080682
JPN	0	0.011697157
SWE	0.000416932	0.006184647
NOR	0.001232787	0.002940287
DNK	0.00095209	0.004402044
NLD	0.000607282	0.002998984
ITA	1.11432E-05	0.008903721
ESP	1.41577E-05	0.004335409
PRT	8.16515E-05	0.006201581
GRC	7.59248E-05	0.006996551
TUR	0.008436253	0
5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü		
S+'nın hesaplanması		
Ulke		
USA		0.007163098
CAN		0.010210914
AUS		0.007931253
GBR		0.006121887
NZL		0.006802016
DEU		0.008624529
FRA		0.004749529
AUT		0.008735603
JPN		0.008436253
SWE		0.005973159
NOR		0.006127537
DNK		0.005467861
NLD		0.007367182
ITA		0.008024455
ESP		0.009549316
PRT		0.007722539
GRC		0.007512169
TUR		0.011697157
Ulke		S+
USA		0.084635087
CAN		0.101049065
AUS		0.089057583
GBR		0.07824249
NZL		0.082474338
DEU		0.092868343
FRA		0.068916827
AUT		0.093464446
JPN		0.091849077
SWE		0.077286212
NOR		0.078278589
DNK		0.073944985
NLD		0.085832293
ITA		0.089579323
ESP		0.097720602
PRT		0.087877975
GRC		0.08667277
TUR		0.108153396
S-'nin hesaplanması		
Ulke		
USA		0.003372362
CAN		0.002076159
AUS		0.002793216
GBR		0.005029431
NZL		0.003682115
DEU		0.008869647

FRA	0.006097185
AUT	0.005116277
JPN	0.011697157
SWE	0.006601579
NOR	0.004173074
DNK	0.005354134
NLD	0.003606265
ITA	0.008914865
ESP	0.004349566
PRT	0.006283232
GRC	0.007072476
TUR	0.008436253
Ulke	S-
USA	0.058072038
CAN	0.045564892
AUS	0.052850885
GBR	0.070918479
NZL	0.060680437
DEU	0.094178801
FRA	0.078084472
AUT	0.071528154
JPN	0.108153396
SWE	0.081250104
NOR	0.064599333
DNK	0.073171946
NLD	0.060052187
ITA	0.09441856
ESP	0.065951241
PRT	0.079266841
GRC	0.084098014
TUR	0.091849077

2010

Ulke	GB0	YBO
USA	30.24	19.43
CAN	23.77	20.41
AUS	28.16	19.79
GBR	26.53	25.13
NZL	30.85	19.64
DEU	20.60	31.20
FRA	28.57	26.06
AUT	21.81	26.37
JPN	20.82	35.07
SWE	25.29	27.91
NOR	28.37	22.45
DNK	27.45	25.49
NLD	26.14	23.03
ITA	21.50	31.19
ESP	21.71	25.02
PRT	22.55	28.12
GRC	22.88	29.11
TUR	40.83	10.95

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GB0	YBO
USA	914.495662395	377.520464422
CAN	565.165985158	416.434420114
AUS	792.875726074	391.660142771
GBR	704.081560995	631.542517135
NZL	951.511749985	385.848776775
DEU	424.193431312	973.302046345
FRA	816.385290823	679.042767479
AUT	475.559479405	695.580543444
JPN	433.429933560	1230.087175965
SWE	639.603804551	779.030408785
NOR	805.023431093	504.187448073
DNK	753.688162783	649.871001928
NLD	683.137138393	530.250207631
ITA	462.086007937	972.734732772
ESP	471.168171446	626.180571027
PRT	508.552445981	790.687812066
GRC	523.596508901	847.340925714
TUR	1667.146703117	119.806277334

Kareler Toplamı	12591.701193907	11601.108239781
Toplamın Karekökü	112.2127497	107.7084409
2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.18
CAN	0.21	0.19
AUS	0.25	0.18
GBR	0.24	0.23
NZL	0.27	0.18
DEU	0.18	0.29
FRA	0.25	0.24
AUT	0.19	0.24
JPN	0.19	0.33
SWE	0.23	0.26
NOR	0.25	0.21
DNK	0.24	0.24
NLD	0.23	0.21
ITA	0.19	0.29
ESP	0.19	0.23
PRT	0.20	0.26
GRC	0.20	0.27
TUR	0.36	0.10
Kriter	4.17	4.14
Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	8.32	
	0.501621687	0.498378313
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.135183886	0.089904131
CAN	0.106272796	0.094424068
AUS	0.125874182	0.091572292
GBR	0.118616631	0.116281518
NZL	0.137892669	0.090890389
DEU	0.09206956	0.14435546
FRA	0.127726698	0.120575191
AUT	0.097484714	0.122034636
JPN	0.093066536	0.162284612
SWE	0.11305496	0.129147678
NOR	0.12683478	0.103897575
DNK	0.122724126	0.117956798
NLD	0.116839058	0.106549108
ITA	0.096093831	0.144313383
ESP	0.097033584	0.115786837
PRT	0.100809619	0.130110372
GRC	0.102289833	0.134690972
TUR	0.182524433	0.05064647
MAX. Değer	0.182524433	0.162284612
MİN. Değer	0.09206956	0.05064647
4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.002241127	0.005238934
CAN	0.005814312	0.004605053
AUS	0.003209251	0.005000232
GBR	0.004084207	0.002116285
NZL	0.001991994	0.005097135
DEU	0.008182084	0.000321454
FRA	0.003002792	0.001739676
AUT	0.007231754	0.001620061
JPN	0.008002715	0
SWE	0.004826008	0.001098056
NOR	0.003101337	0.003409046
DNK	0.003576077	0.001964955
NLD	0.004314569	0.003106446
ITA	0.007470249	0.000322965
ESP	0.007308685	0.002162043
PRT	0.006677311	0.001035182
GRC	0.006437591	0.000761409
TUR	0	0.012463075
4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.001858845	0.001541164
CAN	0.000201732	0.001916478
AUS	0.001142752	0.001674923

GBR	0.000704747	0.00430796
NZL	0.002099757	0.001619573
DEU	0	0.008781375
FRA	0.001271431	0.004890026
AUT	2.93239E-05	0.00509627
JPN	9.93961E-07	0.012463075
SWE	0.000440387	0.00616244
NOR	0.001208621	0.00283568
DNK	0.000939702	0.00453068
NLD	0.000613528	0.003125105
ITA	1.61948E-05	0.008773491
ESP	2.46415E-05	0.004243267
PRT	7.63886E-05	0.006314512
GRC	0.000104454	0.007063478
TUR	0.008182084	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.007480062
CAN	0.010419366
AUS	0.008209483
GBR	0.006200492
NZL	0.00708913
DEU	0.008503539
FRA	0.004742468
AUT	0.008851814
JPN	0.008002715
SWE	0.005924064
NOR	0.006510384
DNK	0.005541032
NLD	0.007421015
ITA	0.007793214
ESP	0.009470728
PRT	0.007712493
GRC	0.007199
TUR	0.012463075

Ulke	S+
USA	0.086487349
CAN	0.102075294
AUS	0.090606198
GBR	0.078743202
NZL	0.084196969
DEU	0.092214633
FRA	0.068865576
AUT	0.094084082
JPN	0.089457897
SWE	0.076967943
NOR	0.080686948
DNK	0.074438108
NLD	0.086145313
ITA	0.088279182
ESP	0.097317668
PRT	0.087820798
GRC	0.084846921
TUR	0.111638142

S-'nin hesaplanması

Ulke	
USA	0.003400009
CAN	0.00211821
AUS	0.002817675
GBR	0.005012706
NZL	0.00371933
DEU	0.008781375
FRA	0.006161458
AUT	0.005125594
JPN	0.012464069
SWE	0.006602827
NOR	0.004044301
DNK	0.005470383
NLD	0.003738633
ITA	0.008789685

ESP	0.004267909
PRT	0.0063909
GRC	0.007167932
TUR	0.008182084
Ulke	S-
USA	0.058309595
CAN	0.046024015
AUS	0.05308178
GBR	0.070800469
NZL	0.060986312
DEU	0.09370899
FRA	0.078494952
AUT	0.071593254
JPN	0.111642593
SWE	0.081257778
NOR	0.063594816
DNK	0.073962035
NLD	0.061144362
ITA	0.093753322
ESP	0.065329235
PRT	0.079943107
GRC	0.084663642
TUR	0.090454873

2011

Ulke	GBO	YBO
USA	30.01	19.86
CAN	23.74	20.90
AUS	28.27	20.24
GBR	26.74	25.61
NZL	30.96	20.07
DEU	20.54	31.47
FRA	28.72	26.62
AUT	21.54	26.78
JPN	20.94	36.45
SWE	25.41	28.47
NOR	28.21	22.82
DNK	27.33	26.14
NLD	25.96	23.79
ITA	21.55	31.66
ESP	22.07	25.59
PRT	22.37	28.78
GRC	22.96	29.59
TUR	40.33	11.09

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	900.697186390	394.345536896
CAN	563.791283240	436.949801101
AUS	799.242221128	409.774253527
GBR	714.899979161	655.674165307
NZL	958.354211923	402.801094106
DEU	421.704587609	990.631813666
FRA	824.729930445	708.471928385
AUT	463.889501458	716.908235805
JPN	438.592012704	1328.542915321
SWE	645.730870061	810.543571568
NOR	795.820904624	520.819024125
DNK	747.179771746	683.312844521
NLD	673.843278163	566.160423845
ITA	464.342702424	1002.250130353
ESP	486.944102420	654.695410155
PRT	500.423595531	828.487844936
GRC	527.133602541	875.572257500
TUR	1626.697383547	122.903585133
Kareler Toplamı	12554.017125116	12108.844836251
Toplamın Karekökü	112.0447104	110.0401965

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.18
CAN	0.21	0.19
AUS	0.25	0.18
GBR	0.24	0.23

NZL	0.28	0.18
DEU	0.18	0.29
FRA	0.26	0.24
AUT	0.19	0.24
JPN	0.19	0.33
SWE	0.23	0.26
NOR	0.25	0.21
DNK	0.24	0.24
NLD	0.23	0.22
ITA	0.19	0.29
ESP	0.20	0.23
PRT	0.20	0.26
GRC	0.20	0.27
TUR	0.36	0.10
Kriter	4.17	4.14
Ağırlıklarını	8.32	
Belirleme İşlemi	0.501832563	0.498167437
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.134417831	0.08990057
CAN	0.106347347	0.094632378
AUS	0.126621277	0.09164237
GBR	0.119754026	0.115922574
NZL	0.138653395	0.090859282
DEU	0.091975391	0.142488598
FRA	0.128624399	0.120499516
AUT	0.096466107	0.121214832
JPN	0.09379892	0.165010573
SWE	0.113813363	0.128887904
NOR	0.126349972	0.103315956
DNK	0.122427796	0.118340601
NLD	0.116264447	0.107719352
ITA	0.096513217	0.143321729
ESP	0.098834151	0.11583602
PRT	0.100192767	0.130306791
GRC	0.102831893	0.133958407
TUR	0.180642886	0.050188736
MAX. Değer	0.180642886	0.165010573
MİN. Değer	0.091975391	0.050188736
4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.002136756	0.005641513
CAN	0.005519827	0.00495309
AUS	0.002918334	0.005382893
GBR	0.003707453	0.002409632
NZL	0.001763117	0.005498414
DEU	0.007861925	0.000507239
FRA	0.002705923	0.001981234
AUT	0.00708573	0.001918067
JPN	0.007541874	0
SWE	0.004466185	0.001304847
NOR	0.002947721	0.003806226
DNK	0.003388997	0.002178086
NLD	0.004144583	0.003282284
ITA	0.007077801	0.000470406
ESP	0.006692669	0.002418137
PRT	0.006472222	0.001204353
GRC	0.006054551	0.000964237
TUR	0	0.013184054
4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.001801361	0.00157703
CAN	0.000206553	0.001975237
AUS	0.001200337	0.001718404
GBR	0.000771653	0.004320937
NZL	0.002178836	0.001654093
DEU	0	0.008519265
FRA	0.00134315	0.004943606
AUT	2.01665E-05	0.005044706
JPN	3.32526E-06	0.013184054
SWE	0.000476897	0.006193559
NOR	0.001181612	0.002822502

DNK	0.000927349	0.004644677
NLD	0.000589958	0.003309772
ITA	2.05919E-05	0.008673755
ESP	4.70426E-05	0.004309566
PRT	6.75253E-05	0.006418903
GRC	0.000117864	0.007017358
TUR	0.007861925	0
5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü		
S+'nın hesaplanması		
Ulke		
USA		0.007778268
CAN		0.010472918
AUS		0.008301228
GBR		0.006117085
NZL		0.007261531
DEU		0.008369164
FRA		0.004687157
AUT		0.009003797
JPN		0.007541874
SWE		0.005771032
NOR		0.006753946
DNK		0.005567083
NLD		0.007426867
ITA		0.007548207
ESP		0.009110806
PRT		0.007676574
GRC		0.007018788
TUR		0.013184054
Ulke		S+
USA		0.088194492
CAN		0.102337274
AUS		0.091111072
GBR		0.078211796
NZL		0.08521462
DEU		0.091483136
FRA		0.068462817
AUT		0.094888341
JPN		0.086843966
SWE		0.075967312
NOR		0.082182397
DNK		0.074612888
NLD		0.086179275
ITA		0.086880419
ESP		0.095450542
PRT		0.087616062
GRC		0.083778205
TUR		0.114821838
S-'nin hesaplanması		
Ulke		
USA		0.00337839
CAN		0.00218179
AUS		0.002918741
GBR		0.00509259
NZL		0.003832929
DEU		0.008519265
FRA		0.006286756
AUT		0.005064873
JPN		0.01318738
SWE		0.006670456
NOR		0.004004113
DNK		0.005572026
NLD		0.00389973
ITA		0.008694346
ESP		0.004356609
PRT		0.006486428
GRC		0.007135222
TUR		0.007861925
Ulke	S-	
USA		0.058123923
CAN		0.04670964
AUS		0.054025376

GBR	0.071362385
NZL	0.061910656
DEU	0.092299863
FRA	0.079289064
AUT	0.07116792
JPN	0.114836317
SWE	0.081672861
NOR	0.063278064
DNK	0.074646003
NLD	0.062447819
ITA	0.093243479
ESP	0.06600461
PRT	0.080538364
GRC	0.084470241
TUR	0.088667495

2012

Ulke	GBO	YBO
USA	29.76	20.36
CAN	23.65	21.49
AUS	28.30	20.77
GBR	26.86	26.18
NZL	30.92	20.59
DEU	20.42	31.67
FRA	28.89	27.37
AUT	21.33	27.13
JPN	21.06	37.97
SWE	25.76	29.14
NOR	27.97	23.30
DNK	27.05	26.93
NLD	25.89	24.69
ITA	21.56	32.24
ESP	22.22	26.18
PRT	22.17	29.50
GRC	22.90	30.20
TUR	39.85	11.23

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	885.517091158	414.440168231
CAN	559.461026382	461.659235342
AUS	800.986452571	431.205545799
GBR	721.609909866	685.374546940
NZL	955.744229265	424.129885314
DEU	417.039605447	1003.232758842
FRA	834.488302012	749.218842535
AUT	454.901086260	736.038212652
JPN	443.526647936	1442.030073135
SWE	663.508960092	848.857099247
NOR	782.393854455	542.989524086
DNK	731.834585106	725.297848541
NLD	670.490985052	609.402983775
ITA	464.787104745	1039.382901498
ESP	493.918184608	685.561354178
PRT	491.646793455	870.496145103
GRC	524.614156238	911.915952909
TUR	1588.097698246	126.162819221
Kareler Toplamı	12484.566672896	12707.395897348
Toplamın Karekökü	111.7343576	112.7270859

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.27	0.18
CAN	0.21	0.19
AUS	0.25	0.18
GBR	0.24	0.23
NZL	0.28	0.18
DEU	0.18	0.28
FRA	0.26	0.24
AUT	0.19	0.24
JPN	0.19	0.34
SWE	0.23	0.26
NOR	0.25	0.21
DNK	0.24	0.24

NLD	0.23	0.22
ITA	0.19	0.29
ESP	0.20	0.23
PRT	0.20	0.26
GRC	0.20	0.27
TUR	0.36	0.10
Kriter	4.18	4.14
Ağırlıklarını	8.32	
Belirleme İşlemi	0.502013448	0.497986552
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.13369867	0.089933243
CAN	0.106270698	0.094918332
AUS	0.127157271	0.091734248
GBR	0.120692382	0.115652046
NZL	0.138899108	0.0909785
DEU	0.091752364	0.139923348
FRA	0.129789255	0.120918759
AUT	0.095826826	0.119850408
JPN	0.094621205	0.167755394
SWE	0.115731614	0.128708322
NOR	0.125672811	0.102940212
DNK	0.121544435	0.118972758
NLD	0.116338936	0.109054006
ITA	0.096862495	0.142422013
ESP	0.099851852	0.115667806
PRT	0.099621992	0.130338513
GRC	0.102907877	0.133403352
TUR	0.179047072	0.049619802
MAX. Değer	0.179047072	0.167755394
MİN. Değer	0.091752364	0.049619802
4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.002056478	0.006056287
CAN	0.005296401	0.005305238
AUS	0.002692551	0.005779215
GBR	0.00340527	0.002714759
NZL	0.001611859	0.005894691
DEU	0.007620366	0.000774623
FRA	0.002426332	0.00219367
AUT	0.006925609	0.002294888
JPN	0.007127727	0
SWE	0.004008847	0.001524674
NOR	0.002848812	0.004201008
DNK	0.003306553	0.002379746
NLD	0.00393231	0.003445853
ITA	0.006754305	0.00064178
ESP	0.006271883	0.002713117
PRT	0.006308343	0.001400023
GRC	0.005797177	0.001180063
TUR	0	0.013956018
4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBÖ	YBO
USA	0.001759493	0.001625174
CAN	0.000210782	0.002051957
AUS	0.001253507	0.001773627
GBR	0.000837525	0.004360257
NZL	0.002222815	0.001710542
DEU	0	0.00815473
FRA	0.001446805	0.005083541
AUT	1.66012E-05	0.004932338
JPN	8.23024E-06	0.013956018
SWE	0.000575004	0.006254994
NOR	0.001150597	0.002843066
DNK	0.000887567	0.004809833
NLD	0.000604499	0.003532425
ITA	2.61134E-05	0.00861225
ESP	6.56017E-05	0.004362339
PRT	6.1931E-05	0.00651551
GRC	0.000124445	0.007019683
TUR	0.007620366	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.008112765
CAN	0.010601638
AUS	0.008471766
GBR	0.006120029
NZL	0.00750655
DEU	0.008394989
FRA	0.004620003
AUT	0.009220497
JPN	0.007127727
SWE	0.005533521
NOR	0.007049819
DNK	0.005686299
NLD	0.007378163
ITA	0.007396085
ESP	0.008985
PRT	0.007708366
GRC	0.00697724
TUR	0.013956018

Ulke	S+
USA	0.090070887
CAN	0.102964257
AUS	0.092042197
GBR	0.078230612
NZL	0.086640351
DEU	0.091624171
FRA	0.067970603
AUT	0.09602342
JPN	0.084425867
SWE	0.07438764
NOR	0.083963203
DNK	0.075407551
NLD	0.085896236
ITA	0.086000494
ESP	0.094789238
PRT	0.087797303
GRC	0.083529874
TUR	0.118135592

S-'nin hesaplanması

Ulke	
USA	0.003384666
CAN	0.002262739
AUS	0.003027134
GBR	0.005197782
NZL	0.003933357
DEU	0.00815473
FRA	0.006530346
AUT	0.004948939
JPN	0.013964248
SWE	0.006829998
NOR	0.003993663
DNK	0.0056974
NLD	0.004136924
ITA	0.008638364
ESP	0.004427941
PRT	0.006577441
GRC	0.007144129
TUR	0.007620366

Ulke	S-	
USA		0.058177883
CAN		0.047568255
AUS		0.055019396
GBR		0.072095644
NZL		0.062716484
DEU		0.090303546
FRA		0.080810558
AUT		0.070348697
JPN		0.118170421
SWE		0.082643804
NOR		0.063195434

DNK	0.075481123
NLD	0.064318925
ITA	0.092942798
ESP	0.066542772
PRT	0.081101426
GRC	0.084522948
TUR	0.087294707

2013

Ulke	GBO	YBO
USA	29.51	20.92
CAN	23.56	22.15
AUS	28.31	21.33
GBR	26.96	26.80
NZL	30.78	21.19
DEU	20.28	31.85
FRA	29.06	28.27
AUT	21.19	27.46
JPN	21.16	39.59
SWE	26.30	29.86
NOR	27.71	23.84
DNK	26.72	27.87
NLD	25.88	25.65
ITA	21.53	32.89
ESP	22.27	26.80
PRT	21.98	30.27
GRC	22.77	30.89
TUR	39.39	11.40

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	870.788461546	437.512108788
CAN	554.923954459	490.629212341
AUS	801.615720337	454.873303158
GBR	726.861470293	718.254675169
NZL	947.653011376	448.883241850
DEU	411.312395653	1014.502576825
FRA	844.197227395	799.152121641
AUT	448.957900842	754.040212692
JPN	447.922224863	1567.019166911
SWE	691.633164694	891.452541454
NOR	768.055687612	568.437964580
DNK	713.961655639	776.541425929
NLD	669.959566998	657.740865509
ITA	463.457153137	1081.748453198
ESP	495.908441729	718.496224702
PRT	483.221518435	916.413412641
GRC	518.348761616	954.036918825
TUR	1551.570373640	129.863026503
Kareler Toplamı	12410.348690263	13379.597452718
Toplamın Karekökü	111.4017446	115.6702099

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.26	0.18
CAN	0.21	0.19
AUS	0.25	0.18
GBR	0.24	0.23
NZL	0.28	0.18
DEU	0.18	0.28
FRA	0.26	0.24
AUT	0.19	0.24
JPN	0.19	0.34
SWE	0.24	0.26
NOR	0.25	0.21
DNK	0.24	0.24
NLD	0.23	0.22
ITA	0.19	0.28
ESP	0.20	0.23
PRT	0.20	0.26
GRC	0.20	0.27
TUR	0.35	0.10
Kriter	4.18	4.14
Ağırlıklarını	8.32	

Belirleme İşlemi	0.502174989	0.497825011
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.133020758	0.090022325
CAN	0.106189071	0.095330504
AUS	0.127628069	0.091791066
GBR	0.121531515	0.115343844
NZL	0.138767499	0.091184681
DEU	0.091421635	0.137082421
FRA	0.130973987	0.121666192
AUT	0.09551375	0.118182301
JPN	0.095403519	0.170369694
SWE	0.118549845	0.128500348
NOR	0.124927901	0.102611663
DNK	0.12044826	0.11993267
NLD	0.116677572	0.110378021
ITA	0.09704382	0.141552756
ESP	0.100383848	0.115363237
PRT	0.099091458	0.130286947
GRC	0.10262995	0.132934522
TUR	0.177561508	0.049045362
MAX. Değer	0.177561508	0.170369694
MİN. Değer	0.091421635	0.049045362
4. Adım: Pozitif İdeal Uzaklıklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.001983878	0.0064557
CAN	0.005094025	0.00563088
AUS	0.002493348	0.006174601
GBR	0.00313936	0.003027844
NZL	0.001504975	0.006270266
DEU	0.007420078	0.001108043
FRA	0.002170397	0.002372031
AUT	0.006731835	0.002723524
JPN	0.006749935	0
SWE	0.003482376	0.001753042
NOR	0.002770297	0.004591151
DNK	0.003261923	0.002543893
NLD	0.003706854	0.003599001
ITA	0.006483098	0.000830416
ESP	0.005956391	0.00302571
PRT	0.006157549	0.001606627
GRC	0.005614738	0.001401392
TUR	0	0.014719593
4. Adım: Negatif İdeal Uzaklıklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.001730487	0.001679111
CAN	0.000218077	0.002142314
AUS	0.001310906	0.001827195
GBR	0.000906605	0.004395489
NZL	0.002241631	0.001775722
DEU	0	0.007750524
FRA	0.001564389	0.005273785
AUT	1.67454E-05	0.004779916
JPN	1.58554E-05	0.014719593
SWE	0.00073594	0.006313095
NOR	0.00112267	0.002869349
DNK	0.000842545	0.00502501
NLD	0.000637862	0.003761695
ITA	3.1609E-05	0.008557618
ESP	8.03212E-05	0.00439806
PRT	5.88262E-05	0.006600195
GRC	0.000125626	0.007037391
TUR	0.007420078	0
5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü		
S+'nın hesaplanması		
Ulke		
USA		0.008439578
CAN		0.010724905
AUS		0.008667949
GBR		0.006167204
NZL		0.007775241
DEU		0.00852812

FRA	0.004542428
AUT	0.009455359
JPN	0.006749935
SWE	0.005235419
NOR	0.007361447
DNK	0.005805816
NLD	0.007305855
ITA	0.007313514
ESP	0.008982102
PRT	0.007764175
GRC	0.00701613
TUR	0.014719593
Ulke	S+
USA	0.091867176
CAN	0.103561116
AUS	0.093101821
GBR	0.07853155
NZL	0.088177329
DEU	0.092347822
FRA	0.067397539
AUT	0.097238668
JPN	0.08215799
SWE	0.072356192
NOR	0.085798878
DNK	0.076195909
NLD	0.085474292
ITA	0.085519086
ESP	0.09477395
PRT	0.088114558
GRC	0.083762345
TUR	0.121324331
S-'nin hesaplanması	
Ulke	
USA	0.003409599
CAN	0.002360392
AUS	0.003138101
GBR	0.005302093
NZL	0.004017353
DEU	0.007750524
FRA	0.006838173
AUT	0.004796662
JPN	0.014735449
SWE	0.007049034
NOR	0.003992018
DNK	0.005867555
NLD	0.004399557
ITA	0.008589227
ESP	0.004478382
PRT	0.006659021
GRC	0.007163017
TUR	0.007420078
Ulke	S-
USA	0.058391768
CAN	0.048583861
AUS	0.056018756
GBR	0.072815475
NZL	0.063382592
DEU	0.088037058
FRA	0.082693249
AUT	0.069257936
JPN	0.121389657
SWE	0.083958528
NOR	0.063182421
DNK	0.07659997
NLD	0.066329159
ITA	0.092678082
ESP	0.066920712
PRT	0.081602826
GRC	0.084634611
TUR	0.086139873

2014		
Ulke	GBO	YBO
USA	29.28	21.51
CAN	23.51	22.87
AUS	28.37	21.89
GBR	27.08	27.38
NZL	30.65	21.80
DEU	20.18	32.07
FRA	29.18	29.20
AUT	21.10	27.78
JPN	21.25	41.17
SWE	26.89	30.53
NOR	27.50	24.36
DNK	26.45	28.84
NLD	25.82	26.58
ITA	21.45	33.53
ESP	22.32	27.43
PRT	21.80	31.07
GRC	22.63	31.58
TUR	38.94	11.59
Normalizasyon İşlemi		
Ulke	GBO	YBO
USA	857.221315462	462.882237341
CAN	552.765904568	523.017094063
AUS	805.078142182	478.988289811
GBR	733.350836476	749.850331695
NZL	939.270594831	475.192555493
DEU	407.055492546	1028.425069267
FRA	851.594851936	852.575381792
AUT	445.339149326	771.796955308
JPN	451.431790985	1695.213677549
SWE	722.949606487	932.130299160
NOR	756.042891307	593.283310330
DNK	699.569346062	831.599941851
NLD	666.671074725	706.555026999
ITA	460.080175449	1124.289570503
ESP	498.275979756	752.640183543
PRT	475.297804251	965.037480973
GRC	512.168716535	997.157350431
TUR	1516.333017392	134.361853223
Kareler Toplamı	12350.496690278	14074.996609332
Toplamın Karekökü	111.1327885	118.6380909
2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.26	0.18
CAN	0.21	0.19
AUS	0.26	0.18
GBR	0.24	0.23
NZL	0.28	0.18
DEU	0.18	0.27
FRA	0.26	0.25
AUT	0.19	0.23
JPN	0.19	0.35
SWE	0.24	0.26
NOR	0.25	0.21
DNK	0.24	0.24
NLD	0.23	0.22
ITA	0.19	0.28
ESP	0.20	0.23
PRT	0.20	0.26
GRC	0.20	0.27
TUR	0.35	0.10
Kriter	4.18	4.14
Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	8.32	
	0.502319695	0.497680305
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.132337972	0.090252983
CAN	0.106269495	0.095936583
AUS	0.128249893	0.091809739
GBR	0.122403515	0.114871846
NZL	0.138526658	0.091445243

DEU	0.091193693	0.134527983
FRA	0.13190295	0.122487762
AUT	0.095385735	0.116540757
JPN	0.096036	0.172718369
SWE	0.121532381	0.128075075
NOR	0.124282852	0.102177994
DNK	0.119551046	0.120971629
NLD	0.116706166	0.111506273
ITA	0.09695155	0.14065831
ESP	0.100895773	0.11508534
PRT	0.098541893	0.130316196
GRC	0.102292671	0.132467138
TUR	0.176009168	0.048625524
MAX. Değer	0.176009168	0.172718369
MİN. Değer	0.091193693	0.048625524

4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.001907173	0.00680054
CAN	0.004863622	0.005895443
AUS	0.002280948	0.006546206
GBR	0.002873566	0.00334622
NZL	0.001404939	0.006605321
DEU	0.007193665	0.001458506
FRA	0.001945358	0.002523114
AUT	0.006500138	0.003155924
JPN	0.006395708	0
SWE	0.00296772	0.001993024
NOR	0.002675612	0.004975945
DNK	0.00318752	0.002677725
NLD	0.003516846	0.003746921
ITA	0.006250107	0.001027847
ESP	0.005642022	0.003321566
PRT	0.006001179	0.001797944
GRC	0.005434122	0.001620162
TUR	0	0.015399034

4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.001692852	0.001732845
CAN	0.00022728	0.002238336
AUS	0.001373162	0.001864876
GBR	0.000974053	0.004388575
NZL	0.00224041	0.001833528
DEU	0	0.007379232
FRA	0.001657244	0.00545563
AUT	1.75732E-05	0.004612479
JPN	2.34479E-05	0.015399034
SWE	0.000920436	0.006312231
NOR	0.001094892	0.002867867
DNK	0.000804139	0.005233959
NLD	0.000650886	0.003953989
ITA	3.31529E-05	0.008470034
ESP	9.41303E-05	0.004416907
PRT	5.3996E-05	0.006673366
GRC	0.000123187	0.007029416
TUR	0.007193665	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması

Ulke	
USA	0.008707713
CAN	0.010759065
AUS	0.008827155
GBR	0.006219786
NZL	0.00801026
DEU	0.00865217
FRA	0.004468472
AUT	0.009656062
JPN	0.006395708
SWE	0.004960744
NOR	0.007651556
DNK	0.005865245
NLD	0.007263767
ITA	0.007277954

ESP	0.008963588
PRT	0.007799123
GRC	0.007054284
TUR	0.015399034
Ulke	S+
USA	0.093315129
CAN	0.103725911
AUS	0.093952939
GBR	0.078865622
NZL	0.089500053
DEU	0.093017043
FRA	0.066846633
AUT	0.098265264
JPN	0.079973168
SWE	0.07043255
NOR	0.087473175
DNK	0.076584885
NLD	0.085227735
ITA	0.085310928
ESP	0.094676228
PRT	0.088312644
GRC	0.083989783
TUR	0.124092845

S-'nin hesaplanması

Ulke	
USA	0.003425697
CAN	0.002465616
AUS	0.003238038
GBR	0.005362628
NZL	0.004073938
DEU	0.007379232
FRA	0.007112874
AUT	0.004630052
JPN	0.015422482
SWE	0.007232667
NOR	0.003962759
DNK	0.006038098
NLD	0.004604875
ITA	0.008503187
ESP	0.004511037
PRT	0.006727362
GRC	0.007152603
TUR	0.007193665

Ulke	S-
USA	0.058529454
CAN	0.04965497
AUS	0.056903764
GBR	0.073229967
NZL	0.063827407
DEU	0.085902459
FRA	0.084337855
AUT	0.068044486
JPN	0.124187286
SWE	0.085045088
NOR	0.062950452
DNK	0.077705202
NLD	0.067859228
ITA	0.092212725
ESP	0.067164257
PRT	0.082020497
GRC	0.084573066
TUR	0.084815475

2015

Ulke	GBO	YBO
USA	29.07	22.14
CAN	23.53	23.62
AUS	28.51	22.42
GBR	27.23	27.88
NZL	30.54	22.40
DEU	20.16	32.36

FRA	29.24	30.08
AUT	21.06	28.10
JPN	21.30	42.66
SWE	27.41	31.08
NOR	27.33	24.80
DNK	26.27	29.71
NLD	25.65	27.43
ITA	21.32	34.12
ESP	22.43	28.06
PRT	21.62	31.87
GRC	22.53	32.22
TUR	38.48	11.83

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	844.955050422	490.243367071
CAN	553.778448053	558.091395711
AUS	812.576576066	502.626240379
GBR	741.529849543	777.293394736
NZL	932.988586148	501.868772753
DEU	406.372780368	1047.359971759
FRA	854.930576234	904.898449525
AUT	443.614564555	789.808558411
JPN	453.567013626	1819.938567477
SWE	751.253094018	965.760811769
NOR	746.682340057	615.102789929
DNK	690.245470390	882.733800952
NLD	657.919070151	752.552709413
ITA	454.472172266	1163.878314678
ESP	503.260173548	787.519975416
PRT	467.493707572	1015.523029966
GRC	507.681207952	1038.199953751
TUR	1480.540011182	139.885126899
Kareler Toplamı	12303.860692151	14753.285230596
Toplamın Karekökü	110.922769	121.4631023

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.26	0.18
CAN	0.21	0.19
AUS	0.26	0.18
GBR	0.25	0.23
NZL	0.28	0.18
DEU	0.18	0.27
FRA	0.26	0.25
AUT	0.19	0.23
JPN	0.19	0.35
SWE	0.25	0.26
NOR	0.25	0.20
DNK	0.24	0.24
NLD	0.23	0.23
ITA	0.19	0.28
ESP	0.20	0.23
PRT	0.19	0.26
GRC	0.20	0.27
TUR	0.35	0.10
Kriter	4.18	4.14
Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	8.32	
	0.502448478	0.497551522

3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.131670242	0.090698385
CAN	0.106595497	0.096771251
AUS	0.129122814	0.0918367
GBR	0.123348863	0.114205279
NZL	0.138359504	0.091767474
DEU	0.091313111	0.132568907
FRA	0.13244521	0.12322352
AUT	0.09540557	0.115121014
JPN	0.096469841	0.17475196
SWE	0.12415493	0.127300022
NOR	0.123776664	0.101593878
DNK	0.119007029	0.121705041
NLD	0.116186875	0.112373046

ITA	0.096566053	0.139748604
ESP	0.101617174	0.114954104
PRT	0.097939688	0.130538488
GRC	0.102062541	0.131987922
TUR	0.174293386	0.048448402
MAX. Değer	0.174293386	0.17475196
MİN. Değer	0.091313111	0.048448402

4. Adım: Pozitif İdeal Uzaklıklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.001816732	0.007065003
CAN	0.004583004	0.006080991
AUS	0.002040381	0.00687494
GBR	0.002595344	0.003665901
NZL	0.001291244	0.006886425
DEU	0.006885726	0.00177941
FRA	0.00175127	0.00265518
AUT	0.006223287	0.00355585
JPN	0.006056504	0
SWE	0.002513865	0.002251686
NOR	0.002551939	0.005352105
DNK	0.003056581	0.002813976
NLD	0.003376367	0.003891129
ITA	0.006041538	0.001225235
ESP	0.005281832	0.003575784
PRT	0.005829887	0.001954831
GRC	0.005217295	0.001828763
TUR	0	0.015952589

4. Adım: Negatif İdeal Uzaklıklar

Ulke	GBO	YBO
USA	0.001628698	0.001785061
CAN	0.000233551	0.002335098
AUS	0.001429574	0.001882544
GBR	0.001026289	0.004323967
NZL	0.002213363	0.001876542
DEU	0	0.007076259
FRA	0.00169185	0.005591318
AUT	1.67482E-05	0.004445237
JPN	2.65919E-05	0.015952589
SWE	0.001078585	0.006217578
NOR	0.001053882	0.002824442
DNK	0.000766953	0.005366535
NLD	0.000618704	0.00408636
ITA	2.75934E-05	0.008335727
ESP	0.000106174	0.004423008
PRT	4.39115E-05	0.006738782
GRC	0.00011555	0.006978851
TUR	0.006885726	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması	
Ulke	
USA	0.008881736
CAN	0.010663995
AUS	0.008915321
GBR	0.006261245
NZL	0.008177669
DEU	0.008665136
FRA	0.00440645
AUT	0.009779137
JPN	0.006056504
SWE	0.004765551
NOR	0.007904044
DNK	0.005870557
NLD	0.007267496
ITA	0.007266773
ESP	0.008857615
PRT	0.007784718
GRC	0.007046058
TUR	0.015952589
Ulke	S+
USA	0.094242961
CAN	0.103266622
AUS	0.094420977
GBR	0.079128029
NZL	0.090430463
DEU	0.093086712
FRA	0.066381095
AUT	0.09888952
JPN	0.077823545
SWE	0.069032971
NOR	0.088904691
DNK	0.076619558
NLD	0.085249607
ITA	0.08524537
ESP	0.094114905
PRT	0.08823105
GRC	0.083940799
TUR	0.126303557
S-'nin hesaplanması	
Ulke	
USA	0.003413759
CAN	0.002568649
AUS	0.003312118
GBR	0.005350256
NZL	0.004089905
DEU	0.007076259
FRA	0.007283168
AUT	0.004461985
JPN	0.01597918
SWE	0.007296163
NOR	0.003878324
DNK	0.006133488
NLD	0.004705064
ITA	0.00836332
ESP	0.004529182
PRT	0.006782694
GRC	0.007094402
TUR	0.006885726
Ulke	S-
USA	0.058427383
CAN	0.050681841
AUS	0.057551004
GBR	0.073145446
NZL	0.063952366
DEU	0.084120505
FRA	0.085341478
AUT	0.066798094
JPN	0.126408783
SWE	0.08541758

NOR	0.06227619
DNK	0.07831659
NLD	0.06859347
ITA	0.09145119
ESP	0.067299198
PRT	0.082357111
GRC	0.084228271
TUR	0.082980275

2016

Ulke	GBO	YBO
USA	28.85	22.80
CAN	23.50	24.32
AUS	28.76	22.97
GBR	27.38	28.26
NZL	30.39	23.01
DEU	20.36	32.55
FRA	29.21	30.87
AUT	21.18	28.26
JPN	21.35	43.96
SWE	27.70	31.61
NOR	27.14	25.29
DNK	25.94	30.36
NLD	25.48	28.24
ITA	21.20	34.66
ESP	22.26	28.51
PRT	21.36	32.58
GRC	22.25	32.75
TUR	38.01	12.08

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	832.216912221	519.748692287
CAN	552.319517136	591.697616747
AUS	826.926103081	527.786734164
GBR	749.453236569	798.696271231
NZL	923.416178767	529.429606228
DEU	414.571686039	1059.732924148
FRA	853.031756217	952.910455184
AUT	448.399826904	798.416147659
JPN	455.746869077	1932.297251014
SWE	767.346138648	999.003792040
NOR	736.322432088	639.814259458
DNK	672.946821014	921.543431072
NLD	649.322846911	797.584293593
ITA	449.614779734	1200.974311692
ESP	495.618518102	812.953176787
PRT	456.319283238	1061.169569481
GRC	495.113265636	1072.701513487
TUR	1444.740668279	145.985160171
Kareler Toplamı	12223.426839664	15362.445206444
Toplamın Karekökü	110.5596076	123.9453315

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.26	0.18
CAN	0.21	0.20
AUS	0.26	0.19
GBR	0.25	0.23
NZL	0.27	0.19
DEU	0.18	0.26
FRA	0.26	0.25
AUT	0.19	0.23
JPN	0.19	0.35
SWE	0.25	0.26
NOR	0.25	0.20
DNK	0.23	0.24
NLD	0.23	0.23
ITA	0.19	0.28
ESP	0.20	0.23
PRT	0.19	0.26
GRC	0.20	0.26
TUR	0.34	0.10
Kriter	4.18	4.14

Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	8.32	
	0.502521501	0.497478499
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.131122261	0.091504161
CAN	0.106820192	0.097632419
AUS	0.130704792	0.092209014
GBR	0.124431527	0.113431838
NZL	0.138120105	0.092352414
DEU	0.092546069	0.13065991
FRA	0.132751904	0.123899681
AUT	0.096247815	0.113411945
JPN	0.097033122	0.176433525
SWE	0.125908142	0.126860877
NOR	0.123336658	0.101524556
DNK	0.117909428	0.12184341
NLD	0.115821318	0.113352849
ITA	0.09637812	0.139094834
ESP	0.101188678	0.114439752
PRT	0.09709404	0.130748446
GRC	0.101137087	0.131456961
TUR	0.172763943	0.048495171
MAX. Değer	0.172763943	0.176433525
MİN. Değer	0.092546069	0.048495171
4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.00173403	0.007212997
CAN	0.004348578	0.006209614
AUS	0.001768972	0.007093768
GBR	0.002336023	0.003969212
NZL	0.001200196	0.007069633
DEU	0.006434907	0.002095224
FRA	0.001600963	0.002759805
AUT	0.005854718	0.00397172
JPN	0.005735157	0
SWE	0.002195466	0.002457447
NOR	0.002443057	0.005611354
DNK	0.003009018	0.002980081
NLD	0.003242463	0.003979172
ITA	0.005834794	0.001394178
ESP	0.005123019	0.003843228
PRT	0.005725934	0.002087126
GRC	0.005130407	0.002022891
TUR	0	0.016368222
4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.001488123	0.001849773
CAN	0.000203751	0.002414469
AUS	0.001456088	0.0019109
GBR	0.001016682	0.004216771
NZL	0.002076993	0.001923458
DEU	0	0.006751044
FRA	0.001616509	0.00568584
AUT	1.37029E-05	0.004214187
JPN	2.01336E-05	0.016368222
SWE	0.001113028	0.006141184
NOR	0.00094806	0.002812116
DNK	0.0006433	0.005379964
NLD	0.000541737	0.004206518
ITA	1.46846E-05	0.008208299
ESP	7.46947E-05	0.004348688
PRT	2.0684E-05	0.006765601
GRC	7.38056E-05	0.006882659
TUR	0.006434907	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması	
Ulke	
USA	0.008947026
CAN	0.010558193
AUS	0.00886274
GBR	0.006305235
NZL	0.008269829
DEU	0.008530131
FRA	0.004360768
AUT	0.009826437
JPN	0.005735157
SWE	0.004652913
NOR	0.00805441
DNK	0.005989098
NLD	0.007221634
ITA	0.007228972
ESP	0.008966246
PRT	0.007813061
GRC	0.007153298
TUR	0.016368222
Ulke	S+
USA	0.094588723
CAN	0.102753066
AUS	0.094142129
GBR	0.07940551
NZL	0.090938598
DEU	0.092358709
FRA	0.066036111
AUT	0.099128389
JPN	0.075730821
SWE	0.068212268
NOR	0.089746366
DNK	0.077389266
NLD	0.0849802
ITA	0.085023361
ESP	0.094690266
PRT	0.08839152
GRC	0.084577171
TUR	0.127938353
S-'nin hesaplanması	
Ulke	
USA	0.003337896
CAN	0.00261822
AUS	0.003366988
GBR	0.005233453
NZL	0.00400045
DEU	0.006751044
FRA	0.007302349
AUT	0.00422789
JPN	0.016388356
SWE	0.007254212
NOR	0.003760176
DNK	0.006023264
NLD	0.004748255
ITA	0.008222984
ESP	0.004423382
PRT	0.006786285
GRC	0.006956464
TUR	0.006434907
Ulke	S-
USA	0.057774525
CAN	0.051168542
AUS	0.058025754
GBR	0.072342609
NZL	0.063249114
DEU	0.082164739
FRA	0.085453784
AUT	0.06502223
JPN	0.128017014
SWE	0.085171661

NOR	0.061320274
DNK	0.077609691
NLD	0.068907587
ITA	0.090680668
ESP	0.066508514
PRT	0.082378913
GRC	0.08340542
TUR	0.080217874

2017

Ulke	GBO	YBO
USA	28.69	23.46
CAN	23.59	25.03
AUS	29.09	23.51
GBR	27.52	28.55
NZL	30.35	23.60
DEU	20.64	32.79
FRA	29.11	31.61
AUT	21.30	28.37
JPN	21.33	45.13
SWE	27.99	31.98
NOR	26.98	25.70
DNK	25.83	30.79
NLD	25.22	28.98
ITA	21.05	35.14
ESP	22.23	28.94
PRT	21.10	33.28
GRC	22.06	33.23
TUR	37.46	12.37

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	823.365456046	550.440119849
CAN	556.272362882	626.53396847
AUS	846.413370778	552.554899536
GBR	757.512273131	814.928650785
NZL	921.358481925	556.975120315
DEU	425.882045437	1075.151832904
FRA	847.134064432	999.281889263
AUT	453.681185611	805.015360589
JPN	454.979687161	2036.284583137
SWE	783.230579885	1022.681705620
NOR	727.884193196	660.707860877
DNK	667.152439274	948.067295165
NLD	635.796800292	839.592917513
ITA	442.955013474	1234.953389426
ESP	494.039298616	837.681281373
PRT	445.177830874	1107.610696975
GRC	486.580622556	1104.296638000
TUR	1403.406428465	153.008883902
Kareler Toplamı	12172.822134034	15925.766522077
Toplamın Karekökü	110.3305132	126.1973317

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.26	0.19
CAN	0.21	0.20
AUS	0.26	0.19
GBR	0.25	0.23
NZL	0.28	0.19
DEU	0.19	0.26
FRA	0.26	0.25
AUT	0.19	0.22
JPN	0.19	0.36
SWE	0.25	0.25
NOR	0.24	0.20
DNK	0.23	0.24
NLD	0.23	0.23
ITA	0.19	0.28
ESP	0.20	0.23
PRT	0.19	0.26
GRC	0.20	0.26
TUR	0.34	0.10
Kriter	4.18	4.14

Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	8.32	
	0.502588366	0.497411634
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.130711294	0.092474248
CAN	0.107438648	0.098659266
AUS	0.132528124	0.092651719
GBR	0.125375197	0.112518921
NZL	0.138271003	0.09302157
DEU	0.094007274	0.129241106
FRA	0.132584534	0.124597628
AUT	0.097026905	0.111832453
JPN	0.097165658	0.17786275
SWE	0.12748574	0.126048015
NOR	0.122898883	0.101314243
DNK	0.117660132	0.121362733
NLD	0.114861891	0.114208953
ITA	0.095873063	0.138513164
ESP	0.101250585	0.11407886
PRT	0.096113315	0.131177496
GRC	0.100483371	0.130981102
TUR	0.170650877	0.048755553
MAX. Değer	0.170650877	0.17786275
MİN. Değer	0.094007274	0.048755553
4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.00159517	0.007291196
CAN	0.003995786	0.006273192
AUS	0.001453344	0.00726092
GBR	0.002049887	0.004269816
NZL	0.001048456	0.007198026
DEU	0.005874242	0.002364064
FRA	0.001449046	0.002837173
AUT	0.005420489	0.00436
JPN	0.005400077	0
SWE	0.001863229	0.002684767
NOR	0.002280253	0.005859674
DNK	0.002808019	0.003192252
NLD	0.003112411	0.004051806
ITA	0.005591721	0.00154839
ESP	0.0048164	0.004068385
PRT	0.005555848	0.002179513
GRC	0.004923479	0.002197889
TUR	0	0.016668668
4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.001347185	0.001911324
CAN	0.000180402	0.002490381
AUS	0.001483856	0.001926873
GBR	0.000983947	0.004065767
NZL	0.001959278	0.00195948
DEU	0	0.006477924
FRA	0.001488205	0.00575202
AUT	9.11817E-06	0.003978695
JPN	9.97539E-06	0.016668668
SWE	0.001120808	0.005974125
NOR	0.000834725	0.002762416
DNK	0.000559458	0.005271803
NLD	0.000434915	0.004284148
ITA	3.48117E-06	0.008056429
ESP	5.24656E-05	0.004267134
PRT	4.43541E-06	0.006793377
GRC	4.19398E-05	0.006761041
TUR	0.005874242	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması	
Ulke	
USA	0.008886367
CAN	0.010268978
AUS	0.008714264
GBR	0.006319703
NZL	0.008246482
DEU	0.008238306
FRA	0.00428622
AUT	0.009780489
JPN	0.005400077
SWE	0.004547996
NOR	0.008139927
DNK	0.006000271
NLD	0.007164217
ITA	0.007140111
ESP	0.008884785
PRT	0.007735361
GRC	0.007121368
TUR	0.016668668
Ulke	S+
USA	0.094267527
CAN	0.101335965
AUS	0.093350222
GBR	0.07949656
NZL	0.090810143
DEU	0.090765115
FRA	0.065469227
AUT	0.098896357
JPN	0.073485219
SWE	0.06743883
NOR	0.090221543
DNK	0.077461416
NLD	0.084641697
ITA	0.084499179
ESP	0.094259138
PRT	0.087950901
GRC	0.084388196
TUR	0.129107197
S-'nin hesaplanması	
Ulke	
USA	0.003258509
CAN	0.002670782
AUS	0.003410729
GBR	0.005049714
NZL	0.003918758
DEU	0.006477924
FRA	0.007240225
AUT	0.003987813
JPN	0.016678644
SWE	0.007094932
NOR	0.003597141
DNK	0.00583126
NLD	0.004719063
ITA	0.00805991
ESP	0.0043196
PRT	0.006797812
GRC	0.006802981
TUR	0.005874242
Ulke	S-
USA	0.057083354
CAN	0.051679612
AUS	0.058401449
GBR	0.071061338
NZL	0.062599983
DEU	0.080485553
FRA	0.085089513
AUT	0.063149136
JPN	0.129145823
SWE	0.084231421

NOR	0.05997617
DNK	0.076362689
NLD	0.068695433
ITA	0.089777001
ESP	0.065723663
PRT	0.082448845
GRC	0.082480184
TUR	0.076643603

2018

Ulke	GBO	YBO
USA	28.57	24.14
CAN	23.72	25.76
AUS	29.45	24.03
GBR	27.65	28.78
NZL	30.38	24.19
DEU	20.98	33.06
FRA	28.96	32.31
AUT	21.44	28.49
JPN	21.26	46.17
SWE	28.21	32.24
NOR	26.83	26.07
DNK	25.83	31.09
NLD	24.90	29.67
ITA	20.85	35.59
ESP	22.24	29.38
PRT	20.84	33.99
GRC	21.89	33.69
TUR	36.86	12.69

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	816.284987073	582.738419068
CAN	562.787846102	663.512031394
AUS	867.581450298	577.457846990
GBR	764.741245172	828.103692355
NZL	922.883411433	585.374334004
DEU	440.253638595	1093.004208339
FRA	838.558631338	1043.888708358
AUT	459.504145423	811.560008772
JPN	451.911817084	2131.748551726
SWE	795.854065685	1039.696261575
NOR	719.992544551	679.563918547
DNK	666.955433839	966.555542544
NLD	619.928415568	880.400171732
ITA	434.850562331	1266.963769175
ESP	494.531404050	863.280365579
PRT	434.158293782	1155.353827425
GRC	479.293258376	1135.177318774
TUR	1358.890533711	160.950416742
Kareler Toplamı	12128.961684411	16465.329393101
Toplamın Karekökü	110.1315653	128.3172997

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.26	0.19
CAN	0.22	0.20
AUS	0.27	0.19
GBR	0.25	0.22
NZL	0.28	0.19
DEU	0.19	0.26
FRA	0.26	0.25
AUT	0.19	0.22
JPN	0.19	0.36
SWE	0.26	0.25
NOR	0.24	0.20
DNK	0.23	0.24
NLD	0.23	0.23
ITA	0.19	0.28
ESP	0.20	0.23
PRT	0.19	0.26
GRC	0.20	0.26
TUR	0.33	0.10
Kriter	4.18	4.14

Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	8.33	
	0.502630384	0.497369616
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.130394067	0.093568758
CAN	0.108270285	0.099843188
AUS	0.134428718	0.093143849
GBR	0.126210121	0.111541479
NZL	0.138646958	0.09378014
DEU	0.095760941	0.128145971
FRA	0.1321611	0.125233679
AUT	0.09783216	0.110421682
JPN	0.09702056	0.178962496
SWE	0.1287519	0.124981945
NOR	0.122461881	0.101043689
DNK	0.117865129	0.12050566
NLD	0.113633844	0.115009601
ITA	0.095171507	0.137967291
ESP	0.10149248	0.113885903
PRT	0.095095721	0.131750279
GRC	0.099916586	0.130594802
TUR	0.168239963	0.049174516
MAX. Değer	0.168239963	0.178962496
MIN. Değer	0.095095721	0.049174516
4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.001432312	0.00729209
CAN	0.003596362	0.006259865
AUS	0.0011432	0.00736484
GBR	0.001766508	0.004545593
NZL	0.000875746	0.007256034
DEU	0.005253209	0.002582319
FRA	0.001301684	0.002886786
AUT	0.004957259	0.004697843
JPN	0.005072203	0
SWE	0.001559307	0.0029139
NOR	0.002095633	0.00607134
DNK	0.002537624	0.003417202
NLD	0.002981828	0.004089973
ITA	0.005338999	0.001680607
ESP	0.004455226	0.004234963
PRT	0.00535008	0.002228993
GRC	0.004668084	0.002339434
TUR	0	0.01684492
4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.001245973	0.001970849
CAN	0.000173569	0.002567314
AUS	0.001547085	0.001933302
GBR	0.000968106	0.003889638
NZL	0.00189671	0.001989662
DEU	4.42517E-07	0.006236491
FRA	0.001373842	0.005784996
AUT	7.4881E-06	0.003751215
JPN	3.705E-06	0.01684492
SWE	0.001132738	0.005746766
NOR	0.000748907	0.002690411
DNK	0.000518446	0.005088132
NLD	0.000343662	0.004334259
ITA	5.7434E-09	0.007884157
ESP	4.09185E-05	0.004187564
PRT	0	0.006818757
GRC	2.32407E-05	0.006629263
TUR	0.00535008	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması	
Ulke	
USA	0.008724402
CAN	0.009856227
AUS	0.00850804
GBR	0.006312101
NZL	0.00813178
DEU	0.007835528
FRA	0.00418847
AUT	0.009655102
JPN	0.005072203
SWE	0.004473207
NOR	0.008166973
DNK	0.005954825
NLD	0.007071801
ITA	0.007019606
ESP	0.008690189
PRT	0.007579073
GRC	0.007007518
TUR	0.01684492
Ulke	S+
USA	0.093404509
CAN	0.099278532
AUS	0.092239039
GBR	0.079448732
NZL	0.09017638
DEU	0.088518517
FRA	0.064718391
AUT	0.098260377
JPN	0.071219403
SWE	0.066882037
NOR	0.090371307
DNK	0.077167516
NLD	0.084094
ITA	0.083783089
ESP	0.093221185
PRT	0.087057874
GRC	0.083710917
TUR	0.12978798
S-'nin hesaplanması	
Ulke	
USA	0.003216822
CAN	0.002740883
AUS	0.003480387
GBR	0.004857744
NZL	0.003886372
DEU	0.006236933
FRA	0.007158839
AUT	0.003758703
JPN	0.016848625
SWE	0.006879505
NOR	0.003439318
DNK	0.005606578
NLD	0.00467792
ITA	0.007884163
ESP	0.004228482
PRT	0.006818757
GRC	0.006652504
TUR	0.00535008
Ulke	S-
USA	0.056717034
CAN	0.052353448
AUS	0.058994804
GBR	0.069697518
NZL	0.062340773
DEU	0.078974257
FRA	0.08460992
AUT	0.061308266
JPN	0.129802252
SWE	0.08294278

NOR	0.058645698
DNK	0.074877087
NLD	0.068395325
ITA	0.088792808
ESP	0.065026781
PRT	0.082575763
GRC	0.081562882
TUR	0.073144241

2019

Ulke	GBO	YBO
USA	28.43	24.85
CAN	23.83	26.54
AUS	29.74	24.57
GBR	27.74	29.01
NZL	30.36	24.82
DEU	21.35	33.36
FRA	28.80	32.99
AUT	21.58	28.66
JPN	21.16	47.12
SWE	28.35	32.49
NOR	26.66	26.45
DNK	25.77	31.38
NLD	24.62	30.39
ITA	20.63	36.06
ESP	22.16	29.87
PRT	20.58	34.72
GRC	21.66	34.20
TUR	36.26	13.03

Normalizasyon İşlemi

Ulke	GBO	YBO
USA	808.376373423	617.309111758
CAN	567.687745033	704.144293675
AUS	884.736660697	603.610321089
GBR	769.403226348	841.724768440
NZL	921.992701751	616.039036047
DEU	455.781446682	1112.880929845
FRA	829.616499340	1088.491081398
AUT	465.544486737	821.291237024
JPN	447.654308221	2220.457256216
SWE	803.595564250	1055.349715937
NOR	710.769536458	699.360676336
DNK	664.298013843	984.405492395
NLD	606.208500478	923.586974652
ITA	425.619050244	1300.121297237
ESP	491.137326236	892.284110145
PRT	423.559880497	1205.484494124
GRC	469.096450083	1169.435788002
TUR	1315.093552449	169.719155987
Kareler Toplamı	12060.171322769	17025.695740307
Toplamın Karekökü	109.8188113	130.4825496

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Ulke	GBO	YBO
USA	0.26	0.19
CAN	0.22	0.20
AUS	0.27	0.19
GBR	0.25	0.22
NZL	0.28	0.19
DEU	0.19	0.26
FRA	0.26	0.25
AUT	0.20	0.22
JPN	0.19	0.36
SWE	0.26	0.25
NOR	0.24	0.20
DNK	0.23	0.24
NLD	0.22	0.23
ITA	0.19	0.28
ESP	0.20	0.23
PRT	0.19	0.27
GRC	0.20	0.26
TUR	0.33	0.10
Kriter	4.19	4.14

Ağırlıklarını Belirleme İşlemi	8.33	
	0.50262348	0.49737652
3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.130128625	0.09470746
CAN	0.109048776	0.101149485
AUS	0.136136019	0.093650731
GBR	0.12695302	0.11059052
NZL	0.13897279	0.094609982
DEU	0.097711202	0.127161955
FRA	0.131827108	0.125760797
AUT	0.098752166	0.109239937
JPN	0.096836129	0.179619736
SWE	0.129743258	0.123831474
NOR	0.122019836	0.100805319
DNK	0.117963462	0.119596882
NLD	0.112687838	0.11584352
ITA	0.094422732	0.137443682
ESP	0.101430252	0.113863473
PRT	0.094194044	0.132346865
GRC	0.099128174	0.130353001
TUR	0.165975643	0.049659035
MAX. Değer	0.165975643	0.179619736
MİN. Değer	0.094194044	0.049659035
4. Adım: Pozitif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.001285009	0.007210095
CAN	0.003240668	0.00615758
AUS	0.000890403	0.00739067
GBR	0.001522765	0.004765033
NZL	0.000729154	0.007226658
DEU	0.004660034	0.002751819
FRA	0.001166122	0.002900785
AUT	0.004518996	0.004953316
JPN	0.004780272	0
SWE	0.001312786	0.00311233
NOR	0.001932113	0.006211712
DNK	0.002305169	0.003602743
NLD	0.00283959	0.004067406
ITA	0.005119819	0.00177882
ESP	0.004166107	0.004323886
PRT	0.005152598	0.002234724
GRC	0.004468584	0.002427211
TUR	0	0.016889784
4. Adım: Negatif İdeal Uzakhklar		
Ulke	GBO	YBO
USA	0.001291294	0.002029361
CAN	0.000220663	0.002651266
AUS	0.001759129	0.001935269
GBR	0.00107315	0.003712646
NZL	0.002005136	0.002020588
DEU	1.23704E-05	0.006006703
FRA	0.001416248	0.005791478
AUT	2.07765E-05	0.003549884
JPN	6.98061E-06	0.016889784
SWE	0.001263747	0.005501551
NOR	0.000774275	0.002615942
DNK	0.000564985	0.004891302
NLD	0.00034202	0.004380386
ITA	5.22983E-08	0.007706144
ESP	5.23627E-05	0.00412221
PRT	0	0.006837277
GRC	2.43456E-05	0.006511516
TUR	0.005152598	0

5. Adım: Alternatifler Arasında Mesafe Ölçümü

S+'nın hesaplanması	
Ulke	
USA	0.008495103
CAN	0.009398248
AUS	0.008281073
GBR	0.006287798
NZL	0.007955812
DEU	0.007411853
FRA	0.004066908
AUT	0.009472312
JPN	0.004780272
SWE	0.004425116
NOR	0.008143825
DNK	0.005907912
NLD	0.006906996
ITA	0.006898638
ESP	0.008489994
PRT	0.007387322
GRC	0.006895795
TUR	0.016889784
Ulke	S+
USA	0.092168885
CAN	0.096944564
AUS	0.0910004
GBR	0.079295635
NZL	0.08919536
DEU	0.086092117
FRA	0.063772311
AUT	0.097325803
JPN	0.069139514
SWE	0.066521544
NOR	0.090243145
DNK	0.076862945
NLD	0.083108338
ITA	0.083058043
ESP	0.092141161
PRT	0.085949533
GRC	0.083040925
TUR	0.129960701
S-'nin hesaplanması	
Ulke	
USA	0.003320655
CAN	0.00287193
AUS	0.003694399
GBR	0.004785796
NZL	0.004025724
DEU	0.006019073
FRA	0.007207726
AUT	0.00357066
JPN	0.016896764
SWE	0.006765297
NOR	0.003390217
DNK	0.005456288
NLD	0.004722406
ITA	0.007706197
ESP	0.004174572
PRT	0.006837277
GRC	0.006535862
TUR	0.005152598
Ulke	S-
USA	0.057625122
CAN	0.053590386
AUS	0.060781565
GBR	0.06917945
NZL	0.063448591
DEU	0.077582685
FRA	0.084898326
AUT	0.059755002
JPN	0.129987555
SWE	0.082251428

NOR	0.058225571
DNK	0.073866689
NLD	0.068719767
ITA	0.087784945
ESP	0.064610932
PRT	0.08268783
GRC	0.080844677
TUR	0.071781599

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : YEŞİLKAYA, Fatma
Uyruğu : T. C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	17.01.2018
Lisans	Gazi Üniversitesi	20.01.2014
Lise	Selahattin Akbilek Lisesi	15.06.2007

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2016-2017	Mersin Üniversitesi	Arş. Gör.
2018-2019	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Arş. Gör.
2019-Halen	Mersin Üniversitesi	Arş. Gör.

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

- 1) Topalhan, T.; Yeşilkaya, F. Kadın Yoksulluğunu Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile Belirlenmesi. *KARATAHTA İş Yazıları Dergisi*, **2017**, 9, 55-82.
- 2) Topalhan, T.; Öztürk, M.; Ünal Miçooğulları, S.; Yeşilkaya, F. Ekonomik ve Sosyal Göstergelerin Kadınların Yaşam Beklentisi Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, **2018**, 8, 9-21.
- 3) Topalhan, T.; Yeşilkaya, F. Kadın İstihdamı ve İş Kazası İlişkisi Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, **2020**, 55, 2143-2156.
- 4) Yeşilkaya, F.; Özaydın, M. M. Sosyal Yardım İstihdam İlişkisinin Belirlenmesi: Refah Rejimleri için Bir Panel Veri Analizi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, **2020**, 20, 161-196.
- 5) Yeşilkaya, F.; Topalhan, T.; Ünal Miçooğulları, S. Eğitim-İstihdam ve Eğitim-Gelir Etkinliği: Yükseköğretime Katılımın OECD Ülkeleri Bazında Panel Veri Analizi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, **2020**, 10, 413-430.

- 6) Temiz, H. E.; Yeşilkaya, F. Cinsiyetler Arası İstihdamın Belirleyicileri: Avrupa Birliği Üye ve Aday Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **2020**, 13, 276-315.
- 7) Uyanık, Y.; Yeşilkaya, F. Eğitim Düzeyine Göre Kadın İstihdamının Gelir Eşitsizliğine Etkisi: Bir Panel Veri Analizi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, **2021**, 13, 11-22.
- 8) Yeşilkaya, F. İşgücü Piyasalarında Kırılgan Kümeler (ss. 237-254), **2021**, ISBN: 978-625-7358-72-9, Gazi Kitabevi, Baskı Sayısı: 1, Baskı Adet Sayısı: 250, 254 Sayfa, Türkçe, Ankara, Türkiye.
- 9) Yeşilkaya, F. Yüksek Teknoloji İthalatının İstihdama Etkisi: Bir Panel Veri Analizi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı, 2021-07-05, 2021-07-06, Çanakkale, Türkiye, **2021**.
- 10) Yeşilkaya, F. Kamu Aile Yardımlarının Genç İşsizliğine Etkisi: Muhafazakar Refah Rejimleri için Bir Analiz. Anadolu 8. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 2021-12-25, 2021-12-26, Diyarbakır, Türkiye, **2021**.

Hobiler

Kitap okumak, Hiking

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

